

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

კავკასიოლოგიის სასწავლო სამეცნიერო ინსტიტუტი

სადოქტორო პროგრამა: ფილოლოგია

ნათია ფონიავა

აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ფონემატური
სტრუქტურა

ფილოლოგიის დოქტორის (Ph.D.) აკადემიური ხარისხის
მოსაპოვებლად წარმოდგენილი
დისერტაცია

სამეცნიერო ხელმძღვანელები: **ნანა მაჭავარიანი**, ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი, ასოცირებული პროფესორი
მერაბ ჩუხუა, ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი, პროფესორი

თბილისი

2025

აბსტრაქტი

ენის ფონემატური სტრუქტურის შესწავლა მნიშვნელოვანია როგორც კონკრეტული ენის კვლევის, ისე ზოგადი ენათმეცნიერების თვალსაზრისით. აფხაზურ-აბაზური ფონეტიკა-ფონოლოგიის საკითხები დამუშავებული აქვს სხვადასხვა მეცნიერს, მაგრამ არაერთი საკითხი ითხოვდა ახლებური მიდგომით დეტალურ კვლევა-ძიებას. სადისერტაციო ნაშრომის თემად განისაზღვრა აფხაზურისა და აბაზურის ძირეული და აფიქსური მორფემების ფონემატური სტრუქტურის კვლევა სინქრონიული თვალსაზრისით, საჭიროებისამებრ დიაქრონიული ვითარების გათვალისწინებით. მიზნის მისაღწევად დასახულ იქნა სტატისტიკის ჩვენებით ფონემათა განაწილებისა და შეზღუდვის კანონზომიერებების, ძირეული და აფიქსური მორფემის აგებულების, ძირეულ მორფემასა და მორფემათა მიჯნაზე ხმოვან- და თანხმოვანკომპლექსების, დიფთონგებისა და ტრიფთონგების გამოვლენისა და შეერთების წესების, ბგერათშეერთებისას საკუთარ და ნასესხებ მასალაში მომხდარი კომბინატორული ცვლილებების შესწავლა. კვლევა წარმოებულია აღწერითი და საჭიროებისამებრ ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის გამოყენებით, ბგერათკომპლექსების შესასწავლად გამოყენებულია ფონემათა თანმიმდევრული ანალიზი, აფხაზურ-აბაზურ ფონემათა დისტრიბუცია პირველად გამოკვლეულია კორპუსზე დაყრდნობით. მოზადებულია კვლევის შედეგების ამსახველი 45 ცხრილი და 4 ილუსტრაცია. ნაშრომში გადაფასებულია აქამდე ამ ენათა ძირისა და აფიქსის ამოსავალი და ამჟამინდელი სტრუქტურის, ფონემათა განაწილებისა და ბგერათშეერთების შესახებ არსებული მოსაზრებები, გამოვლენილია ამ ენათათვის დამახასიათებელი აქამდე შეუმჩნეველი კომბინატორული ცვლილებები. აფხაზურ-აბაზურის კვლევისას მიღებული ძირითადი დასკვნები მნიშვნელოვანია შედარებითი და ტიპოლოგიური კვლევების წარმოებისთვის. დისერტაციის შედეგების ჩართვა შესაძლებელია სხვადასხვა საფეხურის როგორც აფხაზურისა და აბაზურის, ისე ლინგვისტური კავკასიოლოგიის სასწავლო კურსებში.

საკვანძო სიტყვები: ფონემათა დისტრიბუცია, ბგერათშეერთების წესები, ძირთა და აფიქსთა სტრუქტურა, კომბინატორული ცვლილებები.

Abstract

The study of a language's phonemic structure is significant for both language-specific research and general linguistics. Although various scholars have addressed topics in Abkhaz-Abaza phonetics and phonology, several issues still warrant detailed investigation through innovative approaches. The topic of this dissertation was defined as a synchronic investigation of the phonemic structure of root and affixal morphemes in Abkhaz and Abaza, with consideration of the diachronic aspects where necessary. To achieve this aim, the study employs statistical analysis to examine: the principles governing phoneme distribution and phonotactic constraints; the structure of root and affixal morphemes; the occurrence and combinatorial patterns of vowel and consonant clusters, including diphthongs and triphthongs, within root morphemes and at morpheme boundaries; and the combinatorial changes observed in both native and borrowed lexicon. The research methodology combines descriptive analysis with historical-comparative methods where applicable. This study examines sound clusters using a gradual consonant analysis and, for the first time, investigates the distribution of Abkhaz-Abaza phonemes through a corpus-based approach. The findings are illustrated with 45 tables and 4 figures. This dissertation re-evaluates existing theories on the historical and contemporary structure of root and affix morphemes, as well as the principles governing phoneme distribution. Furthermore, it identifies previously unobserved combinatorial changes characteristic of these languages. The primary results of this study are significant for comparative and typological research. The findings of the dissertation can be incorporated into academic courses at various levels, covering Abkhaz, Abaza, and Caucasian linguistics.

Keywords: phoneme distribution, phoneme combination rules, root and affix structure, combinatorial changes.

შინაარსი

აბსტრაქტი	II
Abstract	III
აბრევიატურა და შემოკლებათა განმარტება	VIII
შესავალი	1
0.1. აფხაზური და აბაზური ენები: გავრცელების არეალი, ენობრივი ვითარება, დიალექტები	1
0.2. საკვლევი პრობლემა და მისი აქტუალურობა	3
0.3. კვლევის მიზანი	4
0.4. საკვლევი საკითხები	5
0.5. თეორიული ჩარჩო და კვლევის მეთოდოლოგია	6
0.6. წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა	7
I თავი. აფხაზურ-აბაზურ ფონემათა დისტრიბუციულ-სტატისტიკური ანალიზი	23
1.1. აფხაზურ ფონემათა განაწილების საკითხები	23
1.2. აბაზურ ფონემათა დისტრიბუცია	36
1.3. აფხაზურ-აბაზურ ფონემათა გავრცელებულობის შედარებითი განხილვა	43
1.4. I თავის დასკვნა	45
II თავი. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა ფონემატური სტრუქტურა	47
2.1. აფხაზურ-აბაზურ უმარცვლო ძირთა ფონემური შედგენილობა	48
2.1.1. აფხაზურ უმარცვლო ძირთა ფონემური შედგენილობა	48
2.1.2. აბაზურ უმარცვლო ძირთა ფონემური შედგენილობა	51
2.2. აფხაზურ-აბაზურ ერთმარცვლიან ძირთა სტრუქტურული ანალიზი	53
2.2.1. აფხაზურ ერთმარცვლიან ძირთა სტრუქტურული ანალიზი	53
2.2.2. აბაზურ ერთმარცვლიან ძირთა სტრუქტურული ანალიზი	69
2.3. აფხაზურ-აბაზურ ორმარცვლიან ძირთა აგებულება	80
2.3.1. აფხაზურ ორმარცვლიან ძირთა აგებულება	80
2.3.2. აბაზურ ორმარცვლიან ძირთა აგებულება	96
2.4. აფხაზურ-აბაზურ სამ- და მეტმარცვლიან ძირთა სტრუქტურა	106
2.4.1. აფხაზურ სამ- და მეტმარცვლიან ძირთა სტრუქტურა	106
2.4.2. აბაზურ სამ- და მეტმარცვლიან ძირთა სტრუქტურა	110
2.5. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა შედარებითი ანალიზი	112
2.6. II თავის დასკვნა	115
III თავი. აფხაზურ-აბაზურ აფიქსურ მორფემათა სტრუქტურა	117
3.1. აფხაზური აფიქსური მორფემების სტრუქტურული ანალიზი	118
3.1.1. აფხაზური პრეფიქსები	119
3.1.2. აფხაზური პრევერბები	120
3.1.3. აფხაზური სუფიქსები	120
3.2. აბაზური აფიქსური მორფემების აგებულება	121
3.2.1. აბაზური პრეფიქსები	121
3.2.2. აბაზური პრევერბები	124
3.2.3. აბაზური სუფიქსები	128
3.3. აფხაზურ-აბაზურ აფიქსურ მორფემათა შედარებითი ანალიზი	136
3.4. III თავის დასკვნა	138

IV თავი. აფხაზურ-აბაზური ძირეული და მორფემათა მიჯნის ბგერათკომპლექსები.....	140
4.1. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა ხმოვანკომპლექსები.....	141
4.2. აფხაზურ-აბაზური ძირეული მორფემების დიფთონგებისა და ტრიფთონგების ანალიზი.....	143
4.3. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა თანხმოვანკომპლექსები.....	146
4.3.1. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა ორწევრა თანხმოვანკომპლექსები.....	146
4.3.2. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა სამწევრა თანხმოვანკომპლექსები.....	160
4.4. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის ხმოვანკომპლექსები.....	162
4.5. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის დიფთონგები, ტრიფთონგები.....	163
4.6. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის თანხმოვანკომპლექსები.....	166
4.6.1. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის ორწევრა თანხმოვანკომპლექსები.....	167
4.6.2. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის სამწევრა თანხმოვანკომპლექსები.....	174
4.6.3. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის ოთხ- და მეტწევრა თანხმოვანკომპლექსები.....	178
4.7. ფონემათა შეერთებით გამოწვეული ფონეტიკური პროცესები აფხაზურსა და აბაზურში.....	181
4.7.1. რედუქცია.....	182
4.7.2. ასიმილაცია.....	183
4.7.3. დისიმილაცია.....	184
4.7.4. დელაბიალიზაცია.....	185
4.7.5. აფრიკატიზაცია.....	185
4.7.6. დეზაფრიკატიზაცია.....	185
4.7.7. მეტათეზისი.....	186
4.7.8. ბგერის განვითარება.....	186
4.7.9. კომპლექსთა სუპერაცია.....	186
4.7.10. ბგერათგადაწევა.....	187
4.8. ფონოტაქტიკის კანონების მოქმედება ნასესხები ლექსიკის ადაპტაციის პროცესში.....	188
4.9. IV თავის დასკვნა.....	194
დასკვნა.....	197
ბიბლიოგრაფია.....	202
დანართი.....	211
ცხრილი 1. აფხაზურ ხმოვანთა გავრცელების ცხრილი.....	211
ცხრილი 2. აფხაზურ ფრიკატივთა გავრცელების ცხრილი.....	211
ცხრილი 3. აფხაზურ ხშულთა გავრცელების ცხრილი.....	212
ცხრილი 4. აფხაზურ სონორთა გავრცელების ცხრილი.....	212
ცხრილი 5. აფხაზურ ფონემათა გავრცელების საერთო ცხრილი.....	213
ცხრილი 6. აბაზურ ხმოვანთა გავრცელების ცხრილი.....	214
ცხრილი 7. აბაზურ ხშულთა გავრცელების ცხრილი.....	214
ცხრილი 8. აბაზურ ფრიკატივთა გავრცელების ცხრილი.....	215

ცხრილი 9. აბაზურ სონორთა და ლატერალთა გავრცელების ცხრილი	216
ცხრილი 10. აბაზურ ფონემათა გავრცელების საერთო ცხრილი	216
ცხრილი 11. აფხაზურ უმარცვლო ძირთა გავრცელების ცხრილი	217
ცხრილი 12. აფხაზურ CVC სტრუქტურის ძირებში თანხმოვანთა გავრცელების ცხრილი.....	218
ცხრილი 13. აფხაზურ ერთმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი	219
ცხრილი 14. აფხაზურ ორმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი	219
ცხრილი 15. აფხაზურ სამმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი	220
ცხრილი 16. აფხაზურ ოთხმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი.....	221
ცხრილი 17. აფხაზურ ძირთა გავრცელების საერთო ცხრილი.....	221
ცხრილი 18. აბაზურ უმარცვლო ძირთა გავრცელების ცხრილი.....	223
ცხრილი 19. აბაზურ CVC სტრუქტურის ძირებში თანხმოვანთა გავრცელების ცხრილი.....	223
ცხრილი 20. აბაზურ ერთმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი.....	224
ცხრილი 21. აბაზურ ორმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი	224
ცხრილი 22. აბაზურ სამმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი	225
ცხრილი 23. აბაზურ ოთხმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი	225
ცხრილი 24. აბაზურ ძირთა გავრცელების საერთო ცხრილი	225
ცხრილი 25. აფხაზურ პრეფიქსთა გავრცელების ცხრილი.....	227
ცხრილი 26. აფხაზურ პრევერბთა გავრცელების ცხრილი.....	227
ცხრილი 27. აფხაზურ სუფიქსთა გავრცელების ცხრილი	227
ცხრილი 28. აბაზურ პრეფიქსთა გავრცელების ცხრილი	228
ცხრილი 29. აბაზურ პრევერბთა გავრცელების ცხრილი	228
ცხრილი 30. აბაზურ სუფიქსთა გავრცელების ცხრილი	229
ცხრილი 31. ძირეული მორფემის აფხაზურ ხმოვანკომპლექსთა ცხრილი	230
ცხრილი 32. აფხაზური ძირეული მორფემის აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი.....	230
ცხრილი 33. აბაზური ძირეული მორფემის აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი	230
ცხრილი 34. აფხაზური ძირეული მორფემის დამავალ დიფთონგთა ცხრილი.....	230
ცხრილი 35. აბაზური ძირეული მორფემის დამავალ დიფთონგთა ცხრილი.....	231
ცხრილი 36. აფხაზური ძირეული კომპლექსების ცხრილი	231
ცხრილი 36.1. აფხაზურ ხშულთა კომბინაციის ცხრილი.....	231
ცხრილი 36.2. აფხაზურ ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი.....	232
ცხრილი 36.3. აფხაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ხშულთა ცხრილი.....	232
ცხრილი 36.4. აფხაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი	233
ცხრილი 37. აბაზური ძირეული კომპლექსების ცხრილი	233
ცხრილი 37.1. აბაზურ ხშულთა კომბინაციის ცხრილი.....	233
ცხრილი 37.2. აბაზურ ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი	234
ცხრილი 37.3. აბაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ხშულთა ცხრილი	235
ცხრილი 37.4. აბაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი	235
ცხრილი 38. მორფემათა მიჯნის აფხაზურ ხმოვანკომპლექსთა ცხრილი	236
ცხრილი 39. მორფემათა მიჯნის აბაზურ ხმოვანკომპლექსთა ცხრილი	236
ცხრილი 40. მორფემათა მიჯნის აფხაზურ აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი.....	237
ცხრილი 41. მორფემათა მიჯნის აბაზურ აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი.....	237

ცხრილი 42. მორფემათა მიჯნის აფხაზურ დამავალ დიფთონგთა ცხრილი	237
ცხრილი 43. მორფემათა მიჯნის აბაზურ დამავალ დიფთონგთა ცხრილი	237
ცხრილი 44. მორფემათა მიჯნის აფხაზური თანხმოვანკომპლექსების ცხრილი	238
ცხრილი 44.1. აფხაზურ ხშულთა კომბინაციის ცხრილი	238
ცხრილი 44.2. აფხაზურ ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი	238
ცხრილი 44.3. აფხაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ხშულთა ცხრილი	239
ცხრილი 44.4. აფხაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი	240
ცხრილი 45. მორფემათა მიჯნის აბაზური თანხმოვანკომპლექსების ცხრილი	240
ცხრილი 45.1. აბაზურ ხშულთა კომბინაციის ცხრილი	240
ცხრილი 45.2. აბაზურ ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი	241
ცხრილი 45.3. აბაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ხშულთა ცხრილი	242
ცხრილი 45.4. აბაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი	242
ილუსტრაცია 1. აფხაზური ძირეული კომპლექსების ჩამონათვალი	244
ილუსტრაცია 2. აბაზური ძირეული კომპლექსების ჩამონათვალი	261
ილუსტრაცია 3. მორფემათა მიჯნის აფხაზური თანხმოვანკომპლექსების ჩამონათვალი	274
ილუსტრაცია 4. მორფემათა მიჯნის აბაზური თანხმოვანკომპლექსების ჩამონათვალი	321

აბრევიატურა და შემოკლებათა განმარტება

C – თანხმოვანი; ქვემოდელებში: ხშული და აფრიკატი

C₁ – თანხმოვანკომპლექსის პირველი წევრი

C₂ – თანხმოვანკომპლექსის მეორე წევრი

C₃ – თანხმოვანკომპლექსის მესამე წევრი

C₄ – თანხმოვანკომპლექსის მეოთხე წევრი

C₅ – თანხმოვანკომპლექსის მეხუთე წევრი

F – ფრიკატივი

F₁ – ვ, ჭ, ზ, ს, ჟ, შ, ჟჲ, შჲ, ჟჲ, შჲ ფრიკატივები

F₂ – ღ, ხ, ღჲ, ხჲ, ღჲ, ხჲ, ჳ, ჳჲ, ჳჲ, ჳჲ ფრიკატივები

id – იდენტური

S – სონორი

S^o – სონანტი

V – ხმოვანი

V₁ – ხმოვანკომპლექსის პირველი წევრი

V₂ – ხმოვანკომპლექსის მეორე წევრი

აბაზ. – აბაზური

აბჟ. – აბჟური

ად. – ადამიანი

ად. კ. – ადამიანის კლასი

ანატ. – ანატომიური

არაბ. – არაბული

არაგონ. – არაგონიერი

არაგონ. კ. – არაგონიერთა კლასი

აფხ. – აფხაზური

ბათ. – ბათუმის აფხაზური მეტყველება

ბერძ. – ბერძნული

ბზიფ. – ბზიფური

გადატ. – გადატანითი

გეოგრ. – გეოგრაფიული
გონ. კ. – გონიერთა კლასი
გრდმ. – გარდამავალი
ზოოლ. – ზოოლოგიური
თურქ. – თურქული ენა; თურქული ენები
იხ. – იხილე
კ. – კაცი
მამაკ. კ. – მამაკაცის კლასი
მეგრ. – მეგრული
მედ. – სამედიცინო
მრ. რ. – მრავლობითი რიცხვი
მხ. რ. – მხოლოლობითი რიცხვი
ნ. – ნივთი
ნ. კ. – ნივთის კლასი
რელიგ. – რელიგიური
სამხ. აფხ. – სამხრულაფხაზური
საუბ. – საუბრული
სპარს. – სპარსული
ტაპ. – ტაპანთური
ფერ. – ფერიის აფხაზური მეტყველება
ფოლკ. – ფოლკლორული
ქ. – ქალი
ქართ. – ქართული
შდრ. – შეადარე
ჩერქ. – ჩერქეზული
ძვ. – ძველი
ძვ. ეთნ. – ძველი ეთნოგრაფიული

შესავალი

0.1. აფხაზური და აბაზური ენები: გავრცელების არეალი, ენობრივი ვითარება, დიალექტები

აფხაზური და აბაზური ენები. მათი გავრცელების არეალი. აფხაზური და აბაზური შედის აფხაზურ-ადიღურ ენათა ჯგუფში ყაზარდოულ, ადიღურ და უბიხურ ენებთან ერთად. ზოგი მკვლევარი აფხაზურსა და აბაზურს ერთი ენის დიალექტებად განიხილავს (გვანცელაძე 2003, ქურდიანი 2007, Bouda 1940, Hewitt 1979, Chirikba 1996), რაც ლინგვისტური თვალსაზრისით გამართლებულია. მკვლევართა ნაწილი მათ დამოუკიდებელ ენებად მიიჩნევს (ლომთათიძე 1976, ჩიქობავა 1979, მაჭავარიანი 2017, Чыxya 2021, O’Herin 2020), რასაც მათი თანამედროვე სტატუსიც ამყარებს – ისინი დამოუკიდებელი სალიტერატურო ენებია. ამასთანავე, აფხაზური სახელმწიფო ენაა აფხაზეთის ავტონომიური რესპუბლიკისა, ქართულთან ერთად, აბაზურს კი ენის სტატუსი აქვს რუსეთის ფედერაციის ყარაჩაი-ჩერქეზეთის რესპუბლიკაში. აფხაზური სამწერლობო ენა დაფუძნებულია აბჟურ დიალექტზე, ხოლო აბაზური – ტაპანთურზე.

აფხაზები კომპაქტურად ცხოვრობენ საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილში, აფხაზეთის ავტონომიურ რესპუბლიკაში, მათი ნაწილი მკვიდრობს აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკაშიც (ქალაქ ბათუმსა და მის მიმდებარე ტერიტორიაზე), აფხაზეთიდან დევნილი აფხაზები მცირე რაოდენობით სახლობენ საქართველოს სხვა ქალაქებშიც (თბილისში, ზუგდიდში...), აფხაზ მუჰაჯირთა შთამომავლები ბინადრობენ თურქეთის სხვადასხვა პროვინციაში: იალოვა, ბურსა, საქარია, დუზჯე...; ისინი გაფანტულად ცხოვრობენ რუსეთის ფედერაციაში, სირიაში, იორდანიაში, ევროპის სახელმწიფოებსა და ჩრდილოეთ ამერიკაშიც.

აბაზები მკვიდრობენ რუსეთის ფედერაციაში, ყარაჩაი-ჩერქეზეთის აულებში. 15 000-მდე აბაზა სახლობს თურქეთში, ასევე ლევანტისა და ბალკანეთის ქვეყნებში. მთელ მსოფლიოში მათი რიცხვი მერყეობს 50 000-100 000-ს შორის (Matsumura 2002, 1).

აფხაზური და აბაზური, როგორც საფრთხეში მყოფი ენები. აფხაზური იუნესკოს საფრთხეში მყოფი ენების სიაში შეტანილია, როგორც პოტენციურად მოწყვლადი ენა,

თუმცა არაა მითითებული მოლაპარაკეთა რიცხვი¹. ამავე სიაში აბაზური წარმოდგენილია, როგორც საფრთხეში მყოფი, დაუცველი ენა და მასზე მეტყველთა რაოდენობა განსაზღვრულია 30.194-ით². როგორც აფხაზები, ისე აბაზები ბილინგვები არიან.

აფხაზური ენის ფლობის დონე საქართველოსა და თურქეთში განსხვავებულია. თ. გვანცელაძე და ს. ჭაავა ნაშრომში, რომელიც ეხება აფხაზური ენის ეკოლინგვისტურ და სოციოლინგვისტურ მდგომარეობას, ასკვნიან, რომ აფხაზური კარგად ან საშუალოდ იციან 50 წელს გადაცილებულმა ადამიანებმა, 30-40 წლის თაობა საშუალო დონეზე ფლობს ენას, ხშირ შემთხვევაში ესმით და ვერ ლაპარაკობენ, უმცროსმა თაობამ კი ნაკლებად ან საერთოდ არ იცის აფხაზური (გვანცელაძე და ჭაავა 2021, 272). მათი დაკვირვებით, აჭარაში მცხოვრები აფხაზების უფროსმა და საშუალო თაობამ მეტ-ნაკლებად იცის ენა, საშუალო თაობის ნაწილს ესმის, მაგრამ ვერ ლაპარაკობს აფხაზურად, ახალი თაობის უდიდესმა ნაწილმა კი ენა არ იცის. აფხაზური უფროსი და საშუალო თაობის აფხაზებს შორის „საიდუმლო ენის“ ფუნქციას ასრულებს (იქვე, 294, 304).

მართალია, 2012 და 2014 წლებში სოციოლინგვისტური კვლევა არ მიწარმოებია, მაგრამ აჭარაში მცხოვრებ აფხაზებთან სასწავლო-პრაქტიკული მივლინებებისას მეც მქონდა საშუალება, რომ დაკვირვებოდი იქაურ ენობრივ ვითარებას და, იუნესკოს კრიტერიუმების გათვალისწინებით, აჭარაში აფხაზური ენის მდგომარეობა უნდა შეფასდეს, როგორც კრიტიკულ საფრთხეში მყოფი.

თ. გვანცელაძესა და ს. ჭაავას ზემოხსენებულ მონოგრაფიაში თურქეთში აფხაზური ენის მდგომარეობა შეფასებული აქვთ ალექსანდრე კვახაძის მონათხრობის მიხედვით, კერძოდ, თურქეთში აფხაზური ენა იცის უფროსმა თაობამ, საშუალო თაობას ესმის, მაგრამ ვერ ლაპარაკობს, უმცროსი თაობის უმრავლესობამ ენა საერთოდ არ იცის (გვანცელაძე და ჭაავა 2021, 310).

აფხაზურ-აბაზური დიალექტები. აფხაზურში გამოყოფენ აბჟურ და ბზიფურ დიალექტებს, აბაზურში კი – აშხარულსა და ტაპანთურს (ლომთათიძე 1976, გვანცელაძე 2011, მაჭავარიანი 2017), ბ. ო'ჰერინი აფხაზურში ემხრობა საძური დიალექტის გამოყოფასაც (O'Herin 2020). აფხაზურ-აბაზური დიალექტების

¹ UNESCO. 2010a. Abkhaz. *The world atlas of languages*. <https://en.wal.unesco.org/search?keys=Abkhaz> (accessed on 20.04.2023).

² UNESCO. 2010. Abaza. *The world atlas of languages*. <https://en.wal.unesco.org/languages/abaza> (accessed on 20.04.2023).

ვ. ჩირიქბასეული დაჯგუფება ასეთია: საერთო აფხაზური იყოფა ჩრდილოაფხაზურად, აშხარულად (შუამავალი რგოლი პირველსა და მესამეს შორის) და სამხრულაფხაზურად. ჩრდილოაფხაზურში შედის მხოლოდ ტაპანთური, სამხრულაფხაზური იყოფა სამხრულდასავლურ და სამხრულაღმოსავლურ კილოებად. მათგან პირველში შედის საძური, ხოლო სამხრულაღმოსავლურში ერთიანდება აჭიფმის, ბზიფის, წებელდისა და აბჟუის მეტყველება. საძის, აჭიფმისა და წებელდის სამეტყველო ერთეულები შემორჩენილია მხოლოდ თურქეთში (Chirikba 1996, 14). როგორც თ. გვანცელაძე აღნიშნავს, პ. უსლარის, ნ. მარისა და სხვათა მხრიდან იყო სამურზაყანოულის დამოუკიდებელ აფხაზურ დიალექტად გამოყოფის ცდაც, მაგრამ ეს მოსაზრება არ დამკვიდრდა, რადგან სამურზაყანოში გავრცელებული აფხაზური დიდად არ სხვაობს აბჟუური კილოსაგან (გვანცელაძე 2011, 20).

აჭარაში მცხოვრები აფხაზების დიალექტურ კუთვნილებას რაც შეეხება, მათ შენარჩუნებული აქვთ იმ რაიონის მეტყველება, საიდანაც არიან გადმოსულები, კერძოდ, ე. კილბას დაკვირვებით, ანგისის მეტყველება აფხაზური ენის აბჟუურ დიალექტს უახლოვდება, ხოლო ფერიისა – აფხაზური ენის ბზიფურ დიალექტსა და აფხაზური ენის აშხარულ დიალექტს (Килба 1983, 8). ამავე ავტორის აზრით, ისტორიული საძური დიალექტის ამჟამინდელი მემკვიდრეებია: აშხარული დიალექტი, აჭარაში მცხოვრებ აფხაზთა ფერიისა და სირიაში დამკვიდრებულ აფხაზთა მეტყველება, აჭიფმისა და ფსხუს აფხაზური თურქეთში და საკუთრივ საძების დიალექტი თურქეთში (Килба 2012). თ. გვანცელაძეც საძების მეტყველებას მიიჩნევს ბზიფური დიალექტის ერთ-ერთ კილოკავად (გვანცელაძე 2011, 26).

0.2. საკვლევი პრობლემა და მისი აქტუალურობა

ენის ფონემატური სტრუქტურის კვლევას დიდი მნიშვნელობა აქვს როგორც კონკრეტული ენის, ისე მისი მონათესავე ენების საკვანძო საკითხების შესწავლის თვალსაზრისით. აუცილებელია, გამოკვლეული იყოს ყოველი ენის ძირისა და მორფემის აგებულება სინქრონიულ და დიაქრონიულ ჭრილში, თითოეულ მათგანში ფონემათა დისტრიბუციისა და ბგერათშეერთების წესები, მათ განაწილებასთან დაკავშირებული კანონზომიერებანი და შეზღუდვები, პოზიციების მიხედვით. აქედან გამომდინარე, საჭიროა, ეს საკითხები დეტალურად დამუშავდეს აფხაზურისა

და აბაზურის შემთხვევაში და მიღებული შედეგები ურთიერთშედარდეს, რაც სამომავლოდ მათი მონაცემების შედარების შესაძლებლობას შექმნის როგორც მათ მონათესავე, ისე არამონათესავე ენებთან. კვლევა საშურია როგორც გენეტიკური, ისე ტიპოლოგიური თვალსაზრისითაც.

აფხაზურისა და აბაზურის მეცნიერული შესწავლა სათავეს მე-19 საუკუნიდან იღებს. მას იკვლევდნენ როგორც ქართველი და აფხაზი მეცნიერები, ისე უცხოელები, რაც დღესაც გრძელდება. აფხაზურ-აბაზური ფონეტიკა-ფონოლოგიის სხვადასხვა საკითხი შესწავლილი აქვთ ქ. ლომთათიძეს, ა. გენკოს, ვ. ჩირიქბას, ა. კვიპერსს, ა. სპრუიტს, პ. უსლარს, ნ. მარს, გ. ახვლედიანს, ს. ჯანაშიას, გ. როგავას, ჯ. ჰიუიტს, ე. კილბას, ნ. ტრუბეცკოის, ვ. ალენს, ფ. ბორკს, ხ. კაკავას, ბ. ვოქსს, ზ. ფსიფას, ჯ. კეტფორდს, ჯ. კოლარუსოს, რ. ჯანაშიას, მ. ქურდიანს, თ. გვანცელაძეს, ნ. მაჭავარიანს, ვ. შენგელიას, მ. ჩუხუას.

დასახელებულ მკვლევართა ნაშრომებიდან წინამდებარე კვლევისთვის განსაკუთრებით აღსანიშნავია ქ. ლომთათიძის „აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი, I. ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები“, ვ. ჩირიქბას „Common West Caucasian (The reconstruction of its phonological system and parts of its lexicon and morphology)“ და ხ. კაკავას სადისერტაციო ნაშრომი „აფხაზური ენის თანხმომავანკომპლექსები“. მიუხედავად ასეთი მრავალფეროვანი სამეცნიერო მემკვიდრეობისა, საკითხი საჭიროებს დეტალურ სინქრონიულ ანალიზს, დიაქრონიის გათვალისწინებით. სწორედ ამიტომაც განისაზღვრა ეს საკითხი წინამდებარე დისერტაციის თემად.

0.3. კვლევის მიზანი

წინამდებარე კვლევის მიზანია, შესწავლილ იქნეს აფხაზურ-აბაზურის ძირეული და აფიქსური მორფემების ფონემატური სტრუქტურა სინქრონიული თვალსაზრისით, ცხადია, დიაქრონიული სურათის გათვალისწინებით. ნაშრომში თავკიდური, ინლაუტისა და ბოლოკიდური პოზიციების მიხედვით წარმოდგენილი იქნება ფონემათა განაწილების ან მათი შეზღუდვის წესები, აფხაზურისა და აბაზურის ხმოვან-და თანხმომავანკომპლექსების ანალიზი, ფონემათა შეერთების კანონზომიერებანი. მიუხედავად იმისა, რომ არაერთი მეცნიერი შეეხო დასახელებულ თემებს და ამ მიმართულებით მრავალი საყურადღებო ნაშრომია შესრულებული, საკითხი მაინც არ არის

გამოწვლილვით შესწავლილი და ამ კუთხით აუცილებელია აფხაზურ-აბაზურის კომპლექსური კვლევა.

0.4. საკვლევი საკითხები

წინამდებარე ნაშრომის ამოცანებად დასახულია პოზიციების მიხედვით აფხაზური და აბაზური ფონემების დისტრიბუციის შესწავლა და მათი სტატისტიკური ანალიზი; სტრუქტურული თვალსაზრისით აფხაზურისა და აბაზურის ძირეული და აფიქსური მორფემების დეტალური შესწავლა; მათში პოზიციების გათვალისწინებით ფონემათა განაწილებისა და შეზღუდვების გამოვლენა; აფხაზურისა და აბაზურის ბგერათკომპლექსების შედარებით-შეპირისპირებითი ანალიზი.

კვლევის შედეგად პასუხი გაეცემა ისეთ კითხვებს, როგორებიცაა: რომელი ფონემებია დომინანტი თითოეულ პოზიციაში, რა კანონზომიერება შეიმჩნევა მათი განაწილების მხრივ, რომელი კლასის ფონემები ჭარბობს, რა შეზღუდვებით ხასიათდება ფონემები სხვადასხვა პოზიციაში; როგორი სტრუქტურული მოდელებითაა წარმოდგენილი აფხაზური და აბაზური ძირეული და აფიქსური მორფემები, რომელია მათგან ყველაზე გავრცელებული, რომელი მოდელებია შეზღუდული ძირში და რომელი აფიქსურ მორფემაში; რა საერთო და განმასხვავებელი ფაქტორები მოქმედებს აფხაზურ და აბაზურ ბგერათკომპლექსებში, როგორია მაქსიმალური სიგრძის ხმოვან- და თანხმოვანკომპლექსი თითოეული მათგანის ძირეულ და აფიქსურ მორფემაში; ბგერათა შეერთების რა წესები იკვეთება, რა გავლენას ახდენს ფონოტაქტიკური კანონზომიერებანი აფხაზურისა და აბაზურის ფონეტიკურ პროცესებზე.

წინამდებარე ნაშრომი შედგება შესავლის, ოთხი თავისა და დასკვნებისაგან. თითოეული თავი იყოფა ქვეთავებად.

შესავალში გადმოცემულია მოკლე ცნობები აფხაზურისა და აბაზურის, მათი გავრცელების არეალის, სტატუსისა და თანამედროვე მდგომარეობის, დიალექტების შესახებ; მოცემულია საკვლევი პრობლემის აღწერა, კვლევის აქტუალურობა, მიზანი, საკვლევი საკითხები და კვლევის მეთოდები. ამას მოსდევს შესასწავლ საკითხთან დაკავშირებული წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა.

პირველ თავში განხილულია აფხაზურ-აბაზურ ფონემათა დისტრიბუციული ანალიზი, სტატისტიკური მონაცემების გათვალისწინებით, მეორე თავი ეთმობა აფხაზურ და აბაზურ ძირეულ მორფემათა სტრუქტურას, მესამე თავში წარმოდგენი-

ლია აფხაზურ-აბაზურ აფიქსურ მორფემათა ფონემატური სტრუქტურის ანალიზი, მეოთხე თავში გაანალიზებულია აფხაზურ-აბაზური ძირეული და მორფემათა მიჯნის ბგერათკომპლექსები, სათანადო ადგილას ყურადღება გამახვილებულია მახვილისა და რედუპლიკაციის საკითხებზე, განხილულია ის ფონეტიკური პროცესები, რომლებიც განაპირობა აფხაზურ-აბაზურში მოქმედმა ბგერათშეერთების წესებმა. თითოეულ თავს აქვს მოკლე შესავალი და ბოლოში ერთვის დასკვნა.

0.5. თეორიული ჩარჩო და კვლევის მეთოდოლოგია

ნაშრომის თეორიულ ჩარჩოს წარმოადგენს დღემდე ენათმეცნიერებაში არსებული კონცეფციები ენათა ფონემატური სტრუქტურის, ფონემათა დისტრიბუციის, ფონემათა შეერთების შესწავლის შესახებ. ამ მხრივ განსაკუთრებით აღსანიშნავია გ. ახვლედიანის „ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები“, ავტორთა კოლექტივის „თეორიული ენათმეცნიერების კურსი“, ნ. ტრუბეცკოის, ბ. ჰაიესის, უშუალოდ აფხაზურ-აბაზურ ენათა შესახებ ქ. ლომთათიძის, ვ. ჩირიქას, ჯ. ჰიუიტის, სხვა კავკასიურ ენათა სათანადო საკითხების შესახებ ჰ. ფოგტის, გ. მაჭავარიანის, ს. ჟღენტის, თ. უთურგაიძის, მ. ბუცხრიკიძის, მ. კუმახოვის, ნ. ქუთელიას, ვ. შენგელიას, მ. ჩუხუას, ც. ბარამიძის, ნ. არდოტელის, რ. აბაშიას და სხვათა ნაშრომები.

ნაშრომში გამოყენებულია ემპირიული და არაემპირიული მეთოდებიც. საწყის ეტაპზე დაიგეგმა კვლევა, რის შემდეგაც დაიწყო მასალების მოძიება, როგორც გამოცემული ლექსიკონებიდან და ტექსტებიდან, ასევე ველზე, კერძოდ, აფხაზური მასალის ნაწილი გადამოწმებულია ჩემ მიერ, ბათუმში მცხოვრებ აფხაზ მუჰაჯირთა შთამომავლებთან სასწავლო პრაქტიკისას, სხვადასხვა ასაკის, სქესისა და სოციალური წრის ადამიანებთან. მასალა ჩაწერილია აუდიო და ვიდეოაპარატურით, ჩაწერისას გამოყენებულია გამოკითხვისა და დაკვირვების მეთოდი, თუმცა იმდენად გამოწვლილვითაა შესწავლილი აჭარაში გავრცელებული აფხაზური მეტყველება, წინამდებარე ნაშრომის საკვლევ საკითხებზე სიახლე არ გამოვლენილა.

საანალიზო მასალა მოძიებულია გამოცემული ლექსიკონებიდან, აფხაზური და აბაზური კორპუსებიდან. გათვალისწინებულია როგორც საკუთრივ აფხაზურ-აბაზური, ასევე ნასესხები ლექსიკა. რა თქმა უნდა, თითოეული მათგანი კვლევისას ცალ-ცალკეა გაანალიზებული, რომ ნათლად წარმოჩნდეს და გაიმიჯნოს საკუთრივ აფხაზურ-აბაზურის ფონოტაქტიკა და მასზე სესხების გავლენა.

საკვლევი მასალა, პირველ რიგში, განიმარტა ქართულად და შემდეგ დაიწყო მონაცემთა დამუშავება. მასალის სისტემატიზაციისა და საკითხის კვლევის პროცესში გამოყენებულია აღწერის, შედარება-შეპირისპირების, კლასიფიკაციის, ანალიზისა და განზოგადების მეთოდები. შედარებისას გათვალისწინებულია სინქრონიული და დიაქრონიული ასპექტები.

თანხმომავანკომპლექსები შესწავლილია ფონემათა თანმიმდევრული ანალიზის გამოყენებით, რომელიც მოიცავს პარადიგმატულ, სინტაგმატურ, ისტორიულ, ფონეტიკურ და შედარებით ანალიზს (The gradual consonant analysis) (Butskhrikidze 2002, 147-152).

მასალის ანალიზი წარმოებულია როგორც ტრადიციული (მაგ., ძირებისა და აფიქსების სტრუქტურების მიხედვით დაყოფა, მათში ფონემათა განაწილების კანონზომიერების დადგენა), ისე თანამედროვე მიდგომით, რაც კვლევას უფრო სისტემურს ხდის, იგულისხმება კორპუსზე დაფუძნებული კვლევა. მოცემულია მასალის თვისობრივი და რაოდენობრივი ანალიზი (რა სტრუქტურის ძირები და აფიქსებია, თითოეული რა რაოდენობითაა...). კვლევისას მიღებული დასკვნები ეფუძნება დასაბუთებულ თეორიას – დასკვნები მონაცემებიდან გამომდინარეობს.

0.6. წყაროებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვა

წინამდებარე კვლევა ეყრდნობა გამოქვეყნებულ ლექსიკონებსა და აფხაზურ-აზერულ კორპუსებს. საკვლევი მასალა მოძიებულია გამოცემული ლექსიკონებიდან, რომლებიც მეტწილად თარგმნითია, კერძოდ, გამოყენებულია ნ. მარის „Абхазско-русский словарь“³ (Март 1926), ბ. ჯანაშიას „აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი“ (ჯანაშია 1954), ხ. ბლაქას რედაქციით გამოცემული „Русско-абхазский словарь“⁴ (Бгажба 1964a), ავტორთა კოლექტივის „Аҧсуа бызшәа ажаар“⁵, I (Шьякрыл и Концъариа 1986) და II ტომი (Шьякрыл, Концъариа и Чкадуа 1987), ა. ხეციას „Русско-абхазский экономический словарь“⁶ (Хеция 1986), ვ. ჩირიქბას „A dictionary of Common Abkhaz“⁷ (Chirikba 1996), ა. გენკოს „Абхазско-Русский словарь“⁸ (Генко 1998), ვ. კასლანძიას ორტომეული

³ აფხაზურ-რუსული ლექსიკონი.

⁴ რუსულ-აფხაზური ლექსიკონი.

⁵ აფხაზური ენის ლექსიკონი.

⁶ რუსულ-აფხაზური ეკონომიკური ლექსიკონი.

⁷ საერთოაფხაზურის ლექსიკონი.

⁸ აფხაზურ-რუსული ლექსიკონი.

„Абхазско-русский словарь“⁹ (Касландзия 2005, Касландзия 2005a), თ. გვანცელაძის აფხაზურ-ქართული (გვანცელაძე 2000, გვანცელაძე 2012) და ქართულ-აფხაზური (გვანცელაძე 2012a) ლექსიკონები, თ. გვანცელაძის მიერ გამოსაცემად მომზადებული ვ. რომანოვის „აფხაზური ენის პირველი ლექსიკონი“ (რომანოვი 2013), ვ. კასლანძიასა და ბ. ჯონუას სამტომეული „Русско-абхазский словарь“¹⁰ (Касландзия и Джонуа 2016, Касландзия и Джонуа 2016a, Касландзия и Джонуа 2016b), ნ. მაჭავარიანის „აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი ინდექსითა და გრამატიკული მიმოხილვით“ (მაჭავარიანი 2018), მ. ბერიძის, მ. თეთრაძის, ს. დარასელიას, ნ. შარაშენიძისა და ნ. ფონიავას „ქართულ-აფხაზურ-ინგლისური სიხშირული ლექსიკონი“ (ბერიძე და სხვები 2018), ლ. შებზუხოვის რედაქციით გამოსული „Русско-абазинский словарь“¹¹ (Шебзухова 2018), რომლის პირველი გამოცემაც გამოვიდა 1956 წელს, ვ. ტუგოვის რედაქციით გამოცემული „Абаза-Урышв Ажвар“¹² (Т|ыгв 1967).

ნასესხები ლექსიკონის შემთხვევაში სათანადო ადგილას მითითებულია წყარო ენა, რომლიდანაც უშუალოდ ან შუალობით უნდა შესულიყო აფხაზურსა და აზერულში ესა თუ ის სიტყვა. ნასესხები მასალის ანალიზისას გამოყენებულია ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის ძველი და ახალი რედაქციის ელექტრონული ვერსია (ქეგლი), ოთარ ქაჯაიასა და ალიო ქობალიას მეგრულ-ქართული და მეგრული ლექსიკონები (ქაჯაია 2001, ქაჯაია 2002, ქაჯაია 2002a, ქაჯაია 2009, ქობალია 2010), თურქულენოვანი ლექსიკა გადამოწმებულია Güncel Türkçe sözlük-ში¹³ (TDK 2023), ჩერქეზულენოვანი – English-Adyghe dictionary-ში¹⁴ (EAD), ხოლო რუსულენოვანი – ავტორთა კოლექტივის რუსულ-ქართულ ლექსიკონში (გაგუა და სხვები 1983). ცალკეული სიტყვების არაბულიდან, ბერძნულიდან და სპარსულიდან მომდინარეობაზე მინიშნება ეყრდნობა ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონსა და Güncel Türkçe sözlük-ს.

როგორც აღინიშნა, კვლევისთვის გამოყენებულია აფხაზური და აზერული კორპუსები. აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის შექმნა 2015 წელს პროექტ „Palag“-ის ფარგლებში დაიწყო. ის მოიცავს 10 მილიონზე მეტ ერთეულს, რომელთაგან 7 596

⁹ აფხაზურ-რუსული ლექსიკონი.

¹⁰ რუსულ-აფხაზური ლექსიკონი.

¹¹ რუსულ-აზერული ლექსიკონი.

¹² აზერულ-რუსული ლექსიკონი.

¹³ თანამედროვე თურქული ლექსიკონი.

¹⁴ ინგლისურ-ადიღური ლექსიკონი.

355 სიტყვაფორმაა. მასში შესულია სხვადასხვა შინაარსის ტექსტები როგორც მხატვრული ლიტერატურიდან, ისე მასმედიის ენიდან (ANC). დასახელებული კორპუსი იმიტომ შეირჩა, რომ უფრო რეპრეზენტაციული და ტექნოლოგიურად განვითარებულია. აბაზურისთვის მხოლოდ ერთი კორპუსი არსებობს. მასში შეტანილია 2017-2019 წლებში რუსეთის ეროვნული კვლევითი უნივერსიტეტის ეკონომიკის უმაღლესი სკოლისა და რუსეთის სახელმწიფო ჰუმანიტარული უნივერსიტეტის მკვლევრების მიერ აბაზინსკის რაიონის სოფელ ინჯიკ-ჰკუნში ჩაწერილი ტაპანთური დიალექტის მასალები და მოიცავს 3 636 ტოკენს. მთქმელები დაბადებული არიან 1930-1961 წლებს შორის. მათგან ჩაწერილი ტექსტები სპონტანური მონათხრობია ინფორმატორთა ცხოვრებაზე, სოფლის ტრადიციებზე, ზღაპრებსა და ლეგენდებზე (Panova and others).

აფხაზურისა და აბაზურის მეცნიერული შესწავლა XIX საუკუნიდან მოყოლებული მიმდინარეობს როგორც საქართველოში, ისე უცხოეთში; გამოცემულია კიდევ არაერთი მონოგრაფია თუ ცალკეული გამოკვლევა ამ ენებთან დაკავშირებულ სხვადასხვა საკითხზე. წინამდებარე კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, ნაშრომის ამ ნაწილში მიმოხილული იქნება ის შრომები, რომლებიც უშუალოდ ეხება აფხაზურისა და აბაზურის ფონეტიკა-ფონოლოგიის საკითხებს, კერძოდ, ამ ენათა ფონემურ შედგენილობასა და მათ განაწილებას სხვადასხვა პოზიციაში, აფხაზურ-აბაზურ ძირთა და ფორმანტთა სტრუქტურას, ბგერათკომპლექსებს და მათ შექმნაში მახვილის, რედუქციისა და რედუპლიკაციის როლს.

აფხაზურ-აბაზური, ადიღურ და უბიხურ ენათა მსგავსად, ხასიათდება ხმოვანთა რამდენიმეწევრიანი და თანხმოვანთა მდიდარი ინვენტარით, რასაც გ. როგავა მეორეულად, ხმოვანთა დიფთონგიზაციით გამოწვეულად, მიიჩნევს (Poraba 1985, 185).

თანამედროვე აფხაზურსა და აბაზურში ექვსი ხმოვანია. მათგან ორი (ა და გ) ძირითად ხმოვნად განიხილება (ლომთათიძე 1976, 24, Kuipers 1955, 198-199, Трубецкой 1960, 108-109, Deeters 1931, 291). პ. უსლარი აფხაზურში ძირეულად მიიჩნევდა ა, ი და უ ხმოვნებს (Услар 1862, 8). ა. გენკო სულაც იმ დასკვნამდე მივიდა, რომ გ აფხაზურსა და აბაზურში ფონემა არ არის (Генко 1955, 20). სხვა ხმოვნებს (ე, ი, ო, უ) ზოგი მკვლევარი დღესაც არ მიიჩნევს ფონემად, რადგან ისინი მეტწილად ა და გ ხმოვნების ძ და ჟ სონანტებთან კომბინაციითაა მიღებული (ლომთათიძე 1976, 24,

Chirikba 1996, 29, Hewitt 1979, 259-260, Hewitt 2010, 11-13).

სინქრონიულ დონეზე უფრო მართებულია თ. გვანცელაძის მოსაზრება, რომ ნა-სესხობებშიცა და ძირეულ სიტყვებშიც ექვსივე ზემოხსენებულ ბგერას აქვს სიტყვათ-და ფორმათგანმასხვავებელი ფუნქციები, შესაბამისად, ისინი ფონემებს წარმოადგენენ (გვანცელაძე 2011, 29-30). ამავე ავტორს მიაჩნია, რომ აფხაზურ-აბაზურ დიალექტებში ი და უ ხმოვნების ჩამოყალიბების პროცესი დაწყებულია XV-XVI საუკუნეთა განმავლობაში, ხოლო ე და ო ხმოვნები უფრო გვიან ქცეულა ფონემებად, კერძოდ, XIX-XX საუკუნეებში, რუსული ენის ძლიერი გავლენით (იქვე, 31-33).

ქ. ლომთათიძეს ნაშრომში „აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი, I“ დეტალურად აქვს განხილული აფხაზურისა და აბაზურის ვოკალური და კონსონანტური სისტემა, მახვილი, ფონეტიკური პროცესები როგორც ხმოვნებსა და დიფთონგებში, ასევე თანხმოვნებში, თანხმოვანკომპლექსები სინქრონიული და დიაქრონიული თვალსაზრისით, აფხაზურ-აბაზურ ძირთა და ფორმანტთა ამოსავალი ტიპი (ლომთათიძე 1976). მისი დაკვირვებით, ა ხმოვანი აფხაზურსა და აბაზურში რეალიზდება ყველა პოზიციაში (იქვე, 24-25). მისგან განსხვავებით, გ შეზღუდულია, თავკიდურ პოზიციაში კი საერთოდ არაა წარმოდგენილი. ქ. ლომთათიძის აზრით, ნ. მარის მიერ აფხაზურ-რუსულ ლექსიკონში შეტანილი გ-თი დაწყებული სამიოდე სიტყვა (გზგჯ „ათასი“, გზქნგჯ „მუდამ“, გშთა „ახლა, აწ“), ახლადწარმოქმნილი (სასაუბრო ენის) დიალექტური ვარიანტებია. ვ. ალენის მიერ „ქონა-ყოლა“ ზმნის ძირად გამოყოფილ გმა-შიც გ ძირში არ შედის, ფუძის მაწარმოებელი პრეფიქსის ნაშთია (იქვე, 37-39). ცხადია, ამ ფორმათა ამოსავალში გ არ იქნებოდა, მაგრამ სინქრონიულ დონეზე თავკიდურ პოზიციაში გ-ს გამოვლენაც ფაქტია და აჩვენებს, რომ ის ამ პოზიციაში დიდად გავრცელებული არაა, მაგრამ არც აკრძალულია (იხ. ცხრილი #1).

ვ. ჩირიქბაც მიიჩნევს, რომ ა-სგან განსხვავებით, რომელიც ყველა პოზიციაში რეალიზდება, გ არასდროს არაა წარმოდგენილი ანლაუტში, ზოგი ფონეტიკურად რედუცირებული ზმნური ფორმის გარდა. სამხრულ აფხაზურში გ იშვიათია ჰ-ს მომდევნოდ, მაგრამ კიდევ უფრო იშვიათია აშხარულსა და ტაპანთურში (Chirikba 1996, 28-29). გარდა ზმნური ფორმებისა, გ ანლაუტში დასტურდება შორისდებულებშიც (იხ. წინამდებარე ნაშრომის I თავის I ქვეთავი).

ქ. ლომთათიძე ეხება აფხაზურ-აბაზურში **ღ**-სა და **ჟ**-ს ძირეულ და აფიქსურ ელემენტად გამოვლენის საკითხსაც. ამატებს, რომ ორივე ფართოდაა გავრცელებული დიფთონგებსა და ტრიფთონგებში, რაც ხელს უწყობს ფონეტიკურ ცვლილებებს და მეორეული ხმოვნების (**ე, ი, ო, უ**) წარმოქმნას (ლომთათიძე 1976, 53-54, 60-61).

ქ. ლომთათიძე ნაშრომში „აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი“ ზოგი თანხმოვნის დახასიათებისას მიუთითებს, თითოეული მათგანი რომელ პოზიციაში დასტურდება (ლომთათიძე 1976, 24-61, 139-190), მაგრამ სტატისტიკური თვალსაზრისით არ აქვს ეს საკითხი შესწავლილი. იგი ამავე მონოგრაფიაში ახასიათებს ყველა თანხმოვანს და აღნიშნავს, რომ ანლაუტში დასტურდება **ბ** და **ფ** (მისი შეფასებით, **პ** არაა საკუთარ ლექსიკურ ფონდში – ა-პყარა „ცემა“-ს აქვს **ბ** მჟღერიანი ამოსავალი ვარიანტი. ამოსავლად **ბ** ვარიანტს ვარაუდობს სხვა სიტყვებისთვისაც: აპყა „წერო“, აპყაშ „კობრი“, თუმცა რიგ შემთხვევებში უშვებს მის თავდაპირველობას, ზოგჯერ კი **პ ბ**-ს მონაცვლედ ესახება: ა-პაჭა და მეგრ. ა-ბაჭა „ტკიპა“), სხვა ფონემებისთვის პოზიციის განუხილველად მითითებული აქვს მათი შემცველი სიტყვები (იქვე, 148-210).

ჯ. ჰიუიტის მიხედვით, აფხაზურისთვის სიტყვის ბოლოკიდურად დასაშვებია თანხმოვნები, თუმცა ამ პოზიციაში არაა გამოვლენილი **თ** და **ძ**, ხოლო იშვიათია **ღ**, **ც**, **გ**, **ქ**, **გ**, **ლ** ფონემები. თავკიდურად თანხმოვნები წარმოდგენილია შეუზღუდავად (Hewitt 1979, 260). ჩემი კვლევის განსხვავებული შედეგი იხ. I თავის I ქვეთავში, აგრეთვე ცხრილებში #2-5.

ვ. ჩირიქბას აფხაზურ ლიტერატურულ ჟურნალ „ალაშარას“ ათგვერდიან ტექსტზე დაყრდნობით ჩატარებული აქვს თანხმოვანთა სტატისტიკური კვლევა, რომლის მიხედვითაც აფხაზურში დომინანტურია სონორები, ნახევარხმოვნები და კბილბაგისმიერი ხშულები, კერძოდ, ყველაზე ხშირია: **ღ**, **რ**, **ნ**, **ლ**, **ჟ**, **ზ**, **დ**, **მ**, **ხ**, **თ**. მასვე ზიფურის სამგვერდიან მასალაზე ანალოგიურმა კვლევამ განსხვავებული შედეგი მისცა. მისი დასკვნით, ყველაზე იშვიათი სიხშირისაა: **ჭ**, **ჭ'**, **ვ**, **ძ**, **ლ**¹⁵. მისი აზრითაც, თანხმოვანთა დისტრიბუციაში მკაფიო შეზღუდვა არ ვლინდება (Chirikba 1996, 27).

ვ. ჩირიქბას კვლევის შედეგზე უნდა ითქვას, რომ ზიფურის შემთხვევაში

¹⁵ ვ. ჩირიქბა ფონემათა გადმოსაცემად ნაშრომში იყენებს საერთაშორისო ტრანსკრიფციას.

სხვაგვარი ვითარების ჩვენება უნდა გამოეწვია საკვლევი მასალის რაოდენობრივ სხვაობას და არა იმას, რომ ფონემათა დისტრიბუციის მხრივ ძალიან სხვაობს ერთმანეთისაგან სალიტერატურო აფხაზური ენა და მისი ბზიფური დიალექტი. ვ-ს იშვიათობასთან დაკავშირებით საყურადღებოა ქ. ლომთათიძის აზრი, რომ ის აფხაზურს თავიდან არ უნდა ჰქონოდა (ლომთათიძე 1976, 176-177). ჩემ მიერ ჩატარებულმა კორპუსულმა კვლევამ ვ. ჩირიქბას გამოკვლევისაგან განსხვავებული შედეგი აჩვენა (იხ. I თავის I ქვეთავი, აგრეთვე ცხრილები #2-5).

აფხაზური ფონემების დისტრიბუციას აფიქსებსა და მოდალურ ელემენტებში ეხება ნ. მაჭავარიანი ნაშრომში „აფხაზური ენის აფიქსები და მოდალური ელემენტები გრამატიკული მიმოხილვითურთ“. მას მოცემული აქვს მორფემების ანალიზი, თითოეულს ახლავს ილუსტრაცია და ზოგ შემთხვევაში ცალკეულ აფიქსთა თუ მოდალურ ელემენტთა ეტიმოლოგია. ის ასკვნის, რომ აფიქსებსა და მოდალურ ელემენტებში იშვიათად მონაწილეობს: ე, ო, გ, ფ, ლ, თ, ქ, ქ, კ, გ, ყ, ყ, ძ, წ, ჩ, ჭ, ჯ, ვ, ჭ, შ, ჟ, ლ, ლ, ხ, ჰ, ჰ... მისივე დასკვნით, ფონემათა ნაწილი – ძ, გ, ლ – მხოლოდ ლოკალურ და სხვა შინაარსის პრევერბებშია. აფიქსებში ყველაზე ინტენსიურია: ა, ს, ბ, დ, ზ, ნ, რ, ლ, მ, სიხშირით მათ მოსდევს: შ, შ, ც, ჩ, ჰ, წ (მაჭავარიანი 2020, 38). აფხაზურ ფონემათა არა მხოლოდ აფიქსებსა და მოდალურ ელემენტებში, არამედ მთელ ენობრივ სისტემაში გამოვლენის სტატისტიკური და დისტრიბუციული ანალიზი მოცემულია წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის I თავის I ქვეთავში, მეტი თვალსაჩინოებისთვის დანართის სახით მომზადებულია ცხრილებიც (იხ. ცხრილები #1-5).

სხვადასხვა მკვლევარს განხილული აქვს აფხაზურ-აბაზური ძირის სტრუქტურის საკითხებიც. სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ აფხაზურ-აბაზური სიტყვის ძირი ისტორიულად მარტივი იყო (CV) (ლომთათიძე 1976, 248-249). ამ აზრს იზიარებენ თ. გვანცელაძე და ნ. მაჭავარიანი, მაგრამ აღნიშნავენ, რომ ამჟამად CV სტრუქტურის გვერდით დასტურდება CVC აგებულების ძირებიც; ზოგჯერ ძირისეული თანხმოვანი უხმოვნოდაც არის წარმოდგენილი, ძირთა დიდი ნაწილი წარმოქმნილია კომპოზიციით ან რედუპლიკაციით (გვანცელაძე 2003, 33, მაჭავარიანი 2020, 46).

მ. ქურდიანის შეფასებით, ქ. ლომთათიძის მიერ აფხაზურ-აბაზურისთვის ისტორიულად CV ან CVCV სტრუქტურის ძირებისა და მორფემების მიჩნევა არნ.

ჩიქობავას მიერ საერთოქართველურისთვის შემუშავებულ პრინციპზე დაყრდნობით მოხდა, გ. როგავას მიერ ადიღური (ჩერქეზული) ენების შესახებ ანალოგიური დასკვნის გამოტანის მსგავსად (ქურდიანი 2007, 272, 276).

ვ. ჩირიქბა საერთო დასავლურკავკასიური ძირისთვის გამოყოფს **VC(C)V, C(C)V, C(C)VC(C)V** სტრუქტურულ მოდელებს, ხოლო უშუალოდ საერთო აფხაზურისთვის (აფხაზურ-აბაზურისთვის) – **VC(C)V, C(C)V, CVC, CVC(C)V** სტრუქტურის ძირებს. მისი მოსაზრებით, ყველაზე გავრცელებულია **CV**, მათგან 47 ძირში **C** არის ხშული ან სპირანტი, ხოლო 5 ძირში – სონორი. **CV**-სა და ხშირად **CVCV**-ს შემთხვევაში შეიძლება ითქვას, რომ ისინი დერივაციით წარმოებული ძირები არ ჩანს, სხვა სტრუქტურის ძირები ძირითადად დერივაციისა და კომპოზიციის გზითაა მიღებული (Chirikba 1996, 73-74). წინამდებარე კვლევამ სტრუქტურათა გავრცელებულობის განსხვავებული შედეგი აჩვენა (იხ. ნაშრომის II თავი, ცხრილები #17, 24).

2010 წელს თ. გვანცელაძის ხელმძღვანელობით თსუ კავკასიოლოგიის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტში ჩემ მიერ დაცულ იქნა სამაგისტრო ნაშრომი „ფონემათა დისტრიბუცია აფხაზურ ზმნურ ფუძეებში“. მასში ნაშრომის შეზღუდულობის გამო გაანალიზებულია ზმნური ძირები და არა მთლიანი ფუძეები. ეს კვლევა ეყრდნობოდა აფხაზური ენის ორტომეულ ლექსიკონს, რომლის პირველი ტომის ავტორები არიან კ. შაყრილი და ვ. კონჯარია, ხოლო მეორე ტომისა – დასახელებულ ავტორებთან ერთად ლ. ჭკადუა. მართალია, კვლევა მთლიან ენობრივ მასალას არ მოიცავს, მაგრამ ზმნური ძირების ანალიზის შედეგად საყურადღებო დასკვნებია გამოტანილი, კერძოდ, აფხაზურში გამოიყო ზმნურ ძირთა 40-ზე მეტი მოდელი, განხილულ იქნა მათში ხმოვანთა და თანხმოვანთა დისტრიბუცია, ასევე ამ ძირებში შემავალი თანხმოვანკომპლექსები; გამოვლინდა ცალკეულ ფონემებთან დაკავშირებული შეზღუდვები; ყურადღება გამახვილდა მახვილის, რედუქციისა და რედუპლიკაციის საკითხებზეც. ნაშრომი დაყოფილია ოთხ თავად: პირველი ეთმობა ოდენ კონსონანტურ ზმნურ ძირებს, მეორეში განხილულია ერთმარცვლიანი, მესამეში – ორმარცვლიანი, ხოლო მეოთხეში – სამ- და მეტმარცვლიანი ზმნური ძირების ფონემური შედგენილობა (ფონიავა 2010). ოდენ კონსონანტურ ზმნურ ძირებში გამოიყო სამი ქვემოდელი: **C, CC** და **CCC**, ხოლო ერთმარცვლიანთა შორის ყველაზე გავრცელებულია **CVC** და **CV** მოდელები (იქვე, 7). ამავე ნაშრომში გამოკვეთილია, რომ აფხაზურ

ენაში ზმნური ძირი მაქსიმუმ ოთხმარცვლიანია. თავს იჩენს მარცვლიანობის შემცირების ტენდენციაც, განსაკუთრებით რედუპლიკაციისას (იქვე, 72). ამავე კვლევის მიხედვით, ლაბიალიზებული, პალატალიზებული და ინტენსიური ფონემები ძირითადად იდენტურ თანხმოვნებთან ქმნის ბგერათმომდევრობას, გაანალიზებულია როგორც A, ისე B ტიპის თანხმოვანკომპლექსები (იქვე, 75-76).

ზემოთ განხილულ სამაგისტრო ნაშრომზე დაყრდნობით მოხსენება „აფხაზური ენის CVC ტიპის ზმნურ ძირთა ფონემური შედგენილობისათვის“ წარდგენილ იქნა 2010 წელს ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 69-ე სამეცნიერო სესიაზე. კვლევაში საანალიზო სტრუქტურის 90 ზმნური ძირია გამოვლენილი, რომლებიც გადანაწილებულია 11 ქვემოდელში. ძირთა უმეტესობაში წარმოდგენილია ა ხმოვანი, ამ მხრივ მეორე ადგილზეა გ. საანალიზო მოდელში საერთოდ არ რეალიზდება ვ და ჰ. CVC სტრუქტურაში ანლაუტსა და აუსლაუტში არ დასტურდება ერთი და იმავე რიგის არაიდენტური ფონემები, არც სისინა და შიშინა აფრიკატები და სპირანტები (ფონიავა 2010ა, 43-44).

აფიქსურ მორფემებს ეხება ვ. ჩირიქბა ნაშრომში „Common West Caucasian (The reconstruction of its phonological system and parts of its lexicon and morphology)“¹⁶. ავტორი განიხილავს საერთო აფხაზურ-ადიღურ აფიქსებს, რომელთა რეკონსტრუქცია შესაძლებლად მიაჩნია ფუძე ენაში და არა ამა თუ იმ დასავლეთ კავკასიური ენის აფიქსთა ფონემატურ სტრუქტურას (Chirikba 1996, 364-381). ქართულ სამეცნიერო სივრცეში, ძირის სტრუქტურის მსგავსად, აფხაზურ-აბაზური მორფემებისთვისაც ამოსავლად მიჩნეულია CV ტიპი (ლომთათიძე 1976, 248-250). ამ მოსაზრებას ხ. კაკავაც იზიარებს (კაკავა 2012, 124, 148, 153). აფიქსებში CV ძალიან გავრცელებულია, მაგრამ მის გვერდით აფხაზურ-აბაზურში სხვა სტრუქტურებიც რეალიზდება (იხ. წინამდებარე ნაშრომის III თავი, ცხრილები #25-30).

ფ. ლარსონი თავის სადოქტორო ნაშრომში „Nominal and Verbal Affixation in the Caucasus: A Morphological and Phonological Approach“¹⁷ ასკვნის, რომ აფხაზურსა და აბაზურში აფიქსთა ტიპებს შორის პრეფიქსები (პრევერბების გამოკლებით) ყველაზე გავრცელებულია. ის აფხაზურს ახასიათებს, როგორც ენას, რომელშიც პრეფიქსთა

¹⁶ საერთო დასავლეთ კავკასიური (მისი ფონოლოგიური სისტემის, ლექსიკისა და მორფოლოგიის ნაწილების რეკონსტრუქცია).

¹⁷ სახელური და ზმნური აფიქსაცია კავკასიაში: მორფოლოგიური და ფონოლოგიური მიდგომა.

მაქსიმალური თანაფარდობა 70.8%-ია, პრევერბების გამორიცხვით – 62.0% (Larsson 2024, 313). ჩემმა კვლევამ სრულიად განსხვავებული სურათი აჩვენა (იხ. თავი III და ცხრილები #25-30).

აფხაზურ-აბაზურში მეტად მნიშვნელოვანია ბგერათკომპლექსების საკითხი. ისინი განხილული აქვთ ფ. ბორკს, ვ. ალენს, ქ. ლომთათიძეს, ვ. ჩირიქბას, ბ. ვოქსს, ჯ. კეტფორდს, ჯ. კოლარუსოს, ჯ. ჰიუიტს, ა. სპრუიტს, თ. გვანცელაძეს, ნ. მაჭავარიანს და ხ. კაკავას.

აფხაზურ-აბაზური თანხმოვანკომპლექსების შესახებ არსებული მოსაზრებების განხილვამდე, უნდა აღინიშნოს, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა აფხაზურსა და აბაზურში ხმოვანკომპლექსების არსებობასთან დაკავშირებით. მიჩნეულია, რომ აფხაზურ ენაში ორი ა ან /s/ წარმოქმნილია სხვადასხვა გზით: ცალკეული თანხმოვნების (ჭ, ჰ, ყ, ზ, ღ) დაკარგვის, ასიმილაციის ან სპონტანური ცვლილებების შედეგად (ლომთათიძე 1976, 25-29, გვანცელაძე 2011, 48-49). თ. გვანცელაძის დაკვირვებით, ორი (გრძელი) ა ხმოვნის წარმოქმნა დაწყებულია XVI საუკუნემდე, აფხაზურ-აბაზური ეთნიკურ-ენობრივი ერთობის დაშლამდე და დასრულებულია XVIII-XIX საუკუნეთა მიჯნაზე (გვანცელაძე 2011, 52-53).

ვ. ჩირიქბაც აღნიშნავს, რომ აა-ს წყარო განსხვავებულია, მათ შორის ასახელებს თურქულ ნასესხობებს. მას აა შენიშნული აქვს ბავშვთა მეტყველებაში. ქ. ლომთათიძის მიერ პირობითის ფორმებში -აზარ მიმდევრობის ნაცვლად -ზაარ-ს გამოყენებას ბზიფურში ვერ ადასტურებს, თუმცა იზიარებს ამავე მკვლევრის აზრს, რომ აა ააა ტრიფთონგისგანაცაა მიღებული. მისივე დასკვნით, აა სხვადასხვა მარცვალში ვერ გადანაწილდება, ის ერთჟამიერი არტიკულაციით ხასიათდება, აა-ს სიგრძე არ აღემატება სხვა ფონემების გრძლივობას; აფხაზური, ტაპანთურის მსგავსად, განიცდის ხმოვანკომპლექსების უქონლობას, სამხრულაფხაზურის აა არაა ა+ა კომბინაცია. ის აა-ს განიხილავს ზ-სა და ა-ს კომბინაციად ან ვოკალურ დიფთონგად (იქვე, 29-32).

ქ. ლომთათიძის დაკვირვებით, აა დასტურდება სიტყვის თავკიდურად, შუაშიც და ბოლოშიც (ლომთათიძე 1976, 26). მისი შეფასებითაც, აფხაზურსა და აბაზურში ორი ა არ მიიღება ორი ა მორფემის ან ორი კიდური ა ხმოვნის შეერთებით, რადგან ასეთ შემთხვევაში ერთი ა რჩება. იგივე ვრცელდება სამ და ოთხ ა-ზეც (იქვე, 29-33).

აფხაზურისთვის რომ ხმოვანკომპლექსთა არსებობა მეორეულია, ეს წინამდება-

რე სადისერტაციო კვლევითაც ჩანს, აბაზურში კი სინქრონიულ დონეზეც არ რეა-ლიზდება ხმოვანმიმდევრობები (იხ. ნაშრომის მეოთხე თავის I ქვეთავი).

ქ. ლომთათიძე მიიჩნევდა, რომ ამოსავალში აფხაზურ-აბაზურისთვის არ იყო დამახასიათებელი თანხმოვანთა თავყრილობა. ეს ვითარება სხვადასხვა დიალექტში ან სიტყვათა სხვადასხვა ფორმაში დღესაც არის შემორჩენილი – მეტწილად შესაძლებელია თავდაპირველი, ხმოვნისანი, სახის დადგენა. ის განასხვავებდა პირველად ე.წ. „მტკიცე“ (ზაგისმიერთავეკიდურიან) და მეორეულ თანხმოვანკომპლექსებს (ლომთათიძე 1976, 41, 242-244).

ვ. ჩირიქბას აზრით, საერთოაფხაზურში სიტყვის დონეზე თანხმოვანკომპლექსების შედგენა განსხვავებულია ჩერქეზულისა და უბიხურისაგან. ის შეიძლება შედგებოდეს სამზე მეტი კომპონენტისაგან (ზოგჯერ ექვსისგანაც). აფხაზური კომპლექსები შეიცავს სხვადასხვა რიგის თანხმოვნების კომბინაციებს: მჟღერი, გლოტალიზებული, ყრუ, მაშინ როცა ადილეურსა და უბიხურში კომპლექსების ელემენტები ერთი და იმავე რიგისაა. თუმცა მორფემის დონეზე აფხაზური, განსაკუთრებით საერთო აფხაზური, აჩვენებს მნიშვნელოვან პარალელებს ჩერქეზულსა და უბიხურთან კომპლექსში როგორც თანხმოვანთა რაოდენობის, ისე ამა თუ იმ ლოკალური რიგის თანხმოვნის მონაწილეობის თვალსაზრისით (Chirikba 1996, 76).

ამავე მეცნიერის დასკვნით, აფხაზურში მორფემის დონეზე თანხმოვანთა მაქსიმალური რაოდენობა კომპლექსში, ჩერქეზულის მსგავსად, არის სამი, იშვიათად ოთხი, ყველაზე გავრცელებულია ორთანხმოვნისანი მიმდევრობები. ჩერქეზულისაგან განსხვავებით, ბევრი საერთოაფხაზური კომპლექსი მიღებულია ექსპრესიული გემინაციით ან ძირის რედუპლიკაციისას ხმოვნის ელიზიით (Chirikba 1996, 76). ის აღნიშნავს კიდევ, რომ სონორთა მონაწილეობა ჩვეულებრივია თანხმოვანკომპლექსის როგორც პირველ, ისე მეორე წევრად (იქვე, 73-74). იგი სამსეგმენტის კომპლექსების პირველ სეგმენტად ბილაბიალს ან დენტალს ასახელებს და მათ მორფემათა კომბინაციებისა თუ ხმოვანთა ელიზიის შედეგად მიღებულად მიიჩნევს (იქვე, 86).

ჯ. კეტფორდის შეფასებით, ქართულის ჰარმონიული კომპლექსებისთვის დამახასიათებელი სამ წესი – ა) ხშულს და აფრიკატს მოსდევს ისევ ხშული ან ფრიკატივი; ბ) ისინი ჰომოგენურია; გ) რეცესიულია – ვრცელდება აფხაზურსა და აბაზურზე, თუმცა მათში გაჩნდა უფრო რთული კომპლექსები თანხმოვანთაგამყარი

გ-ს დაკარგვის შედეგად (Catford 1977, 292).

ჯ. კოლარუსო აფხაზურ-აბაზურ თანხმომავანკომპლექსებში თანხმომავანთა უმეტესობის შეუზღუდავად მონაწილეობას (რაც, მისივე აზრით, არაა დამახასიათებელი ჩერქეზულისა და უბიხურისთვის) ხსნის იმით, რომ მრავალი ძირი აფხაზურ ენაში იწყება ა ხმოვნით (Colarusso 1988, 194-195). უნდა აღინიშნოს, რომ ა-ს უქონელ აბაზურ ძირებშიც ჩვეულებრივია თანხმომავანკომპლექსთა წარმოქმნა.

აფხაზურ-აბაზურში მარცვალთა სტრუქტურას ეხება ო'ჰერინი, რომელსაც C(C)V(C)(C) ფორმულირებით გამოხატავს და დასძენს, რომ თავკიდურად შეიძლება შეგვხვდეს ერთი ან ორი თანხმომავანი, კოდა კი შესაძლოა იყოს ნულოვანი ანდა ერთი ან ორი თანხმომავნით წარმოდგენილი. მისი შეფასებითაც, არ ჩანს არანაირი სისტემური შეზღუდვა ამ პოზიციებში თანხმომავნების გამოვლენისა. უფრო რთული მარცვლები თავკიდურად ხუთი და ბოლოკიდურად ოთხამდე თანხმომავნის შემცველიცაა (O'Herin 2020, 452).

აფხაზურ-აბაზურში თანხმომავანკომპლექსთა შექმნა მიეწერება მახვილის მოქმედებით გამოწვეულ რედუქციას. ამ მოვლენაში მის როლზე მიუთითებს გენკო (Генко 1955, 63). ნ. არშბას მოსაზრებით, რედუქცია უფრო ინტენსიურია, როცა მახვილი სიტყვის თავშია, ხოლო – სუსტი, თუ იგი სიტყვის ბოლოსკენაა (Аршба 1979, 87). ქ. ლომთათიძე აზუსტებს, რომ ხმოვნის რედუქციით გამოწვეული თანხმომავანთშეჯრა უფრო დამახასიათებელია ბზიფურისთვის, აბაზურს უკეთ აქვს დაცული სრულხმოვნობა (ლომთათიძე 1976, 131). ვ. ჩირიქბას მიხედვითაც, აფხაზურ-აბაზურ დიალექტებში ძლიერი დინამიკური მახვილი გამხდარა თანხმომავანკომპლექსთა შექმნის მიზეზი, მით უფრო ბზიფურში (Chirikba 1996, 27).

ვ. ჩირიქბა შენიშნავს, რომ ჩვეულებრივ კომპლექსები რეალიზდება ანლაუტსა და ინლაუტში. მორფემათა ზღვარზე კომპლექსები მრავალრიცხოვანია და შეიძლება შეიცავდეს ორიდან ხუთამდე წევრს, მაგრამ უფრო გავრცელებულია ორ- და სამთანხმომავანი ჯგუფები (Chirikba 1996, 27). ქ. ლომთათიძის აზრით, აფხაზურში თანხმომავანკომპლექსთა დაყოფა თავკიდურად, შუაკიდურად და ბოლოკიდურად ხშირად არ გამოდის გამართლებული თვით ძირთა მარტივი შედგენილობის გამო (ლომთათიძე 1976, 242). კომპლექსთა პოზიციების მიხედვით გავრცელების შესახებ უფრო მართებულია ჯ. ჰიუიტისა და ხ. კაკავას დაკვირვება, რომ ენა უშვებს

თანხმოვანკომპლექსებს როგორც ანლაუტში, ისე ინლაუტსა და აუსლაუტში (Hewitt 1979, 261, კაკავა 2012, 10).

ბ. კაკავას სადისერტაციო ნაშრომის „თანხმოვანკომპლექსები აფხაზურ ენაში“ მიხედვით, ყველაზე გავრცელებულია ორწევრა თანხმოვანკომპლექსები, სიხშირით მათ მოსდევს სამწევრა კომპლექსები, ოთხ- და ხუთწევრა თანხმოვანთა მიმდევრობები საკმაოდ იშვიათია, ხუთზე მეტწევრა კომპლექსები კი არ რეალიზდება ენაში. ის იზიარებს მოსაზრებას, რომ კომპლექსთა შექმნაში მთავარია მახვილის, რედუქციის, კომპოზიციის, რედუპლიკაციისა და მრავალმარცვლიან სიტყვათა სიგრძის რეგულირებისკენ მიდრეკილების როლი. მკვლევარი აფხაზურში გამოყოფს თავკიდურ, ბოლოკიდურ და ინტერვოკალურ თანხმოვანკომპლექსებს. ბ. კაკავას დაკვირვებით, აფხაზურ ორწევრა თანხმოვანკომპლექსებში პირველ წევრად დასტურდება სადა და პალატალიზებული ხშული (გამონაკლისია ქ), ხოლო მეორე წევრად – როგორც სადა, პალატალიზებული და ინტენსიური სპირანტები, ისე სადა და ინტენსიური აფრიკატები. ნაკლები დისტრიბუციით ხასიათდება სადა და ინტენსიური ჯ არა მხოლოდ ორწევრა, არამედ მეტწევრა კომპლექსებშიც. ის აღნიშნავს, რომ აფხაზურს ახასიათებს ჰომოგენური და ჰეტეროგენული, ასევე ჰომორგანული და ჰეტერორგანული კომპლექსები. მისი კვლევის მიხედვით, აფხაზურში გამოვლინდა ისეთი ორწევრა კომპლექსებიც, რომელთა პირველ კომპონენტად დასტურდება სადა, პალატალიზებული და ინტენსიური სპირანტები, ხოლო მეორე წევრად – სადა და პალატალიზებული ხშული, სადა სპირანტი და როგორც სადა, ისე ინტენსიური აფრიკატი. ასეთ კომპლექსებში შენიშნულია იდენტური სპირანტების მონაწილეობაც. ავტორი გამოყოფს სადა და ინტენსიური აფრიკატებით დაწყებულ კომპლექსებსაც, რომელთა მეორე წევრად წარმოდგენილია როგორც იდენტური ფონემები, ისე სადა და პალატალიზებული ხშულები და სპირანტები. ბ. კაკავა აღნიშნავს, რომ აფხაზურში ხშირია სონორის შემცველი ორწევრა კომპლექსები. მათ თავკიდურად ყველაზე გავრცელებულია რ-ს გამოყენების შემთხვევები, რომელიც მეტწილად კაუზატივის მაწარმოებელია, პალატალიზებული სპირანტების წინ არ დასტურდება ლ, ხოლო ინტენსიური სპირანტების წინ – ნ, სხვა შეზღუდვა არაა. სონორბოლოკიდურიანი კომპლექსების უმრავლესობა მორფემათა მიჯნაზე ან ნასესხებ ერთეულებშია. მათშიც ყველაზე ხშირია რ, რომელიც მასდარის, აბსტრაქტული სახელებისა და კრებითობის

აფიქსია. იგი დასძენს, რომ აფხაზურში ხშირია გემინირებული თანხმოვნებისაგან (სადა, პალატალიზებული, ლაბიალიზებული და ინტენსიური) შემდგარი ორწევრა კომპლექსები, არის მათი მონაწილეობით შექმნილი სამ- და მეტწევრა კომპლექსებიც. აფხაზურში რეალიზდება სამწევრა კომპლექსები, რომელთა მეორე წევრი სონორია (მათი შემცველი სიტყვები ძირითადად კომპოზიტები და ნეოლოგიზმებია) ან ისეთები, რომელთა პირველი და მეორე წევრია სონორი, მესამე წევრად კი ხშული, აფრიკატი და სპირანტია წარმოდგენილი. მკვლევარი აფხაზურში უსონორო სამწევრა თანხმოვანკომპლექსებსაც აღწერს, რომლებშიც ბაგისმიერთაგან თავკიდურ პოზიციაში მხოლოდ ფ დასტურდება, მაგრამ ამგვარ კომპლექსთა ანლაუტში არ რეალიზდება ლაბიალიზებული და პალატალიზებული ხშული. ხ. კაკავას გამოთვლით, აფხაზურში დაახლოებით 130 სიტყვაშია წარმოდგენილი ოთხწევრა კომპლექსი, ხოლო ხუთწევრა – ათში. მას მიაჩნია, რომ ამგვარი კომპლექსები ყველა პოზიციაში მეორეულია. მართალია, შეზღუდული რაოდენობით, მაგრამ აფხაზურს მოეპოვება ე.წ. „ჰარმონიული კომპლექსები“, კერძოდ: **ბგ, პკ, დგ, ტკ, ჯგ, ჩქ, ბღ, პყ, თხ, ტყ, ძღ, ცხ, წყ, ჩხ**. მათგან **ტყ** მხოლოდ ნასესხობებში რეალიზდება (კაკავა 2012).

თანხმოვანკომპლექსების თავკიდურად ბაგისმიერთა გამოვლენას აფხაზურის დამახასიათებელ ნიშნად მიიჩნევდა ნ. მარი (Mapp 1912, 3-4). ქ. ლომთათიძე ბაგისმიერ თავკიდურიან კომპლექსებს აფხაზურ-აბაზურში განიხილავდა საკმაოდ გავრცელებულად, თან „მტკიცე“ კომპლექსებად (ლომთათიძე 1976, 242). აფხაზურ თანხმოვანკომპლექსებში პირველ კომპონენტად ბაგისმიერი **ბ ფ მ** თანხმოვნების ყველაზე გავრცელებულობისა და **წყ, ჭყ, ტყ** კომპლექსების ძირითადად ქართულიდან ნასესხებ სიტყვებში რეალიზების შესახებ მოსაზრებას იზიარებენ თ. გვანცელაძე და ნ. მაჭავარიანი (გვანცელაძე 2003, 34, მაჭავარიანი 2020, 46).

ხ. კაკავა სადისერტაციო ნაშრომის მესამე თავის ბოლო ქვეთავს უთმობს ინტერნაციონალიზმების ფონეტიკური ადაპტაციის საკითხებს აფხაზურში. გამოკვეთილია, რომ რუსულისეული **кт, кс, кц, пс** კომპლექსები 1986-1987 წლებში გამოცემულ აფხაზური ენის ლექსიკონის ორტომეულში რუსულისთვის დამახასიათებელი ფორმითაა გადმოცემული, მაგრამ 2005 წელს გამოქვეყნებულ ვ. კასლანძიას აფხაზურ-რუსული ლექსიკონის ორტომეულში **к, п, т** სათანადო ყრუ ფშვინვიერებითაა (**к, п, т**) გადმოტანილი. რუსული **я, э, ю, ё**-ს ასე გადმოიცემა: **я – иа, э – е, ю – иу, ё – ио**. გამსესხებე-

ლი ენის გაორმაგებული თანხმოვნები აფხაზურშიც შენარჩუნებულია: *агрессия, антенна...* (კაკავა 2012, 154-159). მის მიერ აფხაზურში გამოყოფილი ძირეული და მორფემათა მიჯნის კომპლექსების სია მოცემულია სადისერტაციო ნაშრომის დანართში (კაკავა 2012, 166-174). სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შედეგები, რაც უკვე მისი ნაშრომის რეზიუმირებისას გადმოვეცი, ასახულია მის სტატიებში (კაკავა 2006, 137-145; კაკავა 2006ა, 115-123; კაკავა 2008, 66-69; კაკავა 2009, 103-110).

ჩემს სამაგისტრო ნაშრომზე დაყრდნობითაც მომზადებულია ორი მოხსენება, რომლებიც ეხება აფხაზური ენის თანხმოვანკომპლექსებს:

1) „თანხმოვანტკომპლექსები აფხაზური ენის ერთმარცვლიან ზმნურ ძირებში“¹⁸. კვლევამ აჩვენა, რომ ერთმარცვლიანი ზმნური ძირები რეალიზდება შემდეგი ქვემოდელეებით: **CCV, VCC, CCCVC, CVCCC, CCVC, CVCC, CCVCC, CCCV**. ამათგან ყველაზე ხშირია **CCV** ქვესტრუქტურის ზმნური ძირები, რომლის იდენტურთანხმოვნიანი მიმდევრობები მიღებული უნდა იყოს **CVCV** სტრუქტურისაგან მახვილის მოქმედების შედეგად, რასაც აღნიშნავდა ქ. ლომთათიძე. ამგვარ იდენტურ თანხმოვანმიმდევრობებში არ მონაწილეობენ მხოლოდ სონორები და სონანტები. ამ სტრუქტურაშიც ლაბიალიზებული თანხმოვნები უმეტესად მსგავს ფონემებთან ქმნის მიმდევრობას, პალატალიზებული და ინტენსიური ფონემები თანხმოვანმიმდევრობებში დასტურდება როგორც იდენტურ, ისე არაიდენტურ ფონემებთან. რეალიზდება აღმავალი და იშვიათად დამავალი კომპლექსებიც, ნასესხებ ძირებში დასტურდება **ნ, ლ, მ** სონორებით დაწყებული კომპლექსებიც (ფონიავა 2011ა, 68-70).

2) **CVCV** და **CVCVC** სტრუქტურის აფხაზურ ზმნურ ძირთა ფონემური შედგენილობისათვის¹⁹. **C**-ს ადგილას იგულისხმება როგორც ცალი თანხმოვანი, ასევე ორ- და სამწევრა თანხმოვანმიმდევრობებიც. კვლევიდან ჩანს, რომ **CVCV** სტრუქტურის 84 ძირიდან 24 **CV** ტიპის ძირთა რედუპლიკაციის გზითაა მიღებული. ამავე სტრუქტურაში შეინიშნება ნასესხობებიც. **CVCVC** მოდელის 26 ძირიდან უმეტესობა ნასესხებია. **CVCCVC** მოდელის ინლაუტში რეალიზდება ორწევრა, იშვიათად სამწევრა თანხმოვანკომპლექსებიც, რომლებიც **CVC** ტიპის ძირთა რედუპლიკაციის გზითაა

¹⁸ ნათია ფონიავა, „თანხმოვანტკომპლექსები აფხაზური ენის ერთმარცვლიან ზმნურ ძირებში“, *არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXII* (თბილისი, 2011), 68-70.

¹⁹ ნათია ფონიავა, „**CVCV** და **CVCVC** სტრუქტურის აფხაზურ ზმნურ ძირთა ფონემური შედგენილობისათვის“, *აკად. ქ. ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი ლინგვისტ-კავკასიოლოგთა III საერთაშორისო სიმპოზიუმი* (თბილისი, 2011), 154-156.

მიღებული. ორმარცვლიან ძირებშიც ხმოვნებიდან ყველაზე გავრცელებულია ა, მეორე ადგილზეა გ (ფონიავა 2011, 154-155). როგორც აფხაზური, ისე აბაზური თანხმოვანკომპლექსების დეტალური ანალიზი მოცემულია წინამდებარე დისერტაციის მეოთხე თავში.

სხვა ენათა მსგავსად, აფხაზურ-აბაზურშიც მიმართავს თანხმოვანკომპლექსთა სუპერაციას. ქ. ლომთათიძის მიხედვით, თანხმოვანთა შეყრის დაძლევა ხდება კომპლექსის გამარტივებით, ბგერათშენაცვლებით ან ორი თანხმოვნის შემდეგ მესამის ზღვარზე გ-ს გაჩენით (ლომთათიძე 1976, 240).

ბ. კაკავაც იზიარებს ორი თანხმოვნის კანონის არსებობას, მაგრამ აღნიშნავს, რომ გ ჩნდება კომპლექსის პირველ და მეორე კომპონენტს შორის, ასევე აფხაზური ენა ნაკლებად ეგუება მარცვალთა სიმრავლეს (კაკავა 2012, 125).

ფ. ბორკი თვლიდა, რომ თანხმოვანთგამყარი გ ჩნდებოდა არა ორი თანხმოვნის შემდეგ, არამედ წინ, ანუ პირველისა და მეორის ზღვარზე (Bork 1909, 9). „ორი თანხმოვნის კანონის“ არსებობას ადასტურებდა ვ. ალენიც აბაზურში, ოღონდ აღნიშნავდა, რომ მას ახასიათებდა გარკვეული შეზღუდვები (Allen 1956, 141-142). ამ კანონის შეზღუდულობას არც ქ. ლომთათიძე უარყოფს (ლომთათიძე 1976, 42).

ა. სპრუიტის მიხედვით, სამწევრა თანხმოვანკომპლექსში გ შეიძლება იყოს პირველსა და მეორეს შორის, ოთხწევრაში – პირველსა და მეორეს ან მეორესა და მესამეს შორის (Spruit 1986, 84). „ორი თანხმოვნის კანონის“ დარღვევის საკითხზე იხ. წინამდებარე დისერტაციის მეოთხე თავი.

ვ. ჩირიქბაც ეხება კომპლექსთა დაძლევის საკითხებს. მისი დაკვირვებით, კომპლექსებში მოქმედებს ერთ-ერთი კომპონენტის დაკარგვის წესი. ის გამოყოფს რამდენიმე შემთხვევას:

1) იკარგება ბგერათკომპლექსის პირველი კომპონენტი:

ბჟ > ჟ: ბზიფ. ა-ბჟაჰა-რა, აბჟ. ა-ჟაჰა-რა, ტაპ. ჟაჰა-რა „ლეჰვა“

ბღ > ღ: სამხ. აფხ. (ბზიფ. აბჟ.) ა-ბღაღა-რა „ბარბაცი“, ტაპ. ბღაბღა-რა „ჩორთით სიარული (ცხენისა)“

ფს > ს: სამხ. აფხ. (ბზიფ. აბჟ.) ა-ფსასგა-რა „დნობის დაწყება (თოვლისა)“, ტაპ. სასგა-რა „დნობა“

2) კომპონენტის მეორე ელემენტი გამქრალია:

სამხ. აფხ. (ბზიფ. აბჟ.) ა-ბგრ-რა, ტაპ. ბგრთ-რა „ბარბაცი“ (Chirikba 1996, 77).

ვ. ჩირიქბა აღწერს ორი გლოტალიზებული წევრისაგან შემდგარ თანხმოვანკომპლექსში ერთ-ერთის დეგლოტალიზაციას, რაც, მისი დასკვნით, განსაკუთრებით დამახასიათებელია აშხარულისა და ტაპანთურისათვის:

კტ > ქტ: სამხ. აფხ. (ბზიფ. აბჟ.) ა-კტგ, აშხ. ქტგჟ, „ქათამი“

დეგლოტალიზება ხდება აგრეთვე ყრუ ფრიკატივების წინ:

კშ > ქშ: აბჟ. ა-ქშა-რა, ბზიფ. ა-კშა-რა, ტაპ. ქშა-რა „დარტყმა“

დეგლოტალიზება გვხვდება მორფემათა ზღვარზეც: ბზიფ. აბჟ. ლა-კ-წა, ტაპ. ლა-ქ-ცა „უპე“ (იქვე, 78).

ვ. ჩირიქბა მსჯელობს კომპლექსის შემადგენელი წევრის აფრიკატიზაციის შესახებაც და მოჰყავს შემდეგი მაგალითები: შკ > ჩკ: სამხ. აფხ. (ბზიფ. აბჟ.) ა-შკგლ, ტაპ. შკლა, აშხ. ჩკგლა „უზანგი“ (იქვე, 78).

აფხაზურ-აბაზურისთვის დამახასიათებელი სპონტანური და პოზიციური ფონეტიკური პროცესები აღწერილი აქვს ქ. ლომთათიძეს და აღნიშნავს, რომ ეს უკანასკნელი შედარებით შეზღუდულია, რაც ძირითადად მარტივ შედგენილობასა და თანხმოვანთა სიმრავლეს უნდა გამოეწვია (ლომთათიძე 1976, 220-232, ლომთათიძე 2006, 16-17).

აფხაზურის ფონეტიკურ პროცესებზე მსჯელობას თავიანთ კვლევებში ადგილს უთმობენ აგრეთვე ხ. ბლაჟბა, მ. ციკოლია, ე. კილბა, თ. გვანცელაძე, ნ. მაჭავარიანი და ო'ჰერინი (Бражба 1964, 94-130, ციკოლია 1969, 17-30, Килба 1983, 15-30, გვანცელაძე 2003, 34-36, კაკავა 2008, 66-69, მაჭავარიანი 2017, 21-29, მაჭავარიანი 2020, 47, O'Herin 2020, 453-454). წინამდებარე კვლევაში ამ მიმართულებით გამოვლენილი სიახლეები ასახულია ნაშრომის ბოლო თავში.

I თავი. აფხაზურ-აბაზურ ფონემათა დისტრიბუციულ-სტატისტიკური ანალიზი

სადისერტაციო ნაშრომის პირველ თავში აფხაზური ენის ეროვნულ კორპუსსა და აბაზურ სასაუბრო კორპუსზე დაყრდნობით შესწავლილია აფხაზურ და აბაზურ ფონემათა განაწილების საკითხები, ანლაუტის, ინლაუტისა და აუსლაუტის პოზიციების მიხედვით; მოცემულია მათი გავრცელების სტატისტიკა. ამ მიმართულებით კორპუსული კვლევა სიახლეა როგორც აფხაზურის, ისე აბაზურისათვის.

წინამდებარე თავში ჯერ გაანალიზებულია აფხაზურ, ხოლო შემდეგ აბაზურ ხმოვანთა და თანხმოვანთა განაწილების კანონზომიერებანი, შემდეგი ქვეთავი კი ეთმობა აფხაზურ და აბაზურ ფონემათა დისტრიბუციის შედარებით ანალიზს, ბოლო ქვეთავი – შეჯამებას. კვლევის ფარგლებში მომზადებულია ფონემათა დისტრიბუციისა და სტატისტიკის ამსახველი დანართები.

პირველ თავში განხილულ საკითხებზე ამ დისერტაციის ფარგლებში მომზადდა ერთი მოხსენება²⁰ და სამი სამეცნიერო სტატია – აფხაზურ ხმოვანთა დისტრიბუცია ინგლისურ ენაზე²¹, ხოლო აფხაზურ ხშულთა²² და ფრიკატივთა დისტრიბუცია²³ ქართულ და ინგლისურ ენებზე – რომელთა შედეგები მოხმობილია სათანადო საკითხებზე მსჯელობისას.

1.1. აფხაზურ ფონემათა განაწილების საკითხები

სადისერტაციო ნაშრომის პირველი თავის პირველ ქვეთავში წარმოდგენილი აფხაზურ ფონემათა დისტრიბუციულ-სტატისტიკური ანალიზი ეყრდნობა აფხაზურ-

²⁰ ნათია ფონიავა, „აფხაზური ენის ხშულ ფონემათა დისტრიბუცია ანლაუტში (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით)“, *არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXXII* (თბილისი, 2021), 39-41.

²¹ Natia Poniava, 'Distribution of Vowels in Abkhaz (Based on the Abkhaz National Corpus)', *Caucasica Antiqua et Christiana (In memory of Jan Braun)* I (Warsaw, 2021), 87-90.

²² ნათია ფონიავა, „აფხაზურ ხშულ ფონემათა დისტრიბუცია (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით)“, *რეცენზირებადი ბილინგვური ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი „სპეკალი“* (ქართულ ენაზე) (თბილისი, 2025) (მიღებულია გამოსაქვეყნებლად). Natia Poniava, 'Distribution of Abkhaz plosive phonemes (According to the Abkhaz National Corpus)', *Electronic bilingual scholarly peer-reviewed Journal 'Spekali'* (in English) (Tbilisi, 2025) (Accepted for publication).

²³ ნათია ფონიავა, „ფრიკატივ ფონემათა დისტრიბუცია აფხაზურში (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით)“, *რეცენზირებადი ბილინგვური ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი „სპეკალი“* 14 (ქართულ ენაზე) (თბილისი, 2020). <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/viewArticle/14/250> (18.06.2023). Natia Poniava, 'Distribution of fricative phonemes in Abkhaz (According to the Abkhaz National Corpus)', *Electronic bilingual scholarly peer-reviewed Journal 'Spekali'* 14 (in English) (Tbilisi, 2020). <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/en/article/viewArticle/14/250/> (accessed on 18.06.2023).

რი ენის ეროვნულ კორპუსს. კორპუსული კვლევა ამ მიმართულებით სიახლეა, რადგან მანამდე არავის ჩაუტარებია. უნდა აღინიშნოს, რომ კორპუსი ვერ ასხვავებს ძირეულ მორფემას და მორფემათა მიჯნას, აქედან გამომდინარე, თანხმოვანთა განაწილება განხილულია სიტყვაფორმების მიხედვით.

ცნობილია, რომ აფხაზურ სალიტერატურო ენაში 64 ფონემაა, რომელთაგანაც 58 თანხმოვანია და 6 ხმოვანი. როგორც შესავალშიც აღინიშნა, ენის ფონემატური სტრუქტურის კვლევისას მეტად საჭიროა მისი ფონემების დისტრიბუციული კანონზომიერებების დადგენა სტატისტიკის ჩვენებით. ეს საკითხი სათანადოდ რომ არაა შესწავლილი, ლიტერატურის მიმოხილვის დროსაც გამოჩნდა.

წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მომზადდა ერთი მოხსენება და სამი სტატია, რომლებიც ეხება აფხაზურის ხმოვანთა, ფრიკატივ და ხშულ თანხმოვანთა განაწილების საკითხებს ანლაუტის, ინლაუტისა და აუსლაუტის პოზიციების გათვალისწინებით.

პირველ რიგში, წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მომზადებული სტატიებისა და მოხსენების მოკლე დასკვნებია გადმოცემული, შემდეგ მოცემულია სხვა ფონემათა კლასების სიხშირული ანალიზი და ბოლოს ერთიანადაა განხილული აფხაზური ფონემები დისტრიბუციულ-სტატისტიკური თვალსაზრისით, სათანადო მაგალითების დართვით.

როგორც აღინიშნა, ეს კვლევა კორპუსულია, შესაბამისად, სათანადო მაგალითები მოყვანილია არა სალექსიკონო ფორმით, არამედ იმ სახით, როგორც წყაროში (კორპუსში) დასტურდება. ერთი და იგივე სიტყვა კორპუსში სხვადასხვა ფორმითაა წარმოდგენილი; ამის მიზეზი ისაა, რომ ა-პრეფიქსი, რომელიც ხან ზოგადობას გამოხატავს, ხანაც – განსაზღვრულობას, სიტყვაში ზოგჯერ წარმოდგენილია, ზოგჯერ – არა: სალექსიკონო ფორმა ა-მზა „თვე“ კორპუსში მზა ფორმითაცაა დადასტურებული და ამზა ფორმითაც. პირველ შემთხვევაში სონორი ანლაუტის პოზიციას ეკუთვნის, მეორეში – ინლაუტისას.

ჩემს ინგლისურენოვან სტატიაში „Distribution of Vowels in Abkhaz (Based on the Abkhaz National Corpus)“²⁴ დადგენილია, რომ ანლაუტში ხმოვნებიდან ყველაზე ხშირი გავრცელებისაა ა, მას მოსდევს ე, გ, ო, სონანტებიდან ი || ე სჭარბობს უ || ჟ-ს.

²⁴ ხმოვანთა დისტრიბუცია აფხაზურში (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით).

ინლაუტშიც ყველაზე ხშირია ა, ამ შემთხვევაში მეორე ადგილზეა გ, შემდეგ უკვე მოდის ე და ო, სონანტებიდან უ || ჭ ამ პოზიციაში აღემატება ი || ძ-ს. აუსლაუტში ხმოვანთა სიხშირული გავრცელება ამ თანმიმდევრობისაა: ა, გ, ო, ე, ბოლოკიდურ პოზიციაშიც ი || ძ უ || ჭ-ზე მეტი სიხშირით ხასიათდება. კვლევიდან ჩანს, რომ ყველა პოზიციაში ა უპირატესია, კერძოდ, ანლაუტში – 22.57%, ინლაუტში – 62.85%, აუსლაუტში – 31.54%. მეორე ადგილს ინლაუტსა (32.09%) და აუსლაუტში (13.83%) იკავებს გ, თუმცა ანლაუტში გ-ს (0.24%) საგრძნობი სხვაობით აღემატება ე (2.14%) (Poniava 2021, 87-90). აფხაზურ ხმოვანთა პოზიციების მიხედვით რეალიზების ცხრილი იხ. დანართში (ცხრილი #1).

ფრიკატივებზე ჩატარებულმა კორპუსულმა კვლევამ აჩვენა, რომ ყველაზე ხშირად ისინი წარმოდგენილია ინლაუტში (66.49%), ანლაუტში – 13.06 %-ით, ყველაზე იშვიათად კი – აუსლაუტში (12.05%). მათი სიხშირული გავრცელების თანმიმდევრობა პოზიციათა მიხედვით ასეთია:

ანლაუტი: ს, ზ, ჰ, ჰი, ში, ში, ხ, ჰ²⁵, შ, ხი, ჟი, ს, ლ, ჭ, ვ, დ, ჟი, ჟ, ლ.

ინლაუტი: ხ, ზ, ს, ში, ჰი, ს, ჰი, ში, ში, ჰი, ხი, ჟი, ვ, ჭ, დ, ჟი, ლ, ლ.

აუსლაუტი: ზ, ს, ს, ში, ჰი, ხ, ში, ში, ხი, ჟი, ვ, ჰი, ჭ, დ, ლ, ჟი, ლ.

კვლევისას გამოვლინდა, რომ ფრიკატივები სხვადასხვა სიხშირით რეალიზდება სხვადასხვა პოზიციაში. მაგალითად, ხ ანლაუტში მეშვიდე ადგილასაა, ინლაუტში ყველაზე გავრცელებულია, აუსლაუტში კი მეექვსე ადგილს იკავებს; ზ ანლაუტსა და ინლაუტში მეორე ადგილზეა, აუსლაუტში კი – პირველზე. კორპუსულმა კვლევამ ისიც წარმოაჩინა, რომ ვ, ჭ, ჰ (შორისდებულებშიც, მით უფრო აუსლაუტში) და ჟი ყველა პოზიციაში ძირითადად ნასესხებ ლექსიკაშია წარმოდგენილი; ლ, ინლაუტის მსგავსად, აუსლაუტშიც ყველაზე იშვიათია, თან ბოლოკიდურ პოზიციაში უმეტესად სხვა ენათაგან შეთვისებულ სიტყვებში ვლინდება. აუსლაუტში ჰ ძირითადად პროფესიის, მოქმედის აღმნიშვნელი აფიქსის ფუნქციითაა. სხვა ფრიკატივები ძირითადად საკუთრივ აფხაზურ მასალაში დასტურდება, უფრო იშვიათად – ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებში (ფონიავა 2020). დასახელებული სტატიის ფარგლებში მომზადებული ფრიკატივთა პოზიციების მიხედვით გავრცელების

²⁵ ნაშრომში ფონოლოგიური სიზუსტისთვის ამ გრაფემით გამოხატულია აფხაზური ფონემა, რომელიც აფხაზურ ანბანში გადმოიცემა <თი, ხოლო მის ქართულ ტრანსკრიფციაში – ჯ-თი.

ცხრილი იხ. დანართში (ცხრილი #2).

ამავე სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მომზადდა მოხსენება „აფხაზური ენის ხშულ ფონემათა დისტრიბუცია ანლაუტში (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით)“. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ანლაუტში ხშულ ფონემათა განაწილება სიხშირის მიხედვით ამგვარია: **დ, ბ, ფ, ყ, თ, კ, გ, ჭ, ჯ, წ, ც, ც, პ, გ, ჩ, ძ, ტ, ჩ, ჭ, ყ, კ, ჭ, ქ, კ, წ, ტ, ქ, ყ, ლ, გ, ძ, თ, ჯ**. ისინი რეალიზდება როგორც საკუთრივ აფხაზურ, ისე ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებში, **დ** და **ბ**-ს ყველაზე ხშირი გავრცელება აიხსნება მათი მორფემული ფუნქციითაც. **პ** კორპუსში მხოლოდ რუსულ ნასესხობებში (**პოეტ** „პოეტი“, **პოეზია** „პოეზია“, **პროზა** „პროზა“) რეალიზდება ანლაუტში, სხვა ფონემები დასტურდება საკუთრივ და ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებში (ფონიავა 2021, 39-40).

ზემოთ განხილული მოხსენების წაკითხვის შემდეგ, ჩემ მიერ მსგავსი კვლევა ჩატარდა ინლაუტისა და აუსლაუტის პოზიციების გათვალისწინებითაც, რამაც ამ ფონემათა დისტრიბუციის უფრო სრულყოფილი სურათი მოგვცა. დადგინდა ინლაუტისა და აუსლაუტის პოზიციებშიც ხშულთა სიხშირული რეალიზაციის შემდეგნაირი თანმიმდევრობა:

ინლაუტი: **თ, ფ, ბ, ჭ, გ, კ, წ, დ, გ, ყ, ძ, ც, ც, ტ, გ, ტ, კ, ჭ, პ, ჩ, ჩ, წ, ყ, ჭ, ჯ, ყ, ქ, ქ, კ, ძ, ლ, თ, ჯ**.

აუსლაუტი: **ტ, პ, კ, ტ, თ, ც, გ, ბ, ფ, ჭ, დ, ქ, ჩ, ყ, ძ, გ, გ, წ, ძ, ც, ჭ, ჯ, კ, კ, წ, ჭ, ყ, ლ, ქ, ჩ, ჯ, თ, ყ**.

კვლევის შედეგი სრულად ასახულია სტატიაში „აფხაზურ ხშულ ფონემათა დისტრიბუცია (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით)“. კვლევისას გამოიკვეთა, რომ აფხაზურში ყველა ხშული რეალიზდება სამივე პოზიციაში, ცხადია, განსხვავებული სიხშირული მაჩვენებლით. ყველაზე გავრცელებულია ის ხშულები, რომლებიც აფიქსებია ან აფიქსთა შემადგენლობაშია. ხშულთა უმეტესობა დასტურდება როგორც საკუთარ ლექსიკურ ფონდში, ისე ნასესხობებში, მაგრამ ცალკეული ფონემები დიდწილად ნასესხებ მასალაშია (ფონიავა 2025). სტატიის ფარგლებში მომზადებული ხშულთა გავრცელების ცხრილი იხ. დანართში (ცხრილი #3).

აფხაზურში სონორები ანლაუტში ასეთი თანმიმდევრობით რეალიზდება: რ, ლ, მ, ნ. ინლაუტშიც რ ლიდერობს, მაგრამ მეორე ადგილს ნ იკავებს, მესამე და მეოთხე ადგილებს ლ და მ ინაწილებენ. აუსლაუტში პირველობა ნ-ს ეკუთვნის, მეორე და მესამე ადგილზე რ და მ არის, ყველაზე იშვიათი დისტრიბუციით კი ლ ხასიათდება (იხ. ცხრილი #4).

აქამდე განხილული იყო აფხაზურ ფონემათა კლასების მიხედვით განაწილება სხვადასხვა პოზიციაში, მაგრამ სრული სურათის წარმოსაჩენად მნიშვნელოვანია ერთად იყოს ნაჩვენები მთლიანი ფონემატური ინვენტარის დისტრიბუციული კანონზომიერებები. ქვემოთ ერთიანად იქნება წარმოდგენილი აფხაზურ ფონემათა სიხშირული გავრცელების ანალიზი ანლაუტის, ინლაუტისა და აუსლაუტის გათვალისწინებით (იხ. ცხრილი #5).

ჯამში დანართში 62 გრაფემაა, რადგან ი || მ და უ || ჭ აფხაზურში ორი გრაფემით (ი || ყ) გამოიხატება. თითოეული ფონემისთვის მოხმობილია ორი ან სამი მაგალითი; ნასესხები მასალის შემთხვევაში მითითებულია წყარო ენაც, რომლიდანაც უშუალოდ ან შუალობით უნდა იყოს ნასესხები ესა თუ ის სიტყვა.

ანლაუტი. ჩემ მიერ ჩატარებული კორპუსული კვლევის შედეგად გაირკვა, რომ ანლაუტში ყველაზე გავრცელებულია ა ხმოვანი, კერძოდ, 22.6%-იანი მაჩვენებლით. ის აქტიურია როგორც ძირის შემადგენელ ნაწილად, ისე აფიქსის ფუნქციით (ან „დედა“, არ „არმია“, ანცა „ღმერთი“). მას მცირედ ჩამორჩება მ || ი, რეალიზებულია 18.9%-იანი მაჩვენებლით. როგორც აღინიშნა, აფხაზურში ი გრაფემით გადმოიცემა როგორც ი, ისე მ, რის გამოც კორპუსი ვერ მიჯნავს ხმოვანსა და სონანტს. მ-ს ასეთ სიხშირეს ხელს უწყობს მისი კლასოვან-პიროვან პრეფიქსად გამოყენება (ინხო „მცხოვრები“, იზბანზარ „ამიტომაც“, მარა „ის“ (კაცი, ნივთი).

სხვა ფონემები ა-სა და მ || ი-ს მსგავსი მაღალი პროცენტულობით ანლაუტში ვერ სარგებლობს, თუმცა დასახელებულ ფონემებთან ერთად პირველ ხუთეულში შედის ისინი, რომლებიც მეტად ნაყოფიერია კლასოვან-პიროვან პრეფიქსად, ესენია: დ, ჭ, რ:

დ – დტაპ „დაჯდება ის (ად.)“, დასუ „ყოველი“, დაგა „ყრუ“;

ჭ || უ²⁶ – ჭცოფტ „მიდიხარ შენ (კ.)“, ჭახუნლა „წუხელ“, უბრი „იგი“;

რ – რასა „თხილი“, რბეფტ „ნახეს“, რაბაცა „წინაპარი“.

²⁶ ჭ || უ-ც, მ || ი-ს მსგავსად, აფხაზურში ერთი, კერძოდ, ყ, გრაფემით გამოიხატება.

ანლაუტში გავრცელების მხრივ მეორე ხუთეულს ქმნის: **ს, ზ, ე, ჰ, ლ**:

ს²⁷ – სან „დედაჩემი“, სცემტ „წავედი“, სტოლ „მაგიდა“ < რუს. стол „id“;

ზ²⁸ – ზნე „ერთხელ“, ზბოდტ „ვხედავ“, ზაკან „კანონი“ < რუს. закон „id“;

ე – ეძა „მეტი“, ესემზა „ყოველთვე“, ეჯერთ „სხვები“;

ჰ²⁹ – ჰცოდტ „მივდივართ“, ჰუს „ჩვენი საქმე“, ჰალალ „კეთილი“ < თურქ. helal „id“);

ლ³⁰ – ლარა „ის (ქ.)“, ლაბ „მისი (ქ.) მამა“, ლექტორ „ლექტორი“ < რუს. лектор „id“.

აფხაზური ენის ანლაუტში ყველაზე გავრცელებული მეორე ათეული ასეთი თანმიმდევრობითაა წარმოდგენილი: **ნ** (ნანდუ „ბებია“, ნაპე „ხელი“, ნომერ „ნომერი“ < რუს. номер „id“), **ჰ** (ჰიგზბალა „დანით“, ჰაადა „უსაზღვრო“, ჰენთქარცა „სახელმწიფოები“), **მ** (მავ „არა“, მზა „თვე“, მეტრ „მეტრი“ < რუს. метр „id“), **ბ** ხშირია კლასოვან-პიროვან პრეფიქსადაც (ბარა „შენ (ქ.)“, ბაშა „ფუჭი“, ბაბ „შენი (ქ.) მამა“), **შ** (შაყა „რამდენი?“, შიკაკა „თეთრი“, შიკოლ „სკოლა“ < რუს. школа „id“), **შ** მეტად გავრცელებულია კლასოვან-პიროვან პრეფიქსად (შაბ „მამათქვენი“, შიყე „წიგნი“, შიტოჟპ „თქვენ სხედართ“), **ხ** (ხაწა „კაცი“, ხაა „ტკბილი“), **ფ** (ფჰა „ქალიშვილი“, ფჰეს „ქალი, ცოლი“), **ყ** (ყაფშ „წითელი“, ყაჰწეპტ „გავაკეთეთ“, ყალა „ციხე“ < თურქ. kale „id“), **თ** (თაგალან „შემოდგომა“, თაცა „რძალი, პატარძალი“, თძე „კედელი“).

აფხაზურში ანლაუტში რეალიზების თვალსაზრისით მესამე ათეულს შეადგენს: **ჰ** (ჰეჯა „ორი (ად. კ.)“, ჰაჟა „ოცი (ნ. კ.)“, ჰნე „სახლი“), **შ** (შა „სისხლი“, შარდა „ბევრი“, შთა „კვალი“), **კ** (კჰა „ძუძუ“, კრა „კონცხი“, კამბაშ „კამეჩი“ < მეგრ. კამბეში „id“), **ხ** (ხჰეკ „ხუთი (ად. კ.)“, ხეცრა „ფიქრი“), **გ** (გაშ „ჭიშკარი“, გაშა „ფულურო“), **ჰ** (ჰაწა „ლუკმა“, **ჰ**ე „პირი“), **ჯ** (ჯარჯე „არსად“, ჯრა „მუხნარი“, ჯჰანგმ „ჯოჯობეთი“ < თურქ. cehennem „id“), **გ** (გჰ „შორისდებული“, გჰ „ჭამე!“), **ჟ** (ჟაბა „ცამეტი (ნ. კ.)“, ჟრა „დალევა“, ჟლარ „ხალხი“), **წ** (წა „ფსკერი“, წაჰე „მკითხავი“, წას „წესი, ადათი, ჩვეულება“ < ქართ. წესი „id“).

თავკიდურ პოზიციაში წარმოდგენილი მეოთხე ათეული ასეთია: **ც** (ცეძ

²⁷ ფუნქციით კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსია.

²⁸ წარმოდგენილია როგორც ძირის ელემენტად, ისე აფიქსად.

²⁹ ძირითადად კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსის ფუნქციითაა.

³⁰ მეტწილად კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსის ფუნქციითაა.

„დანაკარგი“, ცა „ტყავი“, ცაზა „ცუდი“), ც (ცვა „ხიდი“, ცხა „თაფლი“, ცინკ „თუთია“ < რუს. цинк „id“), ჰ მხოლოდ ნასესხებ ლექსიკაში რეალიზდება (პასპორტ „პასპორტი“ < რუს. паспорт „id“, პლაკატ „პლაკატი“ < რუს. плакат „id“), გ (გადა „სულელი“, გიმნ „ჰიმნი“ < რუს. гимн „id“), ხ (ხჩა „მწყემსი“, ხემ „სახელი“, ხთა „სიცივე“), ჩ (ჩენლა „დღისით“, ჩან „ჭაკი“, ჩა „ფურირემი“), ძ (ძადა „ცვარი“, ძა „ნედლი“, ძბა „წყურ-ვილი“), თ (თჰ „შორისდებული“, თჰ „შორისდებული“, ანლაუტისეული თ-ს შემცველი სიტყვების აბსოლუტური უმეტესობა რუსულიდანაა ნასესხები: თჰიცერ „ოფიცერი“ < რუს. офицер „id“), ტ (ტსა „ტყვია“, ტატარა „რბილობი“, ტემა „თემა“ < რუს. тема „id“), ჭ (ჭჰგვ „ექვსი (ად. კ.)“. ჭ განსაკუთრებით ხშირია ნასესხობებში: ჭორმა „ფორმა“ < რუს. форма „id“).

სიტყვის თავკიდურად აფხაზურ ენაში რეალიზებული მეხუთე ხუთეული ასეთი შემადგენლობისაა: ჩ (ჩა „პური“, ჩეს „საჭმელი“, ჩართა „პურის ყანა“), ჭ (ჭედალა „განსაკუთრებით“, ჭერჭერა „ჭიკჭიკი“, ჭანდარ „ჭადარი“ < მეგრ. ჭანდარი „id“), ვ (ვაწეს „ნეკნი“, ვბა „ბრალი“, ვერს „ვერსი“ < რუს. верс „id“). ვ მეტწილად ნასესხებ ლექსიკაშია, ასევე კორპუსში შესული აფხაზური მხატვრული ლიტერატურის პერსონაჟების რუსულენოვან დიალოგებში: все „ყველა“), ლ (ლე „ფიცარი“, ლლა „ძლიერი“), ყ (ყმა „განყოფილება“, ყოდ „ლობიო“, ყარა „რიყე“), კ (კა „უბე“, კადგრ „უნაგირი“, კატა „იხვი“ < მეგრ. კვატა „id“), ქ (ქჰძარალა „წარმატებით“, ქა „წვიმა“, ქაბ „სპილენძის ქვაბი“ < ქართ. ქვაბი „id“), ქ (ქდგ „ჯირკი“, ქეთა „სოფელი“, ქალაქ „ქალაქი“ < ქართ. ქალაქი „id“), კ (კაჭრა „სიმოკლე“, კაკა „მაგარი“, კგბა „კიბე“ < ქართ. კიბე „id“), წ (წე „შამფური“, წეჟარა „ტირილი“, წაწლა „ვაშლის ხე“).

აფხაზურ ენაში ლექსიკური ერთეულის თავკიდურ პოზიციაში გავრცელების მხრივ მეექვსე ათეულს შეადგენს: ტ (ტართა „დასაჯდომი ადგილი“, ტე „მონა“, ტეჭა „რქა“), ქ (ქამსა „კუჭი“, ქაჰ „ქეიფი“ < თურქ. keyif „id“), ყ (ყანტაზ „შიშველი“, ყაფს „ბრტყელი“), ლ (ლეღბა „მატარებელი“, ლანგ „გარეთ“. ლ ხშირია ლოკალური პრევერბის შემადგენელ ნაწილად: ლეღლწრა „გარეთ გასვლა“), ლ (ლბა „გემი“, ლრა „ნაკლი“), გ (გაგა „რგოლი“, გეჟ „ბორბალი“, გამა „გემო“ < ქართ. გემო „id“), ჟ (ჟეგო „მოზარდი“. ჟ მეტწილად ნასესხებ სიტყვებშია: ჟანრ „ჟანრი“ < რუს. жанр „id“), ჟ (ჟთაარა „რთველი“, ჟგ „ხორცი“, ჟა „კურდღელი“), ლ (ლალ-პალ „ხმაური“, ლგჩ

„ქურდი“), ძ (ძებრა „ბევრი“, ძიარა „რეცხვა“).

აფხაზურ ენაში ანლაუტის პოზიციებში, მეექვსე ათეულში შემავალი ლ, გ, ჟ, ჟ, ლ და ძ ფონემების მსგავსად, 0.01%-ით დასტურდება თ (თჰა „შელოცვა“, თა „თივა“) და ჯ (ჯგერ „ფოლადი“, ჯგშე „ნიორი“).

ინლაუტი. კორპუსული კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ინლაუტშიც, ანლაუტის მსგავსად, ყველაზე მაღალი დისტრიბუციით ხასიათდება ა ხმოვანი, კერძოდ, 62.85%-ით (ამათ „გველი“, აბართ „ესენი“, აპლან „გეგმა“ < რუს. план „id“). მას მოსდევს გ, 32.09%-იანი სიხშირით (აჭგრხაწა „ვაჟკაცი“, აძგნ „ზამთარი“, ახთგს „თავგადასავალი“). სამეულში შედის რ 26.55%-ით (სარა „მე“, ამრა „მზე“, აბარწა „აივანი“). მათთან ერთად პირველ ხუთეულს შეადგენს: ძ || ი (აბზიბარა „სიყვარული“, იზბოდტ „ვნახე“, ავტონომია „ავტონომია“ < რუს. автономия „id“) და ნ (აბნა „ტყე“, აანდა „ლობე“, კაბინეტ „კაბინეტი“ < რუს. кабинет „id“).

ინლაუტში აფხაზურ ფონემათა ყველაზე ხშირად ხმარებული მეორე ხუთეულია: ლ, ჟ || უ, ე, ხ, ზ:

ლ – აბლა „თვალი“, აწლა „ხე“, აკლასს „კლასი“ < რუს. класс „id“;

ჟ || უ – აზოჟრა „სიცხე“, აუს „საქმე“, აინსტიტუტ „ინსტიტუტი“ < რუს. институт „id“;

ე – ზევი „ყველა“, სცედტ „წავედი“; ე არის ნასესხობანშიც: ალლერგია „ალერგია“ < რუს. аллергия „id“;

ხ – აცხა „თაფლი“, სგნხოდტ „ვცხოვრობ“;

ზ – აზნა „სავსე“, ბზგგ „ბზიფი“. ზ ზოგჯერ დასტურდება ნასესხებ სიტყვებშიც: აზინ „უფლება“ < თურქ. izin „id“.

აფხაზურ ფონემათაგან ინლაუტში წარმოდგენილი მეორე ათეული ასეთი თანმიმდევრობისაა: მ (ამთა „დრო“, ათაჰმადა „მოხუცი“, ატემა „თემა“ < რუს. тема „id“), ო (სყოჟე „ვარ“, ავტორ „ავტორი“ < რუს. автор „id“), ს (აფსნგ „აფხაზეთი“, აფსა „ფასი“. ს გავრცელებულია საკუთარ სახელებსა და სხვა ლექსიკურ ნასესხობებშიც: ასლან „ასლანი“, აჭასად „ფასადი“ < რუს. фасад „id“), თ (ათრა „ბუდე“, აუთრა „ბოსტანი“, ათბაა „ფართო, განიერი“), ფ (ეფშემ „განსხვავებული“, აფსრა „გარდაცვალება“, ათეფჰა „ქალიშვილი“), ბ (აბზ „ენა“, აბრი „ეგ“, დარბან „ვინ?“), ქ (აზჰა „ზურგი“, აჰაჰა „ქატო“. ქ ხშირია მრავლობითის სუფიქსის შემადგენელ

ელემენტად: ამხჷა „ყანები“, გ (აგაძა „სულელი“, ანაგა „ღირსი“, აგარა „წაღება“), კ (აწაკე „შინაარსი“, ალკაარა „გამორჩევა“, ასეკუნდ „წამი“ < რუს. секунда „id“), ში (ბაშა „სადა“, აფშა „ქარი“. დასტურდება ში ფონემის შემცველი ნასესხები სიტყვებიც: აშკოლ „სკოლა“ < რუს. школа „id“).

აფხაზური ენის ინლაუტში ფონემათა მესამე ათეული ამ თანმიმდევრობით რეალიზდება: წ (აზწარა „შეკითხვა“, აფწარა „გამომწვევა“, ახაწარა „დაჯერება“), დ (ადკლარა „მიღება“, ხემფადა „აუცილებლად“, აბდუ „ბაბუა“), ჯ (ზეჯე „ყველა“. ჯ ძალიან ხშირია -ც ნაწილაკის ფუნქციით: სანჯე „დედაჩემიც“), ჰ (ანგჰაშა „ჰიმნი“, ადთაჰარა „გამეორება“, ახენჰარა „დაბრუნება“), ყ (იყალაჰ „მოხდება“, აფსყე „საჭე“, ზაყა „რამდენი?“), ძ (ამძენ „ზამთარი“, აგაძარა „სისულელე“. ძალიან ხშირია ინტენსივობის სუფიქსისეული ძ: დუძმა „ძალიან დიდი“), წ (აფწარა „დაძახება“, აფწაძარა „თვლა“, სანწა „სახე“ < ქართ. სახე „id“), ჰ (საკუთარი ლექსიკური ფონდის სიტყვებშია: ამჰასრა „ჩავლა“, ჟაჰგუ „ათი (ად.)“, ში (აყაზშა „ხასიათი“, აშა „სისხლი“. ში იშვიათად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშიცაა: ადაშმა „იატაკი“ < თურქ. döşeme „id“), ც (აცგრა „ღერი“, ამგცრა „შური“, ამცგლარა „ჩვევა“).

აფხაზური ენის ინლაუტის პოზიციებში გავრცელებულ მეოთხე ათეულს შეადგენს შემდეგი ფონემები: ცი (ათაცე „ცარიელი“, აციგძრა „დაკარგვა“. ძალიან ხშირია მრავლობითის სუფიქსისეული ცი: აფგლაცა „მეზობლები“), ში (აფშამაფჰეს „დიასახლისი“, აბეზშა „ენა“), ჰი (აკაჰარა „ვარდნა“, აზჰარა „გაზრდა“. ჰი ხშირია ნასესხებ ლექსიკაში: აბაჰჩა „ბალი“ < თურქ. bahçe „id“), ტი (ატე „ბუ“. ტი გავრცელებულია ნასესხობანში: ანკეტა „თეატრი“ < რუს. анкета „id“), გი (აგი „გული“, აფგრჰა „დარდი“, აგილ „ვარდი“ < თურქ. gül „id“), ტი (ატიარა „ჯდომა“, სენტი „წელს“. ძალიან ხშირია დანიშნულების სუფიქსისეული ტი: არატი „აქაური“), კი (აკატე „ქათამი“, ათაკაჟი „მოხუცი“, აჰკოენ „ბიჭი“), ჰი (აშაჰა „ნაბიჯი“, აჰგეჰი „ნაპირი“), ხი (ანხა „დედამთილი“, იშვითად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშიცაა: აჰხაჰამა „ეკლესია“ < მეგრ. ოხვამე „id“), ჟი (საკუთრივ აფხაზურ ლექსიკაშია: აჟჰან „ცა“, ჟაჟტი „თანამედროვე“).

აფხაზურ ენაში ინლაუტში გავრცელების მხრივ მეხუთე ათეულში შემავალი ფონემებია: პი (აჟპარა „სიხშირე“. პი ძალიან ხშირია ნასესხებ ლექსიკაში: აოპერა „ოპერა“ < რუს. опера „id“), ჟი (აბჟარა „მანძილი“, რგბჟე „მათი ხმა“). ნასესხებია ჟი

ფონემის შემცველი საკუთარი სახელები: ბეჟან „ბეჟანი“), ჩხ (დაჩხა „სხვა“, ესჩხნგ „ყოველდღე“), ჩ (აჩხა „მწყერი“, აჩაშ „ხაჭაპური“), წ (ალარწარა „გავრცელება“, აწახრა „დამალვა“, აწწამთა „დასასრული“), ყ (ანგყარა „მოგზაურობა“, ატყა „ტყვე“ < ქართ. ტყვე „id“), ჭ (აჭგდა „თავისებური“, მაჭკ „ოდნავ“), ვ (ავბარა „დადანამაულება“, ათძგვარა „გარეთა კედელი“. ვ უმეტესწილად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშია: აკვარტირა „ბინა“ < რუს. квартира „id“), ჯ (ჭგჯა „ორი“. ჯ რეალიზდება ნასესხობებშიც: აბჯარ „აბჯარი“ < ქართ. აბჯარი „id“), ყ (ამყარა „უხერხული“, აცყარა „მიზანი“).

აფხაზური ენის ინლაუტში ყველაზე იშვიათ, კერძოდ, მეექვსე ათეულს ქმნის შემდეგი ფონემები: ქ (აქეთაჭე „სოფელში“. ქ არის ნასესხობანშიც: პუნქტ „პუნქტი“ < რუს. пункт „id“), ჭ (აჭარა „ჭამა“. ჭ მეტწილად ნასესხებ სიტყვებშია: აჭუნქცა „ფუნქცია“ < რუს. функция „id“), ლ (ალა „მტერი“, აყგლა „ჭკვიანი“. ლ რეალიზდება სხვა ენებიდან შემოსულ სიტყვებშიც: აძღაბ „გოგო“ < მეგრ. ძღაბი „id“), ჟ (აჟგა „ბარი“, აჟანრ „ჟანრი“ < რუს. жанр „id“), ლ (არლა „მარჯვენა“, აბლგც „ფოთოლი“), ქ (ესქგნაგ „ყოველთვის“, აპაქგმ „ექიმი“ < თურქ. hakim „id“), კ (არგაჭარა „შეჭრა“, სარგა „სარკე“ < ქართ. სარკე „id“), ძ (აძგე „არავინ“, აძძაგა „სარეცხი“), ლ (აღეჭარა „გაგზავნა“, აღეჭლარა „გამგზავრება“), ლ (არლლარა „გამლიერება“, ახღლრა „იატაკი“).

ანლაუტის მსგავსად, ინლაუტშიც ყველაზე იშვიათია თ (აკათარა „გადაქცევა“, ამათახ „ნივთიერება“, ათან „ჭერი“ < თურქ. tavan „id“) და ჯ (აჯგეშ „ნიორი“, აჯგერ „ფოლადი“).

აუსლაუტი. ჩემ მიერ ჩატარებული კორპუსული კვლევის შედეგად გამოვლინდა, რომ აუსლაუტშიც ყველაზე მაღალი გავრცელებით გამოირჩევა ა ხმოვანი (დარა „ისინი“, აბნა „ტყე“, უბრა „იქ“), კერძოდ, 31.54%-ით, 13.83%-ით მეორე ადგილზეა გ (აბჟე „ხმა“, აკგ „ერთი“, ზნგ „ერთხელ“). მათთან ერთად პირველ ხუთეულს ქმნის: ტ³¹ (დცეღტ „წავიდა ის (ად.)“. ტ ძალიან გავრცელებულია ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებში: კანდიდატ „კანდიდატი“ < რუს. кандидат „id“), ნ (ან „დედა“, ამშგნ „ზღვა“, აზაკან „კანონი“ < რუს. закон „id“) და ი || ი (აბრი „ეგ“, აღუნემ „სამყარო“ < თურქ. dünya „id“), ი || ი ყველაზე ხშირია „და“ კავშირისა და ინფინიტურ ფორმათა სუფიქსის ფუნქციით).

³¹ ყველაზე ხშირია ფინიტობის სუფიქსის შემადგენელ ერთეულად.

აფხაზური ენის ბოლოკიდურ პოზიციაში ყველაზე გავრცელებული მეორე ხუთეული ამ შემადგენლობისაა: **ზ, პ, რ, ს, კ**:

ზ – აზზ „ენა“. **ზ** ხშირია ინფინიტურ ფორმათა სუფიქსად (დაბაყაზ „სადაც იყო“) და დასტურდება ნასესხებ ლექსიკაშიც: კავკაზ „კავკასია“ < რუს. Кавказ „id“;

პ – მაპ „არა“. **პ** ძირითადად გვხვდება სუფიქსისეულ ელემენტად: დხალაპ „მოასწრებს ის (გონ.)“;

რ – არ „ჯარი“, აზარ „აგერ“, ავტორ „ავტორი“ < რუს. автор „id“;

ს – მეტწილად საკუთრივ აფხაზურ ლექსიკაშია წარმოდგენილი: აზას „ასე“, ასას „სტუმარი“, მაგრამ არის ნასესხობებშიც: წას „წესი“ < ქართ. წესი „id“;

კ – აკ „ერთეული“, ბზანწკ „არასოდეს“. **კ** მეტწილად განუსაზღვრელობის სუფიქსის ფუნქციითაა: ხათარნაკ „(ერთი) წარმომადგენელი“.

აფხაზური ენის აუსლაუტში გავრცელების მხრივ მეორე ათეულს ქმნის: **ჟ || უ** (დუ „დიდი“, საბდუ „ბაბუაჩემი“, იმარიოჟ „ადვილი“. ბოლოკიდური **ჟ** მეტწილად ინფინიტურ ზმნურ ფორმებშია), **ო** (იცო „წამსვლელი“. **ო** დასტურდება ნასესხობებშიც: არადიო „რადიო“ < რუს. радио „id“), **მ** (ყველაზე გავრცელებულია უარყოფის სუფიქსად და ხშირია ნასესხებ ლექსიკაშიც (აბჟმ „უცხო“, აშჰამ „შხამი“, აგრონომ „აგრონომი“ < რუს. агроном „id“), **ტ** (აკერენტ „ბევრჯერ“. **ტ** მეტწილად დანიშნულების სუფიქსის ფუნქციითაა: არჟჟოტ „სასმელი“), **თ** (ურთ „ისინი“, აშჰჰათ „მოწმე“ < თურქ. şahit „id“), **წ** (ხეწ „ზევით“, აშთაწ „შემდეგ“, ამაწურთაწ „სამზარეულოსკენ“. **წ** ყველაზე ხშირია სწორედ -აწ „-კენ, -ში“ თანდებულის ფორმებში), **შ** (ახში „რძე“, ზეფშე „საერთო“, აკარტოშე „კარტოფილი“ < რუს. картошка „id“), **ც** (აც „კბილი“, ამც „ტყუილი“, ნაპხეც „ხელის ფრჩხილი“), **ლ** მეტწილად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშია წარმოდგენილი (იმგალ „მისი (კ.) მჭადი“, აშჰკოლ „სკოლა“, აზარალ „ზარალი“ < რუს. зарал „id“), **ჯ** (ესნაჯ „მუდამ“, აზრაჯ „ყაჩაღი“ < ქართ. აზრაგი < რუს. аргаг „id“).

აფხაზურ ენაში აუსლაუტის პოზიციაში მესამე ათეული ამ თანმიმდევრობითაა გამოვლენილი: **ჰ** (აბაჰ „ძვალი“. **ჰ** მეტწილად პროფესიის, მოქმედის აღმნიშვნელი აფიქსის ფუნქციით რეალიზდება: ააბაჰ „გამზრდელი“), **ბ** (ახებ „სახურავი“, აბ „მამა“, აბლაბ „გოგო“ < მეგრ. ძლაბი „id“), **ხ** (წფეხ „შარშან“, აჟათახ „ოთახი“ < ქართ. ოთახი

„id“. აქვე არის ზოგი რუსული სიტყვა, რომელიც აფხაზურ მხატვრულ ნაწარმოებთა დიალოგებშია გამოყენებული: многих „ბევრს“, შ (აშ „ყველი“, აძერლაშ „ანკარა (ქვეწარმავალი)“, აგაშ „ჭიშკარი“), ფ (ათფ „ადგილი“, აგფ „ჯგუფი“, ანსფ „ბედი“ < თურქ. nasip „id“), შ (აჯგშ „ხახვი“, ყაფშ „წითელი“, არაშ „რაში“ < ქართ. რაში „id“), ხ (სგძაშ „ჩემი ამბავი“, ირაშ „მისი (კ.) საქონელი“, არგცხ „რიცხვი“ < ქართ. რიცხვი „id“), ყ (ამჩგბყ „კვირა“, აშგყ „დილა“, აყ „ყურძენი“), ჭ (კაჭ „მოკლე“. ის ყველაზე გავრცელებულია თანდებულის სახით: აბნაჭ „ტყეში“), დ (ლყგდ „მისი (ქ.) ლობიო“. დ ძალიან ხშირია ნასესხებ ლექსიკაში: ლტეტრად „მისი (ქ.) რვეული“ < რუს. тетрад „id“).

აფხაზური ენის აუსლაუტში წარმოდგენილი მეოთხე ათეული ასეთი თანმიმდევრობისაა: ქ (აჩგქ „ბუჩქი“, აჩოთქ „ჯაგრისი“ < რუს. щётка „id“), ჟ (აჟ „ძველი“, ათაჟაჟ „მოხუცი“. ჟ ნასესხებ ლექსიკაშიც რეალიზდება: აკარპჟო „საზამთრო“ < თურქ. karpuz „id“), ვ (საკუთრივ აფხაზურ ერთადერთ ხმაბადვით სიტყვაშია: აჭგვ-სგვ „ტყვის ზუზუნის ხმა“, სხვები ნასესხებია: რეზერვ „რეზერვი“ < რუს. резерв „id“), ჰ (მეტწილად შორისდებულებსა (ოჰ „ოჰ“) და სხვა ენათაგან შეთვისებულ ლექსიკაშია: აკალმაჰ „კალმახა“ < ქართ. კალმახა „id“, ავადიმაჰ „ვადიმაჰი“ < თურქ. padişah „id“), ჩ (რგმჩ „მათი ძალა“, ამატჩ „მატჩი“ < რუს. матч „id“), ე (აევანგელდე „სახარება“ < რუს. евангелие „id“, აკაჟე „კაფე“ < რუს. кафе „id“. ე სახელებსა და გვარებშიც მხოლოდ ნასესხობებშია: თორნიკე, კაპანადე...), ყ (ყყ „ბლო“, იჟაჯაყ „მისი ბუხარი“ < თურქ. ocak „id“), ძ (აძ „რწყილი“, რგძ „მათი სახელი“), გ (ლგო „მისი (ქ.) გული“, იმაგო „მისი (კ.) ჩექმა“ < მეგრ. მაგუ „ცუდი ფეხსაცმელი“), გ (აწაბგრგ „სიმართლე“. გ ძალიან ხშირია ნასესხობებში: აჟლაგ „დროშა“ < რუს. флаг „id“).

აფხაზური ენის ბოლოკიდურ პოზიციაში რეალიზებული მეხუთე ათეული ასეთი შედგენილობისაა: ჰ (უმეტესწილად აფხაზურ სიტყვებშია: წაჰ „კაუჭი“, აჰგჰ „მტრედი“, ამაჰ „სიძე“), წ (ნხგწ „გადაღმა“, აჰაანხგწ „საზღვარგარეთ“), ძ (აძ „ვინმე“, დაჩააძ „სხვა“, ორივე შემთხვევაში ბოლოკიდური გ მოკვეცილია), ც (აცო „ხარი“, აარცო „გამოდმა“, აბნაცო „ირემი“), ჭ (მაჭ „ცოტა“, აკაჭგჭ „კაჭიჭი“ < მეგრ. კაჭიჭი „id“), ჭ (რეალიზდება აფხაზურ ლექსიკაშიც: ჟაჭ „თექვსმეტი“, მაგრამ უმეტესად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშია: ეტნოგრაჭ „ეთნოგრაფი“ < რუს. этнограф „id“), ჯ (ანეიჯ

„ჭა“, აკოლლეჯ „კოლეჯი“ < რუს. колледж „id“), კ (აბგვ „სიგნალი“, აკააკ „კუთხე“, ასაკ „ტომარა“ < მეგრ. საკი „id“), კ (ალაკ „ზღაპარი“, ზაკ „რა?“), წ (მჭაწ „კოვზი“, ზაწ „მარტო“).

აუსლაუტში მეექვსე ათეულს შემდეგი ფონემები ქმნის: ჭ (აჭეჭ „ნაპირი“, აჭ „სახურავი“), ლ (აგებზგლ „ალერსიანი“, აწემლ „ლურსმანი“, აგალ „სიბრაზე, სიძულვილი“), ლ (არბალ „მამალი“, აკატალ „კვერცხი“), ყ (ბმყ „შენი წიგნი“, რყაყ „მათი ზურგი“. პირველ სიტყვას მოკვეცილი აქვს ბოლოკიდური გ, მეორეს – ა), ჟ (აფხაზურ სიტყვაშიცაა: ჭეჟე-ჭეჟე „ჭრიალი“, მაგრამ ძირითადად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშია: აეტაჟ „სართული“ < რუს. этаж „id“), ლ (ალო (ბოლო გ დაკარგულია) „მინდორი“, იყარლო „მისი (კ.) სკამი“), ქ (აქქე „კინაღამ“, აყაბაქ „ყაბაყი“ < თურქ. kabak „id“), ჩ (ამახჩი „აქლემი“, აჩი (ბოლო გ დაკარგულია) „ცხენი“), ლ (ცგრდალო „ხის საწოლი“. ლ ძირითადად ნასესხებ სიტყვებშია: აულო „უღელი“ < მეგრ. უღუ „id“, ისანძლო „მისი საზღვარი“ < მეგრ. სანძლო „id“), ჯ (ახბგჯი „მოზარდი“).

ბოლოკიდურ პოზიციაში ყველაზე იშვიათია თ (ათო (ბოლო გ მოკვეცილია) „სავსე“, სხვა შემთხვევებში მეტწილად კორექტურაა – ტ-ს ნაცვლად წერია თ: მილათთო, უნდა იყოს: მილათტო „ეროვნული“ < თურქ. Millet „ერი“) და ყ (აკატგყ „სკინტი“, აბგცაყ „ფაცხა“).

ამრიგად, კორპუსულმა კვლევამ აჩვენა, რომ ა ხმოვანი პირველ ადგილს ინარჩუნებს სამივე პოზიციაში, ანლაუტში არცთუ ხშირია, თორემ ინლაუტსა და აუსლაუტში მეორე ადგილზეა გ. როგორც მოსალოდნელი იყო, ყველა პოზიციაში გრამატიკული ფუნქციის უქონელ ფონემებს სიხშირით საგრძნობლად აღემატება ისინი, რომლებიც ან უშუალოდ აფიქსად გვევლინება, ან აფიქსის შემადგენლობაში შედის.

ფონემათა უმეტესობა დასტურდება როგორც საკუთარ, ისე ნასესხებ ლექსიკურ ფონდში, მაგრამ ცალკეული ფონემები დიდწილად ან მხოლოდ სხვა ენათაგან შეთვისებულ ლექსიკურ ერთეულებში რეალიზდება, კერძოდ, ჟ ყველა პოზიციაში ძირითადად ნასესხებ ლექსიკაშია წარმოდგენილი; ანლაუტის ვ და თ უმეტესად რუსულ ნასესხობანშია, ანლაუტის პ კი მხოლოდ ნასესხებ ლექსიკაშია; ინლაუტშიც პ ძალიან გავრცელებულია ნასესხებ სიტყვებში, ვ და ჭ-ც მეტწილად ნასესხობანშია; აუსლაუტის ლ, ჭ და ლ ძირითადად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშია წარმოდგენი-

აბაზურ ენაში სიტყვის თავკიდურად ფრიკატივები განაწილებულია ასეთი რიგით: ს, ჰ, ზ, ჟ, შ, მ, ხ, ხო, ჟ, ჰ, ვ, ჰ, შ, ჭ, ნ, ხოლო ჟ, ჟ, ლ, ლ და ლ ფონემები სიტყვის თავკიდურად საერთოდ არ ვლინდება.

ინლაუტში ფრიკატივთა სიხშირული მიმდევრობა შემდეგია: ს, ზ, ჰ, ხ, ჰ, ჟ, ჰ, შ, ჟ, შ, ხ, ჰ, ხო, ჭ, ლ, ჟ, ლ, ლ, ვ.

აუსლაუტში ფრიკატივები ამგვარი მიმდევრობითაა რეალიზებული: ზ, ს, შ, ჰ, ჟ, ხ, ხო, ჰ, ნ, ჭ, ვ, შ, ჰ, ჟ, შ, ლ, ბოლოკიდურ პოზიციაში კი საერთოდ არაა წარმოდგენილი: ლ, ლ, ჟ, ჟ (იხ. ცხრილი #8).

თავკიდურ პოზიციაში აბაზურ ენაში სონორებიდან ყველაზე გავრცელებულია რ, შემდეგ პოზიციებს ინაწილებს ლ, ნ და მ, ლატერალებიდან ლ საერთოდ არ რეალიზდება, ლ კი ერთადერთ ნასესხებ სიტყვაშია წარმოდგენილი. ინლაუტში სონორთა და ლატერალთა განაწილება ამ მიმდევრობისაა: რ, ნ, ლ, მ, ლატერალებიდან ლ ბევრად აღემატება ლ-ს. აუსლაუტში სონორებიდან ყველაზე ხშირია ნ, შემდეგ პოზიციებში ვლინდება მ, რ და ლ, ლატერალებიდან, ლ-სგან განსხვავებით, ლ საერთოდ არ დასტურდება (იხ. ცხრილი #9).

ზემოთ მოცემული იყო აბაზური ენის ფონემათა კლასების ცალ-ცალკე დისტრიბუცია თავკიდურ, ინლაუტისა და ბოლოკიდურ პოზიციებში. ქვემოთ აბაზურ ფონემათა განაწილების სრული სურათის საჩვენებლად მოცემული იქნება მათი გავრცელების საერთო სიხშირული ანალიზი სამივე პოზიციის გათვალისწინებით (იხ. ცხრილი #10) და, კორპუსის მოცულობიდან გამომდინარე, თითოეული მათგანისთვის მოყვანილი იქნება მხოლოდ თითო ან ორი მაგალითი, საჭიროების შემთხვევაში მითითებული იქნება სესხების მიმართულებაც.

ანლაუტი. აბაზური ენის კორპუსზე დაყრდნობით ჩატარებული კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ ანლაუტში ყველაზე მაღალი დისტრიბუციით გამოირჩევა ა ხმოვანი (28.27%): არახო „საქონელი“, არკა „ველი“, მას მოსდევს ძ³²: ძალაგატ „დაიწყო“, ძეზგატ „მოვიტანე“, მასთან ერთად ყველაზე გავრცელებულ პირველ ხუთეულს ქმნის: ს (სა „მე“, სალაგად „დავიწყე“), დ (დცან „წავიდა ის (ად.)“, დარა „ისინი“) და ჰ (ჰემაპ „გვექნება“, ჰცად „წავედით“), რომლებიც, ძ-ს მსგავსად,

³² უმეტესწილად კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსის ფუნქციითაა.

კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსის ფუნქციის მატარებელია.

აბაზური ენის ანლაუტში ყველაზე გავრცელებული მეორე ხუთეული ასე გამოიყურება: **ჟ || უ, ზ, რ, ზ, ბ:**

ჟ || უ – ჟა „შენ“, უჟო „ახლა“;

ზ – ზნგკ „ერთხელ“, ზგმჰა „მთლიანად“;

რ – რგზ „მათი გული“, რგმაპ „ექნებათ“;

ზ – ზაჰზზზან „ვიყიდეთ“;

ბ – ბზი „კარგი“, ბაცაწახა „ბუჩქნარი“.

ამათგან **ჟ** და **რ**-ც კორპუსში გამოვლენილ მაგალითებში მეტწილად კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსის ფუნქციას ასრულებს.

აბაზური ენის ანლაუტში ყველაზე ხშირ მეორე ათეულს ქმნის შემდეგი ფონემები: **ლ** (ლლა „მისი (ქ.) ძალი“, ლსაბი „მისი (ქ.) ბავშვი“), **შა** (შაგლა „ფქვილი“), **შ** (შარდალა „ბევრით“, შგმთალა „დილით“), **ფ** (ფჰგესჯი „ქალიც“, ფგმგზკ „ოთხი თვე“), **ნ** (ნაპე „ხელი“, ნბჯაჰ „მეგობარი“ < ჩერქ. нынжыэгъу „id“), **ჩა** (ჩაჰაბარა „დაბანა“, ჩაგთკ „ერთი ნაჭერი“), **მ** (მჩბჟგკ „ერთ კვირას“, მგზკკ „ერთი თვე“), **ჯ** (ჯგრდგრამ „არ იციან“), **ხ** (ხვილომეტერკი-ბჟაჰკი „3.5 კმ“ (< რუს. километр „კილომეტრი“), ხაბეზ „მდ. ხაბეზი“) და **ქ**, რომელიც მეტწილად ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებშია (ქნიგა „წიგნი“ < რუს. книга „id“, ქლასს „კლასი“ < რუს. класс „id“).

აბაზურ ენაში თავკიდურ პოზიციაში გავრცელების თვალსაზრისით შედგენილი მესამე ათეული ამგვარია: **ხა** (ხაბგჟთა „ძლიერად“), **თ** (თაბა „ტაფა“ < თურქ. tava „id“), **ჩ** (ჩგა „გააკეთე!“, ჩერქესსკ „ქ. ჩერქეზსკი“ < რუს. Черкесск „id“), **ჟა** (ჟაბა „ათი“, ჟაგკ „ცხრაასი“), **ჰა** (ჰაჟო „ოცი“), **ჯა** (ჯა „თავი“, ჯადათა „ხელმძღვანელად“), **გა**, რომელიც, **თ**-ს, ასევე ქვემოთ წარმოდგენილი **ვ**-სა და **ი**-ს მსგავსად, თავკიდურ პოზიციაში მხოლოდ ნასესხობანშია (გარდერობთა „გარდერობში“ < რუს. гардероб „id“, გექთარ „ჰექტარი“ < რუს. гектар „id“), **ვ** (ვინნიცა „ვინიცი“ < რუს. Винница „id“), **ჰა** (ჰითთა „თავისუფლად“) და **ი** (ისანბაევი „ისანბაევი (გვარი)“, ინსთითუთ „ინსტიტუტი“ < რუს. институт „id“).

აბაზური ენის სიტყვათა თავკიდურად წარმოდგენილი მეოთხე ათეული ასეთი შედგენილობისაა: **შა** (შარა „თქვენ“), **ძ** (ძე „წყალი“, ძგთა „წყალში“), **ყ** (ყურანჯი „ყურა-

ნიც“ < თურქ. Kuran „id“), **ჭ** (ჭაჩგჷ „შაქარი“ < ჩერქ. Фoшыгыу „id“, ჭლ~აგკ „კოლბა“ < რუს. фляга „id“), **ც** (ცქათა „სუფთად“), **ც** (ცაყაჰ „აჰ“, ცადაბი „აღზრდაც“), **ჭ** (ჭერმეშ „მშვილდი“, ჭტალ „კვერცხი“), **კ** (კარა „რაც“, კარტოჭ „კარტოფილი“ < რუს. картофель „id“), **ო** (ოსმან „ოსმანი“, ობლიგაცა „ობლიგაცია“ < რუს. облигация „id“) და **წ** (წოლათა „სიღრმეში“, წალათა „გამხდრად“). ამ ათეულიდან **ყ**, **ჭ** და **ო** მხოლოდ ნასესხებ სიტყვებში დასტურდება.

აბაზური ენის ანლაუტში ყველაზე იშვიათი გავრცელებისაა მოცემული ცამეტი ფონემა: **ჩ** (ჩემლა „კიბე“, ჩეგათა „ბოროტად“), **გ** (გე „გული“, გაჟა „უხეში“), **ჭ** (ჭეცთა „ახლად“), **ტ** (ტაკო „ცოტა“), **ჭ** (ჭორგთა „გრძლად“), **ჰ** (ჰაჰკლა „გემით“), **ხ** (ხშაშაჰჰაჰ „ცივა“), **ყ** (ყერლეყო „მსახურობა“), **ე** (ესტ „არის“ < რუს. есть „id“), **ჟ** (ჟენსოვეთგი „ქალთა საბჭოც“ < რუს. женсовет „id“), **ჯ** (ჯანთემერ „ჯანთემური“), **ჯ** (ჯანთემერ „ჯანთემური“ – წინა მაგალითიდანაც ჩანს, რომ ეს სახელი ორი ვარიანტითაა წარმოდგენილი კორპუსში) და **ლ** (ლ'აფა „ფასდაუდებელი“ < ჩერქ. л'ап'а „მვირი“). აბაზურ ენაში სიტყვის თავკიდურად ყველაზე ნაკლებ ხმარებული 13 ფონემიდან 5 – **ე**, **ჟ**, **ჯ**, **ჯ** და **ლ** – მხოლოდ ნასესხებ ლექსიკაშია რეალიზებული.

აბაზური ენის თავკიდურ პოზიციაში საერთოდ არ რეალიზდება შემდეგი 13 ფონემა: **ჯ**, **ჭ**, **პ**, **ქ**, **კ**, **კ**, **ყ**, **გ**, **ჟ**, **ლ**, **ლ**, **ლ** და **ლ**.

ინლაუტი. ზემოთ აღინიშნა, რომ აბაზური ენის ანლაუტში საერთოდ არაა წარმოდგენილი **გ**, მაგრამ ის ინლაუტში ყველაზე გავრცელებული ფონემაა, კერძოდ, 34.82%-ით (ხაბეჟეთა „ძლიერ“, აჟერა „გრძელი“). მეორე და მესამე ადგილებს ინაწილებს **რ** (ძარა „ის (კ.)“, ნხარა „მუშაობა“) და **ა** (ამარა „მზე“, ჰარა „ჩვენ“), ხოლო მეოთხე და მეხუთე ადგილებზეა **ჟ** || **უ** (აჟჰაჰა „ხალხი“, ადუნეე „მსოფლიო“ < თურქ. dünya „id“) და **ნ** (ანჩა „ღმერთი“, ამაშინაჰა „მანქანები“ < რუს. машина „id“). ინლაუტში ყველაზე ხშირი მეორე ხუთეული ასეთია: **თ** (გემხათა „ცუდად“, ჭათიმა „ფატიმა“), **ლ** (აშეგლა „ფქვილი“, ამსელმან „მუსლიმანი“ < თურქ. Müslüman „id“), **ს** (აფჰესფა „ქალიშვილი“, დანფსე „როცა ის (ად.) გარდაიცვალა“), **ფ** (აფნე „ახლოს“, აფშეთა „მსგავსი“) და **მ** (ამშთაზ „შემდეგ“, ამშ „დღე“).

აბაზური ენის ინლაუტში ყველაზე გავრცელებულ მეორე ათეულს ქმნის

შემდეგი ფონემები: გ, რომელიც ძირითადად -გი ნაწილაკის შემადგენელ ელემენტადაა კორპუსში (სარჯი „მეც“, ზაჯჯი „არავინ“), ი (ასაბიქა „ბავშვები“, ყბინა „ყუბანი“), ზ (დაბაზაპ „აბაზაა“, აზნა „სავსე“), ჰ (სფჰგს „ჩემი ცოლი“, აჰგნაფ „თავვი“), ბ (საშაჰბა „ჩემი უფროსი ძმა“, აბიბლიოთექა „ბიბლიოთეკა“ < რუს. библиотека „id“), ხ (ნხარა „მუშაობა“, კალხოზ „კოლმეურნეობა“ < რუს. колхоз „id“), ჟ (აქტუქა „ქათმები“, ასქში „წელი“), ზ (ალგაჟი „ბერიკაცი“, შაბგჟ „მთლიანი“), ჯ (ასჯან „როდესაც“, აფჯაფჯა „თავიდან“) და დ, რომელიც უმეტესად ნასესხებ სიტყვებშია (ადგელ „მიწა“ < ქართ. ადგილი „id“, ქანადა „კანადა“ < რუს. Канада „id“).

აბაზურ ენაში ინლაუტის პოზიციაში გავრცელებულ მესამე ათეულში შედის ქვემოთ დასახელებული ფონემები: ზ (ამჰა „გზა“, ზგმჰა „ყველაფერი“), ჩ (სჩფიტ „ვაკეთებ“, ახჩა „ფული“), ო (შჰოჰი „თეთრი და (კავშირი)“, აბომბა „ბომბი“ < რუს. бомба „id“), ძ (აძან „მერე“, დძადრიდ „დაიბადა ის (ად.)“), ე (აწეძქაგი „ბავშვებიც“, თანეცქა „ცეკვები“ < რუს. танец „id“), ე (აყარა „ოდენა“, ძეჟჟ „მყოფი“), ი (აიხა „რკინა“, დანჰაიხ „როცა ის (ად.) მოვიდა“), ც (ცეცა „ბოლოვი“, რეცჰა „საწყალი“), ჰ (აჰბა „უფროსი“) და კ (ჰაჰკლა „გემით“, ძჰარაკჟ „მაღალი“).

აბაზური ენის ინლაუტში წარმოდგენილ მეოთხე ათეულში შემდეგი ფონემებია: ძ, რომელიც ხშირია -ძა სუფიქსის შემადგენელ ნაწილად (ბზიძძა „ძალიან კარგი“, ცქაძძათა „ძალიან სუფთად“), შ (ჰაშაჰბა „ჩვენი უფროსი ძმა“, სშაჰქა „ჩემი ფეხები“), კ (ჩკუნ „ყმაწვილი“, ტაკჯი „ცოტაც“), ქ (აქეთ „აული“, აშქოლ „სკოლა“ < რუს. школа „id“), წ (რეწა „მეტი“, ადწბა „უმცროსი“), ჟ (უჟინას „ამიერიდან“, აჟგჰანდ „ცა“), ში (მშიკე „ერთ დღეს“, ხშია „კარაქი“), ხ (აფხართა „სკოლა“, აფხაჰჩაქა „მოსწავლეები“), ში (ჟშიგ „ცხრაასი“, ჟბგზშიათა „შენს მშობლიურ ენაზე“) და ჩი (ადგჰჩა „ჯარისკაცები“, აჩერლო „ნიჩაბი“).

აბაზურ ენაში ინლაუტის პოზიციაში რეალიზებული მეხუთე ხუთეული ასეთია: ტ (ძტაკ „ცოტა წყალი“, ძჰაშტალგნ „დაწვნი“), ჰ (ჟანჰალა „დღემდე“, ჰგლაჰათა „დავსხდეთ“), გ (რგჟ „მათი გული“, სგლაჟგ „ჩემი თვალის გუგა“), ხ (მხიგ „საწყალი“, ახთან „კაბა“ < ჩერქ. сәхтан „სპეციალური ტყავისაგან დამზადებული ფეხსაცმელი“), ჯ (ზჯარა „სადღაც“, აზჯაკვი „ერთიც“), ლ (აჰაბლა „უბანი“ < ჩერქ.

ხეზღჲ „id“), ჟ (აბჟა „ნახევარი“, შაბგჟთა „ძლიერ“), ჰ (ჭაწგჰან „მერე“, სკაჰე „ჩემი თმა“), ყ (აყაბგზ „გარმონი“, ნყცანჭავი „გამოდებაც“) და ჭ, რომელიც კორპუსში მხოლოდ ნასესხებ სიტყვებშია რეალიზებული (აჭოდე „ფოიე“ < რუს. фойе „id“, ჭრონთ „ფრონტი“ < რუს. фронт „id“).

აბაზური ენის ინლაუტში ყველაზე ნაკლებად გავრცელებული ათეული ამგვარადაა ჩამოყალიბებული: პ (სმაპქა „ჩემი ფეხები“, სნაპე „ჩემი ხელი“), ქ (ცქათა „სუფთად“), ჩ (ამაჩაფე „მდინარის ნაპირი“, დაჩაგვი „სხვაც“), ჯ (ზაჯგეკ „ერთი ვინმე“, ჟზაჯგეკ „ერთი ძროხა“), ყ, რომელიც კორპუსში ოდენ ნასესხობებში დასტურდება (აყამგე „მახვილი“ < თურქ. kamçı „მათრახი“, ხარყანკ „სამი თოკი“ < რუს. аркан „თოკი“), ლ (ჩეგრლე „ნიჩაბი“), ჟ (აჟურა „ჩრდილი“, შაჟეთავი „ადრეც“), ჭ (აჭაფხარა „სითბო“), ლ (ჰალაკ „ტვირთი“ < ჩერქ. хыльа „მძიმე“) და ლ (ალმალა „მარჯვნივ“, ბალაკ „მყარი რამ“).

აბაზური ენის ინლაუტში ყველაზე იშვიათი გავრცელებისაა შემდეგი ფონემები: ლ (წალათა „გამხდრად“, ლგბლა „მისი (ქ.) ზურგი“), ჭ (მაჭკ „ცოტა“), ვ (ასავხოზ „სახელმწიფო მეურნეობა“ < რუს. совхоз „id“), ჯ (დგნჯგე-ჩგენ „სოფ. ინჯიკ-ჭკუნი“), კ (იშანძგჰარა „გათენებამდე“) და ყ (დაჰყაჰა „ძლიერ“).

აუსლაუტი. აბაზური ენის ბოლოკიდურ პოზიციაში, ანლაუტის მსგავსად, ყველაზე ხშირი დისტრიბუციით ხასიათდება ა ფონემა (35.67%) (ჰბა „ორი“, აჰაპრა „ცეკვა“), მეორე და მესამე ადგილზეა ი (არი „ეს“) და ნ (ასკან „როდესაც“, ჟაწგჰან „მერე“), ხოლო მეოთხე-მეხუთე ადგილებს ტ (რჰიტ „თქვეს“, დკაპატ „წაიქცნენ“) და დ (დჰად „თქვეს“, ჟარად „სიმღერა“) ინაწილებს.

აბაზური ენის აუსლაუტში წარმოდგენილი მეორე ხუთეული ასეთია: გ (ზნგ „ერთხელ“, მხე „ღარიბი“), ზ (ასაჭხოზ „სახელმწიფო მეურნეობა“ < რუს. совхоз „id“), პ (ბაბაზაპ „აბაზა ხარ შენ (ქ.)“, წაბგრგპ „მართალია“), თ (აქეთ „აული“, მახმუთ „მაჰმუდი (საკუთარი სახელი) < თურქ. Mahmut „id“ და კ (ზაკ „რადაც“, ჟარადკ „ერთი სიმღერა“).

აბაზურ ენაში ბოლოკიდურად რეალიზებული მეორე ათეული ამგვარადაა შედგენილი: მ მეტწილად უარყოფის გამომხატველი სუფიქსის ფუნქციითაა (აჟრამ „ქუჩა“, გაჟმემ „აკრძალულია“), ჟ || უ ძირითადად ინფინიტურ ფორმათა სუფიქსის

სახითაა (აბგჟ „მთლიანი“, დგმჟ „მქონე“), **დ** (აღ „ოჰ“, აღუნეი „მსოფლიო“ < თურქ. dünya „id“), **ს** (რჟეს „მათი საქმე“, ფჰგეს „ცოლი“), **ბ** (აკლუბ „კლუბი“ < რუს. клуб „id“), **რ** (ახაბარ „ახალი ამბავი“ < თურქ. haber „id“, ათეათრ „თეატრი“ < რუს. театр „id“), **შ** (ამშხ „დღე“, ასქშხ „წელი“ – ბოლოკიდური **გ** დაკარგულია), **ო** (აქინო „კინო“ < რუს. кино „id“, აზერნო „სიმინდი“ < რუს. зерно „id“), **ჰ** (აჰ „მეფე“, ალლაჰ „ალაჰი“ < თურქ. Allah „id“) და **ჟ** (ათაჟ „დედაბერი“, ჟეჟ „შენი (ვ.) ძროხა“). ამ ათეულიდან **დ**, **ბ**, **რ**, **ო** და **ჰ** ოდენ ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებში დასტურდება.

აბაზურ ენაში სიტყვის ბოლოკიდურ პოზიციაში გავრცელების მხრივ მესამე ათეულს ქმნის ფონემები: **ლ**, რომელიც, ქვემოთ დასახელებული **ლ**-სა და **ე**-ს მსგავსად, მხოლოდ ნასესხებ სიტყვებშია (აყრალ „ქვეყანა, სახელმწიფო“ < თურქ. kral „მეფე“, რაყელ „მათი გონება“ < თურქ. akıl „ჭკუა, გონება“), **ლ** (ადგელ „მიწა“ < ქართ. ადგილი „id“, აზალ „დარბაზი“ < რუს. зал „დარბაზი“), **ხ** (ჟიხ „ოცდაათი“), **ხ** (არახხ „საქონელი“), **ე** (თურნე „ტურნე“ < რუს. турне „id“, აჰოდე „ფოიე“ < რუს. фойе „id“), **კ** (მტაკ „ცოტა წყალი“, ქატაკ „ცოტა წვიმა“), **ჯ** (აჯ „ვინმე“ – ბოლოკიდური **გ** მოკვეცილია), **ჰ** (აჰაჩჰ „შაქარი“ < ჩერქ. Фохыгъу „id“, დრგჰ „გააფართოვით!“), **ხ** (აჟან „იქ“, აამშტან „შემდეგ“) და **ფ** (აჰგნაფ „თავი“, აჯგფ „ჯიბე“ < თურქ. сер „id“).

აბაზურ ენაში აუსლაუტის პოზიციაში გამოვლენილი მეოთხე ათეული ამგვარადაა დაკომპლექტებული: **ქ** (ჩერქესსქ „ჩერქეზსკი“ < რუს. Черкесск „id“), **ც** (ქეც „ახალი“), **გ** (აჟასაბერგ „ზუსტად ასე“), **ჩ** (აჰამაჩ „ბელელი“, აბდულათიფოვიჩ „აბდულათიფოვიჩი (გვარი“), **ჭ**, ქვემოთ მოყვანილი **ვ**-ს მსგავსად, ოდენ ნასესხებ ლექსიკაშია (კარტოჭ „კარტოფილი“ < რუს. картофель „id“, ტიჭ „ტიფი“ < რუს. тиф „id“), **ვ** (როსთოვ „როსტოვი“ < რუს. Ростов „id“, ისანბაევ „ისანბაევი (გვარი“), **ყ** (აბაყ „ბელელი“ < თურქ. bağ „ბაღი“), **ყ** (ყეგრლეყ „მსახურობა“), **შ** (ახეშხ „ხუთასი“ – ბოლოკიდური **გ** მოკვეცილია, ამაშხ „კალო“) და **ჯ** (აჟაჯ „ღამე“ – ბოლოკიდური **გ** მოკვეცილია).

მეოთხე ათეულის **ყ**, **ყ**, **შ** და **ჯ** ფონემათა მსგავსად, აბაზური ენის ბოლოკიდურ პოზიციაში მხოლოდ 2-2 ფორმაში რეალიზებულია შემდეგი 3 ფონემა: **ჯ** (ჰეჯ „ორი“ – ბოლოკიდური **ა** მოკვეცილი ჩანს, აქერბეჯ „აგური“ < რუს. кирпич „id“), **ჭ** (ჰრეჟაჭხ „ვიყოთ მისი ნაწილი“, დზაჭხ „ძალიან“) და **ჰ** (აჟასჰ დაჟამემა „შემიძლია ვიმღერო“),

მხოლოდ თითო ერთეულში დასტურდება დასახელებული 5 ფონემა: ჩ (სანჩ ჩ „როცა ჩამეძინა“), ჳ (მგნჯეგ „სოფ. ინჯიკ-ჭკუნი“), ჟ (ფსგჟ „სოფ. ფსიჟი“), შ (აწერნაფშ „სალამური“) და ლ (ქტალ „კვერცხი“).

ფონემათა დიდი ნაწილი, კერძოდ, 17 ფონემა საერთოდ არაა რეალიზებული აბაზური ენის აუსლაუტში. ესენია: ჭ, ჩ, ჭ, წ, ჯ, ლ, ლ, მ, შ, ც, გ, ლ', ზ, ძ, კ, ქ და ქ.

ამდენად, აბაზურ სასაუბრო კორპუსზე დაყრდნობით ჩემ მიერ შესრულებულმა კვლევამ გამოავლინა, რომ ანლაუტსა და აუსლაუტში ყველაზე გავრცელებულია ა ხმოვანი, ინლაუტში კი პირველ ადგილს გ იკავებს.

აფხაზურის მსგავსად, აბაზურშიც სიხშირული უპირატესობა მოდის იმ ფონემებზე, რომლებიც აფიქსის ფუნქციითაა აღჭურვილი ან აფიქსის შემადგენლობაშია. ანლაუტში ყველაზე ნაკლებ ხმარებული 13 ფონემიდან 5 – ე, ჟ, ჯ, ჯ და ლ' – მხოლოდ ნასესხებ ლექსიკაშია რეალიზებული.

აბაზური ენის თავკიდურ პოზიციაში საერთოდ არ რეალიზდება შემდეგი 13 ფონემა: ჯ, ჭ, ჰ, ქ, კ, კ, ყ, გ, შ, ლ, ლ', ლ და ლ'. ინლაუტის დ უმეტესად ნასესხებ სიტყვებშია, ხოლო ჭ, ყ, ვ და ლ' კორპუსში მხოლოდ ნასესხებ ლექსიკაშია.

აბაზური ენის ინლაუტში ყველაზე იშვიათი გავრცელებისაა: ლ, ჭ, ვ, ჯ, კ და ყ. აუსლაუტის ლ', ლ, მ, ბ, რ, ო, ვ, ჭ და ჰ ოდენ ნასესხებ ლექსიკურ ერთეულებში დასტურდება.

აბაზური ენის ბოლოკიდურ პოზიციაში მხოლოდ 2-2 ფორმაშია გამოვლენილი ყ, ყ, შ, ე, ჯ, ჭ და ჰ, მხოლოდ თითო სიტყვაში დასტურდება ჩ, ჳ, ჟ, შ და ლ', შემდეგი 17 ფონემა კი – ჭ, ჩ, ჭ, წ, ჯ, ლ, ლ, მ, შ, ც, გ, ლ', ზ, ძ, კ, ქ, ქ – საერთოდ არაა რეალიზებული.

აბაზურ ფონემათა სრული დისტრიბუციული სურათი ჩანს დანართში (იხ. ცხრილები #6-10).

1.3. აფხაზურ-აბაზურ ფონემათა გავრცელებულობის შედარებითი განხილვა

წინამდებარე კვლევის ფარგლებში როგორც აფხაზურის, ისე აბაზურის ფონემათა დისტრიბუციულ-სტატისტიკური ანალიზი ჩატარდა სათანადო კორპუსებზე დაყრდნობით. განსხვავება მათ მოცულობაშია: აფხაზური ეროვნული კორპუსი აბაზურისაზე გაცილებით მრავალფეროვანია როგორც მასში შესული ტექსტების, ისე

სიტყვაფორმათა რაოდენობის თვალსაზრისით. აბაზურის სასაუბრო კორპუსი მოიცავს სხვადასხვა თემატიკის, მაგრამ მაინც ერთ სოფელში 8 მთქმელისაგან ჩაწერილ 25 ტექსტს. მოცულობითი სხვაობა უფრო რომ ჩანდეს, კონკრეტულად, აფხაზურ კორპუსში 7 596 355 სიტყვაფორმაა, აბაზურში – 3 636 ტოკენი.

მიუხედავად ამგვარი სხვაობისა, კვლევის შედეგები მაინც იძლევა საყურადღებო დასკვნების გამოტანის საშუალებას როგორც თითოეული მათგანისთვის, ისე მათი მონაცემების შედარებისთვის.

აფხაზურსა და აბაზურში ყველა პოზიციაში ყველაზე გავრცელებული ფონემების პირველ ათეულს ქმნის ისინი, რომელთა უმეტესობა აფიქსებია, ანლაუტსა და ინლაუტში ისინი მეტწილად კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსებია, ხოლო აუსლაუტში – ძირითადად ფინიტურ-ინფინიტურ ფორმათა სხვადასხვა დრო-კილოს სუფიქსები.

ფონემათა გავრცელების მხრივ აფხაზური და აბაზური ავლენს როგორც მსგავს, ისე განსხვავებულ შედეგებს. მართალია, ორივე სხვაობს ფონემათა რაოდენობის მხრივ, მაგრამ მაინც აღნიშვნის ღირსია, რომ ორივეგან ანლაუტში პირველ და მეორე ადგილზეა ა და ძ, ორივეგან მეშვიდე ადგილს იკავებს ზ; აუსლაუტში აფხაზურშიც და აბაზურშიც ყველაზე ხშირად ა ხმოვანია წარმოდგენილი.

აფხაზურის მსგავსად, აბაზურის ანლაუტში ჟ || უ-ს ბევრად სჭარბობს ძ. ორივეგან ფრიკატივებიდან ყველაზე ხშირია ს ანლაუტში, ორივეგან მეშვიდე ადგილზეა ხ; ინლაუტში აფხაზურსა და აბაზურშიც მეორე ადგილზეა ზ; აუსლაუტში ფრიკატივებიდან ორივე ენაში პირველ და მეორე ადგილებს ინაწილებს ზ და ს, ორივეგან მეექვსე ადგილზეა ხ.

აფხაზურისგან განსხვავებით, აბაზურში გ თავკიდურ პოზიციაში საერთოდ არაა წარმოდგენილი, განსხვავებულია სხვა ხმოვანთა გავრცელებულობის მაჩვენებელი სამივე პოზიციაში.

აფხაზურში ყველა ფონემა, ცხადია, განსხვავებული სიხშირული მაჩვენებლით, დასტურდება ანლაუტში, ინლაუტსა და აუსლაუტში, სხვაგვარი ვითარებაა აბაზურში: თავკიდურ პოზიციაში ჯ, ჭ, პ, ქ, კ, კ, ყ, გ, ჟ, ლ, ლ', ლ და ლ' ფონემები საერთოდ არ რეალიზდება, შემდეგი 38 ფონემა კი იშვიათია, 1%-ზე დაბალია მათი გავრცელება: ჩ, მ, გ, ხ, ქ, ხ, თ, ჩ, შ, ჭ, ნ, გ, ვ, პ, ი, შ, ძ, ყ, ჭ, ც, ც, ქ, კ, ო, წ, ჩ, გ, ჭ, ტ, ჭ, ვ, ხ', ყ, ე, შ, ჯ, ჯ და ლ'; აბაზურის ინლაუტში ყველა ფონემაა წარმოდგენილი, მაგრამ

ამ პოზიციაში ყველაზე იშვიათად, 1%-ზე ნაკლები სიხშირით, დასტურდება 22 ფონემა: ჯ, ლ, ჟ, ზ, ყ, ჭ, ჰ, ქ, ჩ, ჯ, ყ, ლ, ჟ, ჭ, ლ, ლ, ღ, ჭ, ვ, ჯ, კ და ყ. ფონემათა შეზღუდვა განსაკუთრებით თვალშისაცემია აბაზური ენის ბოლოკიდურ პოზიციაში, სადაც შემდეგი 17 ფონემა საერთოდ არაა რეალიზებული: ჭ, ჩ, ჭ, წ, ჯ, ლ, ლ, მ, ჟ, ც, გ, ლ, ზ, ძ, კ, ქ და ქ, 36 ფონემა იშვიათია, კერძოდ, 1%-ზე დაბალი სიხშირითაა წარმოდგენილი: მ, ს, ბ, რ, შ, ო, ჰ, ჟ, ლ, ლ, ხ, ხ, ე, კ, ჯ, მ, ს, ფ, ქ, ც, გ, ჩ, ჭ, ვ, ყ, ყ, შ, ჰ, ჯ, ჰ, ჰ, ჩ, გ, ჟ, შ და ლ. აფხაზური ენის ანლაუტში 49 ფონემა 1%-ზე დაბალი მაჩვენებლით ხასიათდება: ბ, შ, შ, ხ, ფ, ყ, თ, მ, შ, კ, ხ, გ, ჭ, ჯ, გ, ჟ, წ, ც, ც, პ, გ, ს, ჩ, მ, ო, ტ, ჭ, ჩ, ჭ, ვ, ლ, ყ, კ, ქ, ქ, ქ, წ, ტ, ქ, ყ, ლ, ლ, გ, ჟ, ჟ, ლ, ძ, თ და ჯ. აფხაზურში ანალოგიურ სურათს აჩვენებს ინლაუტის 17 (ყ, ჭ, ვ, ჯ, ყ, ქ, ჭ, ლ, ჟ, ლ, ქ, კ, ძ, ლ, ლ, თ და ჯ), ხოლო აუსლაუტის 46 ფონემა: ს, შ, ც, ლ, გ, მ, ბ, ხ, ფ, შ, ხ, ჟ, ჭ, დ, ქ, ჟ, ვ, ჰ, ჩ, ე, ყ, ძ, გ, გ, ჰ, წ, ძ, ც, ჭ, ჭ, ჯ, კ, კ, წ, ქ, ლ, ლ, ყ, ჟ, ლ, ქ, ჩ, ლ, ჯ, თ და ყ.

აფხაზურსა და აბაზურში ფონემები ყველაზე მაღალი დისტრიბუციით გამოირჩევა ინლაუტში, შემდეგ აუსლაუტში და ყველაზე იშვიათად წარმოდგენილია ანლაუტში. ორივე ენობრივ ერთეულში გამონაკლისს ქმნის ფრიკატივები, რომლებიც სხვა ფონემათა მსგავსად, მაღალი დისტრიბუციული სიხშირით ხასიათდება ინლაუტში, მაგრამ, მათგან განსხვავებით, აუსლაუტზე უფრო გავრცელებულია ანლაუტში.

1.4. I თავის დასკვნა

წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის პირველი თავი დაეთმო აფხაზურ-აბაზურ ფონემათა დისტრიბუციულ-სტატისტიკურ ანალიზს. კვლევა ჩატარდა აფხაზური ენის ეროვნულ და აბაზურ სასაუბრო კორპუსზე დაყრდნობით. კვლევის ეს მეთოდი პირველად გამოიყენება, რაც ერთგვარი სამეცნიერო სიახლეა აფხაზურ-აბაზურ ენათა ფონოლოგიის პრობლემურ საკითხთა შესწავლის ისტორიაში.

კვლევისას ანლაუტის, ინლაუტისა და აუსლაუტის პოზიციების გათვალისწინებით დადგინდა აფხაზურ და აბაზურ ფონემათა დისტრიბუციული სიხშირე. პირველ ეტაპზე შესწავლილ იქნა ფონემათა კლასების გავრცელების მაჩვენებელი, შემდეგ უკვე შეჯამდა სრული ინვენტარის მონაცემები, ბოლოს კი შედარდა აფხაზურისა და აბაზურის კვლევით მიღებული ძირითადი შედეგები, გამოიკვეთა როგორც საერთო,

ისე განსხვავებული მახასიათებლები:

აფხაზურსა და აბაზურში ფონემები განსაკუთრებული სიხშირით რეალიზდება ინლაუტში, შემდეგ აუსლაუტში, ხოლო ყველაზე იშვიათად დასტურდება ანლაუტში. ერთ სხვაობას ავლენს ფრიკატივები: ისინი აუსლაუტზე მეტად წარმოდგენილია ანლაუტში.

აფხაზურში ყველა ფონემა, რა თქმა უნდა, სხვადასხვა სიხშირით, რეალიზდება ყველა პოზიციაში, რაც არ ვრცელდება აბაზურზე: აქ ანლაუტში 13 ფონემა (ჯ, ჭ, ჰ, ქ, კ, კ', ყ, გ, ჟ, ლ, ლ', ლ, ლ~) საერთოდ არ ვლინდება, აუსლაუტში კი – 17: ჭ, ჩ, ქ, წ, ჯ, ლ, დ, ზ, ჟ, ც, გ, ლ', ვ, ძ, კ', ქ, ქ'.

აფხაზურსა და აბაზურშიც შეიძლება ითქვას, რომ ანლაუტსა და აუსლაუტში პირველი 15 ფონემა ყველაზე ხშირი, სხვები 1%-ზე ნაკლები სიხშირით რეალიზდება, ინლაუტში, აფხაზურშიც და აბაზურშიც, დაახლოებით პირველი 45 ფონემა ხასიათდება 1%-ზე მაღალი გავრცელებულობით.

II თავი. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა ფონემატური სტრუქტურა

წინამდებარე თავში განიხილება აფხაზურისა და აბაზურის ძირეული მორფემები. როგორც სადისერტაციო ნაშრომის შესავალში აღინიშნა, ეს საკითხი განხილული აქვთ ქ. ლომთათიძეს, ვ. ჩირიქბას, თ. გვანცელაძეს, ნ. მაჭავარიანს, მ. ქურდიანს, ხ. კაკავას, ო'ჰერინს. ამავე შესავალში მოკლედ წარმოდგენილია ჩემი სამაგისტრო ნაშრომის ძირითადი შედეგები, რომელიც მიემდგვნა ფონემათა დისტრიბუციას აფხაზურ ზმნურ ძირებში. ვინაიდან ზმნური ძირები სრულ სურათს ვერ მოგვცემდა, წინამდებარე დისერტაციის ერთ-ერთ ამოცანად დაისახა როგორც აფხაზური, ისე აბაზური ძირეული მორფემის დეტალური კვლევა.

საანალიზო მასალა მოძიებულია აფხაზურ-აბაზური გამოცემული ლექსიკონებიდან, რომელთა სრული ჩამონათვალი არის შესავალში. ნაშრომის ამ ნაწილში განხილულია მხოლოდ საკუთრივ აფხაზურ-აბაზური მასალა; მოდელებისა და ქვემოდელების მიხედვით ცალკე ქვეთავებში მოცემულია აფხაზურ-აბაზური ძირეული მორფემების კლასიფიკაცია და სტატისტიკა, მათში ხმოვანთა და თანხმოვანთა დისტრიბუციის საკითხები.

ძირეული მორფემები ქვეთავებად დაჯგუფებულია მარცვლიანობის მიხედვით, კერძოდ, პირველი ქვეთავი ეხება უმარცვლო, ოდენ კონსონანტური შედგენილობის ძირებს, მეორე – ერთმარცვლიანებს, მესამე – ორმარცვლიანებს, მეოთხე კი – სამ- და მეტმარცვლიან ძირთა სტრუქტურულ ანალიზს. მეხუთე ქვეთავში განხილულია აფხაზურ და აბაზურ ძირეულ მორფემათა საერთო და განსხვავებული მახასიათებლები.

ზოგად სტრუქტურებში თანხმოვანთა კლასი აღნიშნულია **C** სიმბოლოთი, ხოლო ხმოვნებისა – **V**-თი. ქვესტრუქტურებში ხმულებისა და აფრიკატების აღსანიშნავად გამოყენებულია **C**, ფრიკატივები გამოიხატება – **F**-ით (**F**₁ – ვ, ჭ, ზ, ს, ჟ, შ, ჟ₂, მ₂, ჟ₃, შ₃; **F**₂ – ღ, ხ, ლ, ხ₂, ლ₂, ს₂, ჰ, ჰ₂, ჰ₃), სონორები – **S**-ით, სონანტები – **S**⁰-ით. ფრიკატივების მსგავსი აღნიშვნა ნახურ ენებში გამოიყენა მ. ჩუხუამ (ჩუხუა 2009, 65-66). მასზე დაყრდნობით, აფხაზურ-აბაზური ფონემები ამგვარად კლასიფიცირებულია ჩემ მიერ, რადგან აფხაზურ-აბაზურის ფონემატური სტრუქტურა ნახური

ენებისაგან განსხვავებულია და იდენტური ვერ იქნებოდა.

სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მომზადდა სამი მოხსენება („ფონემათა დისტრიბუცია CV და CVCV სტრუქტურის აბაზურ ზმნურ ძირებში“³³, „აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ამოსავალი სტრუქტურა“³⁴, „CVC ტიპის აბაზურ ზმნურ ძირთა ფონემური სტრუქტურის ანალიზი“³⁵) და ერთი სტატია („CVC სტრუქტურის ზმნური ძირები აფხაზურ-აბაზურ ენებში“³⁶). თითოეული მათგანის ძირითადი დებულებები განხილულია სათანადო საკითხებთან.

2.1. აფხაზურ-აბაზურ უმარცვლო ძირთა ფონემური შედგენილობა

2.1.1. აფხაზურ უმარცვლო ძირთა ფონემური შედგენილობა

აფხაზურში არცთუ იშვიათია უმარცვლო ძირები, რომლებიც წარმოდგენილია მხოლოდ ცალი, ორი ან სამი თანხმოვნის სახით, შესაბამისად, რეალიზდება C, CC და CCC მოდელები.

C

აფხაზურ ენაში C სტრუქტურის 84 ძირეული მორფემაა. ეს სტრუქტურა დასტურდება C, F₁, F₂, S და S^o ქვემოდელების სახით. თითოეული ქვემოდელისთვის მოხმობილია რამდენიმე მაგალითი:

აფხაზურში C ქვემოდელის 37 ძირია. რეალიზდება როგორც სადა, ისე ლაბიალიზებული, პალატალიზებული და ველარიზებული თანხმოვნები:

გ: ა-გ-რს „ნაკლი, ნაკლებობა“;

დ: ა-დ-რს „დავალემა, დასაქმება“;

ჯ: ა-ჯ „მუხა“;

ც: ა-ც „ხარი“;

თ: ა-თ-რს „დამრგვალება“;

კ: ა-ლა-კ-რს „კლაკნა, გრეხა“;

³³ ნათია ფონიავა, „ფონემათა დისტრიბუცია CV და CVCV სტრუქტურის აბაზურ ზმნურ ძირებში“, *ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 71-ე სამეცნიერო სესია* (თბილისი, 2012), 35-36.

³⁴ ნათია ფონიავა, „აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ამოსავალი სტრუქტურა“, *ენა და თანამედროვე ტექნოლოგიები V – ისტორიული და ეტიმოლოგიური ლექსიკოგრაფიის საკითხები* (თბილისი, 2019), 73-74.

³⁵ ნათია ფონიავა, „CVC ტიპის აბაზურ ზმნურ ძირთა ფონემური სტრუქტურის ანალიზი“, *არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXIII* (თბილისი, 2012ა), 74-75.

³⁶ ნათია ფონიავა, „CVC სტრუქტურის ზმნური ძირები აფხაზურ-აბაზურ ენებში“, *ჰუმანიტარული კვლევების წელიწადი III* (თბილისი, 2012ბ): 125-142.

ქ: ა-ქ-რს „კვნესა“;

ჯ: ა-ჯ „კანის ჭუჭყი“.

C ქვემოდეღში საერთოდ არ დასტურდება ლ, ძ, ჭ, ქ, კ, ჯ და ყ ფონემები.

F1 ქვემოდეღის 19 ძირი გამოვლინდა აფხაზურში. წარმოდგენილია ყველა, ჟ და ვ ფონემების გარდა:

ტ: ტ-ბს „ექვსი (ნ. კ.)“;

ჟ: ა-ჟ „ყურძენი“;

ს: ა-ს-რს „ცემა, დარტყმა“;

შ: ა-შ-რა „ორმო“;

შ: ა-შ „კარი“.

აფხაზურში F2 ქვემოდეღი 20 ძირითაა წარმოდგენილი. მასში გამოვლენილი არაა მხოლოდ ჰ ფრიკატივი:

ღ: ა-ღ „მსხვილი სეტყვა; ავდრიანობა“;

ხ: ა-ხ „თხლე“;

ღ: ა-ღ „ბოლი; დამწვარი რამ“;

წ: ა-წ-რა „ატკივება“;

ღ: ა-ღ „ფიცარი“;

ჰ: ა-ჰ-რს „ძოვა“;

ჰ: ა-ჰ „ჩრჩილი“.

აფხაზურში S ქვემოდეღის ოდენ სამი ძირია, სონორებიდან მხოლოდ რ და ლ რეალიზდება, მ და ნ საერთოდ არ დასტურდება:

რ: ა-რ-რა „წყლის გადალახვა, წყალში გასვლა“; ა-რ „ჯარი“;

ლ: ა-ლ „მურყანი“.

S^o ქვემოდეღი აფხაზურში ორივე სონანტიტა და ხუთი ძირითაა წარმოდგენილი:

ა: ა-ა-რა „მოსვლა“;

ჟ: ა-ა-რა „მოპოვება, მიღება“.

უნდა აღინიშნოს, რომ ამ მოდეღის ძირთა აბსოლუტური უმრავლესობა ზმნურია, შესაბამისად, ისინი გაფორმებულია სხვადასხვა აფიქსით, რამდენიმე

სახელს კი ერთვის ზოგადობის ა- პრეფიქსი. ეს იმიტომ აღინიშნა, რომ საანალიზო ფონემები ენაში მხოლოდ ცალი თანხმომავის სახით არ რეალიზდება.

CC

აფხაზურში CC სტრუქტურის 82 ძირია და ისინი გადანაწილებულია შემდეგ 12 ქვესტრუქტურაში: CC, CF₁, CF₂, CS, F₁C, F₁F₁, F₂F₁, F₂F₂, F₂S, SC, SF₁ და SF₂.

CC ქვემოდელის 24 ძირი რეალიზდება აფხაზურში, მათი უმეტესობა, კერძოდ, 13 ძირი შედგენილია იდენტური ფონემებისაგან, თითო-ოროლა ძირის გარდა, ყველა ზმნურია:

პპ: ა-ღრგ-პპ-რს „გამოყრა“;

წწ: აა-წწ-რა „ამოსვლა“;

კკ: ა-კკ 1. „გუგული“. 2. „მაჩიტა, მაჩიტელა“;

ძძ: ა-წგ-ძძ-აა-რს „მოზანა, გამორეცხვა“.

აქაც და ქვემოთაც იდენტურფონემიანი ძირები რედუპლიცირებულია და გადმოსცემს „სიმრავლე-სიხშირეს, პროცესის განმეორებასა და ინტენსივობას“ (ლომთათიძე 1976, 204). მოყვანილი მაგალითებიდანაც ჩანს, რომ CC ქვემოდელის იდენტურფონემიან ძირებში სადა და ლაბიალიზებული ფონემები მონაწილეობს, მაგრამ არ დასტურდება იდენტური პალატალიზებული და ველარიზებული ფონემების შემცველი CC მიმდევრობა. არაიდენტურფონემიან CC ქვემოდელის ძირებში კი პალატალიზებული და ველარიზებული თანხმომავებიც გვხვდება:

ცა: ა-თ-რგ-ცა-აა-რა „გათლა, გაფცქვნა“;

ყჭ: ა-ხგ-რ-ყჭ-აა-რს „მოკვნეტა“.

CC სტრუქტურაში სხვა ქვემოდელებიც დასტურდება შემდეგი ოდენობით:

CF₁ (10) – ფშ: ა-ფშ-რს „ხედვა, ცქერა“;

CF₂ (10) – ფჰ: ა-ფჰ „ჩალა“;

CS (6) – ფრ: ა-დ-ფრ-აა-რა „გაფრენა“;

F₁C (2) – შთ: ა-შთ-რა „შთამომავლობა“;

F₁F₁ (6) – შშ: ა-შშ-რა „ჩივილი, წვნა“;

F₂F₁ (7) – ხშ: ა-ხშ „ქორი“;

F₂F₂ (3) – სამივე იდენტური ფონემისგანაა შემდგარი – ლლ: ა-ლლ-რს „ღრენა“;

F₂S (1) – ზრ: ა-ლგ-ზრ-რა „დავარდნა“;

SC (7) – მც: ა-მც „ტყუილი“;

SF₁ (5) – მშ: ა-მშ „დათვი“;

SF₂ (1) – მდ: ა-მდ „ეკალი“.

CCC

აფხაზურში **CCC** მოდელის ერთი ძირია, **SCF₂** ქვემოდელისა:

SCF₂: მცხ: ა-მცხ „მეტი, ზედმეტი, ჭარბი“

როგორც **CC**, ისე **CCC** სტრუქტურის ძირები წარმოდგენილია თანხმოვანკომპლექსების სახით, ამიტომ მათში ბგერათშეერთების წესები მოცემულია წინამდებარე ნაშრომის მეოთხე თავში.

უმარცვლო ძირებში გამოვლენილი სტრუქტურებისა და მათი სტატისტიკის ხილვა შესაძლებელია ცხრილში (იხ. ცხრილი #11).

2.1.2. აბაზურ უმარცვლო ძირთა ფონემური შედგენილობა

აბაზურშიც, აფხაზურის მსგავსად, დასტურდება ოდენ თანხმოვნის ან თანხმოვანთა მიმდევრობისაგან შემდგარი ძირეული მორფემები. აბაზურშიც უმარცვლო ძირები მხოლოდ **C**, **CC** და **CCC** მოდელებით რეალიზდება.

C

აბაზურში **C** სტრუქტურის 36 ძირი გამოვლინდა, რომლებიც **C**, **F₁**, **F₂** და **S^o** ქვემოდელების სახით რეალიზდება.

C ქვემოდელის 13 ძირია, რომლებშიც ვლინდება ფ, ძ, ც, წ, ჯ, ჩ, ჩ^o, ჭ, გ, კ, ქ, ყ, ც ხშულები:

ძ: ძ-რა 1. „შეწვა“; 2. „გაქრობა“;

ჭ: ჭ-რა „ამჟავება“;

ქ: ქ-რა „ოხვრა, კვნესა“.

F₁ ქვემოდელი 12 ძირითაა წარმოდგენილი, კერძოდ, ჭ, ს, ჟ, შ^o, ჟ და შ^o ფრიკატივებით:

ჭ: ჭ-ბა „ექვსი (ნ. კ.)“;

შ^o: შ^o-რა „ყეფა“;

შ^o: შ^o-ჭ^o „მღებავი“.

აბაზურში F₂ ქვემოდელის ცხრა ძირი გვხვდება, რომლებშიც გამოვლენილია **ხ**, **წ**, **ხ₀**, **ჰ** და **ჰ₀** ფონემები:

ხ: ხ-რა 1. „რადაცის გაჩეხა“; 2. „გათლა“; 3. „თიბვა“;

წ: წ-რა 1. „გაგრილება“. 2. „ჩაქრობა“;

ჰ: ჰ₀-რა „ძოვა“.

5° ქვემოდელი აბაზურში თითო ძირის შემცველი ორივე სონანტიანა წარმოდგენილი:

ჟ: რა-ჟ-რა 1. „გაგრძელება“; 2. „წაგრძელება“;

ა: მა-ა-რა „ჩამოსვლა“.

აბაზურში ცალთანხმოვნიან ძირებად საერთოდ არ ვლინდება სონორები.

აბაზურშიც, აფხაზურის მსგავსად, ეს ფონემები ცალი თანხმოვნის სახით არ არის წარმოდგენილი, ფუძე გაფორმებულია სხვადასხვა პრეფიქსითა თუ სუფიქსით.

CC

აბაზურში CC სტრუქტურის 38 ძირია, რომლებიც შემდეგი ცხრა ქვესტრუქტურის სახით რეალიზდება: **CC**, **CF₁**, **CF₂**, **F₁C**, **F₁F₁**, **F₂F₁**, **F₂F₂**, **F₂C** და **SC**.

CC (14) – **ბბ: ბბ-ჰ₀** „მარქენალი“;

CF₁ (6) – **ფმ: ფმ-ბ₀** „ოთხი (ნ. კ.)“;

CF₂ (4) – **ბლ: ბლ-რა** „ფხანა, მოფხანა“;

F₁C (3) – **შთ: მა-ლ-შთ-რა** „გამომშვება, გახვრეტა“;

F₁F₁ (1) – **შშ: შშ-რა** „სტვენა“;

F₂F₁ (2) – **ხშ: ა-ხშ** „ქორი“;

F₂F₂ (5) – **ლლ: ლლ-რა** „ღრენა“;

F₂C (1) – **ხჟ: ხჟ-რა** „დაფშვნა, დამსხვრევა“;

SC (2) – **ნწ: ნწ-რა** „ცხოვრება, საუკუნე“.

CCC

აბაზურში CCC სტრუქტურის სამი ძირია, რომლებიც **CF₁F₁**, **CF₂C**, **CF₂F₂** ქვესტრუქტურებად გვევლინება:

CF₁F₁: ფსს: მა-ფსს-მა-რა 1. „მოფრენა“. 2. „რადაცის გავლით გაფრენა“;

CF₂C: ფხთ: ფხთ-რა „ქეცით დაავადება“;

CF₂F₂: ჩხხ: ჯა-რგ-ჩხხ-რა „რადაცის რაღაცაზე დახვევა“.

აბაზური CC და CCC სტრუქტურის თანხმომავანკომპლექსები დეტალურად გაანალიზებული იქნება ამავე ნაშრომის მეოთხე თავში. განხილულ სტრუქტურათა სიხშირე ნაჩვენებია ცხრილში (იხ. ცხრილი #18).

2.2. აფხაზურ-აბაზურ ერთმარცვლიან ძირთა სტრუქტურული ანალიზი

2.2.1. აფხაზურ ერთმარცვლიან ძირთა სტრუქტურული ანალიზი

აფხაზურში ერთმარცვლიანი ძირები საკმაოდ გავრცელებულია. ისინი წარმოდგენილია 12 სტრუქტურად: V, VC, VCC, CV, CCV, CCCV, CVC, CVCC, CCVC, CCCVC, CVCCC და CCVCC.

V

აფხაზურში V სტრუქტურის მხოლოდ ერთი ძირია:

ი: ა-რ-რ-რა „შობა“

VC

აფხაზურში VC სტრუქტურა 17 ძირითა და ყველა შესაძლო ვარიანტიც წარმოდგენილი: VC, VF₁, VF₂, VS და VS^o.

VC (2) – აბ „მამა“;

VF₁ (7) – ა-ემი „ციყვი, თრიტინა“; მს „ასე“; ა-ჟს „საქმე“;

VF₂ (4) – ეჰ „ეჰ“; აჰ „მთავარი“; ოჰ „ოხ“; უხ „უჰ“;

VS (1) – მნ „დედა“;

VS^o (3) – ად „ეხ, ეჰ“; ად „შემახილი ძროხის გარეკვისას“; აჟ „გრძელი“.

17 ძირიდან ცხრაში ა რეალიზდება, ხუთში – უ, ორში – ე და ერთში – ო. რაც შეეხება თანხმომავანებს, ორივე სონანტი ვლინდება, ხმულებიდან წარმოდგენილია მხოლოდ ბ, სონორებიდან ოდენ – ნ, ხოლო ფრიკატივებიდან – ჭ, ს, შ, ჟ, ხ და ჰ. კონსონანტებიდან ყველაზე ხშირია ს (4), ჰ (3) და ა (2), სხვები თითო ძირში დასტურდება.

VCC

VCC სტრუქტურის სამი ძირი გამოვლინდა, რომლებიც VF₁C, VSC და VS^oC ქვესტრუქტურების სახით რეალიზდება:

VF₁C (1) – უშთ: ა-უშთ-რა „გაშვება, მოშვება“;

VSC (1) – ჟრთ: ა-ჟრთ „ქარბუქი“;

VS°C (1) – გატ „რისხვის, აღშფოთების გამომხატველი შორისდებული“.

საანალიზო სამი ძირიდან ორში უ ხმოვანი გვაქვს და ერთში – გ. ამ ძირთა თანხმომხმდევერობებიც, სხვა სტრუქტურების ბგერათმომხმდევერობების მსგავსად, განხილული იქნება მეოთხე თავში.

CV

აფხაზურში CV სტრუქტურის 161 ძირი დადასტურდა, რომლებიც გადანაწილებულია შემდეგ ქვემოდებში: CV, F₁V, F₂V, SV და S°V.

CV ქვემოდელი 81 ძირეული მორფემითაა წარმოდგენილი. რეალიზებულია ა, გ, ი და უ ხმოვნები ქვემოთ მოცემული თანმომხმდევერობით, ო და ე კი საერთოდ არ გვხვდება:

ა (58): ა-ჩა „მწყერი“;

გ (16): ა-ძგ „წყალი“;

ი (4): ა-წი „მრუდე, მოღუნული“;

უ (3): ა-დუ 1. „დიდი“. 2. (ბზიფ.) „ორსული, ფეხმძიმე“.

C-ს ადგილას რეალიზებულია როგორც სადა, ისე ველარიზებული, ლაბიალიზებული და პალატალიზებული ხშულები:

ა-ფა „ვაჟი, ძე“;

ა-პა „წვრილი“;

ა-და-რა „ჩავარდნა“;

ა-ჩა „ფურირემი“;

ა-ჭა „ახალგაზრდა, ახალი, ნორჩი“;

ა-გუ 1. „გული“. 2. „ცენტრი, შუაგული“;

ა-თა „კავკასიური ცაცხვი“;

ა-ტუ „მონა“;

ა-გა-ლა-რა „რხევა, ქანაობა“;

ა-ყა-რა „ქნევა“;

ა-კა „შევარდენი“.

CV ქვემოდელოში დასტურდება ყველა ხშული, გარდა დასახელებული ფონემებისა: ბ, ჯ, ჯ^ფ, ჭ, ქ.

F1V ქვემოდელოს 34 ძირია აფხაზურში. მასალაში ხმოვნები ასეთი სიხშირითაა გამოვლენილი:

ა (21): ა-შა „მწარე“;

გ (11): ა-სგ „თოვლი“;

ი (2): ა-ში-რა „წყევლა“.

საანალიზო ქვემოდელოში ყველა ფრიკატივია, ველარიზებული და ლაბიალიზებული ვარიანტებითურთ, ვ-ს გამოკლებით:

ა-ჟგ 1. „ჭექა-ქუხილის ღვთაება“. 2. „ელვა, მეხი“;

ა-სა „ნაჭერი“;

ა-ზა „სუფთა (სითხეზე)“;

ა-ჟრ „მჭედელი“;

ა-შა „სისხლი“;

ა-ჟა ბოტ. „იფანი, კოპიტი“;

ა-შა „მწარე“;

ა-ჟა-ბა „ათი (ნ. კ.)“;

ა-ში-რა „წყევლა“.

F2V ქვემოდელო 28 ძირითაა რეალიზებული. სათანადო მასალაში ე, ო და უ ხმოვნები არ გვხვდება, ხოლო ა, გ და ი ასეთი თანმიმდევრობით ნაწილდება:

ა (15): ა-ჰა 1. „მსხალი“;

გ (12): ა-ხგ „წილი, ხვედრი“;

ი (1): ა-ხრ-რა „დამუშავება“.

აღნიშნულ ქვემოდელოში ფრიკატივები წარმოდგენილია როგორც სადა, ისე ლაბიალიზებული და პალატალიზებული ვარიანტებით:

ა-ღ „მტერი“;

ა-ხ^გ „თავი“;

ა-ჰა-რა „სმენა, გაგონება“;

ა-ლ^გ „დაფა, ფიცარი“;

ა-ხა 1. „ნაცარი“. 2. „მრუდი“. 3. „ხორცის მატლი“;

ა-ჰ^გ „დაგრეხილი“;

ა-ჰა „ხმელი“;

ა-ლ^გ „სწრაფი“;

ა-ხა „წაბლი“.

SV ქვემოდეღში ცხრა ძირი გამოვლინდა, რეალიზებულია **რ, ლ, მ** სონორები. ყველაზე ხშირია **ლ**, კერძოდ, ხუთ ერთეულში, სამში – **მ** და ერთში – **რ**, ხმოვნები კი ამგვარი სიხშირითაა წარმოდგენილი (**გ, ე და ო** არ დასტურდება):

ა (7): ა-რ^ა 1. „კაკალი (ხე)“. 2. „წყრთა (ზომა)“;

უ (1): ა-ლ^უ „დოლაბი“;

ი (1): ა-მი „ქათმის ფეტვი“.

S^oV ქვემოდეღში ორივე სონანტია გამოვლენილი, დასტურდება ცხრა ძირი, მათგან ექვსში გვხვდება **ჟ**, სამში – **ღ**. საანალიზო ძირებში ხმოვანთა დისტრიბუცია ასეთია:

ა (7): ა-ან^ა „ან“;

უ (1): ა-ჟ^უ „ალიაქოთი, აურზაური“;

ი (1): ჟი „ის“.

CCV

აფხაზურ ენაში ხშირი გავრცელებისაა **CCV** სტრუქტურის ძირები. საანალიზო მასალაში **CCV, CF₁V, CF₂V, CSV, F₁CV, F₁F₁V, F₁F₂V, F₁SV, F₂CV, F₂F₁V, F₂F₂V, F₂SV, SCV, SF₁V, SF₂V, SSV** ქვესტრუქტურების სახით 243 ერთეული დადასტურდა:

CCV ქვესტრუქტურის 70 ძირი გამოვლინდა. მათში მხოლოდ **ა** და **გ** ხმოვნები გვხვდება ასეთი ოდენობით:

ა (50): ა-ბგ „ნაჯახი“;

გ (20): ა-კტ „ქათამი“.

მოხმობილი მაგალითებიდანაც ჩანს, რომ CC შედეგა არაიდენტური ფონემებისაგან, მაგრამ მის ადგილას ხშირია იდენტური ფონემებიც. მოვიყვან მხოლოდ რამდენიმე მაგალითს, რადგან მათი დეტალური ანალიზი მოცემულია ორწევრა თანხმოდანკომპლექსებთან:

ჩჩა: ა-ჩჩა-რა „სიცილი“;

ჭჭა: ა-ჭჭა-რა „დახეთქა, დასკდომა“;

ძძა: ა-ძძა-რა „დაბანა, რეცხვა“;

წწა: ა-ფგ-წწა-რა „ბევრ ადგილას გადატეხა“;

ყყა: ა-წყყა-რა „რამდენიმე რაღაცის მოწყდომა“;

ჩჩა: ად-ლა-ჩჩა-რა „ბობოქრობა, მძვინვარება“.

CF₁V ქვესტრუქტურის 28 ძირია აფხაზურში. მათში მხოლოდ ა და გ ხმოვნები ვლინდება შემდეგი ოდენობით:

ა (18): ა-ფშა „ქარი“;

გ (8): ა-ფსგ 1. „სული“. 2. „მკვდარი“;

ი (2): ა-ბჟა-აა „შუათანა და, ძმა“.

CF₂V ქვესტრუქტურა 24 ძირითაა რეალიზებული, რომლებშიც მხოლოდ ა და გ ხმოვნებია წარმოდგენილი:

ა (20): ა-ფჰა „ასული, ქალიშვილი“;

გ (4): ა-ძღ „ლოყა, ღაწვი“.

CSV ქვესტრუქტურის 14 ძირია აფხაზურში, მათში მხოლოდ ა, გ და უ ხმოვნებია ასეთი სიხშირით:

ა (9): ა-ზნა „ტყე“;

გ (4): ა-ყრ „ლოჯი“;

უ (1): ა-ბრუ „ქანჩი“.

F₁CV ქვესტრუქტურა ა და გ ხმოვნების შემცველი 16 ძირითაა წარმოდგენილი:

ა (13): ა-ვბა „ბრალი, დანაშაული“;

გ (3): ა-შყუ „წიგნი“.

F1F1V 10 ძირით რეალიზდება, მათგან ცხრა იდენტური თანხმონების შემცველია, ხმონები კი ასეა განაწილებული:

ა (7): ა-სსა „წვრილი“;

ა-შეშა „ცხიმი, ქონი, საპოხი“;

გ (3): ა-დგ-შეშეგ-ლა-რა „ერთმანეთისთვის მისამძიმრება, ერთმანეთთან წუხილის გამოხატვა“.

F1F2V ქვესტრუქტურის 10 ძირი დადასტურდა, რომლებიც მხოლოდ ა და გ ხმონებს შეიცავს:

ა (7): ა-შხა 1. „მთა“. 2. „ფუტკარი“;

გ (3): ა-შხგ „მახრასებრი“.

F1SV ქვესტრუქტურის ა და გ ხმონებიანი ხუთი ძირია აფხაზურში:

ა (3): ა-ზლა „ტკბილი“;

გ (2): ა-ჟლა 1. „თესლი“. 2. „გვარი“. 3. „ჯიში“.

F2CV 16 ძირითაა რეალიზებული. ამ ქვემოდელშიც მხოლოდ ა და გ ხმონებია:

ა (9): ა-ხდა 1. „კისერი“. 2. „ყელი (ჭურჭლისა)“. 3. „საყელო“;

გ (7): ა-ხძგ „კვერცხის ცილა“.

F2F1V ქვესტრუქტურის სამი ძირია. მათშიც ოდენ ა და გ ხმონებია:

ა (2): ა-ხშა „ერბო; კარაქი“;

გ (1): ა-ჰზგ „გრძელი, თანაც გამხდარი“.

F2F2V ქვესტრუქტურის 15 ძირი გამოვლინდა, რომელთაგან 12 იდენტურ ფრიკატივებს შეიცავს, ხმონებიდან კი მხოლოდ ა და გ დასტურდება:

ა (14): ა-ლრა „ჩამოფხეკა, აფხეკა“;

გ (1): ა-ხგ-ხხგ-ლა „მწვანილი, რომელსაც ზედ აჭრიან საჭმელს შეკაზმვის დროს“.

F2SV ექვსი ძირითაა წარმოდგენილი. მათში ხმოვანთა დისტრიბუცია ასეთია:

ა (5): ა-ღრა „მუცელი“;

გ (1): ა-ჰნგ 1. „სახლი“. 2. „შინ“.

SCV ქვესტრუქტურის 13 ძირია აფხაზურში. მათში ხმოვანთა დისტრიბუცია ამგვარია:

ა (9): ა-მცა „ცეცხლი“;

გ (3): ა-რწგ „მწნილი“;

უ (1): ა-რწუ „კალია“.

SF₁V ხუთი ა ხმოვნიანი ძირითაა რეალიზებული:

ა (5): ა-მზა „მთვარე“

SF₂V ქვესტრუქტურის ექვსი ძირია. ამ ქვემოდელში ოდენ ა და გ ხმოვნებია:

ა (5): ა-ნზა-ჰგ „გლეხი“;

გ (1): ა-მზგ „ყანა“.

SSV ქვემოდელი ოდენ ორი ძირითაა რეალიზებული:

ა (1): ა-მრა „მზე“;

ი (1): ა-მრი „მახინჯი, უშნო“.

CCCV

CCCV მოდელი 13 ძირს ითვლის და რეალიზდება 6 – CF₁CV, CF₁F₁V, CF₁SV, CF₂CV, CF₂SV და SCF₂V – ქვემოდელის სახით.

CF₁CV ქვემოდელის ხუთი ძირი დადასტურდა, რომელთაგან ოთხი ა-ს, ხოლო ერთი გ ხმოვანს შეიცავს:

ა-ფშქა „ჩვილი, რბილი“;

ა-ფსყგ „საჭე“.

CF₁F₁V ქვემოდელში სამი ძირია. მათგან ერთი შეიცავს გ ხმოვანს:

ა-ფშშა-რს „გამოშრობა“;

ტსსგ „დუმილის, სიწყნარის გამომხატველი შორისდებული“.

CF₁SV ქვემოდელის ორივე ძირი ა ხმოვნის შემცველია:

ა-ფშმა 1. „მასპინძელი, კატრონი (მხოლოდ ოჯახის უფროსის მიმართ)“. 2. „ქმრისთვის ცოლი, ოჯახობა და ცოლისთვის ქმარი“

CF₂CV და CF₂SV თითო ძირს შეიცავს. ორივე გ ხმოვნიანია:

CF₂CV: ა-ფხთგ „ქეციანი, მუნიანი“;

CF₂SV: ა-ფხნგ-გა „მუშტისოდენა მომრგვალო ქვა, რომლითაც სპეციალური დანიშნულების ბრტყელ ქვაზე ნაყავენ მარილს, წიწაკას, ნიგოზს და სხვა; მომრგვალო ფილთაქვა, როდინის ქვა; ქვასანაყი“.

SCF₂V ქვემოდელი ა ხმოვნის შემცველი ერთი ძირითაა წარმოდგენილი:

ა-რფჰ „ფილტვი“ (შდრ. ა-რფჰჰ „ფილტვი“)

CVC

ჩემს სტატიაში „CVC სტრუქტურის ზმნური ძირები აფხაზურ-აბაზურ ენებში“ საკუთართან ერთად გათვალისწინებულია ნასესხები მასალაც. საანალიზო სტრუქტურის 70 ზმნური ძირია გამოვლენილი აფხაზურში, რომლებშიც ხმოვანთა დისტრიბუცია ასეთია: ა (35), გ (31), ი (2), ე (1), ო (1). ნაშრომის მიხედვით, თუ ძირის თავკიდურად ხშულია, ბოლოკიდურად მეტწილად იქნება სონორი ან სპირანტი, იშვიათად – ხშული. კვლევისას გამოიკვეთა მნიშვნელოვანი ტენდენცია: თუ ფონემა ანლაუტში დისტრიბუციული სიხშირით გამოირჩევა, ნაკლებია მისი გამოვლენის ალბათობა აუსლაუტში და, პირიქით. ამასთანავე, ერთი ძირის ფარგლებში თავკიდურად და ბოლოკიდურად აკრძალულია ერთი და იმავე რიგის არაიდენტური ფონემები. ეს წესი ეხება ხშულებსაც და ფრიკატივებსაც, ასევე ერთ ძირში აფრიკატებთან სისინა და შიშინა სპირანტების გამოვლენასაც (ფონიავა 2012ბ, 125-142).

სტატიის შემდეგ საკვლევ მასალას დაემატა სახელური ერთეულები, სრული მასალა გაიხშირა ნასესხები ლექსიკისაგან. შედეგად აფხაზურ CVC მოდელში გამოიყო 23 ქვემოდელი: CVC, CVF₁, CVF₂, CVS, CVS^o, F₁VC, F₁VF₁, F₁VF₂, F₁VS, F₁VS^o, F₂VC, F₂VF₁, F₂VF₂, F₂VS, F₂VS^o, SVC, SVF₁, SVF₂, SVS, SVS^o, S^oVC, S^oVS და S^oVS^o. სულ ამ მოდელის 349 ძირია.

საკუთრივ CVC ქვემოდელში 98 ძირია. მათში გ, ა, ი და უ ხმოვნები ასეთი სიხშირითაა:

გ (52): ა-დღდ „ქუხილი“;

ა (43): ა-გაფ „ტყაპანი, ზღართანი“;

ი (2): ა-წიტ-რა „ჩიტების ჭიკჭიკი“;

უ (1): ა-ჩუქ „დამრბევი, მაროდორი“.

ამ ქვემოდელში თავკიდურად და ბოლოკიდურად იდენტური ფონემები დასტურდება 14 ძირში:

ა-ბგბ 1. „მტვერი“. 2. „ხის სოკო“;

ტ^oტ^o „ლეკვების მოსახმობი შორისდებული“;

ა-ძამ „სადგისი“;

ა-ც^oტ^o „ბურბუმელა; ნახერხი“.

CVF₁ ქვემოდელი 33 ძირს ითვლის. მათში ხმოვანთა დისტრიბუცია ასეთია:

ა (20): ა-კაშხ „ციცაბო კლდე“;

გ (13): ა-ჯაგშხ 1. „ნიორი“. 2. „წყალმანკი“.

თითო ძირში ფონეტიკური ვარიანტების სახით ვლინდება უ და ე:

ა-გაჟუ „ჯორი“, შდრ. ა-გაჟუ „id“ ;

ა-გაჟუ „ბორბალი“, შდრ. ა-გაჟუ „id“;

CVF₂ 37 ძირითაა რეალიზებული. მათში ა და გ ხმოვნებია:

ა (22): ა-ბაჟხ 1. „ძვალი“. 2. „ჩონჩხედი, კარკასი“;

გ (15): ა-ცაღ „კვერნა“.

ერთ ძირში ა ხმოვნიანი ვარიანტის პარალელურად დასტურდება ე ხმოვნიანი ფორმაც: ა-ჭაჟხ || ა-ჭაჟხ „სილის გარტყმის, ჯოხის, ტოტის, ხის და მისთანების გადატყდომის ხმა“.

CVS ქვემოდელის ა და გ ხმოვნების შემცველი 24 ძირი ვლინდება:

ა (14): ა-წარ 1. „მახვილი, მჭრელი, ბასრი“. 2. „წკრიალა“;

გ (10): ა-დგრ „ნაცნობი“.

მათ ბოლოკიდურად მხოლოდ ოთხ ძირშია ლ და ორში ნ, სხვები რ სონორზე ბოლოვდება:

რ (18): ა-გარ 1. „ნემსი“. 2. „წიწვი“;

ლ (4): ა-ბელ-რა „ხანძარი“;

ნ (2): ა-კან ეთნ. „წლისთავზე, ქელეხზე გამართული გრძელი ლატანი, ზემოთ მორთული სხვადასხვა ხელსაქმარებით, რომლებსაც სროლით ჩამოაგდებდნენ“.

CVS^o ქვემოდელის შვიდი ერთეული გამოვლინდა, რომელთა ოთხ ძირში ო ხმოვანია, სამში – ე, ზუსტად ასეთი ოდენობითაა განაწილებული ჟ და ძ სონანტებიც ბოლოკიდურად:

ო (4): რაჟ „აჩუ! (შემახილი ცხენის გასარეკად)“;

ე (3): ჯაღ „თუ არ“.

FiVC 19 ძირის შემცველია, რომლებშიც მხოლოდ ა და გ გვხვდება:

ა (12): ა-შაც „მოლი“;

გ (7): ა-შაგც „ბზა“.

F₁V_{F₁} ქვემოდელის 10 ძირია, რომელთა შემადგენლობაში ხმოვნები ასეთი სიხშირითაა:

გ (5): **ა-შეშ** „წნული ღობე“;

ა (4): **ა-სას** „სტუმარი“;

ი (1): **სიშ!** „სუ! ჩუმად!“.

ერთ ძირში ე ხმოვანიც რეალიზდება, **გ** ხმოვნიანი ვარიანტის პარალელურად: **ა-შეუ** „დილა“, შდრ. **ა-შეუ** „id“

საანალიზო ქვემოდელის 10 ძირიდან ექვსი იდენტური ფრიკატივებისაგან შედგება:

ა-შაშ „ისლი“;

ა-სეს „კრავი, ბატკანი“.

F₁V_{F₂} რვა ძირითაა წარმოდგენილი. მათში ხმოვანთა დისტრიბუცია ამგვარია:

ა (4): **ა-შაღ** „წიწიბო“;

გ (2): **ა-ჭეჭ-რ** „ყნოსვა, სუნვა“;

ი (1): **ა-შირ** „გაიძვერა, მატყუარა“;

ე (1): **ა-ზეჭ-რა** „სროლა (მონადირეთა ენაზე)“.

F₁V_S ქვესტრუქტურის ოდენ სამი ძირია, რომლებშიც **ა**, **გ** და **ი** ხმოვნები მონაწილეობს:

ა (1): **ა-შან-ჟა** „სვანი“;

გ (1): **ა-შეღ** „ხილი“;

ი (1): **ა-სირ** „ჰარამხანა“.

F₁V_S^o ქვესტრუქტურაში **ო** და **ე** ხმოვნების შემცველი ორი ძირია, ბოლოკიდურად ორივე სონანტია რეალიზებული:

ო (1): **ა-შირჟ-რა** „სიცხე, პაპანაქება“;

ე (1): **ა-შეღ** „უკანა ტანი, სახსენე“.

F₂V_C 23 ძირითაა წარმოდგენილი, რომლებშიც ხმოვანთა სიხშირული განაწილება ასეთია:

ა (13): **ა-რ-ხაჩ-რა** „დალაგება, დაწყობა“;

გ (9): **ა-ღეჩ** „ქურდი“;

ო (1): ა-ხით „მუცლის ჭიის სახეობა“.

F₂VF₁ ქვესტრუქტურის 15 ძირია:

ა (9): ა-ხაჟო „შქერი“;

გ (6): ა-ჰიგს „ხზო“.

ამ ქვემოდელშიც არის ერთი ე ხმოვნიანი ძირი, რომელიც ა ხმოვნიანის ვარიანტი ჩანს: ა-ჰიჟ „ყვითელი“, შდრ. ა-ჰიჟ „id“.

F₂VF₂ 10 ძირს მოიცავს, რომლებშიც თანაბრადაა განაწილებული ა და გ:

ა (5): ა-ხაჰი „ქვა“;

გ (5): ა-ჰიგხ-რა „გაწეწა, გაჩეჩა“.

ამ ძირთა ნახევარი თავკიდურად და ბოლოკიდურად იდენტური ფრიკატივების შემცველია:

ჰჰჰ „ოჰო (გაკვირვების გამომხატველი შორისდებული)“;

ა-ჰიჰჰი „მტრედი“.

F₂VS 11 ძირით ვლინდება. მხოლოდ ორ ძირშია ბოლოკიდურად **ნ**, სხვა შემთხვევებში **რ** გვაქვს, ხმოვნებიდან შვიდ ძირშია ა, ოთხში – გ:

ა-ჰარ „ღვარი, ნიაღვარი“;

ა-ჰინ „ცბიერი ადამიანი“.

F₂VS^o ქვემოდელის ოთხი ძირია, რომლებშიც გამოვლენილია ა, ი, გ და ე ხმოვნები, ბოლოკიდურად მხოლოდ ერთ ძირშია ჟ, სამში – ძ:

ჰაძ 1. „გამოხმაურების გამომხატველი შორისდებული“. 2. „სინანულის გამომხატველი შორისდებული“;

ა-ჰიდ-რა „შამბი, შამბნარი“;

ა-ღედ „გამხდარი (საქონელზე)“;

ა-ღეჟ „გუგუნი (ხმაბამვითი)“.

SVC ქვემოდელი 26 ძირს ითვლის. მათში ხმოვანთა, ხოლო თავკიდურად სონორთა განაწილება ასეთია:

ა (15): ა-მათ „გველი“;

გ (10): ა-ლგ „სუსტი; მახინჯი“;

ო (1): ა-მიტ „ურჩხული, მონსტრი“;

ლ (9): ა-ლსჟ „ზღაპარი“;

მ (9): ა-მჰჟ 1. „ცოტა“. 2. „პატარა, მცირე“;

რ (4): ა-რგც „კეფალი“;

ნ (4): ნაყ „იქით“.

SVF₁ ხუთი ძირითაა წარმოდგენილი. მათში თავკიდურად გვხვდება რ, ლ, ნ, ხმოვნებიდან მხოლოდ ა და გ რეალიზდება:

ა (4): ა-რაშჟ „თელა“;

გ (1): ა-ნგშ „მიწა“.

SVF₂ ქვემოდელის რვა ძირი დასტურდება. თავკიდურად გამოვლენილია ოთხივე სონორი, ხმოვნებიდან მხოლოდ ა და გ გვხვდება:

ა (7): ა-მაჰჟ „სიძე“;

გ (1): ნგხ „არ“.

SVS ოდენ ორ ძირს მოიცავს, ა და გ ხმოვნებიანს:

ა-მარ „ბაია“;

ა-მგმ „ბუა, მითოლოგიური პერსონაჟი, რომლითაც ბავშვებს აშინებდნენ“.

SVS^o, S^oVC, S^oVS და S^oVS^o ქვესტრუქტურები თითო ძირითაა წარმოდგენილი:

SVS^o: მრჟ „არა, არა მხოლოდ“;

S^oVC: ა-ჟგ „ნეხვი, ნაკელი“;

S^oVS: ა-ჟარ „გადამდები დაავადება“;

S^oVS^o: ა-ჟრჟ „სამგლოვიარო სიმღერა“.

ჩემს ზემოდასახელებულ სტატიაში „CVC სტრუქტურის ზმნური ძირები აფხა-ზურ-აბაზურ ენებში“ გამოვლენილი ტენდენცია (ფონიავა 2012ბ, 125-142) გავრცობილი კვლევითაც დასტურდება, კერძოდ, თუ ანლაუტში ფონემა გამოირჩევა დისტრიბუციული სიხშირით, ნაკლებია მისი აუსლაუტში გამოვლენის ალბათობა და, პირიქით (იხ. ცხრილი #12).

CVCC

CVCC მოდელში წარმოდგენილია 23 – CVCF₁, CVCF₂, CVSC, CVSF₁, CVSF₂, CVF₁F₁, CVF₂F₂, F₁VCF₁, F₁VSC, F₁VSF₁, F₁VSF₂, F₂VCF₁, F₂VCF₂, F₂VF₂C, F₂VSC, F₂VSF₁, F₂VSF₂, F₂VS^oC, SVCF₁, SVF₂C, SVSC, SVSF₁ და S^oVCF₁ – ქვემოდელის სახით რეალიზებული 78 ძირი.

CVSC ქვემოდელოში 23 ძირია:

ა (10): ა-ჰანქ „გვიძრის ან ჯოხის სათამაშო“;

ბ (10): ა-ბერგ „მოხუცი“;

გ (3): ა-დერჯ „ჩოქელა“.

CVCF₁ ქვემოდელოს 11 ძირი დასტურდება:

ა (8): ა-ყაფშ „წითელი“;

ბ (3): ა-ქუფშ „მოზარდი“.

CVCF₂ შვიდი ძირითაა წარმოდგენილი:

ბ (5): წუფხ „შარშან“;

ა (1): ა-ფათხ „ღვინის ყანწი“;

გ (1): ა-თეთხ „ეპილეფსია“.

F₂VSC ქვემოდელოც შვიდი ძირითაა გამოვლენილი, რომელთაგან მხოლოდ ერთშია გ:

ა (6): ა-ჰამგ „ფარისთვის აგებული სადგომის ქვის ჭერში ჩაფენილი მწვანე გვიძრა“;

ბ (1): ა-ხერგ „ფარის შექმნის შემდეგ მწყემსისთვის საჩუქრად მიცემული თხა“.

F₁VSC ქვემოდელოს მხოლოდ სამი ძირია რეალიზებული:

ბ (2): ა-შუმშ „ბოლქვი“;

ა (1): ა-შალტ „შლამი“.

CVSF₂ ქვემოდელოშიც სამი ძირია, სამივე ბ ხმოვნია:

ა-წუმლ „ლურსმანი“

ორ-ორი ძირის შემცველია F₁VCF₁, F₂VCF₁, F₂VSF₁, SVCF₁, SVSC, SVSF₁ და S^oVCF₁ ქვემოდელები:

F₁VCF₁: ა-შეჟს „წელიწადი, წელი“;

F₂VCF₁: ა-ხაფშ „მღვრიე“;

F₂VSF₁: ა-ხარშ „პატარძლის მისალოცი საჩუქარი, პირის სანახავი“;

SVCF₁: ა-ნაფშ „შავთავა შაშვისებრთა ოჯახიდან“;

SVSC: ა-მარჩ „ბაია“;

SVSF₁: ა-ღემშ „სვია, ფშალა“;

S^oVCF₁: ა-ჭაფშ „თემი“.

CVF₁F₁, CVF₂F₂, CVSF₁, F₁VSF₁, F₁VSF₂, F₂VCF₂, F₂VF₂C, F₂VSF₂, F₂VS^oC და **SVF₂C**

ქვემოდელების თითო ძირი გამოვლინდა:

CVF₁F₁: ჩაჭაფშ „გაჩუმების გამომხატველი შორისდებული“;

CVF₂F₂: ა-ბეჭაჩა-რა „ხარის ბღავილი“;

CVSF₁: ა-კარშა-რა „ვაკე, ველი“;

F₁VSF₁: ა-შარშ „ცვილის თხელი ფურცლები“;

F₁VSF₂: ა-ჭარწ 1. „ფიჩხი, ხმელი წვრილი ტოტები“. 2. „გამხდარი“;

F₂VCF₂: ა-ხაჭაფწ „დაფქული (მარილი)“;

F₂VF₂C: ა-ღაღა „ხმელი (თამბაქოზე, სიმინდზე)“;

F₂VSF₂: ა-ხაჩაჩა „ქატო“;

F₂VS^oC: ჰადა „ზღვის ღმერთი“;

SVF₂C: ა-მაჩაჩა „აქლემი“.

CCVC

CCVC მოდელი რეალიზდება 82 ძირით, რომლებიც შემდეგ ქვემოდელებშია გადანაწილებული: **CCVC, CCVF₁, CCVF₂, CCVS, CF₁VC, CF₁VF₁, CF₁VF₂, CF₁VS, CF₂VC, CF₂VF₁, CF₂VF₂, CF₂VS, CSVC, CSVF₁, CSVF₂, CSVS, CSVS^o, F₁CVS, F₁F₂VS, F₁SVC, SCVF₁, SCVS, SCVS^o, SF₁VS** და **SF₂VC**. ქვემოთ მოცემულია მათში ხმოვანთა დისტრიბუცია, თანხმოვანმიმდევრობათა ანალიზი, როგორც ზემოთ აღინიშნა, განხილული იქნება მეოთხე თავში.

CCVC ოთხი ძირითაა წარმოდგენილი, რომლებშიც **გ, ა** და **ი** ხმოვნებია:

ა-წაჭაჭა „პატარა, ღრმად დარგული, ჩარგული“

CCVF₁ ქვემოდელებშიც ოთხი ძირია, რომელთაგან მხოლოდ ერთი შეიცავს ა-ს, სხვები **გ** ხმოვნიანია:

ა-პაჭაჭა „კობრი“

CCVF₂ ქვესტრუქტურაში ოდენ ერთი ძირია – ა ხმოვნის შემცველი:

ა-მაჩაჩა „ამბავი“

CCVS ა და **გ** ხმოვნებიანი რვა ძირითაა წარმოდგენილი:

ა (4): ა-ჩაჩაჩა „მცენარე, რომლისგანაც მათრახს ამზადებენ“;

გ (4): ა-ჭკუნ 1. (ბზიფ.) „ახალგაზრდა, ყმაწვილი“. 2. „ვაჟიშვილი, ბიჭი“.

CF₁VC ქვემოდელის ოთხი ძირი ვლინდება, გ ხმოვნია:

ა-ფსტ „თევზი“

CF₁VF₁ ორი ძირითაა წარმოდგენილი:

ა-ბჟეს 1. „დაზიანებული“. 2. „თავდაუჭერელი“;

ა-ბჟას „ვეფხვი, ლეოპარდი“.

CF₁VF₂ ქვემოდელშიც ა და გ ხმოვნია ორი ძირია:

ა-ფსახ-გა „საცვლები“;

ა-ფშეს-რა „შემჩნევა, მეთვალყურეობა“.

CF₁VS ერთი ძირით ვლინდება:

ა-კშარ „შავი ყურძნის ჯიში“

CF₂VC ქვემოდელში რვა ერთეული გამოიყოფა:

ა (5): ა-ცხაჯ „გამხდარი“;

გ (3): ა-ფხტ „სიზმარი“.

CF₂VF₁ შვიდი ძირით რეალიზდება:

გ (4): ა-ფჰეს 1. „ქალი, დიაცი“. 2. „ცოლი“;

ა (3): ა-ბლაჟ „ფუფხვი, ქერქი“.

CF₂VF₂ ოდენ ერთ ძირს მოიცავს:

ა-ფხაპი „ჭოპოსანი“

CF₂VS ქვემოდელის ოთხი ძირი დასტურდება:

ა (2): ა-წჰან „სარი, მარგილი“;

გ (2): ა-ცხტრ-აა-რა „დახმარება“.

CSVC ქვემოდელი რვა ძირითაა წარმოდგენილი, რომლებშიც თანაბრადაა განაწილებული ა და გ:

ა (4): ა-ბლაჟი „ზღვის ძროხა (თევზი)“;

გ (4): ა-წრჯჟ 1. აბჟ. „ძაფის გორგალი“ 2. ბზიფ. „თითისტარი“.

CSVF₁ 10 ძირის შემცველია, რომელთა შემადგენლობაში გ სჭარბობს ა-ს:

გ (7): ა-ქნგში „ვერცხლისფერი თოლია“;

ა (3): ა-ფრას „ჭრიჭინა“.

CSVF₂ ქვემოდელის მხოლოდ ერთი ძირი ვლინდება:

ა-ჭრ'ხ „ჭრელი“

CSVS ა ხმოვნის შემცველი სამი ძირითაა წარმოდგენილი:

ა-ჭლარ „ყურძნის სახეობა“

F₁CVS გ ხმოვნიანი ორი ძირით რეალიზდება:

ა-სქ'გრ „ველური ნიორი“

CSVS^o, F₁F₂VS და F₁SVC ქვემოდელების თითო ძირით გამოვლინდა:

CSVS^o: ა-ბრეჟ „ხრახნი“;

F₁F₂VS: ა-ჟიჟან „ცა“;

F₁SVC: ა-ჭლ'კ „თამბაქოს მორჩი“.

SCVF₁ ორი გ ხმოვნიანი, ხოლო SCVS ორ-ორი ა და გ ხმოვნიანი ძირით ვლინდება:

SCVF₁: ა-რფეს „ჭაბუკი“;

SCVS: ა-მგ'ალ „მჭადი“;

SCVS: ა-მპ'ელ „ბურთი“.

SCVS^o, SF₁VS და SF₂VC ქვემოდელების თითო ძირი დასტურდება:

SCVS^o: ა-რც'ჲ „მდოგვი“;

SF₁VS: ა-მშ'გნ ზღვა“;

SF₂VC: ა-მჰ'წო „კოვზი“.

CCCVC

CCCVC მოდელში გამოიყოფა CF₂SVS და SCCVS ქვემოდელების გ და ა ხმოვნებიანი ორი ძირი:

CF₂SVS: ა-ცხლ'გმ „მშიერი (მგელზე)“;

SCCVS: ა-მშ'კან „არტახი“.

CVCCC

CVCCC მოდელში სამ ქვემოდელოდ წარმოდგენილი სამი ძირია, სამივე ა ხმოვნიანი:

CVSCF₁: ა-კ'ამფში „ქორის სახეობა“;

F₂VSCF₂: ა-ჰანთხ 1. „ხმელი“. 2. „მქლე (მოხუცებზე)“;

SVSCF₂: ა-მარცხ „ურქო ცხვარი“.

CCVCC

CCVCC მოდელში დასტურდება ოთხ ქვემოდელად – CF₁VSC, CF₂VSC, F₁SVSC და SCVCF₁ – წარმოდგენილი ხუთი ძირი, რომელთაგან ერთი შეიცავს გ-ს, სხვები ა ხმოვნია. ამათგან CF₁VSC ქვემოდელი ორი ძირით რეალიზდება, სხვები მხოლოდ თითო ძირს ითვლის:

CF₁VSC: ა-ბუნწ „იელი“;

CF₂VSC: ა-ბღანჭ „ლორდი“;

F₁SVSC: ა-ჭრანჭ „ქრელი ბუზიჭერია ჩიტი“;

SCVCF₁: ა-რწაფშ „ისარი, ნესტარი“.

აფხაზურ ერთმარცვლიან ძირთა მოდელები გავრცელების სიხშირითურთ ნაჩვენებია ცხრილში (იხ. ცხრილი #13).

2.2.2. აფხაზურ ერთმარცვლიან ძირთა სტრუქტურული ანალიზი

აფხაზურში ერთმარცვლიანი ძირები რეალიზებულია 11 მოდელად: V, VC, CV, CCV, CCCV, CVC, CVCC, CCVC, CCCVC, CCVCC და CVCCC.

V

აფხაზურში V სტრუქტურის ორი ძირი დასტურდება, ი და ო ხმოვნებით წარმოდგენილი:

ი: შა-რ-ი-რა „შობა“;

ო: ო „შორისდებული“.

VC

VC ოთხ ქვემოდელში – VC (2), VF₁ (2), VF₂ (3), VS^o (3)– განაწილებული 10 ძირით გამოვლინდა:

VC: ჰბ „ვაცი“;

VF₁: აზ „ნადველი“;

VF₂: აჰ „მთავარი“;

VS^o: ად „ოხ, ეხ“.

CV

წინამდებარე სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში მომზადდა მოხსენება CV და CVCV სტრუქტურის აფხაზურ ზმნურ ძირებში ფონემათა დისტრიბუციის შესახებ.

კვლევის მიხედვით, CV მოდელში გამოვლენილია 50 ზმნური ძირი, C-ს ადგილას არაა რეალიზებული: ვ, ჭ, ჯ, ჩ, გ, ქ, კ, კო, ყ, ჟ, ლ, ლო, რ, ნ, ლ, ე. CV მოდელში დომინანტია ა, მას მოსდევს გ, უ და ი თითო ძირში დასტურდება (ფონიავა 2012, 35-36).

მოხსენების შემდეგ კვლევა გაგრძელდა სახელური მასალის გათვალისწინებით, რის შედეგადაც CV მოდელში სულ 142 ერთეული გამოვლინდა – CV, F1V, F2V, SV და S°V ქვემოდელების სახით.

CV ქვემოდელის 76 ძირი აღმოჩნდა. მათში, აფხაზურის მსგავსად, რეალიზდება ყველა ხმოვანი, ო და ე-ს გამოკლებით:

ა (57): კა „ილია“;

გ (16): გუ „გული“; შუა, ცენტრი“;

უ (2): დუ-ხა-რა „გაზრდა, დიდად ქცევა“;

ი (1): ყო „ქეცი, მუნი, მღიერი“.

C წარმოდგენილია სადა, ველარიზებული, ლაბიალიზებული და პალატალიზებული ხშულების სახითაც:

წა „ტილი“;

ძე 1. „წყალი“. 2. „სითხე“;

ჭა „პირი, სახე“;

ჩე „ცხენი“;

ქე „სახურავი“;

ჩე „ხარი“;

ყა-რა „რაღაცის ქნევა“.

CV ქვემოდელში საერთოდ არაა გამოვლენილი ჯ, გ, ქ, კ, ქ, კ და ყ ხშულები.

F1V 35 ძირითა და, ე-სა და ო-ს გამოკლებით, ყველა ხმოვნით ვლინდება:

ა (16): შა „სისხლი“;

გ (14): შე „კარი“;

უ (3): ჭუ! „ფუ! ფუი!“;

ი (2): ში-რა „დაწყველა“.

ამ ქვემოდელოში ფრიკატივები დასტურდება როგორც სადა, ისე ველარიზებული და ლაბიალიზებული ერთეულებით, ოღონდ საერთოდ არ რეალიზდება ვ:

სა „მე“;

ჟა-რა „მოტყუება“;

ჟბ-რთა „ორმო“;

შბ „ლიბრი“;

ჟგ „ძროხა“;

შა-ჰგ „მშიშარა, ლაჩარი“.

F₂V ქვემოდელოში ა და გ ხმოვნების შემცველი 23 ძირია:

ა (13): ჰა „მსხალი“;

გ (10): ლგ „სეტყვა“.

ამ ქვემოდელოშიც ფრიკატივები სადა, ლაბიალიზებული და პალატალიზებული ვარიანტებითურთ რეალიზდება, თუმცა საერთოდ არ ვლინდება ლ:

ხგ „ტყვია“;

ღგ „სეტყვა“;

ჰა „ღორი“;

ჰგ-რა „ხელნაწერი“;

ხგ „ფარჩა“.

SV ქვემოდელოს ექვსი ძირია, რომლებშიც გვაქვს რ, ლ და მ სონორები, ხოლო ხმოვნებიდან – ა, გ და უ:

ა (4): ა-მა-ზლა-რა 1. „რადაცის ან ვილაცის დაჭერა“. 2. „რადაცის ქონა“;

გ (1): რგ „არმია, ჯარი“;

უ (1): ლუ „ხელის საფქვავი“.

ამ ქვემოდელოში რ და მ თითო ძირშია, ლ ოთხ ძირში ვლინდება.

S^oV ქვემოდელის ორი ძირი დასტურდება, ორივეში თავკიდურად სონანტის ადგილას უგვხვდება:

ჭ „შენ“

CCV

აბაზურ ენაში საკმაოდ გავრცელებულია **CCV** სტრუქტურის ძირები. ამ მოდელის 188 ერთეული გამოვლინდა **CCV, CF₁V, CF₂V, CSV, F₁CV, F₁F₁V, F₁F₂V, F₁SV, F₂CV, F₂F₁V, F₂F₂V, F₂SV, SCV, SF₁V, SF₂V, SSV** ქვესტრუქტურების სახით:

CCV ქვემოდელის 46 ძირი დადასტურდა. მათში ხმოვანთა დისტრიბუცია ასეთია:

ა (32): ბგა-რა 1. „გავარდნა რაღაცის მიმართულებით“. 2. „ჩამონგრევა“;

გ (12): ცგუ „კატა“;

უ (1): ქტუ „ქათამი“;

ო (1): ტკრ „მკაცრი“.

CC ძირითადად არაიდენტური ხმულებითაა წარმოდგენილი, მაგრამ იშვიათად მის ადგილას იდენტური ფონემებიც გვხვდება:

ჯჯა-გა „სარეცხი“;

გგა „გრუხუნი“.

CF₁V ა, გ და ი ხმოვნების შემცველი 28 ძირით ვლინდება:

ა (16): ფსა-რა 1. „მოხვეტა, დაგვა“. 2. „დასველება“;

გ (11): ბჟუ „ხმა“;

ო (1): ბზი-ზლა-რა „სიკარგე“.

CF₂V ქვემოდელის 25 ძირი დადასტურდა, რომლებშიც მხოლოდ ა და გ ხმოვნებია რეალიზებული:

ა (21): ფჰა „ქალიშვილი“;

გ (4): ბლგ 1. „ფურცელი“. 2. „ფოთოლი“.

CSV ქვემოდელში 16 ძირია, რომლებშიც ხმოვანთა განაწილება ასეთია:

ა (9): წლს „ხე“;

გ (5): გრგ „ნემსი“;

უ (1): ბრუ „ბურღი“;

ო (1): ცრრ „ნათესავი, ნათესაობა, მშობლიური“.

F₁CV ა, გ და უ ხმოვნების შემცველ 17 ძირს ითვლის:

ა (14): შჭა „მთა, საძოვარი“;

გ (2): ზქგ „ზურგი“;

უ (1): შტუ „შემახილი ძაღლისადმი“.

F₁F₁V იდენტური ფრიკატივებისა (ქვემოთ მოყვანილი ერთი ძირის გამოკლებით) და ა, გ ხმოვნებისაგან შემდგარი ექვსი ძირითაა გამოვლენილი:

ა (5): ჟჟა-გა „ფარცხი“;

გ (1): შსგ „მძევალი“.

F₁F₂V ქვემოდელის ექვსი ძირი დადასტურდა, რომლებშიც ხმოვანთა დისტრიბუცია ასეთ სურათს იძლევა:

ა (5): სჭა „დაბალი“;

გ (1): შხგ „სტაფილო“.

F₁SV ქვემოდელის ერთი ძირიდა აღმოჩნდა:

ჟლა „ოჯახი“

F₂CV სამი ა ხმოვნიანი ძირის შემცველია:

ხჩა-რა „დაცვა, გაფრთხილება“

F₂F₁V ქვემოდელში ექვსი ძირია და მათში გ სჭარბობს ა-ს:

გ (4): ხშგ „ქორი“;

ა (2): ჰზა 1. „თანამგზავრი“. 2. „კოლეგა“.

F₂F₂V ა ხმოვნიანი ხუთი ძირითაა წარმოდგენილი. მათგან ოთხი იდენტურ ფრიკატივებს შეიცავს:

ლლა-რა „ვაკე“;

ხჭა-რა „ყიდვა“.

F₂SV ა ხმოვნის შემცველი ორი ძირით რეალიზდება:

ჰნა „მამის სახლი, კერა“

SCV ქვემოდელში გამოვლენილ 11 ძირში რეალიზებულია ა და გ, სონორებიდან საერთოდ არაა ლ, ნ და რ კი თითო ძირშია:

ა (7): რჭა „ველი, ტრამალი“;

ნჩა „ღმერთი, ღვთაება“;

გ (4): მცგ „ტყუილი“.

SF₁V ა და **გ** ხმოვნთან ხუთ ძირს ითვლის, რომლებშიც **S**-ის პოზიციაში მხოლოდ **მ** დასტურდება:

გ (3): **მშგ** „დათვი“;

ა (2): **მზა** „ნათურა“.

SF₂V ქვემოდელი **მ**, **ლ**, **ნ** სონორებისა და **ა**, **გ** ხმოვნების შემცველ 10 ძირს შეიცავს:

ა (6): **ლჭა** „კვამლი“;

გ (4): **მხგ** „ყანა“.

SSV ქვემოდელის ერთი ძირი გამოვლინდა:

მლა „შიშხილი“

CCCV

CCCV მოდელში **CCF₂V**, **CCSV**, **CF₁CV**, **CF₁F₁V**, **CF₂CV**, **CF₂F₂V**, **SF₁CV** ქვემო-
დელების სახით 15 ძირი გამოვლინდა.

ხუთი ძირის შემცველია **CF₁CV**:

ფშქა „რბილი, სუსტი“

სამი ძირით დასტურდება **CF₂CV**:

ფხთგ „ქეციანი, მუნიანი“

ორ-ორი ძირით რეალიზდება **CCF₂V** და **CF₁F₁V**:

CCF₂V: **თფჰა** „ქალი“;

CF₁F₁V: **თ-ფსსა-რა** „გამოგვა, ვიღაცის გაგდება“.

თითო ძირს შეიცავს **CCSV**, **CF₂F₂V** და **SF₁CV**:

CCSV: **ა-ცა-ცკრგ-ჭა-რა** „ერთმანეთის დახმარება“;

CF₂F₂V: **ა-წა-ფხხა-რა** „გაბრაზება“;

SF₁CV: **მსთა** ანატ. „საზარდული“.

CVC

ჩემ მიერ მომზადდა მოხსენება, რომელიც დაეთმო CVC ტიპის აბაზურ ზმნურ ძირთა ფონემური სტრუქტურის ანალიზს. გამოვლინდა 12 ქვემოდელოდ რეალიზებული 128 ზმნური ძირი. მათში ხმოვნები ასე გადანაწილდა: **ა** (73), **გ** (51), **უ** (2), **ო** (1) და **ე** (1). დადგინდა, რომ CVC სტრუქტურაში ერთი ძირის ფარგლებში თავკიდურად და ბოლოკიდურად არ დასტურდება ერთი და იმავე რიგის არაიდენტური ფონემები

(ფონიავა 2012ა, 74-75).

ამავე საკითხზე გამოქვეყნდა ჩემი სტატია „CVC სტრუქტურის ზმნური ძირები აფხაზურ-აბაზურ ენებში“. აბაზურში საანალიზო მოდელის 78 ზმნური ძირი გამოვლინდა. მათში ხმოვანთა დისტრიბუცია ასეთია: ა (46), გ (28), ი (2), ე (1), უ (1). კვლევამ აჩვენა, რომ, აფხაზურის მსგავსად, თუ თავკიდურად ხშულია, ბოლოკიდურად ძირითადად წარმოდგენილი იქნება სონორი ან სპირანტი, ნაკლებად – ხშული. ისევე როგორც აფხაზურში, აბაზურშიც ანლაუტში დისტრიბუციული სიხშირით გამორჩეული ფონემის აუსლაუტში გამოვლენის ალბათობა ნაკლებია და, პირიქით. აბაზურშიც CVC მოდელში ძირეული მორფემის ფარგლებში თავკიდურად და ბოლოკიდურად ერთი და იმავე რიგის არაიდენტური ფონემები აკრძალულია (ფონიავა 2012ბ, 125-142).

ნასესხები ლექსიკის გამორიცხვითა და ზმნური მასალის სახელური ერთეულებით შევსების შედეგად აბაზური ენის CVC მოდელში გამოიყოფა 22 (CVC, CVF₁, CVF₂, CVS, CVS^o, F₁VC, F₁VF₁, F₁VF₂, F₁VS, F₂VC, F₂VF₁, F₂VF₂, F₂VS, F₂VS^o, SVC, SVF₁, SVF₂, SVS, S^oVC, S^oVF₁, S^oVF₂ და S^oVS^o) ქვემოდელის სახით წარმოდგენილი 223 ძირი.

CVC ქვემოდელში 64 ძირია. მათში ე ხმოვანი არ მონაწილეობს, სხვა ხმოვნების დისტრიბუცია ამგვარია:

გ (35): ყაგყ „მოხრილი, მოღუნული“;

ა (24): დაგ „ყრუ“;

უ (3): ტუფ „ანწლი“;

ო (1): ცობ „ხარის შემახილი“;

ი (1): ყრყ „დამრეცი“.

64 ძირიდან ექვსში თავკიდურად და ბოლოკიდურად იდენტური თანხმოვნები დასტურდება:

ყაყ-რა „დაღეჭვა, რაღაცის ახსნა“;

წგწ „რეზინა, საშლელი“.

CVF₁ 19 ძირით ვლინდება, რომლებშიც ხმოვნები ამგვარადაა განაწილებული:

ა (10): ჳამ-ხა-რა „ამღვრევა“;

გ (7): ბგჟ-ბა „შვიდი (ნ. კ.)“;

ე (1): ფემ „ოთახი“;

ო (1): წის „ბელურა“; „ჩიტი“.

CVF₂ ა და გ ხმოვნების შემცველი 20 ძირით რეალიზდება:

ა (14): ჭგ'ხო „ლურჯი“;

გ (6): ა-ლა-დახ „რამეში ჩაკერებული“.

CVS 24 ძირით ვლინდება, რომლებშიც ხმოვანთა განაწილება ასეთია:

ა (10): კარ-რა „თოხარიკივით სიარული“;

გ (11): წგრ-რა „ყვირილი“;

ე (2): თენ „ციყვი“;

ო (1): ყრმ „რამდენიმე“.

CVS^o შვიდი ძირითაა წარმოდგენილი:

ა (3): პად „ტალახი, ჭუჭყი“;

გ (1): ა-ლა-ჭგ'ჟ-რა „ერთად ტირილი“;

უ (1): ყრუჟ „გედი“;

ე (1): ჭედ „საზომი“;

ო (1): დიდ-რა 1. „გაქვავება“; 2. „გაცივება“.

F₁VC ა და გ ხმოვნიან 12 ძირს შეიცავს:

ა (8): ვაგ-ხა-რა „კუზიანად ქცევა“;

გ (4): შგ'ბ „თრთვილი“.

F₁VF₁ ოთხი ძირითაა წარმოდგენილი, რომელთაგან სამი თავკიდურად და ბოლოკიდურად იდენტურ ფრიკატივებს შეიცავს:

ა (2): სას-რა „სტუმრობა“;

გ (2): სგ'ს „ბატკანი“.

F₁VF₂ ქვემოდელის ხუთი ძირი გამოვლინდა:

გ (4): შგ'ჰ „ბზე, ჩალა“;

ა (1): ჟაჰ „ნიკაპი, ძირი“.

F₁VS ქვემოდელში ექვსი ძირია:

გ (4): შგ'რ „მხეცი, ნადირი“;

ა (1): შან „ხასიათი, ზნე, მანერა“;

ო (1): სრნ „ძეგლი“.

F₂VC ქვემოდელის 16 ძირი დადასტურდა:

ა (11): ხაჭ-რა „დალამბვა“;

გ (4): ხეც-ხა-რა „მოცულობის შემცირება“;

ო (1): ხართ „თავისუფალი, გაშლილი“.

F₂VF₁ შვიდი ძირით ვლინდება:

ა (6): ჰაჟ-რა „სიყვითლე“;

გ (1): ჰა-ლ-ღეზ-ჰა-რა „კვნესა, ძილში ბოდვა“.

F₂VF₂ სამ ძირს ითვლის. მათგან ორში თავკიდურად და ბოლოკიდურად ჰ დას-ტურდება:

ა (2): ჰაჰ-ჰე „მოცეკვავე“;

გ (1): ჰეჰ „მტრედი“.

F₂VS ქვემოდელიც ექვს ძირს შეიცავს:

ა (4): ღარ „ტუსაღი“;

გ (2): ა-ქ-ჰეგრ-რა „დანგრევა“.

F₂VS^o ო ხმოვნიათ ერთი ძირითაა წარმოდგენილი, რომლის ბოლოკიდურად ჟ გვხვდება:

ჰარჟ „მალემსრბოლი, შიკრიკი“

SVC ცხრა ძირით რეალიზდება. მასში თავკიდურად სონორებიდან მხოლოდ რ არ გვხვდება:

გ (5): ლგ „ტყვე“;

ა (3): მაჰ-ზლა-რა „უმნიშვნელოდ ყოფნა“;

ო (1): ღრკ „ზღაპარი“.

SVF₁ ქვემოდელებში ცხრა ძირია, რომელთა თავკიდურად ყველა სონორია რეალიზებული:

გ (5): ნეშ „თიხა, მიწა“;

ა (4): ლას-ხა-რა „დამსუბუქება“.

SVF₂ გ ხმოვნიან ორ ძირს შეიცავს:

რეჰ „ლატანი, კოჭი“

SVS ოდენ ერთ ძირს ითვლის:

ნარ „ტრიბუნა“

S^oVC ქვემოდელის **ა** და **ი** ხმოვნისანი ორი ძირი ვლინდება, თავკიდურად კი ორივე სონანტია წარმოდგენილი:

აც-ჭ^არ „გუშინდელი“;

ჭრტ „უჰ“.

S^oVF₁ ქვემოდელში **გ** ხმოვნისანი ორი ძირია:

გ (2): ჭ^ას „საქმე“

S^oVF₂ **ა** და **გ** ხმოვნისან ორ ძირს შეიცავს:

ჭ^აჭ^ა „გვალვა“;

ჭ^აჭ^ა „ობ! ვაი!“.

S^oVS^o ქვემოდელში **ა** და **გ** ხმოვნისანი ორი ძირი გვაქვს:

ჭ^აჭ^ა „შხამი“;

ჭ^აჭ^ა „ყმილი“.

ჩემს სტატიაში „CVC სტრუქტურის ზმნური ძირები აფხაზურ-აბაზურ ენებში“ დადგენილი ტენდენცია (ფონიავა 2012ბ, 125-142) გავრცელდა სახელურ ძირეულ მორფემებზეც, შესაბამისად, აფხაზურის მსგავსად, CVC სტრუქტურის ძირეულ მორფემაში ანლაუტის პოზიციაში დისტრიბუციული სიხშირით გამორჩეული ფონემის აუსლაუტში გამოვლენის ალბათობა ნაკლებია და, პირიქით (იხ. ცხრილი #19).

CVCC

CVCC სტრუქტურაში 31 ძირია წარმოდგენილი, რომლებიც **CVCC**, **CVCF₁**, **CVCF₂**, **CVF₁C**, **CVSC**, **CVSF₂**, **F₁VSF₂**, **F₂VCF₁**, **F₂VSC**, **SVF₁C**, **SVSC** და **SVS^oC** ქვესტრუქტურების სახით რეალიზდება.

ამ ქვესტრუქტურაში ყველაზე გავრცელებულია **CVSC**, რომელიც **გ**, **ა** და **უ** ხმოვნებისან 13 ძირს ითვლის:

გ (6): დ^ამ^ა „სროლის ხმა“;

ა (5): ვ^არ^აფ „სოკო“;

უ (2): ჟ^აშ^ამ^აფ „კენკრა“.

სამი ერთეულით ვლინდება **CVF₁C**:

ფ^აჭ^აშ^ათ „ზღვარი, დასასრული“

ორ-ორი ძირის შემცველია **CVCC**, **CVCF₁**, **CVSF₂**, **CVCF₂** და **F₂VCF₁**:

CVCC: ჯ^აპ^აყ „ღერო“;

CVCF₁: ყაფშ-ხა-რა „გაწითლება“;

CVSF₂: ძერჟ-ჟი „დამჯერი“;

CVCF₂: წგფხ „მარშან“;

F₂VCF₁: ხაფშ „ოქრო“.

თითო ძირითაა წარმოდგენილი **F₁VSF₂**, **F₂VSC**, **SVF₁C**, **SVSC** და **SVS^oC**:

F₁VSF₂: ა-ჭარხ 1. „ფიჩხი“. 2. გადატ. „გამხდარი“;

F₂VSC: ა-ჭერჯ „ძლივძლივობით“;

SVF₁C: მიშტ „განა, ნუთუ“;

SVSC: ხგრჟი „მდინარის გაღმა ნაპირი“;

SVS^oC: რადჯ „ფურჩალი“.

CCVC

CCVC მოდელი CCVC, CCVS, CCVS^o, CF₁VC, CF₁VF₁, CF₁VF₂, CF₂VF₁, CF₂VF₂, CF₂VS, CSVC, CSVS, CS^oVS, F₁CVC, F₁CVF₂, F₂CVF₁, SCVS, SF₁VC, SF₁VF₂ ქვემოდელელებითა და 36 ძირით რეალიზდება:

CSVC ოდენ გ ხმოვნიან ექვს ძირს შეიცავს, ექვსძირიანია CCVS ქვემოდელიც, მაგრამ მას ერთი ა ხმოვნიანი ერთეული ურევია:

CSVC: პრგჟ „მტომი“;

CCVS: ჯგარ „მომრავი“.

სამ-სამი ძირითაა წარმოდგენილი **CF₁VF₁** და **CF₂VF₁**:

CF₁VF₁: ფსგზ „თევზი“;

CF₂VF₁: ფჟგს „ცოლი“.

ორ-ორ ძირს შეიცავს **CCVC**, **CF₂VS**, **CF₁VF₂** და **SF₁VC**:

CCVC: ჩხგგ „ცელი“;

CF₂VS: ჭჟჟან „სარი, პალო“;

CF₁VF₂: ფშგზ „ქარი“;

SF₁VC: ლღჟჟ „სტეპის ან ტყის ხანძარი“.

თითო ძირით დასტურდება **CCVS^o**, **CF₁VC**, **CSVS**, **CF₂VF₂**, **CS^oVS**, **F₁CVC**, **F₁CVF₂**, **F₂CVF₁**, **SCVS** და **SF₁VF₂**:

CCVS^o: ჩიკჟ „თავხედი, უტიფარი“;

- CF₁VC: ფსგვ „ალვის ხე“;
- CSVS: ყოლან „ამლაკი“;
- CF₂VF₂: ბლლ „მდგომარეობა, ქონება“;
- CS^oVS: ყდგნ „მომაბეზრებელი“;
- F₁CVC: შჰჰგჰჰ „ჯოგი, გუნდი“;
- F₁CVF₂: შტან „გავა, საჯდომი“;
- F₂CVF₁: ხწგჰ „ტყვია“;
- SCVS: მგალ „მჭადი“;
- SF₁VF₂: მზჰჰ „ფიჭვი, ნაძვი“.

CCCVC

CCCVC მოდელი CF₁F₁VS, CF₂F₂VS და F₂F₁SVC ქვემოდელებითა და სამი ძირით ვლინდება:

- CF₁F₁VS: ფშშგვრ „ფოცხვერი“;
- CF₂F₂VS: ჩხხგვრ „ხუჭუჭი, ხვეული“;
- F₂F₁SVC: ხშრგვპ „ნამგალი“.

CCVCC

CCVCC სტრუქტურაში CF₁VSC და F₁F₂VSC ქვესტრუქტურების მქონე ორი ძირი გამოიყოფა:

- CF₁VSC: ჟჰანდ „ცა, ზეცა“;
- F₁F₂VSC: ფსგნჩ „ტვირთი, უღელი“.

CVCCC

CVCCC მოდელი F₂VSCF₂ ქვემოდელის ერთ ძირს ითვლის:
ჰართხ „ძალიან მშრალი“

აბაზურ ერთმარცვლიან ძირებში გამოვლენილი სტრუქტურების სიხშირე ნაჩვენებია ცხრილში (იხ. ცხრილი #20).

2.3. აფხაზურ-აბაზურ ორმარცვლიან ძირთა აგებულება

2.3.1. აფხაზურ ორმარცვლიან ძირთა აგებულება

აფხაზურში საკმაოდ გავრცელებულია ორმარცვლიანი ძირები. ისინი რეალიზ-

დება შემდეგი მოდელების სახით: VV, VVC, VVCC, VCV, VCVC, VCCV, CVV, CVVC, CVCV, CCVV, CCVCV, CVCCV, CVCCVCC, CVCVC, CVCCVC, CCVCCV და CCVCCVC.

VV

VV 10 ძირითაა წარმოდგენილი. მათგან ცხრაშია სხვადასხვა სემანტიკის მქონე აა მიმდევრობა:

- აა „ურთხელი“;
- აა-რს „მოსვლა“;
- აა „უი!“.

VVC

VVC მოდელის ოთხი ძირია – VVC, VVF₁ და VVF₂ ქვემოდელებად რეალიზებული.

პირველი ორი თითო ძირს შეიცავს, მესამე – ორს:

- VVC: ააგ „სიბრძნის კბილი“;
- VVF₁: აას „ქვეტყე“;
- VVF₂: ააბ „ეხ“;
- VVF₂: აად „მსხვილი ღერდილი“.

VVCC

VVCC მოდელში VVSC და VVS^oC ქვემოდელების თითო ძირი გამოვლინდა:

- VVSC: აარგ „ნადირობისა და გარეული ცხოველების ღმერთი“;
- VVS^oC: ააბტ „ეხ, ახ“.

VCV

VCV მოდელში 19 ძირია – VCV, VF₁V, VF₂V და VSV ქვემოდელებად წარმოდგენილი.

VCV ქვემოდელებში რვა ძირია, რომლებშიც ა და გ ხმოვნები მონაწილეობს:

- აკგ „ერთი“;
- აბა „ნორჩი, ნედლი“.

VF₁V ქვემოდელები ოდენ ა ხმოვნის შემცველი ორი ძირითაა რეალიზებული:

- აბა „ძმა“

VF₂V ექვსი ძირითაა წარმოდგენილი, რომლის მხოლოდ ერთ ძირშია თავკიდუ-

რად ე, სხვა პოზიციებში ყველგან ა დასტურდება:

ა-ეჰა „საწნახელი“;

ახს „მაგრამ“.

VSV ქვემოდელოში სამი ძირია, რომლის ოდენ ერთ ძირში ბოლოკიდურად რეალიზდება ი, სხვა შემთხვევებში ყველა პოზიციამი ა ხმოვანია:

ანს „იქ“;

ანს „ის, იგი“.

VCVC

VCVC მოდელოში VS^oVF₁ და VS^oVS^o ქვემოდელების თითო ძირია:

VS^oVF₁: ადაშო „კვერნა“;

VS^oVS^o: ადად „ჰო, კი, დიახ“.

VCCV

VCCV მოდელოში 15 ძირია, რომლებიც შემდეგი ქვემოდელების სახით ვლინდება: VCCV, VCSV, VF₁SV, VF₂F₁V, VSCV, VSF₂V, VSSV, VS^oCV, VS^oF₁V და VS^oF₂V. ეს ქვემოდელები თითო ძირით რეალიზდება, გარდა VCSV (2), VS^oCV (4) და VS^oF₂V (2) ქვემოდელებისა:

VCSV: აბნს „ის, იგი“;

VS^oCV: აქა „შარვალი“;

VS^oF₂V: აბხს 1. „რკინა; ნაჯახი, ცული“. 2. „ლაგამი“.

ყველა ქვემოდელოში, ერთი ძირის ბოლოკიდური პოზიციის გამოკლებით, რეალიზდება ა ხმოვანი.

CVV

CVV სტრუქტურა CVV, F₁VV, F₂VV, SVV და S^oVV ქვესტრუქტურებში გადანაწილებული 27 ძირით ვლინდება:

CVV ქვესტრუქტურის 15 ძირია:

ა-რ-ბაა-რს „დალპობა“;

ა-წას „ყინული, ყინვა“.

უპირატესია აა მიმდევრობა, მაგრამ ია-ც დასტურდება:

ა-ქს „კეთილი“

F₂VV ხუთი ძირით რეალიზდება:

ა-ზა „ტკივილი, სატკივარი“

SVV ოთხ ძირს შეიცავს, რომლებშიც ოთხივე სონორია წარმოდგენილი:

ა-რა-რა „სესხება, გაჩეხა, გაკაფვა“;

ა-ნა „მრუდე, მოღუნული“.

F₁VV ქვესტრუქტურაში ორი, **S^oVV**-ში კი – ერთი ძირი დადასტურდა:

F₁VV: ზა „ადრე, წინასწარ“;

S^oVV: ჟო „ჰეი! ოი!“.

CVVC

CVVC მოდელში 10 ძირია, რომლებიც რეალიზდება **CVVC**, **CVVF₁**, **CVVS**, **F₂VVC**, **F₂VVS** და **SVVS** ქვემოდელების სახით.

სამ-სამი ძირის შემცველია **CVVC** და **CVVS**:

CVVC: ა-კაც „დაჭერობანა“;

CVVS: ა-დან „ლარტყა“.

თითო ძირითაა წარმოდგენილი **CVVF₁**, **F₂VVC**, **F₂VVS** და **SVVS**:

CVVF₁: ა-კას-რა „წრიპინი, წუწუნ“;

F₂VVC: ა-ჰაწი „ფითრი“;

F₂VVS: ა-ხან-რა „თანამედროვედ ცხოვრება“;

SVVS: ა-რან „რიგი“.

CVCV

CVCV მოდელში 351 ძირია. ისინი გადანაწილებულია შემდეგ ქვემოდელებში: **CVCV**, **CVF₁V**, **CVF₂V**, **CVSV**, **CVS^oV**, **F₁VCV**, **F₁VF₁V**, **F₁VF₂V**, **F₁VSV**, **F₂VCV**, **F₂VF₁V**, **F₂VF₂V**, **F₂VSV**, **SVCV**, **SVF₁V**, **SVF₂V**, **SVSV**, **S^oVCV**, **S^oVSV**, **S^oVF₁V** და **S^oVF₂V**.

CVCV ქვემოდელი მოიცავს 120 ძირს. მათი გარკვეული ნაწილი, კერძოდ, 40 ერთეული იდენტური ფონემების შემცველია, იდენტური **ჯ** და **ი** ოდენ თითო ძირშია, სხვა ძირებში ა დასტურდება:

ა-რ-ბაბა-რა „ათქვეფა, გაპენტვა“;

ა-ტატა-ხა-რა „დარბილება“;

ა-წიწი „მუავე“;

ა-პიპი „სალამური“.

ამ 40 ძირიდან ყველაში, ქვემოთ მოყვანილი ერთეულების გარდა, ხმოვნებიც

იდენტურია ორივე მარცვალში:

ა-კგკა 1. „ძუძუსთავი“. 2. „ქალის მკერდი“;

ა-კგკაუ „გუგული“;

ა-ძგძა-რა „შეშინება, დაფრთხობა“;

ა-ჩგჩა-რა „დამოკიდებულება (ალკოჰოლზე)“;

ა-ცგცა „ზამთრის ბოლოვი“.

ერთადერთ შემთხვევაში C₁ და C₂ პალატალიზებული და ლაბიალიზებული ქ ფონემითაა წარმოდგენილი:

ა-ქაქა „ულაყი“

მთელ ქვემოდეღში ინლაუტშიც და აუსლაუტშიც უპირატესია ა ხმოვანი.

CVF₁V 18 ძირს შეიცავს. ამ შემთხვევაშიც ყველაზე გავრცელებულია ა ხმოვანი,

ექვს ძირშია გ, თითოში – უ და ე:

ა-კაშა „არაფრად“;

ა-ტგშა „უფსკრული“;

დასუ „ყოველი“;

ა-გეჟგ-რა „მრგვალი“.

CVF₂V ქვემოდეღის 22 ძირი ვლინდება. მათგან ოდენ რვა ძირშია გ, სხვებში ა ხმოვანია:

ა-ბაღა „მაგარი (ითქმის ღომზე), სქელი“;

ა-ცგხა „თალგამი“;

ა-დ-ძახგ-ლა-რა „მიკერება“.

CVSV 24 ძირით რეალიზდება. მათგან შვიდ ძირშია გ, სხვებში ა ვლინდება:

ა-გგლა „მეზობელი“;

ა-გარა „აკვანი“.

ამ ქვემოდეღში ექვს ძირშია ლ, ორ-ორ ძირში – მ და ნ, სხვებში – რ.

CVS^oV ქვემოდეღის მხოლოდ ერთი ძირი დასტურდება:

ა-წგჭა-რა „ტირილი, დატირება“

F₁VCV ქვემოდეღის 15 ძირია. ხუთ ძირშია გ, ერთში ბოლოვიდურად – ი, სხვებში – ა:

ა-საზა „მტვერი“;

ა-სგქა „კავკასიური ენძელა“;

ა-შაპგ „ფეხი“;

ა-საბი „ბავშვი, ყმაწვილი“.

F₁VF₁V ქვემოდელში 11 ძირი გამოვლინდა. მათგან ხუთი იდენტური ფრიკატივების შემცველია. ერთ ძირშია **ი**, ხუთში – **გ**, სხვებში ორივე პოზიციაში **ა** ხმოვანია წარმოდგენილი:

ა-ზაზა-რას „რყევა, ხეტიალი“;

ა-ჭრჭა „ღორჯო“;

შეჟგ „დილით“.

ერთ ერთეულში **C₁C₂** სადა და ლაბიალიზებული **შ** ფონემითაა რეალიზებული:

ა-შაშგ „სამჭედლოს, რკინის მფარველი“

F₁VF₂V ქვემოდელის 13 ძირი გამოვლინდა. ერთადერთ ძირშია **გ** ბოლოკიდურად, სხვა შემთხვევებში **ა** ხმოვანია გამოვლენილი:

ა-შახას „ძვლის ტვინი“;

ა-შახგ-სთა „ნაიარევი, ნაჭრილობევი“.

F₁VSV რვა ძირითაა წარმოდგენილი. მათგან ოთხ ძირშია **გ**, ერთში – **ი**, სხვებში **ა** ხმოვანი ვლინდება:

ა-ვარა „გვერდი, ფერდი“;

ა-შგმი „მწყერფეხა“.

F₂VCV ქვემოდელის 20 ძირი გვხვდება. მათგან მხოლოდ სამ ძირშია **გ**, სხვაგან **ა** რეალიზდება:

ა-ხაწა 1. „კაცი, ვაჟკაცი“. 2. „ქმარი“;

ა-ხაგგ „ბავშვი“.

F₂VF₁V 17 ძირითაა წარმოდგენილი – ოთხ ძირშია **გ**, სხვებში – **ა**:

ა-ჰაზას „გველი“;

ა-ჰგზა „ამხანაგი“.

F₂VF₂V ქვემოდელის ოთხი ძირი დადასტურდა. მათგან სამში ფონემები იდენტურია, ოდენ ერთში არის **გ**:

ა-ღაღა „ძალიან წითელი“;

ა-ჰახგ „მდინარის ღორჯო“.

FzVSV შვიდ ძირს შეიცავს. თითო **გ** და **ი** ხმოვნია, სხვებში **ა** ხმოვანია რეალიზებული:

ა-ჭარა „ბუნაგი, სორო“;

ა-ხამგ „ქურქი“;

ა-ჰალი „უსაქმური“.

SVCV 30 ძირს მოიცავს. 12 ძირშია **მ**, ცხრაში – **რ**, ექვს ერთეულს **ნ** აქვს თავკიდურად, სამს – **ლ**. ამ 30 ერთეულიდან ხუთ ძირშია **გ**, სამში – **ი**, ერთში – **უ**, სხვებში – **ა**:

ა-რაცა „ბევრი“;

ა-ლაბა „ჯობი, კეტი“;

ა-ნაპგ „ხელი“;

ა-მითა „მდინარის ნაპირი (მონადირეთა ენაზე)“;

ა-მუჩა „მუქთახორა“.

SVF₁V 10 ძირის შემცველია. ამ შემთხვევაში **ლ** (4) ყველაზე გავრცელებულია, მას მოსდევს **მ** (3), **რ** (2) და **ნ** (1). ოდენ ორ ძირშია **გ**, სხვებში რეალიზებულია **ა**:

ა-რასა „თხილი“;

ა-მგშა „შავი ალვის ხე“.

SVF₂V შვიდი ძირითაა წარმოდგენილი. თავკიდურად გვხვდება ყველა სონორი, **რ**-ს გამოკლებით. მხოლოდ ორ ძირშია **გ**, სხვებში **ა** დასტურდება:

ა-ლაჰა „ლელი“;

ა-ნგხა 1. „წმინდა ადგილი“. 2. „ხატი“.

SVSV ქვემოთაა მხოლოდ ორი ძირი დასტურდება:

ა-მარა „ხაფანგი კვერნის დასაჭერად“;

ა-მიმპ „იარალის ნაწილი, ფისტონის ჩასადები“.

S^oVCV რვა ძირით გამოვლინდა. თავკიდურად ოთხ-ოთხ ძირშია ორივე სონანტი, ორ ერთეულშია **გ**, სხვებში – **ა**:

ა-ცგ „გუშინ“;

ა-წაგ „ხვალ“.

S^oVSV ა ხმოვნია სამი ძირითაა წარმოდგენილი, თავკიდურად **ჟ** ოდენ ერთ ერთეულშია:

ა-ძარა „ქვეშაგები“;

ა-ჭამა „უსიამოვნება, ურჩხული“.

$S^{\circ}VF_1V$ ოთხ ძირს მოიცავს. მათ თავკიდურად ორ-ორ ერთეულშია ორივე სონანტი, **გ** მხოლოდ ერთ ძირშია, სხვებში ა რეალიზდება:

ა-აშა „ძმა“;

ჭაჭა „ახლა, ამჟამად“.

$S^{\circ}VF_2V$ ქვემოდელში რვა ერთეულია. თავკიდურად ხუთ ძირშია **ჭ**, სამში – **ძ**. **გ** ოდენ ერთ ერთეულშია, სხვა ძირებში ა დასტურდება:

ააბა „წუხელ“;

ა-ჭაჭა „ადამიანი“.

CCVV

CCVV მოდელის ხუთი ძირი გამოვლინდა – CCVV, CF_1VV და CF_2VV ქვემოდელეზად წარმოდგენილი. ამათგან CF_1VV და CF_2VV ორ-ორი ძირის შემცველია, CCVV ერთი ძირით რეალიზდება:

CCVV: ა-ბზრა „კარგი, კეთილი“;

CF_1VV : ა-ფსაა „ფრინველი“;

CF_2VV : ა-ბლაა-ჰა „მყისვე“.

CCVCV

CCVCV მოდელში 29 ძირი გამოვლინდა CCVCV, CCVSV, CF_1VCV , CF_1VF_1V , CF_1VF_2V , CF_1VSV , CF_2VF_1V , CF_2VF_2V , CSVCV, CSVSV, F_1CVSV , $F_1F_1VF_2V$, $F_2F_1VF_1V$, SCVCV, SCVF₂V და SF_2VSV ქვემოდელეზის სახით.

CCVSV ა ხმოვნის ოთხი ძირითაა რეალიზებული:

ა-ჯზარა 1. „მაგარი“. 2. „ფიცხი“. 3. „ცხარე“

CF_1VCV ქვემოდელიც **გ** (3) და **ა** (1) ხმოვნების შემცველი ოთხი ერთეულით დასტურდება:

ა-ბზგა „კლდე, რომელზეც იზრდება ბუჩქი“;

ა-ფსაფა „მადლი“.

CF_1VF_1V ოთხი ძირითაა წარმოდგენილი. მათგან ერთშია **ი**, სხვებში ა ხმოვანი ვლინდება:

ა-რ-ბზაზა-რა „გაკეთილშობილება“;

ა-ფსსი-რა „გალობა“.

CF₁VF₂V, CF₁VSV, CF₂VF₁V, CSVCV, F₁F₁VF₂V ქვემოდელების ორ-ორი ძირი გვხვდება:

CF₁VF₂V: ა-ფშაჰპ „ნაპირი, სანაპირო“;

CF₁VSV: ა-ფსგლა „მსუქანი, ქონიანი“;

CF₂VF₁V: ა-ბლაზა 1. „ხეზი“. 2. „ქამანი“;

CSVCV: ა-ბლაჟა-რა „თქვლევა, სვლევა“;

F₁F₁VF₂V: ა-შშჰჰა „ნელა, წყნარა“.

CCVCV მოდელის ქვემოდელოთა უმეტესობა – CCVCV, CF₂VF₂V, CSVSV, F₂F₁VF₁V, SCVCV, SCVF₂V, SF₂VSV – თითო ძირით დასტურდება:

CCVCV: ა-ფჯაჟა „ფართო, განიერი (მხრებზე)“;

CF₂VF₂V: ა-ბლად-რა „რყევა, ხეტიალი“;

CSVSV: ა-ბლარა (ძვ.) „ქსოვილის სიგანის საზომი ერთეული“;

F₂F₁VF₁V: ა-წშაშა „ცივი, გრილი“;

SCVCV: ა-ლგათ „კალია“;

SCVF₂V: ა-მჯალ(ა) „ღალღა“;

SF₂VSV: ა-რწგნა „ნაცრისფერი შაში“.

CVCCV

CVCCV სტრუქტურის 123 ძირი გამოვლინდა, შემდეგი ქვესტრუქტურებით წარმოდგენილი: CVCCV, CVCF₂V, CVCSV, CVF₁F₁V, CVF₁F₂V, CVSCV, CVSF₁V, CVSF₂V, CVSSV, CVSS^oV, F₁VCCV, F₁VCF₂V, F₁VCSV, F₁VSCV, F₁VSF₁V, F₁VSF₂V, F₂VCF₁V, F₂VCF₂V, F₂VF₁CV, F₂VF₁F₂V, F₂VSCV, F₂VSF₁V, SVCF₂V, SVF₂CV, SVSCV, SVSF₁V, SVSF₂V და S^oVF₂F₁V.

CVSCV 29 ძირის შემცველია. თითო ძირშია უ და ი, სხვა პოზიციებში გ და ა გვხვდება, უპირატესობა გ-ს ეკუთვნის:

ა-დარდღ „თითისტარი“;

ა-ყანდა 1. „თბილი, ნელ-თბილი (სითხე, ჰაერი)“. 2. გადატ. „გულჩვილი, გულთბილი“;

ა-ძერკორ „ციცინათელა“;

ბარფუ „სახიფათო, საშიში“.

F₂VSCV 12 ძირს შეიცავს, რომელთაგან მხოლოდ ორშია გ და ერთში – ი, სხვები ა ხმოვნია:

ა-ჰამთა „საჩუქარი“;

ა-ჰენჭა-რა „გადარცვა, დატყვევება“;

ა-ჰარკრ „მათხოვარი“.

CVCF₂V და CVCSV ქვემოდელების რვა-რვა ძირია რეალიზებული. ოთხ-ოთხი ძირის ინლაუტში გვხვდება გ, სხვა პოზიციებში ა გვაქვს:

CVCF₂V: ა-ცაცხა „მუცლის ქვედა ნაწილი, საზარდული“;

ა-ყფთხა-რა „გაწევა (ნივთისა)“.

CVCSV: ა-ქაჯმა „მგელი“

CVSF₂V ა და გ ხმოვნებიანი შვიდი ძირის შემცველია:

ა-ძამჰა „ლოყა, ყბა, დაწვი“;

ა-ფგრღ „ნაკვერჩხალი“.

CVSF₁V ა და გ ხმოვნებიანი 10 ძირით რეალიზდება, რომლებშიც ა სჭარბობს გ-ს:

ა-ქამსა-რს „მოჯამაგირეობა“;

ა-ჯგმმ „ხახვი“.

F₁VSCV ქვესტრუქტურის ხუთი ძირი გამოვლინდა:

შარდა „ბევრი“

CVCCV, F₂VSF₁V, SVCF₂V და SVSF₂V ოთხ-ოთხი ძირის შემცველია:

CVCCV: ა-ჭაბბ „სულელი“;

F₂VSF₁V: ა-ხგრსა „ბირკავა“;

SVCF₂V: ა-რგცჰა „უბედური, საწყალი, საბრალო“;

SVSF₂V: ა-ლგმჰა „ყური“.

CVSSV და SVSCV ოდენ სამ-სამი ძირითაა წარმოდგენილი:

CVSSV: ა-ყარმ „სვია, ფშალა“;

SVSCV: ა-მარდა „ციცაბო ფერდობი“.

ორ-ორ ძირს შეიცავს შემდეგი ქვემოდელები: CVF₁F₁V, CVF₁F₂V, F₁VCCV, F₁VCSV, F₁VSF₂V, F₂VCF₂V, F₂VF₁F₂V.

CVF₁F₁V: ა-ყაზშ „ხასიათი“;

CVF₁F₂V: ა-ბაშჰჰ „ტუფი“;

F₁VCCV: ა-ვაფყ „მზიურა (ყვავილი)“;

F₁VCSV: ა-შაცმ „საფანტი“;

F₁VSF₂V: ა-შეგმჰ „წყავი“;

F₂VCF₂V: ა-ჰათჰ „იარაღი, აღჭურვილობა“;

F₂VF₁F₂V: ა-ჰამჰჰ „ძირმაგარა“.

CVSS^oV, F₁VCF₂V, F₁VSF₁V, F₂VCF₁V, F₂VF₁CV, SVF₂CV, SVSF₁V და S^oVF₂F₁V კი

თითო ძირით რეალიზდება:

CVSS^oV: ა-წგრჰ „ნადარი (ნახნავზე)“;

F₁VCF₂V: ა-შაცჰჰ „ხაფანგი, მახე“;

F₁VSF₁V: ა-ზარზ „კავი (კარისა)“;

F₂VCF₁V: ა-ჰფშ „ქვევრი, ჭური“;

F₂VF₁CV: ა-ჰგზბა „დანა“;

SVF₂CV: ა-ლგჰთა „საცერი“;

SVSF₁V: მგრზა „შინაური ფრინველის სენი“;

S^oVF₂F₁V: ა-დაჰშა „და“.

CVCCCVCC

CVCCCVCC მოდელი CVSCF₁VSC და SVCF₁F₂VCF₁ ქვემოდელითა და ორი ძირით რეალიზდება. ორივე რედუპლიკაციის შედეგი ჩანს:

CVSCF₁VSC: ა-ყუნდშენდ-რა „ჩუმაღ, თავისთვის ლაპარაკი“;

SVCF₁F₂VCF₁: ა-ლაბზ-ჰაბზ „ფარისეველი“.

CVCVC

CVCVC მოდელი CVCVC, CVCVF₁, CVCVS, CVCVS^o, CVF₁VC, CVF₁VS, CVF₂VS, CVSVC, CVSVF₁, CVSVF₂, CVSVS, CVSVS^o, F₁VCVC, F₁VF₁VS, F₁VF₂VC, F₁VSVF₂, F₂VSVC, F₂VSVF₁, SVCVC, SVCVF₁, SVCVS, SVF₂VC, SVF₁VS, SVF₁VS^o, SVSVF₂, SVSVC, S^oVF₂VC, S^oVSVS ქვემოდელებს შეიცავს, ჯამში 73 ძირს.

CVCVS ქვემოდელის მეტწილად ა და იშვიათად გ ხმოვნიათა 16 ძირი გამოვლინდა. მათგან მხოლოდ ერთშია უ:

ა-ჭაპან „ჭიპი“;

ა-ჭეჭენ „კუნელი“;

ა-თუბარ „სახლში დამზადებული ძეხვი“.

CVCVC ცხრა ძირს ითვლის:

ა-კაპეტ „შევარდენი“

CVSVF₂ ქვემოდელის შვიდი ძირი დადასტურდა:

ა-ჩარაპ „ღალღა (ფრინველი)“

CVF₁VC და SVCVS ქვემოდელების ოთხ-ოთხი ძირი ვლინდება:

CVF₁VC: ა-ქასაზ „არჩვი“;

SVCVS: ა-მაკან „ქისა, ტომსიკა“.

F₁VCVC და F₁VF₁VS სამ-სამი ძირითაა რეალიზებული:

ა-საჯაქ „სამფეხი; ზედადგარი“;

ა-შაშან „ცხენის დაავადება“.

ორ-ორი ძირით დასტურდება CVF₂VS, CVSVC, CVSVF₁, F₁VSVF₂, F₂VSVC და

SVF₁VS:

CVF₂VS: ა-ჩაღერ „როჭო“;

CVSVC: ა-კანაჩ „ძველი უნაგირის სახეობა“;

CVSVF₁: ა-თერას „გვიძრა“;

F₁VSVF₂: ა-შალაპ „ჯარი (მონადირეთა ენაზე)“;

SVF₁VS: ა-მაშერ „მარცხი“;

F₂VSVC: ა-ჭენაფ „თაგვი“.

თითო ძირითაა წარმოდგენილი CVCVF₁, CVCVS^o, CVF₁VS, CVSVS, CVSVS^o, F₁VF₂VC, F₂VSVF₁, SVCVC, SVCVF₁, SVF₁VS^o, SVF₂VC, SVSVF₂, SVSVC, S^oVF₂VC და

S^oVSVS:

CVCVF₁: ა-პატაზ „სრული, დიდი (ადამიანზე)“;

CVCVS^o: ა-კატემ „ნაწლავი“;

CVF₁VS: ა-კაშერ „კეთილი, კეთილშობილური“;

CVSVS: ა-კამამ „კუდუსუნის ძვალი“;

CVSVS^o: ა-ჩაღემ „ლეღქაში“;

F₁VF₂VC: ა-სიჰჰ „კოლხური წვერა“;

F₂VSVF₁: ა-ჰარაშ „ნარშავი“;

SVCVC: ა-მითაჟ-რა „გაპრანქვა“;

SVCVF₁: ა-მაცეს „ელვა“;

SVF₁VS: ა-მაზჟე „მზა“;

SVF₂VC: ა-რაზგე „ძაფი, მკედი“;

SVSVF₂: ა-მარაჰ-რა „სიჯიუტე, სიანჩხლე; გაჭირვეულება, გაჯიუტება“;

SVSVC: ა-მარტქ „შაკი, მტაცებელი ფრინველი“;

S^oVF₂VC: ა-ჟანად „ცხენის რემა“;

S^oVSVS: ა-ჟალტრ „კასრი“.

CVCCVC

CVCCVC მოდელი საკმაოდ გავრცელებულია. მასში გამოიყოფა 132 ძირი შემდეგი ქვემოდელებით: CVCCVC, CVCCVS, CVCF₁VC, CVF₁CVF₁, CVF₁F₂VC, CVF₁SVC, CVF₁SVS, CVF₁SVS^o, CVF₂CVF₂, CVF₂CVS^o, CVSCVC, CVSCVF₁, CVSCVF₂, CVSCVS, CVSF₁VC, CVSF₁VS, CVSF₂VC, CVSF₂VS, CVSF₂VF₂, CVS^oCVS^o, F₁VCF₁VC, F₁VF₂SVS^o, F₁VSCVC, F₁VSCVF₁, F₁VSCVS, F₁VSCVS^o, F₁VSF₁VS, F₁VS^oF₁VS^o, F₂VCCVS, F₂VCF₂VC, F₂VF₁F₂VF₁, F₂VF₁CVF₂, F₂VSCVC, F₂VSCVS, F₂VSF₁VS, F₂VSF₂VS, F₂VSSVS, SVCCVC, SVCSVC, SVCCVS, SVSCVC.

CVSCVS ქვემოდელის 31 ძირი ვლინდება. მათგან 22 რედუპლიცირებულია და იდენტური ხმოვნებისა და C₁C₃-C₂C₄-ის შემცველია:

ა-რ-ჯარჯარ-რა „გაფურჩქენა“;

ა-კერკტრ-რა „ჭიხვინი, ხვიხვინი“.

დარჩენილი ცხრა ძირი არარედუპლიცირებულია:

ა-ბარჩან „ლორჯო“

CVCCVC ქვემოდელის 13 ძირია. მათი ხმოვნები და C₁C₃-C₂C₄ იდენტურია:

ა-ფაყფაყ-რა „ფართხალი“;

ა-ქაჯიქაჯი-რა „კანკალი, ცახცახი“;

ა-ქაჯქაჯ-რა „კრუნჩხვა, ცახცახი“.

გამონაკლისია მხოლოდ ერთი ძირი, რომელშიც C₁-ის გ-ს C₃-ში ცვლის წ:

ა-გაყწაყ-რს „დაქვეითება, ჩამოხტომა“

ცამეტვე ძირში იდენტურია V_1V_2 .

$F_2V_2SF_2VS$ ქვემოდელის 10 ძირი ვლინდება. მათგან ხუთში V_1V_2 , C_1C_3 და C_2C_4 იდენტურია:

ა-ჰერჰერ-რა „ცუნცული“

დარჩენილ ხუთ ძირში C_1C_3 ან C_2C_4 განსხვავებულია:

ა-ზამჰამ „ბერწი (ძროხა, ცხვარი...)“;

ა-ლარღან „მაღალი, მოუქნელი“.

CVF_1CVF_1 შვიდ ძირს შეიცავს. ხუთი ძირი რედუპლიცირებულია, შესაბამისად, მათში იდენტურია როგორც V_1V_2 , ისე C_1C_3 და C_2C_4 :

ა-ქგზქგზ-რა „გულამოსკვნით ტირილი“;

ა-ყგზგზ-რა „ტიტინი“.

გამონაკლისია ორი ძირი, რომელთაგან ერთის C_1C_3 განსხვავებულია, მეორისა – C_2C_4 :

ა-რ-გაზჩაზ-რა „ტორტმანი“;

დარღას „ზღვის დრაკონი“.

$CVSCVC$ ქვემოდელის შვიდი ძირი ვლინდება, მაგრამ მათში მეტწილად არაიდენტურია ხმოვნებიც და თანხმოვნებიც:

ა-რ-ქგნცგც-რა „ჭირვეულობა“

$CVS^{\circ}CVS^{\circ}$ და F_2VCF_2VC რედუპლიცირებული ხუთ-ხუთი ძირის შემცველია, რომლებიც იდენტური V_1V_2 , C_1C_3 და C_2C_4 -ით არის შედგენილი:

ა-პეპჰე-რა „შეშუპება“;

ა-კაჰკაჰ-რა „ჩიტების ჭიკჭიკი“;

ა-ხეგთხგთ-რა „ჩურჩული“;

ა-ჰაჰჰაჰა-რა „ყიყინი“.

F_1VSCVS და F_2VSCVS ქვემოდელებიც ხუთ-ხუთ ძირს შეიცავს, მაგრამ არა-რედუპლიცირებულს:

ა-შემგვარ „ღრუბელი (ზღვისა); აბედა სოკო“;

ა-ჰამჰალ „კონუსური ფორმის ყველიანი კვარი“.

CVF₂CVF₂ ოთხი რედუპლიცირებული ძირით რეალიზდება. ოთხივე იდენტური ფონემების შემცველია:

ა-რ-ჩგზჩგზ-რა „ლიტინი, ხიცინი“

ოთხ რედუპლიცირებულ ძირს მოიცავს F₁VSF₁VS ქვემოდელიც, რომელთაგან ორის V₁V₂, C₁C₃ და C₂C₄ იდენტურია, ორის C₂C₄ – არაიდენტური:

ა-შეგრშეგრ „სასტვენნი“;

ა-შარშარ „ლოლუა“.

სამი ძირითაა წარმოდგენილი CVSCVF₁:

CVSCVF₁: ა-ქარქაშ-რა „ათრთოლება, შერყევა“

ორ-ორი ძირით რეალიზდება CVCF₁VC, CVSF₁VS, F₂VSF₁VS და SVCSVC:

CVCF₁VC: ა-ქაფსგქ „ზუმბა“;

CVSF₁VS: ა-ყამსარ „ნაგავი“;

F₂VSF₁VS: ა-ჰემსგლ „ღვია“;

SVCSVC: ა-ლაკლაკ-რა „კლაკნა, გრეხა“.

CVCCVS, CVF₁F₂VC, CVF₁SVC, CVF₁SVS, CVF₁SVS^o, CVF₂CVS^o, CVSCVF₂, CVSF₁VC, CVSF₂VC, CVSF₂VS, CVSF₂VF₂, F₁VCF₁VC, F₁VF₂SVS^o, F₁VSCVC, F₁VSCVF₁, F₁VSCVS^o, F₁VS^oF₁VS^o, F₂VCCVS, F₂VF₁F₂VF₁, F₂VF₁CVF₂, F₂VSCVC, F₂VSSVS, SVCCVC, SVCCVS და SVSCVC თითო ძირს შეიცავს:

CVCCVS: ა-ქაჩქარ „სკუმბრია“;

CVF₁F₂VC: ა-თასჰგ „გაბერილი (მუცელზე)“;

CVF₁SVC: ა-დემოლქ „ქარიყლაპია“;

CVF₁SVS: ა-ბასლარ „შამაია“;

CVF₁SVS^o: ა-ქიშმე „ყალყი“;

CVF₂CVS^o: ა-თაჰთე „კაპარჰი, საისრე“;

CVSCVF₂: ა-ჭგრპალ „ჩხუბისთავი“;

CVSF₁VC: ა-ყგრსაჯ „ქაშაყის სახეობა“;

CVSF₂VC: ა-პალჰათ „წუმპე, ტლაპო“;

CVSF₂VS: ა-ყარჰან „ყარყატი“;

CVSF₂VF₂: ა-დგრღგლ „ხორკლიანი ღიჰა“;

- F₁VCF₁VC:** ა-რ-შაპშაპ-რა „ძლიერ განათება“;
- F₁VF₂SVS:** ა-სახორედ „ჩული, ყაჯარი“;
- F₁VSCVC:** ა-ზერგაფ „შავი ზღვის ქერიფელა (მცენარე)“;
- F₁VSCVF₁:** ა-შენძაფ „არშია, ქობა“;
- F₁VSCVS:** ა-ჭარცე „კოლხური თევზის სახეობა“;
- F₁VS^oF₁VS:** ა-შეფშეფ-რა „გამოსხივება, კამკაში“;
- F₂VCCVS:** ა-ჰათეგნ „მატური“;
- F₂VF₁F₂VF₁:** ა-ჰაშეჰაშე-რა „მძიმედ სუნთქვა“;
- F₂VF₁CVF₂:** ა-ხაპაწაპა „ნივნივი, ჩალანგარი“;
- F₂VSCVC:** ა-ღარწეფ „ფოთოლჭამია“;
- F₂VSSVS:** ა-ჰარმელ „ჭიოტა“;
- SVCCVC:** ა-მაჭყიკ „მარცხიანი, წარუმატებელი“;
- SVCCVS:** ა-მაჭყარ „ბაჯაჯღანები“;
- SVSCVC:** ა-მერთათ „წარმართი“.

CCVCCV

CCVCCV სტრუქტურა **CSVSF₁V**, **CF₁VSF₂V**, **CF₂VF₁CV** და **CF₂VSCV** ქვესტრუქტურებითა და ხუთი ძირით რეალიზდება. მათგან მხოლოდ **CF₂VF₁CV** შეიცავს ორ ძირს, სხვები წარმოდგენილია თითო ძირით:

CSVSF₁V: ა-ცლამჰა 1. „ნიკაპი“. 2. „ყბა“;

CF₁VSF₂V: ა-ფშერჰა „მთლიანი ხისაგან გამოთლილი ცილინდრისებური ჭურჭელი“;

CF₂VF₁CV: ა-ფხასთა „ზიანი, ზარალი“;

CF₂VSCV: ა-ფხარცა „აფხიარცა“.

CCVCCCVC

CCVCCCVC მოდელი რედუპლიცირებული ერთი ძირის შემცველი **CF₂VS^oCF₂VS^o** ქვემოდელითაა წარმოდგენილი:

ა-ფხეფხეფ-რა „კამკამი, ციალი“

აფხაზურ ორმარცვლიან ძირთა სტრუქტურები და რაოდენობა ასახულია ცხრილში (იხ. ცხრილი #14).

2.3.2. აბაზურ ორმარცვლიან ძირთა აგებულება

აბაზურში ორმარცვლიანი ძირები რეალიზებულია 14 მოდელის სახით: VCV, VCVC, VCVCV, VCCV, CVCV, CCVCV, CVCCV, CCVCCV, CVCVCC, CVCVC, CVCCVC, CVCCCVCC, CCVCCVC და CCCVCV.

VCV

VCV მოდელში 27 ძირი გამოვლინდა – VCV, VF₁V, VF₂V, VSV და VS^oV ქვემოდელის სახით.

VCV ა და გ ხმოვნებიანი შვიდი ძირით გვხვდება:

აბა „მამა“;

აჯა „ვინმე“.

VF₁V ქვემოდელში კი ა და გ ხმოვნებიანი რვა ძირია:

აშა „ძმა“;

აშა „ყველი“.

VF₂V ქვემოდელში ა და გ ხმოვნის შემცველი ექვსი ძირი დადასტურდა:

ადა „მტერი“;

აჰა „თავადი“.

VSV ა და გ ხმოვნებიან ოთხ ძირს ითვლის:

არა-სა „ამგვარად“;

ანა „დედა“.

VS^oV ორ ძირს შეიცავს:

აჰა-სა „მაგრამ, თუმცა“

VCVC

VCVC მოდელში VCVS და VSVS ქვემოდელის სამი ძირი აღმოჩნდა:

VCVS: აბან „გარეთ“;

VCVS: აბარ „აი“;

VSVS: ურგმ „ურო“.

VCVCV

VCVCV მოდელში VCVSV და VSVCV ქვემოდელის თითო ძირი გამოვლინდა:

VCVSV: აბარ „აი (ეს)“;

VSVCV: არგა „მამალი“.

VCCV

VCCV მოდელის 11 ძირი ვლინდება VCCV, VCF₂V, VCSV, VF₂F₁V, VS^oCV, VS^oF₁V და VS^oF₂V ქვემოდელის სახით.

სამი ძირით რეალიზდება VS^oCV:

აქჟა „მარვალი“

ორ-ორ ძირს შეიცავს VS^oF₁V და VS^oF₂V:

VS^oF₁V: აძჟა „სასადილო მაგიდა (პატარა)“;

VS^oF₂V: აძხა „რკინა, მეტალი“.

თითო ძირითაა წარმოდგენილი VCCV, VCF₂V, VCSV და VF₂F₁V:

VCCV: აბგა „მთლიანი“;

VCF₂V: აწხა „დაცემინება (ხმაბაძვითი)“;

VCSV: აზლა „ყუა“;

VF₂F₁V: ახშა „და“.

CVCV

ჩემ მიერ მომზადებულ მოხსენებაში, რომელიც დაეთმო CV და CVCV სტრუქტურის აბაზურ ზმნურ ძირებში ფონემათა დისტრიბუციის საკითხს, გამოიკვეთა, რომ CVCV სტრუქტურის ძირები საკმაოდ გავრცელებულია, მათი გარკვეული ნაწილი მიღებულია CV სტრუქტურის რედუქციის გზით, ნაწილი კი ნასესხებია (ფონიავა 2012, 35-36).

CVCV სტრუქტურის ნასესხები მასალის გამორიცხვითა და სახელური ერთეულების დამატებით დეტალურად იქნა შესწავლილი აბაზური CVCV მოდელი. მისი 292 ძირი დადასტურდა, რომლებიც CVCV, CVF₁V, CVF₂V, CVSV, CVS^oV, F₁VCV, F₁VF₁V, F₁VF₂V, F₁VSV, F₂VCV, F₂VF₁V, F₂VF₂V, F₂VSV, F₂VS^oV, SVCV, SVF₁V, SVF₂V, SVSV, S^oVCV, S^oVF₁V, S^oVF₂V, S^oVSV და S^oVS^oV ქვემოდელშია გადანაწილებული.

CVCV ქვემოდელში 89 ძირია. მათში ყველაზე გავრცელებულია ა, მაგრამ არცთუ იშვიათია გ:

თაგა „რძალი“;

ცაგა „ბოლოკი“.

მათგან მხოლოდ ოთხ ძირშია ბოლოკიდურად ი, ხოლო ერთ ერთეულში ინლაუტში დასტურდება ო:

ჰაბრ „ობი“;

ჰადრ „გვამი, მძორი“;

ტატრ „წებო, ცვილი“;

ჰატრ „ნაწლავი“;

თობზ „გორაკი, ბორცვი“.

მათი მცირე ნაწილი იდენტური ფონემებისგანაა შედგენილი:

ბაბა-ხა-რა „გაფუმფულება, გაბურძგვნა“;

ჯაჯა „წრე“;

ჰა-რ-ჩაჩა-რა „გაფხვიერება“;

ყაყა „საჯდომი“.

CVF₁V 22 ძირითაა წარმოდგენილი, რომელთა ექვს ძირშია გ, ორში – უ, ერთში – ი, სხვებში ყველა პოზიციაში ა დასტურდება:

კვ'ზა „საბანი“;

დასუ „ყოველი“;

ზგ-რ-ბიზა-ხა-რა „ვილაცის განკურნების შეძლება“;

კაშა-რა „ცეკვა“.

CVF₂V 20 ძირის შემცველია. მხოლოდ ხუთ ძირშია ინლაუტში ან აუსლაუტში გ, სხვა ძირები ა ხმოვნია:

ბალა-რა „სიმაგრე, სიძუნწე“;

დალ' „ბაყაყი“.

CVSV 21 ძირს შეიცავს, რომელთა ოდენ ორ ერთეულშია ო, ოთხში – გ, სხვებში ა ხმოვანი დასტურდება:

ჰარა-რა „დახრჩობა“;

გვ'ლა-რთა 1. „გაჩერება“. 2. „სამუშაო ადგილი“;

წოლას „ღრმა“.

CVS^oV ორივე სონანტისა და ა, გ ხმოვნების შემცველი ოთხი ძირითაა წარმოდგენილი:

ბადა-ხა-რა „გამდიდრება“;

ჭეჭა-რა „ტირილი, დატირება“.

F₁VCV 16 ძირით რეალიზდება. ამ შემთხვევაშიც უპირატესია ა, გ ექვს ძირშია, ი – მხოლოდ ერთში:

საზა „მტვერი, ნაცარი“;

შაპგ „ფეხი“;

საზბ „ბავშვი“.

F₁VF₁V ქვემოდელი ხუთ ძირს შეიცავს, რომელთაგან ორში ბოლოკიდურად დასტურდება გ, სხვა პოზიციებში ყველგან ა ხმოვანია:

ჟაჟა „ნელი“;

სასგ „სტუმარი“.

F₁VF₂V ქვემოდელში ა ხმოვნიანი ცხრა ძირია:

ჟაპაპ „საღეჭი“

F₁VSV 11 ერთეულით გამოვლინდა. მათშიც უპირატესია ა. ოთხი ძირი გ-ს შემცველია, თითო ძირშია ი და ო:

ვარს „გვერდი“;

შეგლა „ფქვილი“;

ჭარს „შთამომავლობა“;

ჟორს „ჩრდილი, ქოლგა“.

F₂VCV 17 ერთეულს მოიცავს. მათგან თავკიდურად ან ბოლოკიდურად მხოლოდ ექვს ძირშია გ, სხვები ა ხმოვნიანია:

ჰათგ „ტიკი“.

F₂VF₁V ა ხმოვნიანი ცხრა ძირითაა წარმოდგენილი, მხოლოდ ერთშია ბოლოკიდურად გ:

ჰასს „ქლიავი“;

ჭასგ „კუბო“.

F₂VF₂V ქვემოდელის ხუთი ძირიდან მხოლოდ ერთია გ ხმოვნიანი, სხვები ა-ს შეიცავს:

ხგჭა „ტკივილი“

მათგან სამ ძირში იდენტური ფრიკატივები ვლინდება:

ღაღა „ფართო“

F₂VSV ქვემოდელის ა ხმოვნიანი შვიდი ძირი აღმოჩნდა, მხოლოდ ორშია გ:

ჰარა „კამეჩი“;

ჰუნა „მხარე“.

F₂VS^oV ერთ ძირს შეიცავს:

ხ^გა „მართალი, უდანაშაულო“

SVCV 21 ერთეულს ითვლის. მათგან შვიდ ძირშია გ, სხვებში ა რეალიზდება:

ლაბა „ჯოხი“;

მატ^გ „გველი“.

SVF₁V ქვემოდელის ცხრა ერთეულია. მათგან მხოლოდ ორშია გ, სხვები ა ხმოვნია:

რასა „კაკალი, ნიგოზი“;

ლას^გ „მსუბუქი, სწრაფი“.

SVF₂V 10 ძირს შეიცავს. მათგან ოთხშია გ, სხვები ა ხმოვნია:

მახა-ზლა-რა 1. „არამყარად ქცევა“; 2. „დასუსტება“;

რახ^გ „საქონელი“.

SVSV ორი ძირითაა წარმოდგენილი:

მარა „მზე“;

მომრ „არა“.

S^oVCV ცხრა ერთეულს ითვლის. მათგან ოთხშია ძ და გ, ხუთში – ჟ და ა:

ძაჭა „ვარსკვლავი“;

ჟაჭ^გ „ხვალ“.

S^oVF₁V შემდეგ ორ ერთეულს შეიცავს:

ჟასა „ცხვარი“

S^oVF₂V, S^oVSV და S^oVS^oV ქვემოდელების თითო ძირი გამოვლინდა:

S^oVF₂V: ჟაჭა „ხალხი“;

S^oVSV: ძარა „საერთოდ“;

S^oVS^oV: ჟადა „ყინვა, ქარბუქი“.

CCVCV

აბაზურ CCVCV მოდელში 34 ძირი დადასტურდა CCVCV, CCVF₁V, CCVF₂V, CCVSV, CF₁VCV, CF₁VF₁V, CF₁VF₂V, CF₁VSV, CF₂VCV, CF₂VF₁V, CSVCV, CSVF₁V, CSVSV, F₁F₁VCV, F₂F₁VF₁V, SCVCV და SF₂VCV ქვემოდელების სახით.

CF₂VCV ქვემოდეღში შვიდი ძირია:

თჟაზ „ოჯახი“

სამ-სამი ძირი უდასტურდება **CCVSV**, **CF₁VCV**, **CF₂VF₁V** და **CSVCV** ქვესტრუქტურებს:

CCVSV: ფყნა „ინა“;

CF₁VCV: ფშაჯ „თოკი“;

CF₂VF₁V: თჰგსა „დანა“;

CSVCV: ზნაყ „მენობის ფასადი“.

ორ-ორი ერთეულით ვლინდება **CF₁VF₂V**, **CF₁VSV** და **SCVCV**:

CF₁VF₂V: ფსგჰა „რაიონი, ოლქი“;

CF₁VSV: ფსგლა „მსუქანი“;

SCVCV: მყგზა „კვახის ჯიში“.

თითო ძირს ითვლის **CCVCV**, **CCVF₁V**, **CCVF₂V**, **CF₁VF₁V**, **CSVSV**, **CSVF₁V**, **F₁F₁VCV**, **F₂F₁VF₁V** და **SF₂VCV** ქვესტრუქტურები:

CCVCV: ჰდგა „კუპრი“;

CCVF₁V: დგზა „ძიძა“;

CCVF₂V: ფყგჰა „ჯიში“;

CF₁VF₁V: ზზაზა-რთა „საცხოვრებელი ადგილი“;

CSVSV: ხრანა „საქანელა“;

CSVF₁V: ჩმაზა-ჰ-რა „ავადმყოფობა“;

F₁F₁VCV: ჰზაზა „ქვრივი“;

F₂F₁VF₁V: ხშაშა „გრილი“;

SF₂VCV: მჰგჰა „სუფრის კოვზი“.

CVCCV

CVCCV სტრუქტურა 67 ძირს ითვლის, რომლებიც **CVCF₁V**, **CVCF₂V**, **CVCSV**, **CVF₁CV**, **CVF₁F₁V**, **CVF₁F₂V**, **CVF₂F₁V**, **CVSCV**, **CVSF₁V**, **CVSF₂V**, **CVSSV**, **F₁VCF₂V**, **F₁VF₁F₁V**, **F₁VSCV**, **F₂VCCV**, **F₂VCF₁V**, **F₂VF₁CV**, **F₂VSCV**, **F₂VSF₁V**, **SVCF₂V**, **SVF₁SV**, **SVF₂CV**, **SVSCV**, **SVSF₂V**, **SVS^oF₁V** და **SVS^oSV** ქვესტრუქტურებითაა წარმოდგენილი.

CVSCV ქვემოდეღის 17 ძირი დადასტურდა:

ბარგზ „რთული, ძნელი“

F₂VSCV შვიდი ერთეულითაა რეალიზებული:

ჰენგზ „ვირთხა“

ოთხ-ოთხი ძირითაა წარმოდგენილი CVCF₂V, CVSF₂V და SVSCV:

CVCF₂V: ჯგზლა „ძუნწი“;

CVSF₂V: ჩამჰჰ „ნეკერჩხალი“;

SVSCV: ნგრჩა „კანაფი“.

სამ-სამი ძირით გამოვლინდა CVSF₁V და CVSSV:

CVSF₁V: ჯგმზ „ხახვი“;

CVSSV: კარმ „მახველი“.

ორ-ორი ძირით დასტურდება CVF₁F₂V, F₁VCF₂V, F₁VSCV, F₂VCCV, SVCF₂V და

SVF₂CV:

CVF₁F₂V: ყაშჰა „ყაყაჩო“;

F₁VCF₂V: სათჰა „ფერფლი, ნაცარი“;

F₁VSCV: შარდა-ხა-რა „გადიდება“;

F₂VCCV: ჰაზჯა „მუქი ნაცრისფერი“;

SVCF₂V: რგჰა „საწყალი“;

SVF₂CV: მახჩა „აქლემი“.

თითო ძირის შემცველია CVCF₁V, CVCSV, CVF₁CV, CVF₁F₁V, CVF₂F₁V, F₁VF₁F₁V,

F₂VF₁CV, F₂VCF₁V, F₂VSF₁V, SVF₁SV, SVSF₂V, SVS^oF₁V და SVS^oSV:

CVCF₁V: ყაფზ „წითელი“;

CVCSV: ჰგჰა „მგელი“;

CVF₁CV: ჰგშთა „ჩიფჩიფა“;

CVF₁F₁V: ყაშჰა „ხასიათი“;

CVF₂F₁V: ტახსა „არამტკიცე, მყიფე“;

F₁VF₁F₁V: შასსა „საქონელი, პირუტყვი“;

F₂VF₁CV: ჰასფა „დანა“;

F₂VCF₁V: ჰგზჰა-რა „სიგიჟე“;

F₂VSF₁V: ჰგმსა-გა „ცოცხი“;

SVF₁SV: რეზნა „ვერცხლი“;
SVSF₂V: ლგმჰა „ყური“;
SVS^oF₁V: მაძსა „ძალიან ბასრი“;
SVS^oSV: მაძრა „ადვილი“.

CCVCCV

CCVCCV მოდელში ოთხი ძირია – CF₁VCF₁V, CF₂VCF₁V, CSVCF₁V და CSVSF₂V ქვემოდელებში გადანაწილებული:

CF₁VCF₁V: ა-წა-ფსაფსა-რა „დანესტიანება“;
CF₂VCF₁V: ფხასთა „უბედურება“;
CSVCF₁V: ფრაფს „წინსაფარი“;
CSVSF₂V: ცლამჰა „ება“.

CVCVCC

CVCVCC მოდელი C^oSVCF₁ და S^oVCF₁ ქვემოდელების ორი ძირითაა რეალიზებული:

C^oSVCF₁: დამჰფს „ღვედი“;
S^oVCF₁: ჭათაფს „ჩირქი“.

CVCVC

CVCVC მოდელი CVCVC, CVCVF₁, CVCVS, CVF₁VC, CVF₁VF₁, CVF₂VS, CSVVC, CVSVF₁, CVSVF₂, F₁VF₁VF₂, F₁VSVC, F₁VSVF₁, F₁VSVF₂, F₂VCVC, F₂VF₁VF₁, F₂VSVC, SVCVF₁, SVCVS, SVF₂VC, S^oVSVC ქვემოდელებში გადანაწილებულ 38 ძირს ითვლის.

ხუთ-ხუთი ძირის შემცველია CVCVC და CVCVS:

CVCVC: ძეძგც „სინდიოფალა“;
CVCVS: თობარ „ძეხვი“.

F₂VCVC ქვემოდელი სამ ძირს შეიცავს:

ჰათგყ „კვერი“

ორ-ორი ძირითაა წარმოდგენილი CVCVF₁, CVF₁VC, CVF₁VF₁, CVSVF₁, CSVVC, F₁VSVC, F₂VSVC და SVCVS:

CVCVF₁: ძაწგს „ნეკნი“;
CVF₁VC: კასგჯ „ფშანი“;
CVF₁VF₁: კაზგზ „შემცივნება, კანკალი“;

CVSVF₁: ქემას-რა „ჩიკორის თამაში“;

CVSVC: დამაყო „ხიწვი“;

F₁VSVC: შარტქ „მტკაველი, ციდა“;

F₂VSVC: ჰუნაფ „თაგვი“;

SVCVS: მაჭერ „მოცხარი“.

თითო ძირით ვლინდება CVF₂VS, CVSVF₂, F₁VF₁VF₂, F₁VSVF₁, F₁VSVF₂, F₂VF₁VF₁, SVF₂VC, SVCVF₁ და S^oVSVC:

CVF₂VS: ჯაჭუნ „ოჩანი ცხენი“;

CVSVF₂: ბალრდ „სრულწლოვანი“;

F₁VF₁VF₂: შაშგხ „საბანი, ზეწარი“;

F₁VSVF₁: სარშხ „საუზმე“;

F₁VSVF₂: შარახ „ირემი“;

F₂VF₁VF₁: შაშგშ „მაჩვი“;

SVF₂VC: ლაჭგჯო „ენბელა“;

SVCVF₁: მაჩეს-რა „ელვა“;

S^oVSVC: ჟარად „სიმღერა“.

CVCCVC

CVCCVC მოდელში CVCCVC, CVCSVC, CVF₁CVF₁, CVF₁SVF₁, CVF₂CVF₂, CVSCVC, CVSCVF₁, CVSCVS, CVSF₂VF₂, CVS^oCVS^o, F₂VCSVC, F₂VF₁SVF₁, F₂VSF₁VS, F₂VS^oF₂VS^o, SVF₂F₂VF₂ ქვემოდებლის 31 ძირი გამოვლინდა.

CVSCVS ყველაზე გავრცელებული ქვემოდელია, რომელიც 10 ძირით ვლინდება. მათგან ექვსის ხმოვნები და C₁C₃-C₂C₄ იდენტურია, ოთხისა – არაიდენტური:

წერ-წერ „ჭრიჭინა“;

ჯარგან „ჩიჩობი“.

CVF₁CVF₁, CVSCVC და CVSCVF₁ სამ-სამი რედუპლიცირებული ძირით გვხვდება. აღსანიშნავია, რომ CVF₁CVF₁ ქვემოდელის სამივე ძირში V₁V₂ და C₁C₃-C₂C₄ მსგავსია, სხვებისა – განსხვავებული:

CVF₁CVF₁: კაზკაზ „ბრჭყვიალა“;

CVSCVC: კანტტყო „წელი“;

CVSCVF₁: ყუნდუზ „სიასამური“.

ორი ძირის შემცველია **CVS°CVS°**, რომლის ოდენ **C₁C₃** არის არაიდენტური:

ყაფ-ჭაფ „უსწორმასწორო“

თითო რედუპლიცირებული ძირითაა წარმოდგენილი **CVCCVC**, **CVF₁SVF₁**, **CVF₂CVF₂**, **F₂VCSVC**, **F₂VF₁SVF₁**, **F₂VSF₁VS**, **F₂VS°F₂VS°**, **SVF₂F₂VF₂**. მათგან **CVCCVC** და **F₂VS°F₂VS°** შეიცავს მსგავს **V₁V₂** და **C₁C₃-C₂C₄**-ს, სხვებში, **V₁V₂**-ისა (**CVF₂CVF₂** გამონაკლისია – არაიდენტურხმოვნებიანია) და **C₂C₄**-ისაგან განსხვავებით, **C₁C₃** არაიდენტურია:

CVCCVC: ყატ-ყატ „ყბედი“;

CVF₁SVF₁: ქგჟმგჟ „ძველმანები, კონკები“;

CVF₂CVF₂: ცაჰგჰ-რა „კენესა“;

F₂VCSVC: ხგჰმგჰ „ნაფოტი“;

F₂VF₁SVF₁: ხგშმგშ „აქცენტი (საუბრისა)“;

F₂VSF₁VS: ხარგარ „ბუნდოვანი“;

F₂VS°F₂VS°: ჰაფჰაფ „უდავოდ, უსათუოდ“;

SVF₂F₂VF₂: ნაჰგჰგჰ „დაუდგრომელი, ცელქი“.

თითო არარედუპლიცირებულ ძირს შეიცავს **CVCSVC** და **CVSF₂VF₂**:

CVCSVC: დაჯმაყო „კუ“;

CVSF₂VF₂: დგრღღ „სამკურნალო ბუჩქი“.

CVCCCVCC

CVCCCVCC მოდელი წარმოდგენილია **CVSCCVSC** და **F₂VSCF₂VSC** ქვემოდელე-ბით, რომელთაგან პირველი ოთხი რედუპლიცირებული, თანაც ხმაბაძვითი ძირით ვლინდება, მეორე – ერთით:

CVSCCVSC: ბგრყ-ჩგრყ „ბაკუნი“;

F₂VSCF₂VSC: ღგრდ-ღგრდ „ფხეკის ხმა“.

CCVCCVC

CCVCCVC მოდელი **CCVSCVF₂** და **CF₂VSCVC** ქვემოდელეების თითო ძირით გამოვლინდა:

CCVSCVF₂: ბჯანდაჰ „კოდალა“;

CF₂VSCVC: ფხარჰჰქ „ჭრიალა; ლაქლაქა“.

CCCVCV

CCCVCV მოდელში CF₁CVCV ქვემოდელის ერთი ძირი გამოვლინდა:

ფშაწაწ „გირაო“

აბაზურ ორმარცვლიან ძირებში გამოვლენილი სტრუქტურების სტატისტიკა მოცემულია ცხრილში (იხ. ცხრილი #21).

2.4. აფხაზურ-აბაზურ სამ- და მეტმარცვლიან ძირთა სტრუქტურა

2.4.1. აფხაზურ სამ- და მეტმარცვლიან ძირთა სტრუქტურა

აფხაზურ ენაში ერთ- და ორმარცვლიანების ოდენობით არა, მაგრამ მაინც დასტურდება სამ- და ოთხმარცვლიანი ძირები, ეს უკანასკნელი ძალიან იშვიათია. სამმარცვლიანი ძირები ვლინდება VVCV, VCVV, VVCCV, VCVCV, CVVCCV, CVVV, CVCVCVC, CVCCVCV, CVCVCV, CCVCVCV, CVCVCCVC, CVVCV, CVCVV, CVCVCCV მოდელების სახით.

VVCV

VVCV მოდელში გამოიყოფა VVCV, VVF₁V, VVF₂V, VVS^oV ქვემოდელებში გადანაწილებული რვა ძირი. VVCV და VVF₂V სამ-სამ ძირს შეიცავს, ხოლო VVF₁V და VVS^oV – თითოს:

VVCV: ააწა „ტომარა“;

VVF₁V: ააშა-ჟგ „ზარმაცი“;

VVF₂V: აახგ „ფაცხის აივნის წინა საძირკველი“;

VVS^oV: ა-ჟედა „ავდარი“.

VCVV

VCVV VCVV ქვემოდელის ოთხ ომონიმურ ძირს შეიცავს:

აბაა „დამპალი“;

აბაა „გამხდარი“;

აბაა „შველის, დახმარების გამომხატველი შორისდებული“;

აბაა 1. „ციხე, ციტადელი“. 2. „ქვის კედელი“.

VVCCV

VVCCV ერთი ძირის შემცველი VVSCV ქვემოდელით რეალიზდება:

VVSCV: აანდა „ლობე“

VCV CV

VCV CV სტრუქტურის ორი ძირი გამოვლინდა VSVSV ქვესტრუქტურის სახით:

ანანა „ფუტკრის ქალღმერთი“;

ანანა „ევა“.

CVVCCV

CVVCCV CVVSCV ქვესტრუქტურის ერთი ძირით ვლინდება:

ა-კანდა-რა „რყევა, რხევა“

CVVV

CVVV მოდელში თითო ძირის შემცველი ორი ქვემოდელი (CVVV, SVVV) გამოიყო:

CVVV: ა-წაა „მცენარე“;

SVVV: ა-მიაა „მორჩი, ნაყარი“.

CVCVCVC

CVCVCVC მოდელის CVCV SVC, CVSVCVS, F₂VF₁VF₂VF₁, F₂VCVF₂VC, F₂VSVF₂VS, CVSVF₁VS, F₂VSVCVS ქვემოდელებში შემავალი შვიდი ძირი დადასტურდა. ქვემოთ მოყვანილი მაგალითებიდანაც ჩანს, რომ ყველა რედუპლიცირებულია, ბოლო ორის გარდა:

CVCV SVC: ა-კჭჭემჭჭ-რა „ქანაობით სიარული“;

CVSVCVS: ა-პგლგპგლ-რა „ფუსფუსი, რევა (ხალხის)“;

F₂VF₁VF₂VF₁: ა-ღზზღღზ-რა „ქვითინი“;

F₂VCVF₂VC: ა-ღაწწღაწწ-რა „შფოთვა, მდელვარება“;

F₂VSVF₂VS: ა-ჰგლგჰგლ-რა „ფუსფუსი“;

CVSVF₁VS: ა-კანგზან-რა „ყოყმანი, რხევა“;

F₂VSVCVS: ა-შარათგნ „შარათინი (აფხაზური ცეკვა)“.

მოხმობილ რედუპლიცირებულ ძირთა ბოლოკიდური ხმოვანი მოკვეცილი უნდა იყოს.

CVCCVCV

CVCCVCV მოდელში გამოიყო CVCCVCV, CVF₁CVF₁V, CVSCVSV, CVSCVCV, F₂VS^oF₂VCV, SVSF₁VSV, F₂VF₁F₂VF₁V, F₂VCF₂VCV, S^oVF₁F₁VSV და S^oVSCVSV ქვემოდელები, რომლებიც ჯამურად 14 ძირს შეიცავს. მხოლოდ CVCCVCV და

CVF₁CVF₁V არის წარმოდგენილი სამ-სამი ძირით, სხვები თითო ძირით რეალიზდება:

CVCCVCCV: ა-ქაც-ქაცა-რს „განძრევა, შერხევა“;

CVF₁CVF₁V: ა-კასკასა-რა „გადასხმა, გადავლება“;

CVSCVSV: ა-გალგალა-რს „ლაცლაცი, ჭანჭყარი“;

CVSCVCCV: ა-კალკაჯა-რს „ბიბინი, ბზინვა“;

F₂VS^oF₂VCCV: ა-ლაჭლაცა-რა „წარმატება, განვითარება; კარგი ზრდა (მცენარისა)“;

SVSF₁VSV: ა-მანშალა „მოხერხებული, ხელსაყრელი“;

F₂VF₁F₂VF₁V: ა-ხაშხ-ხაშხა-რს „ნატეხებად დამსხვრევა“;

F₂VCF₂VCCV: ა-ჰადჰადა-რს „გაჭიანურება, გაჯანჯლება“;

S^oVF₁F₁VSV: ა-ქაშშგრა-ხა-რა „ჯანმრთელობის გაუარესება“;

S^oVSCVSV: ა-ჭრგალა „საქანელა“.

ორი ძირის გარდა (ა-მანშალა „მოხერხებული, ხელსაყრელი“, ა-ჭრგალა „საქანელა“), ყველა რედუპლიცირებულია. აქაც გაორკეცებული ძირის ბოლოკიდური ხმოვანი რედუცირებული ჩანს, ოღონდ **CVCVCVCV** სტრუქტურის ძირებისაგან განსხვავებით, ამ შემთხვევაში სტრუქტურის შუა პოზიციიდანაა ხმოვანი ამოვარდნილი.

CVCVCV

CVCVCV მოდელი რეალიზდება 17 ძირის შემცველი შემდეგი ქვემოდელებით: **CVCVF₁V**, **CVCVSV**, **CVF₁VCCV**, **CVSVF₁V**, **F₁VSVCCV**, **F₂VCCVCV**, **SVCVCV**, **SVCVF₂V**, **SVCVSV**, **SVF₁VSV**.

F₁VSVCCV ხუთი ძირით ვლინდება:

ა-შამაყ 1. „მსხვილფეხა საქონელი“. 2. „ცვილის დიდი სანთელი“

ორ-ორი ძირითაა წარმოდგენილი **CVCVSV**, **CVSVF₁V** და **SVCVSV**:

CVCVSV: ა-კატლა „ქულა (ბავშვების თამაშში)“;

CVSVF₁V: ა-ყარასს „გვრიტი“;

SVCVSV: მაკანა „ჯერ“.

CVCVF₁V, **CVF₁VCCV**, **F₂VCCVCV**, **SVCVCV**, **SVCVF₂V** და **SVF₁VSV** ქვემოდელები თითო ძირითაა გამოვლენილი:

CVCVF₁V: ა-ბაბისა „ბანჯგვლიანი“;

CVF₁VCV: ა-ბაზაქა (ძვ.) „ჯალათი“;

F₂VCVCV: ა-ჰაპაჰა „მოცვი“;

SVCVCV: ა-მაჩყა „აფხაზური თოფის სახეობა“;

SVCVF₂V: ა-მაჩაზა „მინქაფა, მჭადაქვა; კბილის ქვა“;

SVF₁VSV: ა-მაჟარა „კალია“.

CCVCVCV

CCVCVCV CF₂VSVF₂V ქვემოდელოში შემავალი ერთი ძირით გამოვლინდა, რომელიც რედუბლიცირებული ჩანს, მასში გამარტივებული უნდა იყოს **ჩჰ** მიმდევრობა:

ა-ჩჰარაჰა-რა „მოთმინება, სულგრძელობა“

CVCVCCVC

CVCVCCVC F₂VSVCF₁VS ქვემოდელოთა და ერთი ძირითაა რეალიზებული:

ა-ჰარგესარ-რა „ფუსფუსი“

CVVCV

CVVCV სტრუქტურა **CVVSV** ქვესტრუქტურის ერთი ძირითაა წარმოდგენილი:

CVVSV: დარა „ძალიან“

CVCVV

CVCVV სტრუქტურაში **CVCVV**, **F₂VSVV** და **SVSVV** ქვესტრუქტურებში შემავალი სამი ძირი გამოიყო. თითოეული მათგანი თითო ძირით ვლინდება:

CVCVV: ა-თაზია „სანგარი, თხრილი“;

F₂VSVV: ა-ჰაგაა „ერთგვარი არფა“;

SVSVV: ა-მარია „ადვილი“.

CVCVCCV

CVCVCCV მოდელის ერთი ძირის შემცველი **F₁VCVCSV** ქვემოდელო დასტურდება:

F₁VCVCSV: ა-საყაძლა „ტარაღანა“

აფხაზურ სამმარცვლიან ძირებში სტრუქტურათა გავრცელება ნაჩვენებია ცხრილში (იხ. ცხრილი #15).

აფხაზურში **CVCVCCV** და **CVCVCCV** მოდელების მქონე სულ სამი **ოთხმარცვლიანი** ძირია – სამივე რედუბლიცირებული.

CVCVCVCCV

CVCVCVCCV მოდელში CVSVCVSCV ქვემოდელის ერთი ძირი აღმოჩნდა:

ა-ყარაყანჩა-რა „ოდნავ რხევა, ქანაობა“

CVCVCVCV

CVCVCVCV მოდელის ორი ძირია, CVF₁VSVF₁V და SVSVSVF₁V ქვემოდელებში გადანაწილებული:

CVF₁VSVF₁V: ა-ბაშა-მაშა „უბრალო; უვარგისი“;

SVSVSVF₁V: ა-მარტმაჟა-ხა-რა „გამრავლება, მომრავლება“.

აფხაზურ ოთხმარცვლიან ძირთა სტრუქტურები რაოდენობითურთ წარმოდგენილია ცხრილში (იხ. ცხრილი #16).

ამდენად, აფხაზური ხასიათდება უმარცვლო, ერთ-, ორ-, სამ- და ოთხმარცვლიანი ძირეული მორფემებით. მათგან ყველაზე გავრცელებულია ერთმარცვლიანები, რომელთაც მოსდევს ორმარცვლიანი ძირები, მესამე და მეოთხე ადგილზე არის უმარცვლოები და სამმარცვლიანები, ყველაზე იშვიათია ოთხმარცვლიანი ძირები. აფხაზურში გავრცელების მხრივ პირველ ათეულს ქმნის შემდეგი სტრუქტურები: CVCV, CVC, CCV, CV, CVCCVC, CVCCV, CCVC, C, CC და CVCVC. ზემოთ სრულად მოცემულია მარცვლიანობის მიხედვით დაჯგუფებული სტრუქტურების ანალიზი, მათი სიხშირული მონაცემები კი წარმოდგენილია დანართის სახით (იხ. ცხრილები #11-17).

2.4.2. აფხაზურ სამ- და მეტმარცვლიან ძირთა სტრუქტურა

აფხაზურში სამმარცვლიანი ძირები არცთუ ხშირია, ოთხმარცვლიანები კი კიდევ უფრო იშვიათია, თუმცა აფხაზურს აღემატება.

აფხაზურში სამმარცვლიანი ძირები ვლინდება ხუთი მოდელის სახით: VCCVCV, CVCVCVC, CVCCVCV, CVCVCV და CVCVCCV.

VCCVCV

VCCVCV სტრუქტურა VSCVSV ქვესტრუქტურის ერთ ძირს ითვლის:

არცგნა „დედალი“

CVCVCVC

CVCVCVC მოდელში CVCVSVF₁ და CVSVSVS ქვემოდელების ორი ძირია:

CVCVSVF₁: ყატამაზ „შიშველი“;

CVSVSVS: ჯუმარან „თრია“.

CVCCVCV

CVCCVCV მოდელის ოთხი ძირია – **CVCCVCV**, **CVSCVCV**, **F₁VSCVCV** და **SVF₂CVSV** ქვემოდელების სახით წარმოდგენილი:

CVCCVCV: ქგც-ქ'ცგ-ჰ „ყბედი, ჭორიკანა“;

CVSCVCV: ყანძძა „მიმოზა“;

F₁VSCVCV: შარბა „ჯაგრისი, სავარცხელი“;

SVF₂CVSV: რახჩ'ნა „ჯაჭვი“.

CVCVCV

CVCVCV მოდელის 12 ძირი გამოვლინდა – **CVCVCV**, **CVCVSV**, **CVSVCV**, **CVSVF₂V**, **F₁VSVCV** და **F₂VSVCV** ქვემოდელების სახით.

CVCVCV ყველაზე გავრცელებულია – ექვს ძირს ითვლის:

ჯამეჭა „რძიანი კერძი“

ორი ძირით რეალიზდება **CVSVCV**:

ყარბა „ბაბუაწვერა“

თითო ძირს შეიცავს **CVCVSV**, **CVSVF₂V**, **F₁VSVCV** და **F₂VSVCV**:

CVCVSV: ა-დაჯ'ნა „სავათი“;

CVSVF₂V: ჭარჭ'ა „დოყლაპია, უქნარა“;

F₁VSVCV: შამაყ' „საქონელი, პირუტყვი“;

F₂VSVCV: ჰარაკ' „მაღალი“.

CVCVCCV

CVCVCCV მოდელი **CVCVSCV** ქვემოდელის ერთ ძირს ითვლის:

ჯაგუნდა „ჭარხალი“

აბაზურ სამმარცვლიან ძირებში სტრუქტურების რაოდენობა წარმოდგენილია ცხრილში (იხ. ცხრილი #22).

აბაზურში ოთხმარცვლიანი ძირები **CVCVCCV** და **CVCCVCCV** მოდელების სახით ვლინდება.

CVCVCCV მოდელის ხუთი ძირი დადასტურდა – **CVCVF₁VCV**, **CVCVSVSV**, **F₁VSVF₁VSV**, **SVF₁VSVF₁V** და **SVF₂VF₂VF₂V** ქვემოდელებისა, რომელთაგან ოთხი

რედუპლიცირებულია:

CVCVF₁VCV: ყოფა-შოფა-რა „შეგროვება“;

CVCVSVSV: კაბარნა „მაქმანები“;

F₁VSVF₁VSV: შარა-შარა „დამოუკიდებლად“;

SVF₁VSVF₁V: მგჟა-მგჟა „ძროხის მოხმობა“;

SVF₂VF₂VF₂V: ნაპა-ჭაპა „ჭორი“.

CVCCVGVCCV მოდელი **CVSCVGVSCV** და **SVSCVF₂VSCV** ქვემოდელების ორ რედუპლიცირებულ ერთეულს შეიცავს:

CVSCVGVSCV: ბგრყა-ჩგრყა „უსწორმასწორო ზედაპირი“;

SVSCVF₂VSCV: ნამდა-ჭამდა-რა „უმიზნოდ ხეტიალი“.

აბაზურ ოთხმარცვლიან ძირთა სტრუქტურების სიხშირე ნაჩვენებია დანართში (იხ. ცხრილი #23).

ამრიგად, აბაზურში დადასტურდა უმარცვლო, ერთ-, ორ-, სამ- და ოთხმარცვლიანი ძირეული მორფემები, რომელთაგან გავრცელების მხრივ უპირატესია ერთმარცვლიანი და ორმარცვლიანი ძირები, მათ მოსდევს უმარცვლოები და სამმარცვლიანები, ყველაზე ნაკლები დისტრიბუციით ხასიათდება ოთხმარცვლიანი ძირეული მორფემები. აბაზურ ძირეულ მორფემებში წარმოდგენილი სტრუქტურების პირველი ათეული ასეა შედგენილი: **CVCV**, **CVC**, **CCV**, **CV**, **CVCCV**, **CCVC**, **CC**, **CVCVC**, **CCVCV** და **C**. აბაზურში დადასტურებულ ძირეულ მორფემებში გამოვლენილი მოდელები დეტალურად გაანალიზებულია ზემოთ, მოდელების სიხშირული მონაცემები კი მოცემულია დანართში (იხ. ცხრილები #18-24).

2.5. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა შედარებითი ანალიზი

აფხაზურისა და აბაზურის ძირეული მორფემების ანალიზი შესრულდა გამოქვეყნებული აფხაზურ-აბაზური ლექსიკონების საფუძველზე. კორპუსის მსგავსად, აფხაზური ლექსიკონებიც აბაზურისას ბევრად აღემატება რაოდენობრივად და მოცულობითაც. მიუხედავად ამისა, ხსენებულ მასალაზე დაფუძნებული კვლევა იძლევა მნიშვნელოვან შედეგებს როგორც თითოეული მათგანის, ისე მათი მონაცემების ურთიერთშედარებისთვის.

აფხაზურსა და აბაზურშიც ძირეული მორფემები იყოფა უმარცვლო, მხოლოდ კონსონანტებისაგან შემდგარ, ერთ-, ორ-, სამ- და ოთხმარცვლიან ძირებად. ორივეში

პირველ ადგილს იკავებს ერთმარცვლიანი ძირები (აფხაზურში 957 და აბაზურში 653), მეორეზე არის ორმარცვლიანები (აფხაზურში 810 და აბაზურში 519), მესამე ადგილას – უმარცვლოები (აფხაზურში 167 და აბაზურში 77), ხოლო მეოთხე-მეხუთეზე – სამ- (აფხაზურში 63 და აბაზურში 20) და ოთხმარცვლიანები (აფხაზურში 3 და აბაზურში 7).

როგორც აღინიშნა, აფხაზურში 167 უმარცვლო ძირია, აბაზურში – 77. აფხაზურის მსგავსად, აბაზურშიც უმარცვლო ძირებში ძირითადად გავრცელებულია C და CC, თუმცა თუ აფხაზურში ისინი C, CC, CCC თანმიმდევრობითაა წარმოდგენილი, აბაზურში C-ს CC აღემატება. ორივე ენაში C-ს ადგილას დასტურდება C, F₁, F₂ და S, აფხაზურში სონორებიც მ-სა და ნ-ს გამოკლებით. არცერთ მათგანში C-ს პოზიციაში არაა ვ და ჰ ფონემები.

აფხაზური 957 ერთმარცვლიანი ძირი რეალიზებულია 12 მოდელის სახით, ხოლო აბაზური 653 ძირეული მორფემა გადანაწილებულია 11 მოდელში. აფხაზური და აბაზური ერთმარცვლიანი ძირეული მორფემები სტრუქტურულად იდენტურია, მხოლოდ VCC სტრუქტურა არ დადასტურდა აბაზურში. ორივე ენაში ერთმარცვლიანი ძირების ყველაზე გავრცელებული ხუთი მოდელი იდენტური შედგენილობითა და მიმდევრობითაა წარმოდგენილი: CVC, CCV, CV, CCVC და CVCC.

CVC სტრუქტურაში აფხაზურსა და აბაზურში ანლაუტის პოზიციაში დისტრიბუციული სიხშირით გამორჩეული ფონემის აუსლაუტში გამოვლენის ალბათობა ნაკლებია და, პირიქით.

აფხაზური 810 ორმარცვლიანი ძირი წარმოდგენილია 17, ხოლო აბაზური 519 ძირეული მორფემა – 14 სტრუქტურის სახით. აფხაზურ-აბაზურში აბსოლუტური უპირატესობით სარგებლობს CVCV მოდელი, რომლის ოდენ მცირე ნაწილია რედუპლიკაციის გზით მიღებული.

აფხაზური 63 სამმარცვლიანი ძირი განაწილებულია 14, აბაზური 20 ძირი კი – 5 მოდელში. ორივეგან პირველ სამეულს ქმნის CVCVCV, CVCCVCV და CVCVCVC მოდელები.

აფხაზურის სამი და აბაზურის შვიდი ოთხმარცვლიანი ძირი ორი მოდელის სახით დასტურდება, ორივეგან ჭარბობს CVCVCVCV სტრუქტურა.

აფხაზურში ჯამში 48 სტრუქტურის სახით რეალიზებული 2000 ძირეული

მორფემა გამოვლინდა, აბაზურში კი 35 მოდელში გადანაწილებული – 1276 ძირი. ძირეული მორფემის ფარგლებში აფხაზურსა და აბაზურში ყველაზე გავრცელებული ოთხეული ასეთი სტრუქტურისა და თანმიმდევრობისაა: **CVCV**, **CVC**, **CCV** და **CV**. სხვა მოდელების უმეტესობაც მსგავსია, მაგრამ განსხვავებულია მათი სიხშირული მიმდევრობა.

ორივე ენაში თითქმის ყველა სტრუქტურასა და პოზიციაში აბსოლუტური უპირატესობით სარგებლობს ა ხმოვანი (აფხაზურში გამონაკლისია **CSVF₁**, რომლის 10 ძირიდან შვიდშია **გ**, ხოლო აბაზურში – **F₂F₁V** ქვემოდელი, რომლის ექვსი ძირიდან ოთხშია **გ**), მეორე ადგილზეა **გ**, რაც დადასტურდა მთლიანი ენობრივი მასალის ამსახველი კორპუსული კვლევითაც. იშვიათია სხვა ხმოვნები, კერძოდ, აფხაზურში ი დასტურდება 28 (მოდელებში ასეა განაწილებული: **CV** – 9, **CVC** – 7, **CVCV** – 3, **CCV** – 3, **CVVV** – 2, **CVCCV** – 2, **CCVC** – 1, **VCV** – 1), აბაზურში კი – 14 ერთეულში (მოდელებში: **CVC** – 5, **CCV** – 3, **CV** – 2, **CVCV** – 2, **V** – 1, **VCVCV** – 1). აფხაზურში უ რეალიზდება 14, ხოლო აბაზურში – 15 ერთეულში, კერძოდ, აფხაზურში ის წარმოდგენილია **CV** (5), **CVC** (2), **CVCV** (2), **VCC** (2), **CCV** (2), **CVCCV** (1) მოდელებში, ხოლო აბაზურში – **CV** (6), **CVC** (4), **CCV** (3), **CVCC** (2) სტრუქტურებში. აფხაზურში ე გამოვლინდა 13 (მოდელებში: **CVC** – 9, **CVCC** – 4, **VC** – 2), აბაზურში კი – ოთხ ერთეულში (ოთხივე **CVC** მოდელში). ორივე ენაში **ო** წარმოდგენილია რვა-რვა ძირში: აფხაზურში ის რეალიზდება **CVC** (7), **CCVC** (1), ხოლო აბაზურში – **CVC** (4), **CVCV** (2), **V** (1), **CVV** (1) მოდელებში.

ამდენად, აფხაზური და აბაზური ძირეული მორფემების ანალიზმა ფაქტობრივად დაადასტურა, რომ ორივე ენა მდიდარია სტრუქტურული ნაირსახეობებით. მათთვის ამოსავლად ნაგულისხმევი CV მოდელი საკმაოდ გავრცელებულია, მაგრამ მის გვერდით არათუ არსებობს სხვა მოდელები, არამედ ბევრადაც კი აღემატება მას. იგივე აზრი გატარებულია ჩემს მოხსენებაში „აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ამოსავალი სტრუქტურა“, სადაც აფხაზურ-აბაზურ ენათა სინქრონიული ვითარების ჩვენების პარალელურად არგუმენტად მოხმობილია ის გარემოება, რომ ამ ენათა ეტიმოლოგიურ ლექსიკონებში აღდგენილია უამრავი ძირ-ფუძე, რაც აჩვენებს არა მარტო აფხაზურ-აბაზურ, არამედ საერთო აფხაზურ-ადილურ დონეზეც კი არაერთი თანხმოდანკომპლექსის არსებობას (ფხ, ბზ, ბლ, ბჟ, შხ...). ეს კი აბათილებს

მოსაზრებას, რომ ამ ენათათვის ამოსავალში ოდენ **CV** მოდელის ძირები იყო დამახასიათებელი (ფონიავა 2019, 73-74). ვ. ჩირიქბა საერთო დასავლურ კავკასიური ძირისთვის გამოყოფს **VC(C)V, C(C)V, C(C)VC(C)V** სტრუქტურულ მოდელებს, ხოლო უშუალოდ საერთო აფხაზურისთვის (აფხაზურ-აბაზურისთვის) – **VC(C)V, C(C)V, CVC, CVC(C)V** სტრუქტურის ძირებს (Chirikba 1996). აფხაზურ-აბაზურში **CVC, CCV, CVCC, CCVC** და **CVCV** მოდელების რეკონსტრუქციას მხარს უჭერს ა. შაგიროვისა და მ. ჩუხუას ეტიმოლოგიური კვლევები (Шаги́ров 1977, Шаги́ров 1977а, Чухуа 2021).

2.6. II თავის დასკვნა

სადისერტაციო ნაშრომის მეორე თავში გამოცემულ აფხაზურ და აბაზურ ლექსიკონებზე დაყრდნობით გაანალიზდა აფხაზურისა და აბაზურის საკუთარი ლექსიკური ფონდის ძირეული მორფემები. ისინი დაჯგუფდა უმარცვლო, ერთ-, ორ-, სამ- და მეტმარცვლიან ძირებად. თითოეულ მათგანში გამოიყო მოდელები და ქვემოდელები. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა სპეციალური და შედარებით-სტატისტიკური ხასიათის დეტალური ანალიზი აქამდე არ ჩატარებულა.

კვლევის შედეგად მარცვლიანობის მიხედვით დაჯგუფებულ ძირებში გამოიყო სტრუქტურები და ქვესტრუქტურები, გაირკვა მათში ხმოვნებისა და სათანადო შემთხვევებში თანხმოვნების განაწილების საკითხები; დადგინდა უმარცვლო, ერთ-, ორ-, სამ- და ოთხმარცვლიან ძირეულ მორფემებში გამოვლენილი მოდელების გავრცელების სიხშირე, მერე კი შეჯამდა როგორც აფხაზური, ისე აბაზური მთლიანი ძირეული მორფემის მოდელთა სიხშირული მაჩვენებლები. ბოლოს შედარდა აფხაზურისა და აბაზურის ძირეული მორფემების კვლევისას მიღებული შედეგები, გამოვლინდა საერთო და განსხვავებული მახასიათებლებიც:

აფხაზურში 48 მოდელი დადასტურდა, აბაზურში – 35, მაგრამ ორივე ენაში სიხშირული უპირატესობით სარგებლობს ერთ- და ორმარცვლიანი ძირები, მესამე და მეოთხე ადგილებს ინაწილებს უმარცვლოები და სამმარცვლიანები, ხოლო ყველაზე იშვიათად რეალიზდება ოთხმარცვლიანი ძირები.

უმარცვლო ძირები აფხაზურში **C, CC, CCC** თანმიმდევრობით რეალიზდება, აბაზურში კი **CC** სჭარბობს **C**-ს.

აფხაზურისა და აბაზურის ერთმარცვლიანი ძირეული მორფემები სტრუქტურულად ერთმანეთს ემთხვევა, ერთადერთ განსხვავებას ქმნის **VCC** სტრუქტურის ძი-

რების არარსებობა აბაზურში.

ორივე ენაში **CVC** სტრუქტურაში ფონემის გამოვლენის სიხშირე ანლაუტში უკუპროპორციულია აუსლაუტში მისი გამოვლენის სიხშირისა.

აფხაზურსა და აბაზურში ორმარცვლიანებში ყველაზე გავრცელებულია **CVCV** მოდელი, სამმარცვლიანებში – **CVCVCV**, **CVCCVCV** და **CVCVCVC** მოდელები, ხოლო ოთხმარცვლიანებში – **CVCVCVCV**.

ორივე ენაში აბსოლუტური უპირატესობით სარგებლობს ა ხმოვანი. იგივე შედეგი აჩვენა პირველი თავის ფარგლებში ჩატარებულმა კორპუსულმა კვლევამაც.

III თავი. აფხაზურ-აბაზურ აფიქსურ მორფემათა სტრუქტურა

ნაშრომის პირველი თავი დაეთმო ფონემათა დისტრიბუციის შესწავლას მთელ აფხაზურ-აბაზურ ენობრივ სისტემაში, მეორე თავში განხილულ იქნა ძირეული მორფემების სტრუქტურა, მესამე თავი კი ეხება აფხაზურ-აბაზურ აფიქსურ მორფემათა ფონემატურ სტრუქტურას.

ძირეული მორფემების მსგავსად, ეს საკითხიც შესწავლილია გამოცემული ლექსიკონებისა და იმ ნაშრომების მიხედვით, რომლებიც უშუალოდ მიეძღვნა ან მათში მეტ-ნაკლებად თავმოყრილია აფხაზურ-აბაზური აფიქსები: ქ. ლომთათიძის „ლოკალურ პრევერბთა ძირითადი სახეობანი და მათი გაფორმება აფხაზურსა და აბაზურში“ (თბილისი, 1982), რ. კლიჩევის „Глагольные Суффиксы направления в Абазинском и Абхазском Языках“ (Черкесск, 1972) და „Локально-превербное образование глаголов абазинского языка“ (Черкесск, 1994), ნ. მაჭავარიანის „აფხაზური ენის აფიქსები და მოდალური ელემენტები (გრამატიკული მიმოხილვითურთ)“ (თბილისი, 2020), თ. გვანცელაძის „აფხაზური და ქართული ენების შემსწავლელთათვის“ (თბილისი, 2003), ქ. ლომთათიძის „აბაზური ენა“ (თბილისი, 2006) და ნ. თაბულოვას „Грамматика абазинского языка: Фонетика и морфология (Черкесск, 1976). გამოქვეყნებულ ლექსიკონებსა და შრომებში აღწერილია აფიქსების ფუნქცია, ზოგ შემთხვევაში, ეტიმოლოგიაც, ნ. მაჭავარიანს გამოყოფილი აქვს მათში იშვიათად და ინტენსივობით გამორჩეული ფონემებიც (მაჭავარიანი 2020, 38).

არსებული შრომებისაგან განსხვავებით, წინამდებარე კვლევა ეთმობა აფხაზური და აბაზური აფიქსური მორფემების დეტალურ სტრუქტურულ ანალიზს, თუ რომელი მოდელებია გავრცელებული, როგორია მათში ფონემათა გამოვლენის საკითხები. ამდენად, აფიქსური მორფემების ამგვარი კვლევა სიახლეა ორივე მათგანისთვის.

მესამე თავის პირველ ქვეთავში გაანალიზებულია აფხაზურ აფიქსთა ფონემატური სტრუქტურა, მეორეში – აბაზურის, მესამე ქვეთავი ეთმობა მათ ურთიერთმედარებას, ხოლო თავი მთავრდება დასკვნით.

სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში ამ თავში წარმოდგენილ საკითხებზე მომზადდა ორი მოხსენება („აფხაზურ აფიქსთა ფონემატური სტრუქტურისათვის“, ³⁷

³⁷ Natia Poniava. 'On the Phonemic structure of Abkhaz affixes', *Тезисы докладов IV Международной научной конференции «Кавказские языки: генетикоареальные связи и типологические общности* (Махачкала,

„აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ამოსავალი სტრუქტურა“³⁸) და ერთი სტატია („აფხაზურ-აბაზურ აფიქსურ მორფემათა ფონემატური სტრუქტურა (I. აფხაზური მორფემები)“³⁹), რომელთა ძირითადი შედეგები ასახული იქნება ქვემოთ, სათანადო ადგილას.

3.1. აფხაზური აფიქსური მორფემების სტრუქტურული ანალიზი

წინამდებარე დისერტაციის ფარგლებში მომზადდა ზემოხსენებული მოხსენება აფხაზურ აფიქსთა ფონემატური სტრუქტურის შესახებ, რომელიც მოგვიანებით განივრცო და გამოქვეყნდა სტატიად. ნაშრომში განხილულია პრეფიქსთა და სუფიქსთა ფონემატური სტრუქტურა, მორფემებში გაანალიზებულია ლოკალური პრევერბები და ძირ-სუფიქსებიც, რადგანაც ისინი აფიქსების დანიშნულებით ფუნქციონირებს. თითოეულ მათგანში ცალ-ცალკეა შესწავლილი სეგმენტირებადი და არასეგმენტირებადი ერთეულები, ვინაიდან სეგმენტირებად მორფემებში ისეთი მიმდევრობები ვლინდება, რაც არასეგმენტირებადში არ რეალიზდება. კვლევამ 312 მორფემა გამოავლინა, რომელთაგან 183 პრევერბია, 59 – პრეფიქსი, სუფიქსების რიცხვი კი 129-ს შეადგენს.

მასალის ანალიზმა აჩვენა, რომ აფხაზურის 59 პრეფიქსი ასეთი მოდელების სახითაა წარმოდგენილი: არასეგმენტირებადი (49): V (3), VV (1), VC (9), VCV (1), CVCCV (1), VCVCCV (1), CV (13), C (20); სეგმენტირებადი (10): VCC (2), VCV (1), VCCV (6), CCV (1).

აფხაზურში გამოვლენილი 124 პრევერბი გადანაწილებულია შემდეგ სტრუქტურებში: არასეგმენტირებადი (65): VV (1), CV (31), C (9), CCV (19), CVC (1), CVCV (3), CCVV (1); სეგმენტირებადი (59): CCV (16), CVC (19), CVCV (11), CVV (2), CVCCV (2), CCCV (1), CCVC (3), CCVVCV (5).

აფხაზური ენისთვის დამახასიათებელი 129 სუფიქსი რეალიზებულია ქვემოთ მოცემული მოდელების სახით: არასეგმენტირებადი (92): V (2), VV (1), VC (6), VCV (1), CV (40), C (25), CVV (1), CCV (8), CCVC (1), CVC (4), CC (2), CVCC (1); სეგმენტირებადი

2014), 144-145.

³⁸ ნათია ფონიავა, „აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ამოსავალი სტრუქტურა“, *ენა და თანამედროვე ტექნოლოგიები V – ისტორიული და ეტიმოლოგიური ლექსიკოგრაფიის საკითხები* (თბილისი, 2019), 73-74.

³⁹ Natia Poniava. 'Phonemic Structure of Abkhaz-Abaza Affixal Morphemes (I. Abkhaz Morphemes)'. *Caucasiologic papers*, #6 (Tbilisi, 2014a): 220-243.

(37): VC (2), VCC (1), CV (1), CVV (1), CCV (1), CVCVCV (3), CVCCV (1), CCVCV (1), CVC (12), CC (5), CVCC (2), CVVC (1), VVCC (1), CVVCC (1), CCCV (1), CVVCVC (1), CVCV (2).

კვლევისას გამოიკვეთა, რომ პრეფიქსებში ყველაზე ხშირია C და CV, პრეფერებში ძალზე გავრცელებულია CCV, CV და CVC (ამ მოდელში ჭარბობს ნასახელარი პრეფერები), ხოლო სუფიქსებში CV და C აღემატება სხვა სტრუქტურებს. სტატია შეიცავს ჩამოთვლილი მოდელების ყველა აფიქსს მაგალითებითურთ (Poniava 2014a, 220-243).

დასახელებულ ნაშრომში დეტალურადაა გაანალიზებული აფიქსური მორფემები, განხილულ მორფემებს ახლავს ილუსტრაციები, ამიტომ ამ კვლევიდან მხოლოდ ზემოთ მოხმობილი ძირითადი დებულებები იქნება მოყვანილი და სტრუქტურების მიხედვით მაგალითები არ გამეორდება.

სტატიის გამოქვეყნების შემდეგ, აბაზური მორფემების მოძიებისა და მათთან აფხაზური მასალის შედარებისას, აფხაზურშიც აღმოჩნდა ზოგი ისეთი აფიქსი, რომელიც სტატიაში გამორჩენილია, ამიტომ ამ ქვეთავში მხოლოდ ეს ცვლილება აისახება და თითოეული მოდელისთვის ოდენ თითო მაგალითი იქნება შემოთავაზებული.

3.1.1. აფხაზური პრეფიქსები

აფხაზურ არასეგმენტირებად პრეფიქსებს დაემატა ახალი მასალა V და CV მოდელებში.

V მოდელში სამის ნაცვლად აღმოჩნდა ხუთი ერთეული. ხუთივე ა ხმოვნის სახით, ცხადია, განსხვავებული ფუნქციით:

ა- – კრებით რიცხვით სახელთა პრეფიქსი: ა-ჟაბა „ათივე“

CV მოდელში დამატებით სამი აფიქსი გამოვლინდა (CV, SV ქვემოდელების), ა, გ ხმოვნებისა და დ, ნ, ჯ თანხმოვნების შემცველი:

SV: ნა- – საიქეთო მიმართულების ზმნისწინი: დ-ნა-ზ-გო-მტ „მე ის (ად.) იქით მიმყავს“.

ამრიგად, სტატიაში გაანალიზებულ აფხაზურ არასეგმენტირებად პრეფიქსებს ჯამში დაემატა ხუთი აფიქსი, შესაბამისად, მათი რაოდენობა განისაზღვრა 64 ერთეულით. აღსანიშნავია, რომ ზემოდასახელებულ სტატიაში არასეგმენტირებად მასალაში მოქცეული თითო აფიქსის შემცველი CVCCV და VCVCCV მოდელები უნდა კვალიფიცირდეს სეგმენტირებადად. ამ ცვლილების გათვალისწინებით, აფხაზურში გამოდის

ექვს-ექვს მოდელად წარმოდგენილი 52 არასეგმენტირებადი და 12 სეგმენტირებადი პრეფიქსი. პრეფიქსთა გავრცელების თანმიმდევრული სიხშირე ასეთია: არასეგმენტირებადი (52): **C** (20), **CV** (16), **VC** (9), **V** (5), **VV** (1), **VCV** (1); სეგმენტირებადი (12): **VCCV** (6), **VCC** (2), **VCV** (1), **CCV** (1), **CVCCV** (1), **VCVCCV** (1) (იხ. ცხრილი #25).

3.1.2. აფხაზური პრევერბები

აფხაზურში დადასტურებულ 124 პრევერბს დაემატა ერთი **CCV** მოდელის, კერძოდ, **SCV** ქვემოდელის არასეგმენტირებადი ლოკალური პრევერბი:

მგა- – შიგ, შუაგულში (მუცელში): **მ-ა-ამგა-ზ** „შიგ ჩაყრილი იყო“.

ამდენად, აფხაზურში რეალიზებულია **CCV** მოდელის 20 პრევერბი, შესაბამისად, არასეგმენტირებადი პრევერბების რიცხვი გახდა 66. აფხაზური 125 პრევერბი წარმოდგენილია შვიდ მოდელში ასეთი თანმიმდევრობით გადანაწილებული არასეგმენტირებადი 66 ერთეულით: **CV** (31), **CCV** (20), **C** (9), **CVCV** (3), **CVC** (1), **VV** (1), **CCVV** (1), ხოლო სეგმენტირებადი 59 პრევერბი ამგვარად დაჯგუფებული რვა მოდელის სახით ვლინდება: **CVC** (19), **CCV** (16), **CVCV** (11), **CCVCV** (5), **CCVC** (3), **CVV** (2), **CVCCV** (2), **CCCV** (1) (იხ. ცხრილი #26).

3.1.3. აფხაზური სუფიქსები

რამდენიმე ახალი ერთეული დაემატა აფხაზურ არასეგმენტირებად სუფიქსებს, კერძოდ, **VC**, **CV**, **C**, **CCV** და **CC** მოდელებს.

VC სტრუქტურაში გამოვლინდა **VS** ქვესტრუქტურის **ა** და **ნ** ფონემების შემცველი ერთი სუფიქსი:

-ან – მდედრობითი სქესის ცხოველ-ფრინველთა სუფიქსი: **ა-ჩე-ან** „ფაშატი“

CV სტრუქტურას **CV**, **F₁V**, **F₂V**, **SV**, **S^oV** ქვესტრუქტურების 18 ერთეული დაემატა, რომელთაგან 16 ერთეულში ვლინდება **ა**, ორში – **გ**, თანხმოვანთა განაწილება კი ასეთია: ოთხი **რ**, სამი **ზ**, ორი **ბ**, თითო **თ**, **გ**, **ჯ**, **ლ**, **ნ**, **შ**, **ს**, **ჰ**, **ჟ**:

SV: **-ნგ** (< **-ნა**) – ჯერობის სუფიქსი: **ზ-ნგ** „ერთხელ“

C სტრუქტურაში **C**, **F₁**, **F₂**, **S**, **S^o** ქვესტრუქტურების დამატებით შვიდი სუფიქსი გამოვლინდა, რომლებიც ორი **ნ**-სა და თითო **ჰ**, **ჩ**, **ს**, **წ**, **ჟ** ფონემების სახით რეალიზდება:

S: **-ნ** – უარყოფითი ბრძანებითის ფორმების სუფიქსი: **მგ-ჟ-მ-გა-ნ** < **მგ-ჟ-მ-გა-მ**

„არ წაილო შენ (კ.)!“

CCV მოდელს CSV ქვემოდელის ა ხმოვნიათ ერთი სუფიქსი დაემატა:

-ფნგ – -თან ახლოს: ამშენ ა-ფნგ „ზღვასთან ახლოს“

CC სტრუქტურაშიც CF₁ ქვესტრუქტურის დამატებით ერთი სუფიქსი აღმოჩნდა:

-ფს – მდებრობითი სქესის ცხოველ-ფრინველთა სუფიქსი: ა-ლა-ფს „ძუკნა“

ამრიგად, დამატებითი მასალების ჩათვლით, აფხაზურში ჯამურად 157 სუფიქსი დაფიქსირდა. არასეგმენტირებადი 120 სუფიქსი ვლინდება შემდეგი თანმიმდევრობის 12 მოდელად: CV (58), C (32), CCV (9), VC (7), CVC (4), CC (3), V (2), VV (1), VCV (1), CVV (1), CCVC (1), CVCC (1), ხოლო სეგმენტირებადი 37 სუფიქსი გადანაწილებულია 17 მოდელში ასეთი რიგით: CVC (12), CC (5), CVCVCV (3), VC (2), CVCC (2), CVCV (2), VCC (1), CV (1), CVV (1), CCV (1), CVCCV (1), CCVCV (1), CVVC (1), VVCC (1), CVVCC (1), CCCV (1), CVVCVC (1) (იხ. ცხრილი #27).

აფხაზურში სულ 346 მორფემა დადასტურდა. სუფიქსები 157 ერთეულს შეადგენს და სჭარბობს როგორც პრეფიქსებს, ისე პრევერბებს. ამ ორს შორის კი პრევერბები (125) აღემატება პრეფიქსებს (64).

3.2. აბაზური აფიქსური მორფემების აგებულება

აფხაზურის მსგავსად, აბაზური აფიქსური მორფემებიც პრეფიქსებისა და სუფიქსების სახითაა წარმოდგენილი. მორფემებში განხილულია ლოკალური პრევერბები და ძირ-სუფიქსებიც, რადგანაც ისინიც აფიქსების ფუნქციას ასრულებს. სინქრონია-დიაქრონიის გასამიჯნად, ცალ-ცალკეა წარმოდგენილი ადვილად სეგმენტირებადი და არასეგმენტირებადი აფიქსები, რადგან სეგმენტირებად მორფემებში ვლინდება არასეგმენტირებადისთვის უჩვეულო მოდელები.

აბაზურ აფიქსებთან მოყვანილი ილუსტრაციები ძირითადად აღებულია ქ. ლომთათიძისა (აბაზური ენა) და ნ. თაბულოვას (Грамматика абазинского языка: Фонетика и морфология) ნაშრომებიდან (ლომთათიძე 2006, Табулова 1976).

3.2.1. აბაზური პრეფიქსები

აბაზურში საკმაო რაოდენობით ვლინდება პრეფიქსები. როგორც აღინიშნა, მათში გამოიყოფა არასეგმენტირებადი და სეგმენტირებადი ერთეულები.

არასეგმენტირებადი პრეფიქსები

V

ა- – ლ-ს რიგის III პირის (არაგონ. კ.) ნიშანი მხ. რ.-ში: ს-ა-ბა-ტ „მან მნახა მე“.

V მოდელში სხვადასხვა ფუნქციის მქონე ექვსი პრეფიქსია, ა-ს სახით წარმოდგენილი.

VC

VC მოდელი რეალიზდება VF₁ (1) და VS (2) ქვემოდელების სამი პრეფიქსის სახით:

VF₁: გმ- – ინფინიტურ ზმნათა ვითარების საგარემოებო ელემენტი: დ-გმ-ცა-ჟს „როგორც მიდის“;

VS: ან- – ინფინიტურ ზმნათა დროის საგარემოებო ელემენტი (დ-ან-ცა-ჟს „როცა მიდის“).

ხმოვნის პოზიციაში ერთ აფიქსში რეალიზდება ა, ორში – გ. თანხმოვნებიდან წარმოდგენილია ნ, რ და შხ.

VCV

VCV სტრუქტურის ერთი პრეფიქსია აბაზურში, რომელშიც თავკიდურად და ბოლოკიდურადაც ვლინდება ა, თანხმოვნის პოზიციაში კი – თ:

ათა- – კვლავობის გამომხატველი პრეფიქსული ნაწილაკი: დ-ათა-ფეს-ხ-ტ „კვლავ ესროლა მას“.

CV

CV სტრუქტურაში CV (7), F₁V (6), F₂V (2), SV (7) და S^oV (6) ქვემოდელებში გადანაწილებული 28 აფიქსია წარმოდგენილი:

CV: დგ- – დ-ს რიგის III პირის (გონ. კ.) ნიშანი მხ. რ.-ში: დგ-ჟ-იტ „ის გარბის“;

F₁V: შგ- – ლ-ს რიგის II პირის ნიშანი მრ. რ.-ში: შგ-რ-ხ-ფმ-იტ „თქვენ უყურებთ მათ“;

F₂V: ჟა- – სააქეთო მიმართულების ზმნისწინი: დ-ჟა-რ-ბა-ტ „მათ ის (ად.) მო-დაინახეს“;

SV: რგ- – ლ-ს რიგის III პირის ნიშანი მრ. რ.-ში: დარა დ-რგ-ზ-რა-ჩაჟა-ტ „ის მათ მათ ელაპარაკა“;

ს^oV: აგ- – III პირის (მამაკ. კ.) ნიშანი მხ. რ.-ში: **აგ-ჭ-ბა-ტ** „ჩვენ ვნახეთ ის“.

მოდელში შემავალი 28 ერთეულიდან 24 აფიქსში ვლინდება **გ**, 4-ში – **ა**. თანხმოვნებიდან ოთხ აფიქსში გვხვდება **ა**, სამში – **რ**, ორ-ორში – **ბ**, **ს**, **ზ**, **შ**, **ნ**, **ლ**, **ჟ**, თითოში – **დ**, **ც**, **ჯ**, **ჩ**, **ჭ**, **ც** და **ჭ**.

C

C სტრუქტურა შემდეგი ხუთი ქვემოდელითაა წარმოდგენილი: **C (8)**, **F₁ (8)**, **F₂ (2)**, **S (7)**, **ს^o (6)**:

C: ბ- – II პირის ქალთა კლასის კუთვნილებითი პრეფიქსი მხ. რ.-ში: **ბ-ჩე** „შენი (ქ.) ცხენი“;

F₁: ზ- – ინფინიტურ ზმნათა მიზნის საგარემოებო ელემენტი: **დგ-ზ-ცა-ჟ** „რისთვისაც მიდის“;

F₂: შ- – ლ-ს რიგის I პირის ნიშანი მრ. რ.-ში, **ჭ-ს** ალომორფი: **ა-შ-გ-ა-ტ** „ის (ნ.) მიგვაქვს ჩვენ“;

S: მ- – უარყოფის პრეფიქსი: **ა-მ-ც-ს** „რომელიც ჯერ არ წასულა“;

ს^o: ჟ- – II პირის (მამაკ. კ.) ნიშანი მხ. რ.-ში: **ჟარა ჟ-ჭ-იტ** „შენ წერ“.

ცალთანხმოვნიანი აფიქსები 31 ერთეულით არის წარმოდგენილი. მათგან ოთხ-ოთხ აფიქსში დასტურდება **ზ**, **რ**, **ა**, ორ-ორში – **ბ**, **დ**, **შ**, **ლ**, **ჟ**, თითოში – **ჯ**, **ც**, **ჩ**, **ჭ**, **ს**, **ჟ**, **ჭ**, **მ**.

სეგმენტირებადი პრეფიქსები

VCV

VCV სტრუქტურის ოდენ სამი პრეფიქსია აბაზურში. ხმოვნებიდან მხოლოდ ერთ პოზიციაშია **გ**, სხვებში **ა** რეალიზდება თავკიდურადაც და ბოლოკიდურადაც, თანხმოვნებიდან დასტურდება – **ბ** და **მ**:

ა-ბა- – საურთიერთო (საორმხრივო) კატეგორიის სუფიქსი: **ა-აბა-დგრ-ა-ტ** „ისინი ერთმანეთს (ეცნობიან)“.

VCCV

VCCV სტრუქტურის **VSCV (2)** და **VF₂CV (1)** ქვესტრუქტურებში გადანაწილებული სამი პრეფიქსია, რომელთა ერთ პოზიციაშია **გ**, სხვაგან ყველგან **ა** გვხვდება:

VSCV: ან-ბა- – კითხვითი აფიქსი **როდის**: **დ-ან-ბა-ჟ-ბა** „როდის ნახე შენ (კ.) ის (ად.)?“;

V_{F2}CV: აწ-ფა- < აწ + ზა – კითხვითი სუფიქსი სად, საიდან: დ-აწ-ფა-ჟ-ზა „სად ნახე შენ (კ.) ის (ად.)?“.

CCV

CCV მოდელი **F₁CV** ქვემოდელის ა ხმოვნია ერთი პრეფიქსითაა წარმოდგენილი:

შ₀-ფა- < **შ₀-** + **ზა** – კითხვითი პრეფიქსი როგორ: დგ-შ₀-ფა-ცუ „ის (ად.) როგორ არის?“

აბაზურ პრეფიქსთა მოდელების თანმიმდევრული სიხშირე ასახულია დანართში (იხ. ცხრილი #28).

3.2.2. აბაზური პრევერბები

აბაზურის მსგავსად, აბაზურსაც მიმართულების გამომხატველ პრევერბებთან ერთად ახასიათებს ლოკალური პრევერბებიც, რომლებიც, როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია ცნობილი, აწარმოებს სტატიკურ ზმნებს (ხშირად ამოსავალი ლოკალური შინაარსის დაჩრდილვითაც), წარმოქმნის რთულფუძიან დინამიკურ ზმნებს და მათში უჩვენებს მოქმედების გარკვეულ ლოკალიზაციას გადატანითი მნიშვნელობების თანდართვით (ლომთათიძე 1982, 3-4). პრევერბებშიც ცალ-ცალკეა გაანალიზებული არასეგმენტირებადი და სეგმენტირებადი ერთეულები.

არასეგმენტირებადი პრევერბები

CV

CV მოდელი შემდეგი ოთხი სტრუქტურული ქვესახეობით გვხვდება: **CV** (15), **F₁V** (6), **F₂V** (1), **SV** (6):

CV: თა- – შიგნით (სიღრმეში): დ-თა-ნ „შიგ იყო“;

F₁V: ჟგ- – ზედ (გდებით, ცემით): ალს აქ⁰ჯმა ე-ა-ჟგ-ლ-ტ „მაღლი მგელს ეცა“;

F₂V: ხგ- – ზედ, კენ, მიმართულებით: აჟრა ჟა-ე-ხგ-მა-ტ „მას სიბერე მოეწია (დაბერდა)“;

SV: ლო- „შიგ, შორის“: ს-რგ-ლო-ჟპ „მათში ვურევივარ“.

CV მოდელში გამოვლენილი 28 პრევერბიდან თექვსმეტში რეალიზდება გ, თერთმეტში – ა, ერთში – ო, თანხმოვანთა განაწილება კი ამგვარია: სამი ლ, ორ-ორი თ, წ, ჭ, ყ, შ, ვ, ჯ, მ, თითო ფ, დ, ქ, კ, კა, ჟ, შა, ხ და ნ.

C

C სტრუქტურაში სამი ქვეერთეული გამოიყოფა: **C** (7), **F₂** (2), **S** (3):

C: ქ- – ზედ, ზევიდან...: ჴფსარჴჳ სგ-ქ-უ-მა „განა შენი ვალი მადევს?“;

F₂: წ- – ზედ, კენ, მიმართულებით: აჴასა დ-ჴა-რ-წ-შა-ზ „ბატკანი, რომელიც ცხვრის (ფარას) ჩამორჩა“;

S: ლ- – შიგნიდან გარეთკენ: დფსგ ა-ლ-წ-იტ „კვდება (მისი სული სხეულიდან გამოდის)“.

C მოდელში სულ დადასტურებულია 12 პრევერბი, თითოში რეალიზდება ფ, დ, თ, წ, ქ, კ, ყ, ხ, წ, ლ, ნ და მ ფონემები.

CCV

CCV მოდელში ექვსი ქვესტრუქტურაა წარმოდგენილი: **CCV** (2), **CF₁V** (2), **CF₂V** (3), **F₁CV** (4), **F₂SV** (5), **SCV** (1):

CCV: ძვა- – გვერდით: დ-ა-ძვა-პ „გვერდით არის (ახლოს)“;

CF₁V: ბუჯ- – შორის, შუაში: დ-ჴა-რ-ბუჯ-ყ-იტ „მათ შორის გამოედინება (შორის ვარდება)“;

CF₂V: ჩაჴა- – კერასთან, ცეცხლის პირას ყოფნა-მოქმედებასთან დაკავშირებული: ათაბა ჩაჴა-ლგ-რ-გგლ-ტ „ტაფა დადო ცეცხლზე (კერაზე)“;

F₁CV: შთა- – კვალზე, უკან: ჴხაგა ჴ-ა-შთა-მ-ლგ-ნ „შენს აჩრდილს ნუ გამოედევნები!“;

F₂SV: ჴნ(გ)- – შენობასთან, სახლთან დაკავშირებული წინდებული: დგ-ჴნგ-ჴ-მ-გა-ზ „რაც შიგნიდან არ გამოგიტანია“;

SCV: მგჯ- – შიგნით (მუცელში): ჴაჴგნლა დ-ა-მგჯ-წ-იტ „ლამით გაიშლება“.

CCV მოდელის 17 პრევერბიდან 10 ა ხმოვნია, შვიდი კი გ-ს შეიცავს.

CVC

CVC მოდელის ერთადერთი ა ხმოვნიანი პრევერბი დადასტურდა:

გარ- – შემოღობილ-შემოკავებულთან, სადგომთან ყოფნა-მოქმედებასთან დაკავშირებული: აჴანა ლა გარ-ნა-ცა-ტ „შინაური ძალი გააგდო (ბინიდან)“.

CVCV

CVCV მოდელი CVSV ქვემოდელის სამი პრევერბითაა წარმოდგენილი:

გარა – აკვანთან დაკავშირებული მოქმედება, აკვანში წოლა: ასაბჭდ დ-გარა-პ „ჩვილი აკვანში წევს“.

მათგან ერთი პრევერბის ბოლოკიდურად დასტურდება **გ**, სხვა პოზიციებში **ა** გვხვდება.

CCCV

CCCV მოდელში SCF₂V ქვემოდელის **ა** ხმოვნიათ ერთადერთი პრევერბია რეალიზებული:

ლბჭა- – ძირს, ზემოდან ქვევით: არახო ჭა-ლბჭა-ხ-ტ „საქონელი ჩამოვიდა (მთის სამოვრიდან)“.

სეგმენტირებადი პრევერბები

CCV

CCV მოდელი ორი ქვემოდელითა და ექვსი პრევერბითაა გამოვლენილი: **CSV** (4), **SCV** (2). მათგან ოთხ ერთეულში **გ** დასტურდება, ორში – **ა**:

CSV: კ-ნგ- – ზედ მჭიდროდ, შემორტყმით: აჩაჟ დ-ა-კ-ნგ-მ „რაც ტანზე არაა (მიკრული)“;

SCV: მწა- – წინ: დ-ა-მწა-ს-ტ „წაეკიდა“.

CVC

CVC მოდელი ხუთ ქვემოდელში გადანაწილებული 12 პრევერბით რეალიზდება: **CVC** (3), **CVS** (3), **F₂VS** (2), **SVC** (3), **SVS** (1). მათგან რვა პრევერბი **გ** ხმოვნიათ, ოთხი კი **ა** ხმოვანს შეიცავს:

CVC: ჩიგ-ჟ- – ცხენზე ჯდომასთან დაკავშირებული: ჰ-ჩიგ-ჟ-წ-პ „ცხენიდან ჩამოვხტეთ!“;

CVS: კვ-ლ- – შიგ, ჭუჭრუტანაში, გამქოლ: აფშერჰა აძგ კვ-ლ-ს-იტ „ვედროს წყალი გასდის“;

F₂VS: ხ-გ-ნ- – ზედ, მიქცევით: აგარა ჩა-ხ-გ-ნ-რ-რ-ჰა-ლ-ტ „ღობეს მიაწვა“;

SVC: ნა-დ- – სივრცეში, სიბრტყის გასწვრივ: ნა-დ-გელ-რა „მიდგომა“;

SVS: ნა-ლ- – რამიდან იქით: ნა-ლ-ს-ჭა-ს-რა „გავლა-გამოვლა“.

CVCV

CVCV მოდელი რვა პრევერბითა და ორი ქვემოდელითაა წარმოდგენილი: **CVCV** (3) და **CVSV** (5). ამ მორფემათა ბოლოკიდურად მხოლოდ ოთხგან არის **ა**, სხვა

პოზიციებში გ ვლინდება:

CVCV: გგ-დგ- – მკერდზე, გულის ფიცარზე, სიბრტყეზე, ზედ: აწა დგ-ა-გგ'-დგ-
ა-ჰა-ლ-ტ „ბავშვი ჩაიკრა გულში“;

CVSV: კგ-ლა- – შიგ, ჭუჭრუტანაში, გამჭოლ: ასარან აგლა კგლხთა ახჩა კგ'-ლა-რ-
ჰ-ა „ხარბს თვალი ამოთხარე და შიგ ფული ჩაუსვი“.

CCCV

CCCV მოდელში CF₁CV ქვემოდელის ა და გ ხმოვნიანი ორი პრევერბია:

ფშ-წგ- – კარ-მიდამოსთან, ეზოსთან, სამფლობელოსთან დაკავშირებით: აგჩრგნ
დგ-ფშწგ'-ა-შთგ-ხ-ტ „მან თავისი მსახური დაითხოვა (თავისი კარ-მიდამოდან)“.

CCVC

CCVC მოდელში CCVS ქვემოდელის გ ხმოვნიანი ერთი პრევერბია:

ჩაფგ-ნ- – ნაპირთან დაკავშირებული: ჩაფგ-ნ-გგლრა „ნაპირზე დგომა“.

CCVCV

CCVCV მოდელში CCVSV ქვემოდელის ა და გ ხმოვნიანი ორი პრევერბი დას-
ტურდება:

ჩაგა-რგ- – კარ-მიდამოსთან, ეზოსთან, დაკავშირებით: ჟგფსგა ჩაგა-რგ-რ-გა-ტ
„შენი ცხედარიმც გაიტანეს (ეზოდან, კარ-მიდამოდან)!“

CVCVC

CVCVC სტრუქტურა SVCVC ქვესტრუქტურის ა და გ ხმოვნების შემცველი ერთი
პრევერბით ვლინდება:

ნაგგ-წ- – ხელში: ა-ნაგგ-წ-წ-იტ „ხელიდან გაუვარდა“.

CVCVCV

CVCVCV მოდელში SVCVCV ქვემოდელის ა და გ ხმოვნიანი ერთი პრევერბია
გამოვლენილი:

ნაგგ-წა- – ხელში: ასარან აშ ა-ნაგგ-წა-ჰ-იტ „ხარბის ხელში ყველი ხმება“.

CCCVC

CCCVC მოდელში CCF₂VS ქვემოდელის გ ხმოვნის შემცველი ერთი პრევერბია:

ჩა-ფგ-ნ- – ცხენზე თან (აფხაზურისგან განსხვავებით, გართულებულია ფ
ელემენტით): აჭკუნგ დგ-ა-ჩა-ფგ-ნ-აგ-რ-წა-ლა-ნ „ბიჭუნაც შემოისვა ცხენზე და“.

CC

CC მოდელი SC ქვემოდელის ერთი პრევერბითაა წარმოდგენილი:

ნ-ყ- – სივრცეში, სიბრტყის გასწვრივ: აფშა დგ-ნ-ყ-ნა-გა-ტ „ქარმა წაიღო“.

აბაზურ პრევერბებში გამოვლენილი სტრუქტურების გავრცელების მაჩვენებელი ცხრილი მოცემულია დანართში (იხ. ცხრილი #29).

3.2.3. აბაზური სუფიქსები

აბაზური სუფიქსები გამოირჩევა სიმრავლითა და სტრუქტურული მრავალფეროვნებითაც. ისინიც იყოფა არასეგმენტირებად და სეგმენტირებად ერთეულებად.

არასეგმენტირებადი სუფიქსები

V

V მოდელის სამი სუფიქსია აბაზურში, რომელთაგან ორი ი ხმოვნითაა წარმოდგენილი, ერთი – უ-თი:

-ი – კითხვითი ნაწილაკი: სარ-ი „მე?“

VC

VC სტრუქტურაში VC (1) და VS (2) ქვესტრუქტურებში გადანაწილებული სამი სუფიქსია, რომლებშიც ხმოვნის პოზიციაში დასტურდება ა, ი, გ, თანხმოვნისაში – ორგან ნ და ერთგან ტ:

VC: -იტ – დინამიკურ ზმნათა ფინიტობის სუფიქსი, -იტ-ის ალომორფი: დფსტ ა-ლ-წ-იტ „კვდება“;

VS: -გნ – ნამყო განუსაზღვრელის სუფიქსი: დ-გგლ-გნ „იდგა“.

CV

CV მოდელი CV (43), F₁V (8), F₂V (21), SV (18), S^oV (5) ქვემოდელების 95 მორფემას შეიცავს:

CV: -ჩა – ადამიანთა კლასის მრ. რ.-ის სუფიქსი: ალა-ჩა „მტრები“;

F₁V: -შა – მოქმედების მანერის, ჩვევის გამომხატველი სუფიქსი: ნხა-შა „მუშაობის მანერა“;

F₂V: -ჭა – აბსტრაქტულობის, განყენებულ ცნებათა სუფიქსი: რგცჰა-ჭა „უბედურება“;

SV: -რა – მასდარის მაწარმოებელი: დგრ-რა „ცოდნა“;

S°V: -ჭა – დინამიკურ ზმნათა აწმყოს სუფიქსი ინფინიტურ წარმოებაში: **ა-ცა-ჭა** „რომელიც მიდის“.

ამ მოდელში ხმოვანთა განაწილება ასეთია: **ა** (79), **გ** (13), **ი** (2), **უ** (1), თანხმოვნები კი ასეთი სიხშირით რეალიზდება: შვიდ-შვიდი – **ჰ, რ**, ექვს-ექვსი – **ჭ, ლ**, ხუთ-ხუთი – **ძ, ჭ, ოთხ-ოთხი – თ, ჰ, ხ**, სამ-სამი – **წ, ჩ, ზ, მ, ნ, უ**, ორ-ორი – **ბ, დ, გ, ვ, კ, შ, წ, მ, ე**, თითო – **ფ, კ, კ, ჯ, ჯ, ვ, ე, შ, ს, შ, ხ**.

C

C სტრუქტურა ხუთი ქვესახეობით ვლინდება: **C** (17), **F₁** (10), **F₂** (12), **S** (9), **S°** (3):

C: -ჭ – დანიშნულების სუფიქსი: რასა-ჭ „თხილის“;

F₁: -ზ – სტატიკურ ზმნათა ნამყო განუსაზღვრელის სუფიქსი ინფინიტურ წარმოებაში: **აყა-ზ** „რომელიც იყო“;

F₂: -წ – მიმართულების ზმნისართების მაწარმოებელი: არა-წ „აქეთ“;

S: -ლ – ხოლმეობითობის სუფიქსი: **ა-ცა-ლ-ჭ-ნ** „დადიოდა ხოლმე“;

S°: -ჭ – სტატიკურ ზმნათა აწმყოს სუფიქსი ინფინიტურ წარმოებაში: **აყ-ჭ** „რომელიც არის“.

საანალიზო მოდელში 51 სუფიქსია. მათში თანხმოვნები ასეთი სიხშირითაა წარმოდგენილი: შვიდი – **ნ**, ხუთი – **ს**, სამ-სამი – **ჰ, ხ**, ორ-ორი – **პ, დ, კ, ჯ, ჭ, შ, ზ, წ, ხ, ე**, თითო – **ტ, ტ, ძ, ც, წ, ჩ, ჩ, ვ, ჟ, ლ, მ, ლ, უ**.

CCV

CCV სტრუქტურაში სამი ქვესახეობის სახით რვა სუფიქსი დასტურდება: **CCV** (1), **CSV** (2), **SCV** (5), რომელთა ექვს ერთეულში ა გვაქვს, ორში – **გ**:

CCV: -დყა – უქონლობის სუფიქსი: ძგ-დყა „უწყლოდ“;

CSV: -ფნგ – -თან, -ში, -ზე, -კენ: აწლაქა რ-ფნგ „ხეებთან“;

SCV: -ნდა – ნატვრითი კილოს სუფიქსი: დგ-ზ-ბა-ნდა „ნეტავ ვნახავდე!“.

CVC

CVC მოდელში ხუთი ქვესახეობის ექვსი სუფიქსია: **CVF₁** (1), **CVS°** (2), **F₁VF₁** (1), **F₁VF₂** (1), **SVS** (1), რომელთა ხუთ ერთეულში **გ** დასტურდება, ერთში – **ი**:

CVF₁: -კგს – მიმდევრობის ძველი მაწარმოებელი: შაჩ-კგს „ნეკი (ხელის)“;

CVS°: -გგმ – კავშირის გამომხატველი ნაწილაკი: ჟარ-გგმ სარ-გგმ „შენც, მეც“;

F₁VF₁: -სგზ – ელემენტი, რომელიც თვისებას გახაზავს (წარმოშობით სიტყვის ფუძე): ას შკოკოსგზთა „თოვლი თეთრ-სპეტაკი“;

F₁VF₂: -ზგზ – ზოგი ზედსართავი სახელის ხარისხის მაწარმოებელი: ამზა-ზგზ „უმტკნარესი“;

SVS: -მინ – ზოგიერთი სახელისგან ან ზმნისაგან აწარმოებს ზედსართავს: ფჰგს-მინ „ქალური“.

CC

CC მოდელში **CF₁** (1), **F₁C** (1) და **S^oC** (2) ქვემოდელების სახით გამოვლენილი ოთხი სუფიქსია:

CF₁: -ფს – მდებრობითი სქესის ცხოველ-ფრინველთა სუფიქსი: ლა-ფს „ძუკნა“;

F₁C: -სტ – თხოვნით-მოწოდებითი ბრძანებითის ფორმების სუფიქსი: ჟ-ცა-სტ „აბა, ერთი წადი!“;

S^oC: -მტ – დინამიკურ ზმნათა ფინიტობის სუფიქსი: დ-ცგ-მტ „ის (ად.) მიდის“.

CVCV

CVCV მოდელში სამი სუფიქსია, **CVCV**, **F₁VF₂V** და **S^oVCV** ქვემოდელების სახით წარმოდგენილი. მათგან ოდენ ერთ პოზიციაშია გ, სხვებში ა ხმოვანი გვხვდება:

CVCV: -დაცა – უარყოფითი ზმნისართების სუფიქსი: ხგ-დაცა „უფასოდ“;

F₁VF₂V: -ჟგლა – ზოგიერთი ზედსართავი სახელის ხარისხის მაწარმოებელი: მ-კარ-ჟგლან „იყო იმდენად წყნარი“;

S^oVCV: -ჟაზა – მეტისტი ჭარბი თვისების ან მოქმედების სახეობის გადმომცემი სუფიქს-ნაწილაკი: ბა-ჟაზა-პ „მნელი დასანახავია“.

VCVC

VCVC მოდელი თითო სუფიქსის შემცველი **VSVF₁** და **VS^oVC** ქვესახეობებით ვლინდება, რომელთა თითო პოზიციაში დასტურდება უ, გ, ი და ა:

VSVF₁: -ინას – „მოყოლებული, დაწყებული“ სემანტიკის გამომხატველი სუფიქსი ზმნისართებში: ჟაჰ-ინას „გუმინდლიდან“;

VS^oVC: -უჟგჯ – ზოგი ზედსართავი სახელის ხარისხის მაწარმოებელი: ამლაგა-უჟგჯ „ყველაზე გამხდარი“.

CVCC

CVCC მოდელი CVSC და F1VSC ქვემოდელების ორი გ ხმოვნია სუფიქსითაა წარმოდგენილი:

CVSC: -ბგრგ – გამაძლიერებელი ნაწილაკი: სარა-ბგრგ „სწორედ მე“;

F1VSC: -ვგნდ – ელემენტი, რომელიც თვისებას გახაზავს (წარმოშობით სიტყვის ფუძე): ქააძჰა-ვგნდ „ყურყუმა შავი“.

სეგმენტირებადი სუფიქსები

VC

VC სტრუქტურაში VS ქვესტრუქტურის ერთი უ ხმოვნია სუფიქსია:

-უ-ნ – დინამიკურ ზმნათა ნამყო უსრულის სუფიქსი ფინიტურ წარმოებაში: დ-ც-უ-ნ „ის მიდიოდა“.

CCV

CCV სტრუქტურა CCV (1), F1CV (1), F1F1V (1), F1SV (3), SCV (2), SF2V (1) ქვესტრუქტურების ა ხმოვნის შემცველი ცხრა სუფიქსით დასტურდება:

CCV: -ძ-ძა – ატრიბუტული მსაზღვრელის აღმატებითი ხარისხის მაწარმოებელი (თვისების გამაძლიერებელი): ბზგდ-ძძა „უკარგესი, კარგზე კარგი“;

F1CV: -ს-თა – ადგილის სუფიქსი: გგრ-ს-თა „ლამბი“;

F1F1V: -ზ-შა – თითქობითი კილოს სუფიქსი: დგ-გ-ბ-უ-ზ-შა „ის თითქოს ხედავს მას“;

F1SV: -ზ-ლა – განგრძობითობის სუფიქსი: მაჭ-ზ-ლა-რა „უმნიშვნელოდ ყოფნა“;

SCV: -რ-თა – ადგილის სუფიქსი: ჩა-რ-თა „სასადილო“;

SF2V: -რ-ჭა < -რა-ჭა – ადამიანთა კრებითი სახელების მაწარმოებელი გვარების, ხალხების და მსგავს სახელებში: ყარჩ-რ-ჭა „ყარაჩელები“.

CVCVC

CVCVC სტრუქტურაში F1VCVC (2), F1VSVS (1), SVCVS (2), SVCVS^o (1) ქვესტრუქტურების ა და გ ხმოვნების შემცველი ექვსი სუფიქსია:

F1VCVC: -ზა-ჯგ-კ – ერთვის ზმნის ბრძანებით და პირობით კილოებს, გადმოსცემს ნიუანსებს „მარტო, ოღონდ, მხოლოდ“: დ-სგ-რ-ბა-ზაჯგკ „ოღონდ (მხოლოდ) მიჩვენე“;

F1VSVS: -ზარგ-ნ – ალბაობითი კილოს სუფიქსი ნამყო დროში: დ-ცუ-ზარგნ „ალბათ, მიდიოდა“;

SVCVS: -რგ-ქენ – პირობითი კილოს რთული სუფიქსი სტატიკურ ზმნაში: ჟგ-ნხა-რგ-ქენ „თუ იმუშავებ“;

SVCVS°: -რ(გ)-გგ – პირობითი კილოს რთული სუფიქსი: (ა)ჟჰა-რ(გ)-გგ „მას თუ იტყვი (კიდევ)“.

CVCVCV

CVCVCV მოდელში **CVCVSV** ქვემოდელის ა და გ ხმოვნებიანი ერთადერთი სუფიქსი დასტურდება:

-კააკ-ნა – ზოგიერთი ზედსართავი სახელის ხარისხის მაწარმოებელი (ცქა-კააკნა „ყველაზე სუფთა“)

CCVCVC

CCVCVC მოდელი **SCVSVF₁** ქვემოდელის ა და გ ხმოვნის შემცველი ერთი სუფიქსით ვლინდება:

-ნდა-რგზ – ნატვრითი კილოს სუფიქსი: ს-ჩანხჩახა-ნდა-რგზ „ნეტავ მეჯოგე ვიყო!“

CVCCVC

CVCCVC სტრუქტურა **CVF₂CVF₂** ქვესტრუქტურის ა ხმოვნიან ერთადერთ სუფიქსს შეიცავს:

-ჭაალ-ჭაალ – წითლის აღმნიშვნელი ზედსართავი სახელის ხარისხის მაწარმოებელი: ყაფშ-ჭაალ-ჭაალ „უწითლესი“.

CVCCV

CVCCV სტრუქტურა **SVCCV** ქვესტრუქტურის ა და ი ხმოვნიანი ერთი სუფიქსის შემცველია:

-ლაკ-გი – დროის ზმნისართების სუფიქსი: დ-ან-აკგზ-ლაკვი „მუდამ, ყოველ-თვის“.

CCVC

CCVC მოდელი **F₁CVS**, **SCVF₁**, **SCVF₂**, **SCVS**, **SCVS°**, **SF₂VC**, **SSVF₁** ქვემოდელების გ (4) და ა (3) ხმოვნიან შვიდ სუფიქსს შეიცავს:

F₁CVS: -ზთგ-ნ – პირობითი კილოს რთული სუფიქსი: დ-რ-ჩფა-ნა-ზთგნ „თუ უკვე გააკეთეს“;

SCVF₁: -ნდა-ზ – ნატვრითი კილოს სუფიქსი: დ-დგ-მ-ბა-ნდა-ზ „ნეტავ ის მას არ

ნახავდეს!“;

SCVF₂: -რკა-ხ – განგრძობითი მოქმედების გამომხატველი სუფიქსი: ჭაჭა-რკა-ხ „ხვალ ისევ“;

SCVS: -რ-ქენ – პირობითი კილოს რთული სუფიქსი სტატიკურ ზმნაში: ში-ჭა-მი-რ-ქენ „თუ არ მოხვალთ“;

SCVS₀: -რ-გგა – პირობითი კილოს რთული სუფიქსი: (ა)ჭა-რ-გგა „მას თუ იტყვი (კიდევ)“;

SF₂VC: -რჭა-ტ < -რ(ა||გ)ჭა(ა)-ტ კონიუნქტივის რთული სუფიქსი: სგ-ძ-რჭა-ტ „მე დავიკარგო!“;

SSVF₁: -რ-ნგ-ს – მიზან-პირობითი კილოს რთული სუფიქსი: დ-გახგ-რ-ნგ-ს „რათა წაიღოს“.

CVCCVC

CVCCVC მოდელში **F₁VSCSVF₁** ქვემოდელის ა და ი ხმოვნის შემცველი ერთი სუფიქსია:

-ზა-რ-ქნგზ – პირობითი კილოს რთული სუფიქსი სტატიკურ ზმნაში: დგ-ლშაზა-ზა-რ-ქნგზ „თუ მას შეეძლო“.

CCCVC

CCCVC მოდელი **F₁SF₂VC** ქვემოდელის ა ხმოვნიანი ერთი სუფიქსითაა წარმოდგენილი:

-ზ-რჭა-ტ – სტატიკური ზმნების რთული სუფიქსი: დ-ჰალა-ზრჭა-ტ „ის ჩვენ შორის იყოს!“

CCC

CCC მოდელი **S⁰F₁C** ქვემოდელის ერთი სუფიქსით გამოვლინდა:

-ჭ-ში-ტ – დინამიკურ ზმნათა მყოფადი განუსაზღვრელის სუფიქსი ფინიტურ წარმოებაში: დ-ც-ჭ-ში-ტ „ის, ალბათ, უთუოდ წავა“.

CCVCV

CCVCV მოდელი **CF₂VCV** (1), **CSVCV** (1), **CSVSV** (1), **SCVCV** (1), **SCVSV** (3) ქვემოდელების ა და გ ხმოვნებიანი შვიდი სუფიქსით რეალიზდება:

CF₂VCV: -ფზა-ძა – „ყოველ“ სემანტიკის გამომხატველი სუფიქსი ზმნისართებში:

ჭაკჭ-ფხაძა „ყოველ დამე“;

CSVCV: -ფნგ-ძა – -თან-მდე: მცაჭაჭაარა ა-ფნგ-ძა „წელამდე (წელთან-მდე)“;

CSVSV: -ფნგ-ლა – -თან-კენ: აჰ ა-ფნგ-ლა დჯუჭუგლტ „მთავართან (მთავართან-კენ) გაემართა“;

SCVCV: -რ-ჭაჭა – ლამაზის აღმნიშვნელი ზედსართავი სახელის ხარისხის მაწარმოებელი: ხაფმ-რჭაჭა „ძალიან ლამაზი“;

SCVSV: -ნდა-რა – ნატვრითი კილოს სუფიქსი: დ-თე-წგ-ნდა-რა „ნეტავ წავიდეს!“.

CVC

CVC მოდელი შემდეგი ცხრა ქვემოდელის სახით ვლინდება: **CVF₁** (1), **F₁VC** (1), **F₂VF₁** (1), **F₂VS** (1), **F₂VS^o** (1), **SVF₁** (1), **SVF₂** (1), **S^oVF₁** (2), **S^oVS** (1). მათში შემავალი ათი სუფიქსიდან შვიდში ა ხმოვანი დასტურდება, სამში – გ:

CVF₁: -ჭგ-ს – ნაშიერის აღმნიშვნელი სუფიქსი: ჩხ-ჭგ-ს „კვიცი“;

F₁VC: -ზა-პ – ალბათობითი კილოს სუფიქსი: არაყა აჰ-ზაპ-ჰა „ალბათ, აქ არის (აქ იქნება)“;

F₂VF₁: -ზა-ზ – ზმნათა ნამყო უკვეობითი წინარე წარსულის სუფიქსი ინფინიტურ წარმოებაში: დ-ცა-ზა-ზ „რომელიც უკვე წასული იყო“;

F₂VS: -ზა-ნ – დინამიკურ ზმნათა ნამყო უკვეობითი წინარე წარსულის სუფიქსი ფინიტურ წარმოებაში: დგ-ცა-ზა-ნ „ის უკვე (ადრე) წავიდა, უკვე წასული იყო“;

F₂VS^o: -ზგ-ჟ – დინამიკურ ზმნათა ნამყო უკვეობითის სუფიქსი ინფინიტურ წარმოებაში: დ-ცა-ზგ-ჟ „რომელიც უკვე წავიდა, წასულია“;

SVF₁: -ნგ-ს – მიზან-პირობითი კილოს რთული სუფიქსი: მ-ჭა-ჭა-რ-გ-ნგ-ს „შემის მოსატანად“;

SVF₂: -ლა-ჭ – თანაობის, თანაზიარობის გამომხატველი რთული სუფიქსი: ქეთ-ლა-ჭ „თანასოფლელი“;

S^oVF₁: -ჟა-ზ – დინამიკურ ზმნათა ნამყო უსრულის სუფიქსი ინფინიტურ წარმოებაში: დგ-ფს(გ)-ჟა-ზ „რომელიც კვდებოდა“;

S^oVS: -ჟა-ნ – დინამიკურ ზმნათა ნამყო უსრულის სუფიქსი ფინიტურ წარმოებაში: დგ-ფს(გ)-ჟა-ნ „ის კვდებოდა“.

CC

CC მოდელში F_1C ქვემოდელის ორი სუფიქსია:

-**ზ-ტ** – სტატკური ზმნების რთული სუფიქსი: დ-ჰალა-**ზ-ტ** „ის ჩვენ შორის იყოს!“

CVCC

CVCC მოდელი SVF_1C და $S^{\circ}VF_1C$ ქვემოდელების **ი** და **ა** ხმოვნებიანი თითო სუფიქსითაა რეალიზებული:

SVF_1C : -**მ-ი-შ-ტ** – კითხვითი აფიქსი: ნხარა სნარახჰ ბჰჸ-**მიშტ** „როგორ ფიქრობ, მე სამსახურში მიმიღებს?“;

$S^{\circ}VF_1C$: -**ჟა-შ-ტ** – დინამიკურ ზმნათა მყოფადი განუსაზღვრელის სუფიქსი ფინიტურ წარმოებაში: დგ-ფს(გ)-**ჟა-შ-ტ** „ის, ალბათ, უთუოდ მოკვდება“.

CCCV

CCCV სტრუქტურა F_1CF_2V ქვესტრუქტურის **ა** ხმოვნიან ერთ სუფიქსს შეიცავს:

-**ზ-ტ-ჰა** – თუმცაობითი კილოს რთული სუფიქსი, სადაც **ჰა** „თქმა“ ზმნის ძირია: დ-შა-ფშეგ-**ზ-ტ-ჰა** „თუმცა შეხედა“.

CVCV

CVCV მოდელში $CVCV$ (2), CVF_1V (1), $CVSV$ (2), F_2VCV (5), $SVCV$ (1) ქვემოდელების **ა** და თითო პოზიციაში **ი**, **გ** ხმოვნების შემცველი 11 სუფიქსი დასტურდება:

$CVCV$: -**ჩა-ქა** – მრ. რ.-ის ორმაგი წარმოება (ა-ჟა-**ჩა-ქა** „კაცები“);

CVF_1V : -**ძე-შა** – მოჩვენებითობის სუფიქსი: რ-ა-კ-**ძე-რ-შა-ნ** „ეგონათ“;

$CVSV$: -**თა-რა** – დანიშნულების სუფიქსი: ჯკა-**თარა** „სამარილე“;

F_2VCV : -**შა-ქა** – ადამიანთა კრებითი სახელის მრ. რ.-ის მაწარმოებელი: ა-ჟ(ა)-**შა-ქა** „ადამიანები“;

$SVCV$: -**რა-ქა** – მრ. რ.-ის ორმაგი წარმოება: ა-ჰა-**რა-ქა** „ხბოები“.

აბაზურ სუფიქსთა მოდელების სიხშირის ამსახველი ცხრილის ნახვა შესაძლებელია დანართში (იხ. ცხრილი #30).

ამრიგად, აბაზურში 413 მორფემა გამოვლინდა. პრეფიქსებსა და პრევერბებს სუფიქსები აღემატება – მათი რიცხვი 240-ით განისაზღვრა. პრეფიქსებს (76) პრევერბებიც (97) სჭარბობს.

აბაზურში 240 სუფიქსი რეალიზებულია 10 არასეგმენტირებადი და 17 სეგმენტირებადი მოდელის სახით. არასეგმენტირებადი სუფიქსები ასეთი სიხშირული თანმიმდევრობით გვხვდება: **CV** (95), **C** (51), **CCV** (8), **CVC** (6), **CC** (4), **CVCV** (3), **V** (3), **VC** (3), **VCVC** (2), **CVCC** (2), სეგმენტირებადები კი – ამგვარით: **CVCV** (11), **CVC** (10), **CCV** (9), **CCVC** (7), **CCVCV** (7), **CVCVC** (6), **CC** (2), **CVCC** (2), **VC** (1), **CCVCVC** (1), **CVCCVC** (1), **CVCCV** (1), **CVCCVCV** (1), **CCCVC** (1), **CCC** (1), **CVCVVCV** (1), **CCCVCV** (1).

აბაზურში დადასტურებული 97 პრევერბი 6 არასეგმენტირებადი და 10 სეგმენტირებადი სტრუქტურის სახითაა გამოვლენილი. არასეგმენტირებადი პრევერბების მოდელთა დისტრიბუცია ასეთია: **CV** (28), **CCV** (17), **C** (12), **CVCV** (3), **CVC** (1), **CCCVCV** (1), ხოლო სეგმენტირებადისა – ასეთი: **CVC** (12), **CVCV** (8), **CCV** (6), **CCCVCV** (2), **CCVCV** (2), **CCVC** (1), **CVCVC** (1), **CVCVVCV** (1), **CCCVC** (1), **CC** (1).

აბაზურში გამოვლენილი 76 პრეფიქსი ხუთ არასეგმენტირებად და სამ სეგმენტირებად სტრუქტურაშია გადანაწილებული. არასეგმენტირებადი პრეფიქსების სიხშირული მაჩვენებელი ამგვარია: **C** (31), **CV** (28), **V** (6), **VC** (3), **VCV** (1), სეგმენტირებადისა კი – ამგვარი: **VCCVCV** (3), **VCV** (3), **CCV** (1).

3.3. აფხაზურ-აბაზურ აფიქსურ მორფემათა შედარებითი ანალიზი

აფხაზურისა და აბაზურის აფიქსური მორფემები მოძიებულ იქნა გამოქვეყნებულ აფხაზურ-აბაზურ ლექსიკონებში, აფხაზურისა და აბაზურის შესახებ გამოცემულ ნაშრომებში, რომლებშიც გაანალიზებულია ან თავმოყრილია მათი აფიქსები.

აფხაზური და აბაზური აფიქსები იყოფა პრეფიქსებად, პრევერბებად და სუფიქსებად. კვლევის ფარგლებში, სინქრონია-დიაქრონიის გასამიჯნად, თითოეულ მათგანში ცალ-ცალკე გაანალიზდა არასეგმენტირებადი და სეგმენტირებადი აფიქსური მორფემები.

აფხაზურში აფიქსური მორფემების რიცხვა 346 შეადგინა, აბაზურში – 413. ორივე ენაში სუფიქსები (აფხაზური 157, აბაზური 240) აღემატება პრეფიქსებს (აფხაზური 64, აბაზური 76) და პრევერბებს (აფხაზური 125, აბაზური 97), ეს უკანასკნელი კი – პრეფიქსებს (აფხაზური 64, აბაზური 76).

კვლევამ აჩვენა, რომ აბაზურში გამოვლენილი აფიქსები 67 ერთეულით სჭარბობს აფხაზურისას. არაა გამორიცხული, კიდევ რომელიმე მორფემა იყოს ყურადღების მიღმა დარჩენილი აფხაზურში ან აბაზურში, თუმცა აქ გამოვლენილი

სხვაობის მთავარი განმსაზღვრელი აბაზურში ერთი მორფემის რამდენიმე ალომორფის თანაარსებობაა: აფხაზურში უქონლობა -და სუფიქსით გადმოიცემა (აფხ. ხგ-და „უთავო“), აბაზურში ამავე ფუნქციით პარალელურად გამოიყენება -დაჟა || -დაჟა || -და (ბჟგ-და „უძვლო“).

აფხაზურსა და აბაზურშიც რაოდენობრივად არასეგმენტირებადი მორფემები მეტია სეგმენტირებადზე, თუმცა ორივეგან სეგმენტირებადთან შედარებით არასეგმენტირებადი ერთეულები ბევრად მარტივი სტრუქტურისაა. ყველა ტიპის აფიქსში წამყვანია **C** და **CV** სტრუქტურა, პრევერბებში მათთან ერთად – **CCV** მოდელიც. როგორც აღინიშნა, სეგმენტირებადი ერთეულები არცთუ ბევრია, მაგრამ გამოირჩევა სტრუქტურული ნაირფეროვნებით, ეს განსაკუთრებით ითქმის სუფიქსებზე: არასეგმენტირებადი სუფიქსები აფხაზურში 12, ხოლო აბაზურში 10 სტრუქტურული სახეობით ვლინდება, სეგმენტირებადი მორფემები კი ორივე ენაში წარმოდგენილია 17 მოდელად.

ძირეული მორფემის მსგავსად, ორივე საკვლევ ენაში აფიქსურ მორფემებში დისტრიბუციული უპირატესობით გამოირჩევა ა ხმოვანი, მეორე ადგილს იკავებს გ, თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ აბაზურზე მეტი გასაქანი გ-ს აფხაზურში აქვს, რაც აბაზურში ამოსავალი ა ხმოვნიანი ვარიანტების შენარჩუნებას უნდა მიეწეროს. აფხაზურ-აბაზურში გ აღემატება ა-ს პრეფიქსების **CV** მოდელში, აფხაზურ პრევერბებში არასეგმენტირებადის **CV** და სეგმენტირებადის **CVC**, **CCVCV**, **CVCV** მოდელებში, ასევე აბაზურში პრეფიქსების **VC**, ხოლო სუფიქსების **CVC** და **CCVC** მოდელებში, **CVCC** მოდელში კი ოდენ გ არის რეალიზებული. სხვა მოდელებში ყველგან ა სჭარბობს გ ხმოვანს. რაც შეეხება სხვა ხმოვნებს, აფხაზურსა და აბაზურშიც ი და უ მხოლოდ სუფიქსებშია, აფხაზურში ო-ც ოდენ სუფიქსებში რეალიზდება, აბაზურში ის ერთადერთ პრევერბშია. აფხაზურში ე ხმოვანიც მონაწილეობს აფიქსებში, აბაზურში კი საერთოდ არ გამოვლენილა. ა-სა და გ-საგან განსხვავებით, ორივე ენაში თითოეული სხვა ხმოვნის სიხშირე ერთი ათეულის ფარგლებშია.

აფხაზურ ცალი თანხმოვნის შემცველ პრეფიქსებში სიხშირით გამოირჩევა: **ჲ** (5), **ზ** (5), **ბ** (4), აბაზურში – **ჲ** (8), **რ** (8), **ზ** (6); აფხაზურ პრევერბებში განსაკუთრებით აქტიურია: **ლ** (3), **მ** (3), **თ** (3), **ქ** (3), აბაზურში – **ლ** (4); აფხაზურ სუფიქსებში ყველაზე ხშირი თანხმოვნების განაწილება ასეთია: **ნ** (7), **რ** (6), **ხ** (5), **ზ** (4), აბაზურში კი – **ნ** (12),

რ (7), ჰ (7), ხ (7), ლ (6), ს (6).

აფხაზურსა და აბაზურში გამოვლენილი აფიქსური მორფემები სტრუქტურულად ძირითადად მსგავსია, მაგრამ ზოგი მოდელი აბაზურში არ გამოვლინდა, ზოგიც – აფხაზურში: აბაზურში სეგმენტირებადი პრეფიქსებიდან არ რეალიზდება VCC. აბაზურ პრევერბებში არ დასტურდება VV, CCVV, CVV, CVCCV. აბაზურ სუფიქსებში არ დადასტურდა აფხაზურში რეალიზებული VV, VCV, CVV არასეგმენტირებადი მოდელები, სეგმენტირებადიდან კი – VCC, CV, CVV, CVVC, VVCC, CVVCC, CVVCVC მოდელები. ჩამოთვლილი მოდელების უმეტესობა VV-ს შეიცავს, ცხადია, ისინი აბაზურში ვერ იქნებოდა, რადგან ეს მიმდევრობა აბაზურს არ ახასიათებს არათუ აფიქსებში, არამედ ძირეულ მორფემებშიც კი, ვინაიდან დაცული აქვს ისტორიულად აფხაზურისთვისაც ჩვეული ზა.

ძირეული მორფემების მსგავსად, აფხაზური და აბაზური აფიქსური მორფემებიც მათთვის ამოსავლად ნავარაუდები CV მოდელის გვერდით სხვა სტრუქტურებსაც ავლენს. იგივე დასკვნა გამოტანილ იქნა მოხსენებაში „აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ამოსავალი სტრუქტურა“, რომ საანალიზო ენათა აფიქსებზე ჩატარებულმა დეტალურმა კვლევამ აჩვენა V, C, CV, VC, CC, CCV და CVC სტრუქტურის აფიქსებიც, რომელთა სეგმენტაცია ვერ ხერხდება (ფონიავა 2019, 74).

3.4. III თავის დასკვნა

ნაშრომის მესამე თავი დაეთმო აფხაზურისა და აბაზურის აფიქსური მორფემების შესწავლას გამოცემული აფხაზურ-აბაზური ლექსიკონებისა და სათანადო სამეცნიერო ნაშრომების მიხედვით.

აფხაზურ-აბაზურში პრეფიქსებად, პრევერბებად და სუფიქსებად დაყოფილი აფიქსური მორფემები დაჯგუფებულ იქნა არასეგმენტირებადი და სეგმენტირებადი ერთეულების სახით. დადგინდა, რომ ორივე ენაში არასეგმენტირებადი მორფემები შედარებით მარტივი აგებულებისაა და რაოდენობრივად სჭარბობს სეგმენტირებადს.

აფხაზურში 346 აფიქსური მორფემა დადასტურდა, აბაზურში – 413. ეს სხვაობა ძირითადად აბაზურში ალომორფების პარალელური გამოყენებით უნდა აიხსნას. ორივეგან სუფიქსები აღემატება პრეფიქსებსა და პრევერბებს, პრეფიქსები რაოდენობრივად ყველაზე ცოტაა. სამივე ტიპის აფიქსში უპირატესია C და CV სტრუქტურა, პრევერბებში კი – CCV სტრუქტურაც, თუმცა ამოსავლად მიჩნეული CV

მოდელის გვერდით, ძირეული მორფემების ანალოგიურად, არაერთი მოდელია რეალიზებული, განსაკუთრებით სეგმენტირებად მორფემებში.

აფხაზური არასეგმენტირებადი აფიქსები ძირითადად ერთმარცვლიანია, იშვიათად ორმარცვლიანიც, სეგმენტირებად პრეფიქსებსა და სუფიქსებს ურევია სამმარცვლიანი ერთეულებიც. იგივე ვრცელდება აბაზურზეც იმ განსხვავებით, რომ აბაზურში სამმარცვლიანი აფიქსები მხოლოდ პრევერბებსა და სუფიქსებში ვლინდება.

როგორც მოსალოდნელი იყო, ისევე როგორც ძირეულ მორფემაში, აფიქსურშიც ძირითადია ა და გ, თუმცა აფხაზურში გ-ს ხვედრითი წილი მეტია აბაზურისაზე, აბაზურში ამოსავალი ა ხმოვნის ვარიანტების დაცულობის გამო. სხვა ხმოვნები მეტწილად სუფიქსებშია, თუმცა თითოეულის რაოდენობა ერთ ათეულს არ აღემატება, ე ხმოვანი კი საერთოდ არ რეალიზდება აბაზურში.

აფხაზურსა და აბაზურში დადასტურებული აფიქსური მორფემები აგებული-ბით მეტწილად იდენტურია. ამ მხრივ ძირითად სხვაობას ქმნის აბაზურში VV მიმ-დევრობის უქონლობა, რაც აფხაზურისთვის დამახასიათებელი მათი შემცველი მოდელების აბაზურში არარსებობით გამოიხატა.

IV თავი. აფხაზურ-აბაზური ძირეული და მორფემათა მიჯნის ბგერათკომპლექსები

სადისერტაციო ნაშრომის მეოთხე თავი ეხება აფხაზურისა და აბაზურის როგორც ძირეულ, ისე მორფემათა მიჯნის ბგერათკომპლექსებს, კომპლექსთა შეერთების წესებსა და ბგერათკომპლექსებში განხორციელებულ ფონეტიკურ პროცესებს.

კვლევის შესავალში განხილულია ყველა ძირითადი მოსაზრება, რაც გამოთქმულა აფხაზურ-აბაზური ბგერათკომპლექსების შესახებ სხვადასხვა მკვლევრის მიერ, კერძოდ, თავიანთ ნაშრომებში ამ საკითხებს სათანადო ადგილს უთმობდნენ ფ. ბორკი, ვ. ალენი, ქ. ლომთათიძე, ვ. ჩირიქა, ბ. ვოქსი, ჯ. კეტფორდი, ჯ. კოლარუსო, ჯ. ჰიუიტი, ა. სპრუიტი, თ. გვანცელაძე, ნ. მაჭავარიანი და ხ. კაკავა.

ამავე შესავალში წარმოდგენილია ჩემი სამაგისტრო ნაშრომის „ფონემათა დისტრიბუცია აფხაზურ ზმნურ ძირებში“ ის დებულებები, რომლებიც უშუალოდ ზმნურ ძირებში გამოვლენილი თანხმოვანკომპლექსების ანალიზმა აჩვენა. ცხადია, საკითხი მხოლოდ აფხაზურის ზმნური ძირების შესწავლით ვერ ამოიწურებოდა, ამიტომაც წინამდებარე ნაშრომის ერთ-ერთ ამოცანად განისაზღვრა აფხაზურ-აბაზური ძირეული და მორფემათა მიჯნის როგორც ხმოვან-, ისე თანხმოვანკომპლექსების დეტალური ანალიზი.

საანალიზო მასალა მოძიებულია შესავალში ჩამოთვლილი აფხაზურ-აბაზური გამოცემული ლექსიკონებიდან. გამოვლენილი ბგერათკომპლექსები შესწავლილია ფონემათა თანმიმდევრული ანალიზის გამოყენებით (The gradual consonant analysis) (Butskhrikidze 2002, 147-152).

ნაშრომის ბოლო თავი მოიცავს ცხრა ქვეთავს. პირველი ეთმობა აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა ხმოვანკომპლექსებს, მეორე ქვეთავში მოცემულია აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემებში გამოვლენილი დიფთონგებისა და ტრიფთონგების ანალიზი, მესამე ქვეთავი ეხება აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა თანხმოვანკომპლექსებს, რომლებშიც ცალ-ცალკეა განხილული ორ- და სამწევრა კომპლექსები, მეოთხე და მეხუთე ქვეთავებში გაანალიზებულია აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის ხმოვანკომპლექსები, დიფთონგები და ტრიფთონგები, მეექვსე თავში წარმოდგენილია აფხაზურ-აბაზური მორფემათა მიჯნის თანხმოვანკომპ-

ლექსების ანალიზი, რომლებიც დაყოფილია ორწევრა, სამწევრა, ოთხ- და მეტწევრა თანხმოვანკომპლექსებად, მეშვიდე ქვეთავში განხილულია ბგერათა შეერთებით გამოწვეული ფონეტიკური პროცესები, ხოლო მერვეში – ფონოტაქტიკის კანონების მოქმედება ნასესხები ლექსიკის ადაპტაციისას, მეცხრე ქვეთავი ეთმოზა დასკვნას.

სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში დამუშავდა ორი მოხსენება („ბგერათ-შეერთების წესები და აფხაზურ-აბაზურ ძირ-ფუძეთა სტრუქტურა“⁴⁰, „Distribution of Vowels in Abkhaz (Based on the Abkhaz National Corpus)“⁴¹) და ორი სტატია („აბაზურ ზმნურ ძირთა თანხმოვანკომპლექსები“⁴² და „Distribution of Vowels in Abkhaz (Based on the Abkhaz National Corpus)“⁴³) ამ თავში მოქცეულ საკითხებზე, რომელთა დასკვნითი დებულებები მოყვანილი იქნება ქვემოთ, შესაბამის ადგილას.

4.1. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა ხმოვანკომპლექსები

როგორც ზემოთ აღინიშნა, დისერტაციაზე მუშაობისას მომზადდა ინგლისურენოვანი მოხსენება „ხმოვანთა დისტრიბუცია აფხაზურში (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით)“, რომელიც შემდგომ სტატიის სახით გამოქვეყნდა ერთ-ერთ სამეცნიერო კრებულში.

ჩატარებული კორპუსული კვლევით გამოვლინდა, რომ აფხაზურში დასტურდება არა მხოლოდ აა, არამედ იდენტურ მიმდევრობებს ქმნის ე, ჯ და ო ხმოვნებიც. ა ფონემის მსგავსად, აა კომპლექსიც ყველა პოზიციაში დაწინაურებულია, სხვა იდენტურფონემიანი კომპლექსები იშვიათია, თანაც რეალიზდება მხოლოდ შორისდებულებში, კომპოზიტებში, ხმაბადვით სიტყვებსა და ნასესხობანში. სამი და მეტი იდენტური ფონემის შემცველი ხმოვანკომპლექსი აფხაზურს არ აქვს, ორიოდე შემახილის ან ხმიანობის აღმნიშვნელი სიტყვის გარდა, კორპუსში გამოვლენილი რამდენიმე სხვა შემთხვევა კორექტურას უნდა მიეწეროს. არაიდენტური ორწევრა კომპლექსებიდან საკუთრივ აფხაზურ სიტყვებშია აე ანლაუტსა (აეწა „ვარსკვლავი“) და ინლაუტში

⁴⁰ ნათია ფონიავა, „ბგერათშეერთების წესები და აფხაზურ-აბაზურ ძირ-ფუძეთა სტრუქტურა“ *ენათმეცნიერ-კავკასიოლოგთა IV საერთაშორისო სიმპოზიუმი: იბერიულ-კავკასიურ ენათა ფუძისა და ძირის სტრუქტურის საკითხები*, 5-7 ნოემბერი (თბილისი, 2015).

⁴¹ Natia Poniava, 'Distribution of Vowels in Abkhaz (Based on the Abkhaz National Corpus)', *The 17th Annual International Caucasus Conference in Memory of St. Grigol Peradze*, December 6-8 (Warsaw, 2021).

⁴² ნათია ფონიავა, „აბაზურ ზმნურ ძირთა თანხმოვანკომპლექსები“, *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება XLI* (თბილისი, 2013): 197-208.

⁴³ Natia Poniava, 'Distribution of Vowels in Abkhaz (Based on the Abkhaz National Corpus)', *Caucasica Antiqua et Christiana (In memory of Jan Braun) I* (Warsaw, 2021): 87-90.

(აფარაეიჭერშარა „ფულის ბრუნვა“), სხვები მხოლოდ რუსულიდან ნასესხებ ლექსი-კაში რეალიზდება (Poniava 2021, 89-90).

ეს კვლევა კორპუსს დაეყრდნო და მასში არაა გამიჯნული საკუთრივ აფხაზური მასალა და ნასესხები ლექსიკა, ცალ-ცალკე არაა წარმოჩენილი ძირეული მორფემისა და მორფემათა მიჯნის ვითარება, ამიტომაც ამ ქვეთავში ცალკე გაანალიზდება მხოლოდ ძირეული მორფემის ფარგლებში გამოვლენილი ხმოვანმიმდევრობები.

ძირეულ მასალაზე დაფუძნებული კვლევით დადგინდა, რომ აფხაზურში აა მიმდევრობა რეალიზდება ანლაუტსა და აუსლაუტში:

აა-რს „მოსვლა“;

ა-თბაა-რს „განი, სიგანე“.

აი მიმდევრობა არც ისე ხშირია და დასტურდება ოდენ ანლაუტში:

არგ „ნადირობისა და გარეული ცხოველების ღმერთი“

აუ ვლინდება ერთადერთ ლექსიკურ ერთეულში:

აჰბლ-აა „უბიხი“

ია მიმდევრობა დადასტურდა მხოლოდ ბოლოკიდურად:

ფრა „პირდაპირ, მიუხვევ-მოუხვევლად“

იი მიმდევრობა შემდეგ ლექსიკურ ერთეულშია წარმოდგენილი, რომელიც ოდენ ი ხმოვნინანი ვარიანტიტაც დასტურდება აფხაზურში:

ა-შიიი-შიი || ა-შიი-შიი „ინდაური“

ოო რეალიზდება მხოლოდ შორისდებულში, თავკიდურად და ბოლოკიდურად:

ოოჰარ „შეძახილი ხარის შესაჩერებლად“;

ჟოო „ჰეი! ოი!“.

უა გვხვდება აუსლაუტში:

ა-ყუა „ცხენის დაავადება“

უუ და უუ წარმოდგენილია მხოლოდ შორისდებულებში:

ჟუ „უი!“;

ა-ჭუუ „ფუ!“.

როგორც გამოიკვეთა, მხოლოდ ძირეულ მორფემაზე დაფუძნებული კვლევა ერთიან კორპუსულ მასალაზე ჩატარებული კვლევისაგან მეტად განსხვავებულ სურათს იძლევა. ძირეულ მორფემაში საერთოდ არ ვლინდება გ-სა და ე-ზე

დაწყებული კომპლექსები, არ დასტურდება აე, აგ, აო, იგ, იე, იო, იუ, ოა, ოგ, ოე, ოი, ოუ, უე, უი და უო მიმდევრობები. დადასტურებულ ხმოვანმიმდევრობათა დიდი ნაწილიც ოდენ შორისდებულებსა და ექსპრესიულ ლექსიკურ ერთეულებშია.

აფხაზურში ოდენ ორწევრა ხმოვანკომპლექსები ვლინდება (იხ. ცხრილი #31), აბაზურს კი საერთოდ არ ახასიათებს ხმოვანკომპლექსები. ისტორიულად აფხაზურსაც არ ექნებოდა სინქრონიულ დონეზე წარმოდგენილი ხმოვანკომპლექსები. ამის თქმის საფუძველს იძლევა აბაზურის ჩვენება და აქ მოყვანილ ფორმათა წარმომავლობა, იგულისხმება აა-ს მიღება ზა-საგან, სხვა ხმოვანმიმდევრობების შემთხვევაში კი – მათი დიფთონგებისაგან მიღება ან შორისდებულებში გამოვლენილი მიმდევრობების ექსპრესიული ბუნება.

ამრიგად, ვიზიარებ ვ. ჩირიქბას მოსაზრებას, რომ აა არ უდრის აა+ს (Chirikba 1996, 29-32), რადგან ძირეულ მასალაში გამოვლენილი აა მიმდევრობა მიღებულია ზა-საგან (ლომთათიძე 1976, 25), მაგრამ სხვაგვარადაა საქმე სხვა ხმოვანთა კომბინაციების შემთხვევაში: ისინი მეორეული ჩანს და მეტწილად შორისდებულებშია, მაგრამ თანამედროვე ენაში ხმოვანკომპლექსებს წარმოადგენს.

4.2. აფხაზურ-აბაზური ძირეული მორფემების დიფთონგებისა და ტრიფთონგების ანალიზი

ქ. ლომთათიძეს აფხაზურ-აბაზურში ძირითადად გამოყოფილი აქვს აა, აბ, აჟ, ზა დიფთონგები და აჟა ტრიფთონგი, თუმცა აღნიშნავს, რომ მეორეულ კომპლექსებში დასტურდება აგ, აგ, აე, აე, აო, აო, აუ, აი, აი, აი, აი, აჟ, აჟ, აჟ, აჟ, აჟ, აჟ, აჟ, აჟ, აჟ დიფთონგები (ლომთათიძე 1976, 54, 61).

წინამდებარე ნაშრომში ცალ-ცალკეა განხილული ძირეული მორფემის ფარგლებში და მორფემათა მიჯნაზე გამოვლენილი აფხაზურ-აბაზური აღმავალი და დამავალი დიფთონგები. ეს ქვეთავი ეთმობა ძირში რეალიზებულ დიფთონგებსა და ტრიფთონგებს.

ძირეულ მორფემაზე დაყრდნობით შესრულებულმა კვლევამ აჩვენა, რომ აფხაზურსა და აბაზურში აა დასტურდება სამივე პოზიციაში:

აფხ. ააბა „ობოლი, ქვრივი“, აბაზ. ააშა „სასადილო მაგიდა (პატარა)“;

აფხ. ააბტ „ეხ, ახ“, აბაზ. ჟარაადა „მისამღერი“;

აფხ. ა-კაა-კაა „სუფთა“, აბაზ. კაა-კაა „უსათუოდ“.

ორივე ენაში აჭ გვხვდება ანლაუტსა და აუსლაუტში:

აფხ. აჭ „გრძელი“, აბაზ. აჭ-რა „სიგრძე“;

აფხ. ა-კაჭკაჭ-რა „ჩიტების ჭიკჭიკი“, აბაზ. ცაჭ „ოჰ! ვაი!“.

ორივე საანალიზო ენაში ოჭ გამოვლინდა ბოლოკიდურად:

აფხ. ა-შაოჭ-რა „სიცხე, პაპანაქება“, აბაზ. შაოჭ „მალემსრბოლი, შიკრიკი“

აფხაზურში ედ დასტურდება სამივე პოზიციაში, აბაზურში ოდენ – აუსლაუტში:

აფხ. ედთა „ისევ, კვლავ, კიდევ“;

აფხ. აქა „ჰო, კი, დიახ“ (შდრ. აძაძ „ჰო, კი, დიახ“);

აფხ. ა-პეაპეა-რა „შეშუპება“, აბაზ. ქაქა „საზომი“.

იძ წარმოდგენილია ბოლოკიდურ პოზიციაში აფხაზურსა და აბაზურშიც:

აფხ. ა-ჰაიძ-რა „მამბი, მამბნარი“, აბაზ. დიძ-რა 1. „გაქვავება“. 2. „გაცივება“

გა ვლინდება მხოლოდ აფხაზური ძირეული მორფემის ანლაუტში:

გა „ტკივილის გამომხატველი შორისდებული“

ორივე ენაში გჭ რეალიზდება ბოლოკიდურად:

აფხ. აღჭუ „გუგუნი (ხმაბაძვითი)“, აბაზ. ა-ლა-ჭაჭ-რა „ერთად ტირილი“ (შდრ.

ჭაჭა-რა „ტირილი, დატირება“)

აფხაზურში სულ ექვსი აღმავალი დიფთონგი გამოვლინდა, აბაზურში – ხუთი. აფხაზურში დადასტურებული აღმავალი დიფთონგებიდან აბაზურს არ აღმოაჩნდა მხოლოდ გა. ორივე ენაში ამ სახეობის დიფთონგში უპირატესია ე. აფხაზურსა და აბაზურში ძირეულ მორფემაში რეალიზებული აღმავალი დიფთონგების ცხრილის-თვის იხ. დანართი – ცხრილები #32, 33.

აფხაზურსა და აბაზურში რეალიზდება დამავალი დიფთონგებიც:

აა აფხაზურსა და აბაზურში დასტურდება თავკიდურად:

აფხ. ა-აა-რა „დაწოლა“, აბაზ. აა-რა-აა-რა „თვითონ“

აგ ოდენ აბაზურის თავკიდურ პოზიციაშია:

აგა „ობოლი“

აჟ აფხაზურში ვლინდება თავკიდურად და ბოლოკიდურად, აბაზურში კი – სამივე პოზიციაში:

აფხ. აჟ „იქ“, აბაზ. აჟ „შენ“

აბაზ. შუაჰ „სასჯელი“

აფხ. ა-წგ'რჷა „ნალარი (ნახნავზე)“, აბაზ. შუა-რს „სიცხე, პაპანაქება“

ჷუ მხოლოდ აფხაზურის ანლაუტში დადასტურდა:

ა-ჷჷ „ალიაქოთი, აურზაური“

ჷი წარმოდგენილია ორივე ენის ანლაუტში:

აფხ. ჷი „ის“, აბაზ. ჷრტ „უკ“

ჷო რეალიზდება ოდენ აფხაზურის ანლაუტში:

ჷოო „ჰეი! ოი!“

ჷგ მხოლოდ აბაზურის ანლაუტშია:

აბაზ. ჷგს „საქმე“

აფხაზურსა და აბაზურში ხუთ-ხუთი დამავალი დიფთონგი გვხვდება. ორივე ენაში ამ ტიპის დიფთონგის შექმნის მეტი შესაძლებლობით გამოირჩევა ჷ. ოდენ აფხაზურის ანლაუტში დადასტურდა ჷუ და ჷო, მხოლოდ აბაზურისაში – გგ და ჷგ. სათანადო ცხრილი იხ. დანართში – ცხრილები #34, 35.

აფხაზურ-აბაზურს ახასიათებს ტრიფთონგებიც. მათი რიცხვი არცთუ დიდია ძირეულ მორფემაში, მაგრამ მაინც დასტურდება გარკვეული რაოდენობით.

აფხაზურში ადა რეალიზდება თავკიდურად, აბაზურში – არა:

აფხ. ადაშე „კვერნა“

გჷა ორივე ენაში გვხვდება ბოლოკიდურ პოზიციაში:

აფხ. ა-წგ'ჷა-რა (შდრ. ა-წგ'ჷა-რა) „ტირილი, დატირება“, აბაზ. ჰგჷა-რა „ტირილი, დატირება“

ქვემოთ განხილული ტრიფთონგები მხოლოდ აბაზურში დადასტურდა, კერძოდ, გდა რეალიზდება ძირეული მორფემის ბოლოკიდურად:

ა-ჰგ'და „რა“

აჷა წარმოდგენილია ანლაუტსა და აუსლაუტში:

აჷათ „ისინი“;

კ'აჷა „კალია“.

ჷაჷ და ჷგჷ ოდენ თავკიდურ პოზიციაში ვლინდება:

ჷაჷ „შხამი“;

ქმე „ყმილი“.

აბაზურში დასტურდება ერთი ოთხწევრა, ხოლო აფხაზურში – ერთი ხუთწევრა ვოკალური ჯგუფი:

აბაზ. ჟაა „ყინვა, ქარბუქი“;

აფხ. ააჟჟ „ქადილის გამომხატველი შორისდებული“.

ამდენად, აფხაზურში მხოლოდ ორი ტრიფთონგი გამოვლინდა, აბაზურში – ხუთი. ამის მიზეზი აბაზურში ამოსავალი ვითარების შენარჩუნება, აფხაზურში კი ტრიფთონგების ჯერ დიფთონგად, ხოლო შემდეგ ეტაპზე ხმოვნად გარდაქმნა ჩანს.

4.3. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა თანხმოვანკომპლექსები

როგორც ნაშრომის შესავალში აღინიშნა, აფხაზურ-აბაზურ თანხმოვანკომპლექსებს თავიანთ კვლევებში ყურადღებას უთმობდნენ ფ. ბორკი, ვ. ალენი, ქ. ლომთათიძე, ვ. ჩირიქვა, ბ. ვოქსი, ჯ. კეტფორდი, ჯ. კოლარუსო, ჯ. ჰიუიტი, ა. სპრუიტი, თ. გვანცელაძე, ნ. მაჭავარიანი და ხ. კაკავა. ნაშრომის ამავე ნაწილში გადმოცემულია დასახელებულ მეცნიერთა მიერ აფხაზურ-აბაზურ ბგერათკომპლექსთა შესახებ გამოთქმული ძირითადი მოსაზრებები. უნდა აღინიშნოს, რომ აფხაზური თანხმოვანკომპლექსები აბაზურზე უკეთაა შესწავლილი, მაგრამ რიგი საკითხებისა აფხაზურშიც ითხოვს დაზუსტებას. ამიტომაც განისაზღვრა ამ სადისერტაციო ნაშრომის ბოლო თავში ამ საკითხების განხილვა. ბგერათკომპლექსები შესწავლილია ფონემათა თანმიმდევრული ანალიზის გამოყენებით (The gradual consonant analysis) (Butskhrikidze 2002, 147-152).

4.3.1. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა ორწევრა თანხმოვანკომპლექსები

აფხაზურსა და აბაზურში, დისტრიბუციული თვალსაზრისით, შეიძლება გამოიყოს თანხმოვანკომპლექსების სამი ტიპი:

ა) თავკიდური: აფხ. ა-ფშშა-რა „გამომრობა“; აბაზ. ჰჰა-რა „თრიმლვა“;

ბ) ინტერვოკალური: აფხ. ა-რტტა „უბედური, საწყალი, საბრალო“; აბაზ. რტტა „საბრალო, საწყალი“;

გ) ბოლოკიდური: აფხ. ა-რ-ყაფშ-რა „გაწითლება“; აბაზ. ყაფშ-ხა-რა „გაწითლება“.

ჩემს სტატიაში „აბაზურ ზმნურ ძირთა თანხმოვანკომპლექსები“⁴⁴ გამოყოფილია

⁴⁴ ნათია ფონიავა, „აბაზურ ზმნურ ძირთა თანხმოვანკომპლექსები“, *იბერიულ-კავკასიური* 146

ანლაუტის, ინლაუტისა და აუსლაუტის თანხმომავანკომპლექსები. ზმნურ ძირებში მაქსიმალური სიგრძის თანხმომავანკომპლექსი სამწევრია. სტატიაში ერთადერთი ძირი მექანიკურადაა ჩათვლილი ოთხწევრად: ა-ქ-თშითში-რა „თუხთუხი“ (აბაზურ ანბანში თში გამოხატავს ჩი-ს, შესაბამისად, უნდა იყოს: ა-ქ-ჩიჩი-რა „თუხთუხი“).

აბაზურშიც სამწევრაზე უფრო ხშირია ორსეგმენტური კომპლექსები. სამწევრა მიმდევრობები ანლაუტსა და აუსლაუტშიც დასტურდება, ინლაუტში ერთადერთ ძირში გამოყოფილია სამსეგმენტური მიმდევრობა (ტფს: ჭატ-ფსგტ „ნესტიანი“), მაგრამ ის რედუპლიცირებული ჩანს და მისი განხილვა უფრო მართებული იქნება მორფემათა მიჯნის კომპლექსად.

ანლაუტში ხშირია იდენტურფონემიანი კომპლექსები, თუმცა ისინი საერთოდ არ დასტურდება ინლაუტსა და აუსლაუტში. ინტერვოკალურ და ბოლოვიდურ პოზიციაში ყველაზე გავრცელებულია SC მოდელი, მაგრამ საერთოდ არ რეალიზდება SS. აბაზურში აქცესიური კომპლექსებიც არის, თუმცა ენა უპირატესობას ანიჭებს თანხმომავანთა დეცესიურ შეერთებას (ფონიავა 2013, 197-208).

აფხაზური თანხმომავანკომპლექსები ყველაზე სრულად აღწერილია ხ. კაკავას მიერ, თუმცა მისი დისერტაციის ძირითად ნაწილში არაა გამიჯნული ძირეული და მორფემათა მიჯნის კომპლექსები (ერთადაა განხილული), არც საკუთარი და ნასესხები ლექსიკა. მას მხოლოდ დანართში აქვს ცალ-ცალკე მოცემული ძირეულ და მორფემათა მიჯნის კომპლექსთა სია, თუმცა სათანადო მაგალითების გარეშე (კაკავა 2012, 166-174). მკვლევარს მაგალითები მხოლოდ ძირითად ტექსტში აქვს, სადაც, როგორც აღინიშნა, არაა გამოყოფილი ძირისა და მორფემათა მიჯნის კომპლექსები.

ჩემ მიერ ჩატარებულმა კვლევამ გამოავლინა, რომ ხ. კაკავას მიერ ძირისეულად მიჩნეული კომპლექსების ნაწილი – ფც, ფჭ, ფკ, ფშ, ფლ, თგ, თლ, ტყ, ტყ, ტყ, ტმ, ტტ, ძძ, ძგ, ძნ, ძლ, ცო, ცქ, ცკ, წშ, წმ, ცაქ, ჯგ, ჯნ, ჩფ, ჩკ, ჩკ, ჩხ, ჩლ, ჩნ, ჭბ, ჭლ, ჩხ, ჩნ, გჭ, გრ, ქლ, კტ, კჭ, კვ, კლ, ყლ, ყმ, ვგ, ჭბ, ზყ, ზქ, ზჭ, სტ, სკ, სჭ, სკ, სხ, სმ, სნ, შქ, შგ, შკ, შნ, შთ, შლ, შნ, ჟტ, ჟც, ღნ, ხჭ, ხჭ, ხლ, ხლ, ხფ, ხნ, ხჭ, ხნ, ხც, ხმ, ხჟ, ჰკ, ჰმ, ჰწ, ჰზ, ჰბ, რკ, რტ, რქ, რკ, ლდ, ლთ, ლს, ლკ, მკ, მქ, მჭ, მყ, მწ, ნთ, ნტ, ნც, ნგ, ნყ, ნჭ, ნხ – მხოლოდ მორფემათა მიჯნაზე ან ნასესხებ ლექსიკაში დასტურდება, ჯგ, ჭლ, შკ, ლლ

გაორკეცებით, სიმრავლის, სიხშირისა და ინტენსივობის გამოსახატავად, რასაც ხშირად ერთვის ფუძისეული ხმოვნის რედუქცია, რაც თავს უყრის ორ ერთგვაროვან თანხმოვანს (ლომთათიმე 1976, 205). მასვე მოცემული აქვს ამგვარი გაორკეცების მაგალითები, მაგრამ ერთმანეთისგან არაა გამიჯნული ძირი და მორფემათა ზღვარი (იქვე, 206-209), ამიტომაც მის მიერ ჩამოთვლილი იდენტურფონემიანი კომპლექსებიდან აფხაზურში ძძ და ჰჰ არ გამოვლინდა ჩემეულ სეგმენტაციაში.

აფხაზურსა და აზერულშიც თანხმოვანკომპლექსთა უმეტესობა ანლაუტში ვლინდება.

აფხაზურში ისინი წარმოდგენილია ქვემოთ მოცემული 16 ქვემოდელით. თითოეულ მათგანს ფრჩხილებში უწერია რაოდენობა და თითო მაგალითი. კომპლექსთა სრული სიის ნახვა მაგალითებითურთ შესაძლებელია დანართში (იხ. ილუსტრაცია #1):

- CC (61): ბწ: ა-ბწა-რს „მკა“;
- CF₁ (12): ბჟ: ა-ბჟა „ნახევარი“;
- CF₂ (27): ფჰ: ა-ფჰს „ასული, ქალიშვილი“;
- CS (18): ბნ: ა-ბნა „ტყე“;
- F₁C (13): ზქ: ა-ზქა „ზურგი“;
- F₁F₁ (10): შხ: ა-შხა „ცხიმი, ქონი“;
- F₁F₂ (8): შხ: ა-შხა 1. „მთა“. 2. „ფუტკარი“;
- F₁S (6): სრ: ა-სრგ „ველური სორგო“;
- F₂C (10): ღბ: ა-ღბა „გემი, ხომალდი“;
- F₂F₁ (4): ხშ: ა-ხშაშა „ცივი, გრილი“;
- F₂F₂ (7): ლლ: ა-ლლარა „ჩამოფხეკა, აფხეკა“;
- F₂S (5): ჰნ: ა-ჰნგ 1. „სახლი“. 2. „შინ“;
- SC (19): მც: ა-მცა „ცეცხლი“;
- SF₁ (5): მზ: ა-მზა „მთვარე“;
- SF₂ (10): მხ: ა-მხგ „ყანა“;
- SS (2): მლ: ა-მლა „შიმშილი“.

ანლაუტში აფხაზურში 217 კომპლექსი აღმოჩნდა. ამათგან CC, F₁F₁ და F₂F₂

შეიცავს იდენტურფონემიან მიმდევრობებს, კერძოდ, CC-ში შედის ასეთი 17 ერთეული, F₁F₁ ქვემოდელის ათივე, ხოლო F₂F₂ ქვემოდელის შვიდივე ძირი იდენტურფონემიანია:

CC: ტტ: ა-ტტა-რა „გაწელვა“

F₁F₁: სს: ა-სსა „წვრილი“

F₂F₂: ლლ: ა-ლლა „ძლიერი“

ასეთი ძირების რედუქციაციისა და შემდეგ ხმოვნის ამოვარდნით მიღებისთვის თვალის დევნება, ზოგ შემთხვევაში, ახლაც შესაძლებელია: ჩჩ: ა-ჩჩა-რა „სიცილი“ (შდრ. ფერ. ა-ჩჩა-რა „id“).

გაუხმოვანებელი ძირების მსგავსად, ანლაუტშიც არის შემთხვევები, როცა არა-იდენტურფონემიან აფხაზურ ძირსაც პარალელურად მოეპოვება ხმოვნიანი ვარიანტი: ყც: აკვ-დგ-რ-ყცღ-ლა-რა „მიჭერა, მიჭყლეთა“ (||ა-წა-რ-ყც-რა „მიჭერა, მისრესა“).

აბაზურში ანლაუტის პოზიციაში 193 კომპლექსი დადასტურდა ქვემოთ მოცემული ქვემოდელების სახით (აფხაზურის მსგავსად, ამ შემთხვევაშიც ყოველ ქვემოდელს მიწერილი აქვს რაოდენობა და მაგალითი, სრული ჩამონათვალი მოცემულია დანართში (იხ. ილუსტრაცია #2):

CC (54): ბჭ: ბჭღ „წითელა“;

CF₁ (15): ბჟ: ბჟა „ნახევარი“;

CF₂ (27): ფჰ: ფჰა „ქალიშვილი“;

CS (17): ბნ: ბნა „ტყე“;

F₁C (12): ზქ: ზქღ „ზურგი“;

F₁F₁ (10): შხ: შხა „ცხიმი, ქონი“;

F₁F₂ (10): შხ: შხა „ფუტკარი“;

F₁S (1): ჟლ: ჟლა „ოჯახი“;

F₂C (3): ღბ: ღბა „მატარებელი“;

F₂F₁ (7): ხშ: ხშა „გრილი“;

F₂F₂ (7): ლლ: ა-დგ-ლლა-რა „ამოფხეკა“;

F₂S (4): ჰნ: ჰნა „მამის სახლი, კერა“;

SC (11): მც: მც „ცეცხლი“;

SF₁ (5): მზ: მზ „მთვარე, თვე“;

SF₂ (9): მხ: მხ „ყანა“;

SS (1): მლ: მლ „შიმშილი“.

აბაზურში გამოვლენილი 193 კომპლექსიდან იდენტურფონემიანი გამოდგა CC ქვემოდელის 12, F₁F₁ ქვემოდელის ათიდან ცხრა და F₂F₂ ქვემოდელის შვიდიდან ექვსი ძირი:

CC: ტტ: ა-ყ-ტტ-რა „დაშლა, დარღვევა“;

F₁F₁: სს: სს „წვრილი“;

F₂F₂: ხხ: ხხ „ტანადი“.

ფერიულში დადასტურებული ა-ჩჩ-რა „სიცილი“ ამოსავლად უნდა იქნეს მიჩნეული აბაზური ჩჩ ძირისთვისაც (მდრ. აბაზ. კვ-ჩჩ-რა „გაცინება“). ზოგ აბაზურ არაიდენტურფონემიან კომპლექსსაც აქვს ამოსავალი ხმოვნური ვარიანტები აფხაზურში: ფწ: ფწ „ულვაში“ (მდრ. აფხ. ა-ფაწ „ულვაში“), ბჟ: ბჟ „ძვალი“ (მდრ. აფხ. ა-ბაჟ).

აფხაზურსა და აბაზურში ინლაუტი გამოვლენილი კომპლექსებით ანლაუტს ვერ გაუტოლდება, მაგრამ ამ პოზიციაშიც რეალიზდება ბგერათკომპლექსები.

აფხაზურში ინლაუტში გამოვლენილია 86 კომპლექსი, 14 ქვემოდელის სახით, თითოეული ფრჩხილებში მითითებული რაოდენობით:

CC (7): ბბ: ა-ჭაბბ „სულელი“;

CF₁ (2): ფმ: ა-ჰაფმა „ქვევრი, ჭური“;

CF₂ (12): თჰ: ა-ფგთჰა „ფოცხვერი“;

CS (10): ჯმ: ა-ქაჯმა „მგელი“;

F₁C (3): ზბ: ა-ჰაზბა „დანა“;

F₁F₁ (2): ზშ: ა-ყაზშ „ხასიათი“;

F₁F₂ (2): შჰ: ა-ჰაშჰა „ძირმაგარა; ბარისპირა“;

F₁S (1): ზნ: ა-რაზნ „ვერცხლი“;

F₂C (1): ჰთ: ა-ლგჰთა „საცერი“;

F₂F₁ (1): ჰშ: ა-დაჰშა „და“;

SC (31): რბ: არბა „მამალი“;

SF₁ (5): მშ: ა-ჯგმშ „ხახვი“;

SF₂ (7): მპ: ა-ლგმპა „ყური“;

SS (2): რმ: არმა „მარცხენა“.

აფხაზურში, ანლაუტისგან განსხვავებით, ინლაუტში არ დადასტურდა F₂F₂ და F₂S ქვემოდელის კომპლექსები.

აფხაზურში ინლაუტში დადასტურდა 56 კომპლექსი, რომლებიც 13 ქვემოდელის სახითაა რეალიზებული, ფრჩხილებში მითითებული რაოდენობით:

CC (2): ბგ: აბგ „მოლიანი“;

CF₁ (1): ფშ: ფშ: ყაფშ „წითელი“;

CF₂ (6): ფპ: რაფპ „ფილტვი“;

CS (3): ჯმ: ქგჯმა „მგელი“;

F₁C (2): სფ: პასფა „დანა“;

F₁F₁ (3): ზშ: ყაზშა „ხასიათი“;

F₁S (1): ზნ: რგზნ „ვერცხლი“;

F₂C (2): ხთ: ლგხთა „საცერი“;

F₂F₁ (2): ხშ: ახშ „და“;

SC (25): რც: არცგნა „დედალი“;

SF₁ (2): მშ: ჯგმშ „ხახვი“;

SF₂ (4): მპ: ლგმპა „ყური“;

SS (3): რმ: კარმ „მახველი“.

აფხაზურშიც, აფხაზურის მსგავსად, ინლაუტში არ გვხვდება F₂F₂ და F₂S ქვემოდე-
ლის კომპლექსები.

აფხაზურსა და აფხაზურშიც აუსლაუტს ყველაზე ნაკლებად ახასიათებს თანხმო-
ვანკომპლექსები.

აფხაზურში ბოლოკიდურ პოზიციაში დადასტურდა ცხრა ქვემოდელი, ფრჩხი-
ლებში მოცემული რაოდენობით, სულ 48:

CF₁ (7): ა-რ-ყაფშ-რა „გაწითლება“;

CF₂ (4): ფხ: წგფხ „შარშან“;

F₁C (1): შთ: ა-უშთ-რა „გაშვება, მოშვება“;

F₁F₁ (1): შშ: ჩგშშ „გაჩუმების გამომხატველი შორისდებული“;

F₂C (1): ხჩ: ა-მაჩჩ „აქლემი“;

F₂F₂ (1): ჭჭ: ა-ბგჭჭ-რა „ხარის ბლავილი“;

SC (24): რგ: ა-ბგრგ „მოხუცი“;

SF₁ (4): მშ: ა-ლგმშ „სვია, ფშალა“;

SF₂ (5): რჭ: ა-ძგრჭ-რა „სმენა“.

აბაზურში ბოლოკიდურ პოზიციაში 18 კომპლექსი გამოვლინდა, ხუთ ქვემო-დელოში გადანაწილებული, თითოეული ფრჩხილებში მითითებული რაოდენობით:

CC (1): პყ: ჯაპყ „ღერო“;

CF₁ (2): ფშ: ყაფშ-ხა-რა „გაწითლება“;

CF₂ (1): ფხ: წგფხ „შარშან“;

SC (11): რგ: ვარგ „სოკო“;

SF₂ (3): რწ: ა-ჭარწ 1. „ფიჩხი“. 2. გადატ. „გამხდარი“.

აფხაზურის აუსლაუტში, აბაზურისაგან განსხვავებით, არ გამოვლინდა **CC**, აბაზურში კი არ დადასტურდა **F₁C**, **F₁F₁**, **F₂C**, **F₂F₂**, **SF₁** ქვემოდელების კომპლექსები.

აფხაზურში ყველა პოზიციის გათვალისწინებით სულ დადასტურდა 388 ორწევრა კომპლექსი (თუ სხვადასხვა პოზიციაში გამოვლენილ ერთნაირ კომპლექსს გამოვაკლებთ, მათი რიცხვი 309-ს შეადგენს), მათგან ოდენ თანხმოვანკომპლექსის სახით წარმოდგენილია 37 ძირი, ანლაუტში არის – 217, ინლაუტში – 86, ხოლო აუსლაუტში – 48.

აბაზურში გამოვლინდა 303 ორწევრა კომპლექსი (სხვადასხვა პოზიციის ერთნაირი კომპლექსების გამოკლებით 263), კერძოდ, 36 მხოლოდ კომპლექსით წარმოდგენილი ძირია, თავკიდურ პოზიციაში გვხვდება – 193, ინლაუტში – 56, ბოლოკიდურ პოზიციაში კი – 18 თანხმოვანკომპლექსი.

როგორც ჩანს, კომპლექსთა აბსოლუტური უმრავლესობა ორივე ენაში თავკიდურ პოზიციაში დასტურდება და, ამასთანავე, მოსალოდნელი კომპლექსების მცირედი ნაწილი რეალიზდება, კერძოდ, 58 თანხმოვნის მქონე აფხაზურს შეიძლებოდა ჰქონოდა 3364 ორწევრა კომპლექსი, ხოლო 61 თანხმოვნიან აბაზურს – 3721. იგივე დაასკვნა ჩერქეზულ ენებში ვ. შენგელიამ (შენგელია 2006, 16).

ორივე ენაში პოზიციების მიხედვით მოდელების გავრცელების საინტერესო

სურათი იკვეთება: აფხაზურში კომპლექსების სახით რეალიზებულ ძირებში ყველაზე გავრცელებულია **CC** (8), **SC** (6), **CS** (6) და **SF₁** (5), ანლაუტში – **CC** (61, მათგან 17 იდენტურთანხმოვნია), **CF₂** (27), **SC** (19), **CS** (18), ინლაუტში – **SC** (34), **CF₂** (12), **CS** (10), აუსლაუტში – **SC** (24); აბაზურში ამგვარი ვითარებაა: ოდენ კომპლექსებით წარმოდგენილ ძირებში ჭარბობს **CC** (18) და **CF₁** (5), ანლაუტში – **CC** (54, მათგან 12 იდენტურთანხმოვნია), **CF₂** (27), **CS** (17), **CF₁** (15), ინლაუტში – **SC** (25) და **CF₂** (6), აუსლაუტში – **SC** (11); არადა ხ. კაკავა აღნიშნავდა, რომ აფხაზურში შედარებით დიდი რაოდენობით გვხვდება ორწევრა კომპლექსები, რომლებსაც ხშული და სპირანტი თანხმოვნები შეადგენს (კაკავა 2012, 16). ჩემი მასალის მიხედვით, ყველა პოზიციაში ხშულების კომბინაცია სჭარბობს ხშული-ფრიკატივის კომბინაციას არა მხოლოდ აფხაზურში, არამედ აბაზურშიც.

აფხაზურის ორწევრა კომპლექსებში ოდენ თანხმოვანმიმდევრობად რეალიზებულ ძირებში პირველ წევრად ყველაზე გავრცელებულია ხშულები (**C** 18), მათ მოსდევს სონორები (**S** 12) და ფრიკატივები (**F** 7), ანლაუტში ჭარბობს ხშულები (**C** 118), ფრიკატივები (**F** 63) კი აღემატება სონორებს (**S** 36), ინლაუტში პირველობა სონორებს უკავია (**S** 45), თუმცა ხშულები (**C** 31) სჭარბობს ფრიკატივებს (**F** 10), იგივე ვითარებაა აუსლაუტშიც: **S** 33, **C** 11, **F** 4.

აფხაზური ენის ორწევრა კომპლექსებში ოდენ თანხმოვნური შედგენილობის ძირებში მეორე წევრად თანაბარი რაოდენობით გამოვლინდა ხშულები და ფრიკატივები (**C** 15, **F** 15), ყველაზე იშვიათია სონორები (**S** 7), ანლაუტში უპირატესობა ხშულებს აქვს (**C** 103), ფრიკატივები (**F** 83) და სონორები (**S** 31) მეორემესამე ადგილებს ინაწილებს, ასეთივე ვითარებაა ინლაუტშიც (**C** 42, **F** 31, **S** 13), აუსლაუტში ბოლოკიდურ პოზიციაში **C₂**-ის ადგილას სონორები არ გვხვდება, მხოლოდ ხშულები და ფრიკატივებია (**C** 26, **F** 22).

აბაზურ ორწევრა კომპლექსებში მხოლოდ თანხმოვნების სახით წარმოდგენილ ძირებში პირველ წევრად უპირატესია ხშულები (**C** 24), მათ მოსდევს ფრიკატივები (**F** 10) და სონორები (**S** 2), იგივე თანმიმდევრობაა ანლაუტშიც (**C** 113, **F** 54, **S** 26), ინლაუტში კი ხშულებსა და ფრიკატივებს სჭარბობს სონორები (**S** 34, **C** 12, **F** 10), აუსლაუტშიც სონორები (**S** 14) აღემატება ხშულებს (**C** 4), სხვა პოზიციებისაგან განსხვავებით, აქ ფრიკატივები არ დასტურდება; აბაზურ ორწევრა კომპლექსებში

მხოლოდ თანხმობენური შედგენილობის ძირებში მეორე წევრად ყველაზე ხშირია ხშულები (C 22), შემდეგ – ფრიკატივები (F 12) და სონორები (S 2), ანლაუტში ფრიკატივები (F 90) სჭარბობს ხშულებსა (C 80) და სონორებს (S 23), ინლაუტში ხშულები (C 31) აღემატება ფრიკატივებსა (F 18) და სონორებს (S 7), აუსლაუტში ხშულები (C 12) ფრიკატივებზე ორჯერ მეტადაა გავრცელებული (F 6), ამ პოზიციაში, აფხაზურის მსგავსად, სონორები არ დასტურდება.

ამდენად, აფხაზურში დადასტურებული 388 კომპლექსიდან C₁-ის პოზიციაზე რეალიზდება 177 ხშული, 126 სონორი და 85 ფრიკატივი, C₂-ის პოზიციაზე კი – 186 ხშული, 151 ფრიკატივი და 51 სონორი. აფხაზურში გამოვლენილი 303 კომპლექსიდან C₁-ის პოზიციაზე არის 153 ხშული, 76 სონორი და 74 ფრიკატივი, C₂-ის პოზიციაზე კი – 145 ხშული, 126 ფრიკატივი და 32 სონორი. ორივე პოზიციის გათვალისწინებით აფხაზურ ორწევრა კომპლექსებში 363 ხშულია, 236 ფრიკატივი და 177 სონორი, აფხაზურში კი – 298 ხშული, 200 ფრიკატივი და 108 სონორი.

ბ. კაკავა აღნიშნავს, რომ აფხაზური მასალის შესწავლისას გამოიკვეთა ოდენ ხშულებისაგან (ბგ, კკ), სპირანტებისაგან (ხხ) და აფრიკატებისაგან (ცც, წწ) შემდგარი ორწევრა კომპლექსები, მათი ურთიერთკომბინაციები, ასევე სონორის შემცველი და ოდენ სონორიანი ორწევრა კომპლექსები (კაკავა 2012, 13). მე დავაკონკრეტებ, რომ ფრიკატივებისა და აფრიკატებისაგან შემდგარი ორწევრა კომპლექსები როგორც აფხაზურში, ისე აბაზურში, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, იდენტურთანხმობნიანია, სონორებისგან შემდგარი ორწევრა კომპლექსები ძალზე იშვიათია, თანაც ყოველთვის არაიდენტურთანხმობნიანი.

ჩემი კვლევის მიხედვით, ორივე ენაში, ანლაუტისაგან განსხვავებით, სადაც საკმაოდ გავრცელებულია იდენტურთანხმობნიანი ჯგუფები, ინლაუტსა და აუსლაუტში იდენტური ფონემების შემცველი ბგერათკომპლექსები ცოტაა, აფხაზურის ბოლოკიდურ პოზიციაში კი ასეთი თანხმობანიმდევრობა საერთოდ არ გვხვდება.

აფხაზურსა და აბაზურში ზოგი ფონემა საერთოდ არ მონაწილეობს კომპლექსებში. აფხაზურში C₁-ის პოზიციაზე არ რეალიზდება ლ, ჯჲ, გ, ქ ხშულები, ფრიკატივებიდან – ჰ, მაგრამ გვხვდება ოთხივე სონორი; C₂-ის პოზიციაზე ხშულებიდან არაა მხოლოდ ლ, მაგრამ დასტურდება ყველა ფრიკატივი და სონორი.

აბაზურში C₁-ის პოზიციაზე ხშულებიდან არაა ჯჲ, გ, ქ, ც, ფრიკატივებიდან – ჰ,

მაგრამ, აფხაზურის მსგავსად, დასტურდება ყველა სონორი, C₂-ის პოზიციაზე ხშულებიდან არაა **ჯ, ქ, ქ**, ფრიკატივებიდან და სონორებიდან კი ყველა რეალიზდება. თვალსაჩინოებისთვის მომზადებულია აფხაზურ და აბაზურ ორწევრა კომპლექსებში შემავალ ფონემათა კომბინაციების ცხრილები. რაკი ამ ენებში თანხმოვანთა რაოდენობა დიდია, ტექნიკური თვალსაზრისით გაჭირდა მათი თითო ცხრილად წარმოდგენა, ამიტომ ორივე ენისთვის ცალკეა მოცემული ოთხ-ოთხი ცხრილი: ხშულთა, ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა, ფრიკატივთა/სონორთა და ხშულთა, ფრიკატივთა/სონორთა კომბინაციების ცხრილები (იხ. ცხრილები #36, 37).

ამდენად, აფხაზურში **ლ** საერთოდ არ მონაწილეობს კომპლექსებში, აბაზურში კი – **ჯ** და **ქ**.

აფხაზურში C₁-ის პოზიციაზე თანხმოვანთა სიხშირე ასეთია: **რ** (33), **მ** (30), **ბ**, **ფ** (17), **ნ** (14), **ც** (12), **თ**, **წ**, **ლ** (9), **ზ**, **ხ** (8), **ჭ**, **შ** (7), **ჩ**, **შ**, **ხ** (6), **პ**, **წ**, **ჯ**, **ს**, **ჟ**, **წ** (5), **ტ**, **ც**, **ჩ**, **გ**, **კ**, **კ**, **ყ**, **ფ**, **შ**, **ღ**, **ჰ**, **ჰ** (4), **დ**, **ძ**, **ჭ**, **კ**, **გ**, **ქ** (3), **თ**, **ყ**, **ყ**, **ვ** (2), **ბ**, **ქ**, **ტ**, **ჟ**, **შ**, **ლ** (1), C₂-ის პოზიციაზე კი – ამგვარი: **რ** (19), **ლ** (14), **თ** (12), **ბ**, **დ**, **შ**, **ხ**, **ჰ** (11), **ძ**, **ჩ**, **შ**, **ჰ**, **ჰ** (9), **ხ** (8), **პ**, **ტ**, **შ** (7), **ც**, **წ**, **გ**, **ყ**, **ზ**, **ს**, **ღ**, **წ**, **მ** (6), **ფ**, **წ**, **გ**, **კ**, **ჯ** (5), **ჯ**, **ჭ**, **ჭ**, **კ**, **ყ**, **წ** (4), **თ**, **ჩ**, **ქ**, **კ**, **ლ** (3), **ტ**, **ქ**, **ჟ**, **ლ** (2), **ბ**, **ც**, **ჯ**, **ქ**, **ვ**, **ფ**, **შ** (1) (იხ. ცხრილი #36).

აბაზურში C₁-ის პოზიციაზე თანხმოვანთა სიხშირული განაწილება ასეთია: **რ**, **მ** (24), **ბ** (20), **ფ**, **ნ** (12), **წ** (9), **თ**, **შ**, **ხ** (8), **ც**, **ჩ**, **ჩ**, **ს** (7), **ჩ**, **შ** (6), **ტ**, **ზ**, **შ** (5), **ჭ**, **გ**, **ვ**, **ყ**, **შ**, **ხ**, **ლ** (4), **პ**, **ჭ**, **ჭ**, **გ**, **კ**, **ქ**, **ფ**, **ღ**, **წ**, **ჰ** (3), **დ**, **ჯ**, **ქ**, **კ**, **კ**, **ყ**, **ჰ** (2), **ძ**, **ჯ**, **ყ**, **ჟ**, **ვ**, **შ**, **ლ**, **შ** (1), C₂-ის პოზიციაზე კი ასეთი სურათი გვაქვს: **რ** (11), **ხ**, **ჭ**, **ჰ** (10), **შ**, **ჰ**, **ლ** (9), **დ**, **თ**, **ტ** (8), **ფ**, **გ**, **ზ**, **ს**, **შ** (7), **ბ**, **ძ**, **წ**, **ჯ**, **კ**, **ყ**, **შ**, **ღ** (6), **ც**, **ჩ**, **ჭ**, **გ**, **ჰ**, **წ** (5), **პ**, **ჯ** (4), **ჯ**, **ჭ**, **ჩ**, **კ**, **კ**, **ყ**, **ყ**, **წ**, **ხ**, **მ** (3), **ჩ**, **ჰ**, **ჟ**, **შ**, **ლ**, **ლ** (2), **ჯ**, **ჭ**, **ქ**, **ქ**, **ც**, **ვ**, **ფ**, **შ** (1) (იხ. ცხრილი #37).

ჩემმა კვლევამ **ქ** ლომთათიძის დასკვნისგან განსხვავებული შედეგი აჩვენა თავკიდურად სონორთა განაწილებასთან დაკავშირებით. იგი მიიჩნევდა, რომ კომპლექსებში თავკიდურად ოთხივე სონორი დასტურდებოდა, მაგრამ **მ**-ს გამოყენების შემთხვევები აღემატებოდა სხვებს (ლომთათიძე 1976, 239), აფხაზურში თავკიდურად **რ** აღემატება **მ**-ს, აბაზურში კი **რ** და **მ** თანაბარი სიხშირით რეალიზდება, C₂-ის პოზიციაზეც ორივე ენაში **რ** არათუ სონორებს, არამედ ყველა თანხმოვანს აღემატება.

აფხაზურსა და აბაზურშიც დეცესიური კომპლექსები საკმაოდ აღმატება აქცესიურს, კერძოდ, აფხაზურში დადასტურდა 155 დეცესიური და 98 აქცესიური კომპლექსი, აბაზურში კი – 145 დეცესიური და 78 აქცესიური კომპლექსი. აფხაზურში იდენტურფონემიანი 39 კომპლექსია, აბაზურში – 37.

გ. ახვლედიანის მიერ გამოყოფილი ჰარმონიულ კომპლექსთა A და B სისტემა (ახვლედიანი 1949, 109) აფხაზურსა და აბაზურში მათი ფონოტაქტიკის გათვალისწინებით ასეთ სახეს იღებს:

აფხაზური	აბაზური
A	A
ბგ – –	ბგ – –
– – –	ბგ – –
– – –	– – –
– – –	დგ – ტა
– – წკ	– – წკ
– – –	ჯგ – –
– – –	– – ჭკ

როგორც ჩანს, A სისტემა აფხაზურში მხოლოდ ბგ და წკ კომპლექსებით არის წარმოდგენილი, აბაზურს კი ემატება ჯგ-ც. აბაზურში ზოგი კომპლექსი პალატალიზებული და ლაბიალიზებული კომპონენტით რეალიზდება: ბგ, დგ, ტა და ჭკ (ეს უკანასკნელი დეგლოტალიზებული ჩკ ვარიანტიდან არსებობს ენაში, რასაც შეიძლება კირილიცას გავლენამაც შეუწყო ხელი).

აფხაზური	აბაზური
B	B
ბღ ფხ პყ	ბღ ფხ პყ
ბღ ფხ –	ბღ ფხ –
– ფჰ –	ბჟ ფჰ –
ბჟ ფჰ –	ბჟ ფჰ –
– თხ –	– თხ –
– თხო –	– – –
– თჰო –	– თჰო –

- თპ -	- - -
დლ ცხ -	- ცხ -
- ცხ ^რ -	- -წყ
- ცხ ^ბ -	- - -
- ცპ -	ძმ ცპ -
- ცპ ^ბ -	- - -
- - ჭყ	- - ჭყ
- - -	- - ჭყ ^რ
- ჩხ ^ბ ჭყ ^ბ	- - -
- ჩპ -	- ჩპ -
- - -	- ჩპ ^ბ -
- - -	- ჩხ ^ბ -
- ჩხ ^ბ -	- - -
- ჩპ ^ბ -	- ჩპ ^ბ -

B სისტემა A სისტემაზე უკეთაა წარმოდგენილი აფხაზურსა და აბაზურშიც. ორივეს ავლია **დლ, ტყ, წყ, ჯლ** და **ჩხ**, აბაზურს – **დლ-ც**. ორივე ენაში კომპლექსები დასტურდება პალატალიზებული და ლაბიალიზებული კომპონენტებით: აფხაზურში გვხვდება ქართულისაგან განსხვავებული **ბლ, ბჟ, ფხ, ფპ, ფპ^ბ, თხ, თპ, თპ^ბ, თპ^ბ, ცხ, ცხ^ბ, ცპ, ცპ^ბ, ჩხ^ბ, ჩპ, ჩხ^ბ, ჩპ^ბ, ჭყ^ბ**, აბაზურში – **ბლ, ბმ, ბჟ, ფხ, ფპ, ფპ^ბ, თპ, ძმ, ცპ, წყ, ჩპ, ჩპ^ბ, ჩხ^ბ, ჩპ^ბ, ჭყ^რ**.

ორივე ენაში ვლინდება დეცესიურ-არაჰარმონიული კომპლექსებიც: აფხაზურში **ბპ, ჯპ**, აბაზურში **ბპ, თმ, ჩმ, ჩმ^ბ**.

გ. ახვლედიანს აღდგენილი აქვს B სისტემის სავარაუდო თავდაპირველი სახე (ახვლედიანი 1949, 306), რისი არსებობის ერთგვარი დასტური გამოდის აბაზურის ვითარება, რომელშიც ფრაგმენტულად, მაგრამ მაინც დღესაც შენარჩუნებულია დეცესიურ-ჰარმონიული **ფპ, თპ, ჩპ^ბ**. აბაზურს დაცული აქვს ჯ-ის შემცველი დეცესიურ-არაჰარმონიული **ბგ, ბჟ** კომპლექსებიც.

ქართველური ენებისთვის გ. მაჭავარიანის მიერ გამოყოფილი A და B სისტემის

ქვეკლასები (მაჭავარიანი 1965, 81) აფხაზურსა და აბაზურში ამ სახით ვლინდება:

აფხაზური	აბაზური
A	A
– სქ სკ	– სქ სკ
– შკ	– –
– შქ	– –

აფხაზური	აბაზური
B	B
– სხ	– –
– –	– სწ
ზჷ–	ზჷ –
– შხ	– შხ
– –	– შხო
– შჷ	– –
ჟიჷ –	ჟიჷ –
– შიხ	– –
– შიხო	– შიხო
– შიჷ	– –
– –	– შიჷჷ

ორივე ქვესისტემა ორივე ენაში ნაკლებია, თუმცა დამატებით აფხაზურის A ქვესისტემაში გვაქვს სქ, სკ და შქ, აბაზური კი ოდენ სქ და სკ-ს სახითაა წარმოდგენილი. B ქვესისტემაში აფხაზურში დამატებით რეალიზდება ზჷ, შჷ, ჟიჷ, შიხ, შიხო, შიჷ კომპლექსებიც, აბაზურში – სწ, ზჷ, შიხო, ჟიჷ, შიხო, შიჷჷ.

აფხაზურსა და აბაზურშიც მარკირებულია დეცესიურ-ჰარმონიული კომპლექსები, რომლებიც შედგება ლაბიალური ხშულისა და სისინა, შიშინა ფრიკატივებისაგან. ასეთია აფხაზურში ბზ, ბჟ, ბჟო, ფს, ფშ, ფშო, ფშო, კშ, ხოლო აბაზურში – ბზ, ბჟ, ბჟო, ფს, ფშ, ფშო, ფშო. აფხაზურში არამარკირებულია ბს, პჟ, პს, აბაზურში – ამათთან ერთად

პშ-ც.

ჰარმონიულია არადეცესიური ყრუ ფრიკატივისა და დენტალური ხშულისაგან შემდგარი მიმდევრობებიც, რომელთაგან აფხაზურში რეალიზდება **სთ, შთ, შ-თ, შ-დ**, აბაზურში – **სთ, შტ, შ-თ, შ-თ**.

არამარკირებულია A და B სისტემისა და ქვესისტემის წევრთა შებრუნებული კომბინაციები, ამათ გარდა: A სისტემიდან აფხაზურში – **გდ, გძ**, აბაზურში – **გდ, ჯძ**; B სისტემიდან აფხაზურში – **ღბ, ხჩ**, აბაზურში – **ღბ, ხჩ**.

ქ. ლომთათიძის აზრით, შეუთავსებელია **ნპ, პნ, ბს, ფზ, მქ, ჟმ, მჟ...** (ლომთათიძე 1976, 241). ჩემი კვლევა აჩვენებს, რომ აფხაზურსა და აბაზურშიც **სონორები დაშვებულია როგორც ხშულის მომდევნო, ისე წინა პოზიციაში**, ხშულებზე იშვიათად, მაგრამ **სონორები რეალიზდება ფრიკატივთა მომდევნოდ და წინა პოზიციაშიც** (ცხადია, ყველა სონორს არ აქვს კომბინაციის შექმნის თანაბარი შესაძლებლობა. სრული სიის ნახვა შესაძლებელია დანართში – იხ. ცხრილები #36, 37). აქვე დავამატებ, რომ მე სონანტები განხილული მაქვს არა როგორც თანხმოვანკომპლექსთა, არამედ დიფთონგთა და ტრიფთონგთა შემადგენელ კომპონენტად. რაც შეეხება თანხმოვანთა შეთავსების დაშვება-აკრძალვას, ჩემი დაკვირვებით, ერთი მორფემის ფარგლებში აფხაზურსა და აბაზურში შეთავსებადია **ჰომოგენური თანხმოვნები მჟღერობა-სიყრუს მიხედვით: მჟერი+მჟღერი, ფშვინვიერი+ფშვინვიერი, მკვეთრი+მკვეთრი**. აკრძალულია ერთი და იმავე ლოკალური რიგის თანხმოვანთა შეერთება მჟღერობა-სიყრუს მიხედვით, ასევე ერთი და იმავე ლოკალური რიგის ხშულისა და ფრიკატივების შეთავსება – წარმოდგენილია **ჩჩ**, მაგრამ არაა **ჩშ**.

4.3.2. აფხაზურ-აბაზურ ძირეულ მორფემათა სამწევრა თანხმოვანკომპლექსები

აფხაზურსა და აბაზურში ყველაზე გავრცელებულია ორწევრა თანხმოვანკომპლექსები. ამაზე ყველა მკვლევარი თანხმდება, თუმცა დასტურდება სამ- და მეტწევრა კომპლექსებიც, არადა მკვლევართა უმეტესობა აფხაზურ-აბაზურისთვის არაბუნებრივად მიიჩნევდა ორზე მეტწევრა ბგერათკომპლექსებს.

ჩემს სტატიაში „აბაზურ ზმნურ ძირთა თანხმოვანკომპლექსები“ გაანალიზებულია სამწევრა თანხმოვანკომპლექსებიც. კვლევის მიხედვით, არაიდენტურფონემიან კომპლექსებში I და II წევრი ქმნის აღმავალ ღიაობას, II და III – დამავალს. ამასთანავე,

I და II სეგმენტი მეტად დამახასიათებელია აფხაზურ-აბაზურისთვის, ამიტომაც ასეთი კომპლექსები ადვილად შედის კომბინაციაში III კომპონენტთან. სტატიაში გაზიარებულია ვ. ჩირიქბას მოსაზრება სამწევრა კომპლექსების მიღებისა მორფემათა კომბინაციების ან ხმოვანთა ელიზიის შედეგად (Chirikba 1996, 86), ასევე კომპლექსში შემავალ თანხმოვანთა გაორმაგებითაც (ფონიავა 2013, 204-205).

ბ. კაკავას მიერ ძირისეულად განხილული სამწევრა კომპლექსების უდიდესი ნაწილი მორფემათა მიჯნაზე ან ნასესხებ ლექსიკაში: ფსწ, ფსჰ, ფსლ, ფშქ, ფშძ, ცსლ, ჩფნ, ქკრ, ქკნ, ქჰჰ, ხთყ, წფშ, წჩფ, წკკ, წსს, რბწ, რფს, რთლ, რთძ, რძგ, რწკ, რწჯ, რწლ, რცძ, რჭძ, რჯძ, რგლ, მტყ, მფწ, მთლ, მძლ, მსკ, ნსთ, ნთხ, ნგრ, ნწლ, ნჩლ, ნჯნ. ბრსკ კი ოთხწევრაა, მაგრამ, როგორც ჩანს, მექანიკურად სამწევრებში აქვს შეტანილი, ზოგი მათგანი – რკჯ, რსტ, ნძლ – კი საერთოდ არ რეალიზდება ენაში. ყოველ შემთხვევაში აფხაზური ენის ეროვნულ კორპუსსა და ლექსიკონებში არ იძებნება მსგავსი შედგენილობის კომპლექსები; ორწევრა კომპლექსების მსგავსად, სამწევრების შემთხვევაშიც მას სათანადო მაგალითები არ აქვს მოყვანილი, მხოლოდ კომპლექსების ჩამონათვალია მოცემული დანართის სახით (იხ. კაკავა 2012, 168-170, 171-174).

ჩემ მიერ მოპოვებული მასალის ანალიზისას გამოვლინდა ისეთი კომპლექსები, რომლებიც ბ. კაკავასთან არაა გამოყოფილი: ფშრ, ფშქ, ტსს, რფჰ, რცწ, მფშ, ნწკ, ნთწ.

ჩემს საანალიზო მასალაში აფხაზურში სამწევრა ბგერათკომპლექსები ვლინდება ყველა პოზიციაში, ინლაუტის გამოკლებით. გაუხმოვანებელი მხოლოდ ორი ძირია, CF_2S და SCF_2 სტრუქტურისა. ანლაუტში სამკომპონენტანი მიმდევრობები ასეთი ქვემოდელებით რეალიზდება: CF_1C (2), CF_1F_1 (4), CF_1S (2), CF_2C (1), CF_2S (1), SCC (1), SCF_2 (1), აუსლაუტში თითო ძირის შემცველია SCC და SCF_1 მოდელები, ხოლო ორი ძირით წარმოდგენილია SCF_2 . მათი საერთო რაოდენობა 18-ს შეადგენს, რომელთა აბსოლუტური უმეტესობა ანლაუტშია წარმოდგენილი.

აბაზურშიც, აფხაზურის მსგავსად, სამწევრა ბგერათკომპლექსები ყველა პოზიციაში რეალიზდება, ინლაუტის გარდა. სულ 15 ძირი გამოვლინდა, მათგან ერთი გაუხმოვანებელია, CF_2F_2 სტრუქტურისა. ანლაუტში სამწევრა კომპლექსები შემდეგი ქვემოდელებითაა დადასტურებული: CF_1C (4), CF_1F_1 (4), CF_2F_2 (2), CF_2C (1), CCF_2 (1), F_2F_1S (1), SF_1C (1), აუსლაუტში კი SCF_2 ქვემოდელის ოდენ ერთი ძირია.

აფხაზურსა და აბაზურში გამოვლენილი სამწევრა კომპლექსების პირველი-მეორე ან მეორე-მესამე წევრი ქმნის ამ ენათათვის მეტად ბუნებრივ, დეცესიურ მიმდევრობებს, როგორებიცაა: ფშ, ფშა, ფჰ, ცხ, ჭყ, თხ...; მესამე ან პირველ წევრად კი მეტწილად მოუდის სონორი, ეს განსაკუთრებით ეხება აფხაზურს.

მიუხედავად იმისა, რომ ვ. ჩირიქბას მიხედვით, აფხაზურში მორფემის დონეზე თანხმოვანთა მაქსიმალური რაოდენობა იშვიათად არის ოთხი (Chirikba 1996, 76), ოთხწევრა თანხმოვანკომპლექსი ვერც მე დავადასტურე და ვერც ხ. კაკავამ.

ხ. კაკავა წერს, რომ აფხაზურ ენაში არ დასტურდება არცერთი შემთხვევა სამზე მეტთანხმოვნიანი კომპლექსების რეალიზებისა ერთი მორფემის ფარგლებში და ეს კიდევ ერთი საბუთია ქ. ლომთათიძის მიერ მდიდარი ფაქტობრივი მასალის საფუძველზე ნავარაუდები ძირთა და აფიქსთა ამოსავალი CV მოდელის არამცთუ ისტორიულად, არამედ ამჟამად არსებობისა. მისი აზრით, ეს მოდელი დღესაც ახდენს გავლენას ფუძეთა ფონემატურ სტრუქტურაზე და ხელს უშლის აფხაზურ ენაში თანხმოვანთა დიდი რაოდენობის თავმოყრას როგორც ძირებსა და აფიქსებში, ისე მორფემათა ზღვარზე (კაკავა 2012, 153). სრული სიმართლეა, რომ ერთი მორფემის ფარგლებში მაქსიმალური სიგრძის თანხმოვანკომპლექსი სამწევრაა – იგივე შედეგი მომცა აფხაზურ-აბაზური მასალის ანალიზმა მეც. CV მოდელი ისტორიულადაც არსებობდა და დღესაც არსებობს, მაგრამ ის არც ამოსავალში იყო ერთადერთი (იხ. წინამდებარე ნაშრომის II თავი) და არც ახლა (იხ. ცხრილები #17, 24), მით უმეტეს, მას ვერ მივაწერთ თანხმოვანთა შეჯრისთვის ხელის შეშლას.

4.4. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის ხმოვანკომპლექსები

მორფემათა ზღვარზე ძირეული მორფემისეული ხმოვანი ხვდება აფიქსისეულ ხმოვანს, რაც იწვევს ხმოვანმიმდევრობის შექმნას.

წინამდებარე ქვეთავში გაანალიზდა საკუთრივ აფხაზურ-აბაზურ მასალაში გამოვლენილი ხმოვანმიმდევრობები. ამ მასალაზე ჩატარებული კვლევით დადგინდა, რომ აფხაზურში რეალიზდება შემდეგი ხუთი ხმოვანმიმდევრობა, რაც ოთხით ნაკლებია ძირეულ მორფემაში დადასტურებულ ხმოვანკომპლექსებზე (ცხრილისთვის იხ. ცხრილი # 38):

აა: ანლა-აბლა იჟზეყოჟ „ღვიძლი ნათესავი“;

აი: ა-აკა „ბიბილო“;

აე: 4-ეპა „საწნახელი“;

აუ: ა-ჟს „საქმე“;

გა: ა-გგ-ად-ტ „გულ-სისხლძარღვთა“.

აბაზურის ძირეულ მორფემაში ხმოვანკომპლექსი არ დადასტურებულა, მაგრამ მორფემათა მიჯნაზე ოთხი ხმოვანმიმდევრობა გამოვლინდა (ცხრილისთვის იხ. ცხრილი # 39):

აა: ანა-სა-არა-სა „ასე და ისე“;

გა: ა-ძგ-ალბა „გემი“;

გი: ჯგ-ი-ჰ-რა „შემობრუნება“;

ია: ანა-სა-გი-არა-სა-გი „ასე თუ ისე“.

აფხაზურში, აბაზურისაგან განსხვავებით, ორი სამწევრა ხმოვანკომპლექსიც დადასტურდა:

ააა: ანასთხა-აასთხარა „მიწევ-მოწევა“;

იაა: ა-ბჟრ-აა „შუათანა და, ძმა“.

კვლევამ როგორც აჩვენა, ძირეული მორფემის მსგავსად, მორფემათა მიჯნაც არც ისე მდიდარია ხმოვანკომპლექსებით, პირიქით, აფხაზურში ხმოვანმიმდევრობათა მრავალფეროვნებით ზღვარზე მეტად ძირეული მორფემა ხასიათდება, თუმცა, ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებით, მიჯნაზე სამწევრა ხმოვანკომპლექსებიც გამოვლინდა. აბაზურში სამწევრა ხმოვანმიმდევრობა არ დადასტურდა, მაგრამ, ძირისაგან განსხვავებით, მორფემათა ზღვარზე რამდენიმე ხმოვანკომპლექსი გვხვდება.

4.5. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის დიფთონგები, ტრიფთონგები

მორფემათა ზღვარზე თავს იყრის ძირეული და აფიქსისეული ხმოვნები თუ სონანტები, რის შედეგადაც მიიღება დიფთონგები და ტრიფთონგები.

ძირეული მორფემის მსგავსად, მორფემათა ზღვარზეც გვხვდება აღმავალი და დამავალი დიფთონგები.

აფხაზურ მასალაში გამოვლინდა ათი აღმავალი დიფთონგი:

აა: ი-ყა-ღ-წა-პ „გააკეთებს“;

აჟ: ა-ჟაჟ „ადამიანი“;

გა: აბლა თგ-ღ-ხ-იტ „თვალი ამოსთხარა“;

გჷ: დგ-ჷ-ფგ-რგ-ჷ-გარ-ოჷპ „უნდა მოიშორო“;

ეე: ა-ფე-ფფ „შვილიშვილი (ვაჟი)“;

იი: დ-ი-ფტ „დაიბადა“;

ოო: ი-ჷ-მო-ჷპ „გაქვს, გყვანან ისინი“;

ოი: ს-ცო-ფტ „მივდივარ“;

ოჷ: სგ-ყო-ჷპ „ვარ“;

უუ: ი-მგა-დჷ-ჷ „ორსული“.

აფხაზურ აღმავალ დიფთონგთა ცხრილის ნახვა შესაძლებელია დანართში (იხ. ცხრილი #40).

აზაზურში მორფემათა ზღვარზე დადასტურდა ექვსი აღმავალი დიფთონგი, რომლებიც ცხრილის სახით მოცემულია დანართშიც (იხ. ცხრილი #41):

აი: ბ-ჰა-ფ „მოდი!“;

აჷ: დ-ან-ბა-ჷ-ბა „როდის ნახე შენ (კ.) ის (ად.)?“;

გი: დ-ლ-გრ-ცგ-ფტ „მას (კ.) მისთვის (ქ.) მიგაცემინე ის (ნ.)“;

გჷ: მგ-ჰნგ-ჷ-მ-გა-ზ „რაც შინ არ გისწავლია (რაც შიგნიდან არ გამოგოიტანია)“;

იჷ: მ-ბზი-ჷ „კეთილი“;

უჷ: მგ-მგა-დჷ-ჷ „ორსული“.

აფხაზური ენის მორფემათა მიჯნაზე რეალიზდა ექვსი დამავალი დიფთონგი:

აი: მ-ა-მო-ჷპ „აქვს“;

აი: ი-თმ-რ-ზ „გაყიდული“;

აე: არმ-ეფჷ „ამგვარი“;

აუ: ა-ჷს მ-ჷპ „იმუშავებს“;

აგ: ზ-თი-გზ „ვინც გაყიდა“;

აჷ: ჷ-ა-ბა-ყუ „სადა ხარ (კ.)?“.

აზაზურში მხოლოდ ორი დამავალი დიფთონგი გამოვლინდა:

აი: მ-ა-ცგ-ბზაზგ-ფტ „ისინი ერთად ცხოვრობენ“ (ეს მაგალითი იმ მხრივაც არის საინტერესო, რომ ერთ სიტყვაში თავს იყრის დამავალი და აღმავალი დიფთონგები);

აგ: გ-ა-ზ-მ-გ-მ-თგზ-ტ „(პასუხი) ვერ გასცა მან (ნ.) მას (კ.)“.

აფხაზურ და აზაზურ დამავალ დიფთონგთა ცხრილები წარმოდგენილია დანართის სახითაც (იხ. ცხრილები #42, 43).

აფხაზურში აღმავალ დიფთონგთა შექმნის თანაბარ შესაძლებლობას ავლენს **ღ** და **ჟ-ც**, აბაზურში კი ეს უკანასკნელი ორჯერ ჩამორჩება **ღ-ს**. ამ ტიპის დიფთონგებში აფხაზურში ყველა ხმოვანი მონაწილეობს (გარკვეული შეზღუდვა ეხება **ე-სა** და **უ-ს** – ოდენ **ღ-თან** ქმნის დიფთონგს), აბაზურში კი ორივე სონანტთან კომბინაციაში შედის მხოლოდ **ა** და **გ**, **ი** და **უ** ოდენ **ჟ-სთან** კომბინაციაში გვხვდება, **ე** და **ო** საერთოდ მოკლებულია დიფთონგის წარმოქმნის უნარს.

აფხაზურის დამავალ დიფთონგებში **ღ** მხოლოდ **ო-სთან** კომბინაციაში არ რეალიზდება, **ჟ** კი ოდენ **ა-ს** უერთდება. აბაზურში **ღ** მარტო **ა-სა** და **გ-სთან** ქმნის დამავალ დიფთონგს, **ჟ** კი – ვერცერთ ხმოვანთან.

აფხაზურ-აბაზური მორფემათა მიჯნა ხასიათდება **ტრიფთონგებითაც**. ისინი რაოდენობრივად აღემატება ძირეულ მორფემაში გამოვლენილ ტრიფთონგებს.

აფხაზურში დადასტურდა რვა ტრიფთონგი, მათგან ექვსში პირველი და მესამე ადგილი უკავია ხმოვანს, ორში კი – სონანტს:

აღა: **ა-ღრა** „საპალნე, ტვირთი“;

აღე : **კა-ღე-ჟ-იტ** „წააქცია (მან ის)“;

გაა: **ა-ძე-ღა-ს** „მდინარე“;

აჟა: **ა-ჟა-რა** „ნათესაობა“;

აჟუ: **ა-ჟჟ** „ალიაქოთი, აურზაური“;

იღა: **რ-ღა-ს-ზ-ო-ჟ** „წარსული“ (ეს მაგალითი ყურადღებას იქცევს მასში ტრიფთონგისა და დიფთონგის არსებობის გამოც);

აღეა: **ღ-ეა-ბა-ბო-ღტ** „ისინი ერთმანეთს ხედავენ“;

ჟეა: **ღ-აჟ-კ-ჟე-ღტ** „ვიჭერთ მათ“.

აფხაზურ ენაში მოიპოვება პარალელური ვარიანტები, რაც აჩვენებს სამწევრა ვოკალური ჯგუფის ხმოვანმიმდევრობად გარდაქმნას: აფხ. **ა-ეწა** < **ა-ღაწა** „ვარსკვლავი“.

აბაზურის მორფემათა მიჯნაზე გამოვლენილ ტრიფთონგთა რიცხვი 14-ს შეადგენს, რაც ექვსი ერთეულით სჭარბობს აფხაზურის მაჩვენებელს. მათგან 12 ერთეულში პირველ და მესამე კომპონენტად ხმოვანია, ხოლო ორში – სონანტი:

აღა: **ღარა-ღარა** „თვითონ“;

აღე: **ღ-ათა-ღეს-ბ-ტ** „კვლავ ესროლა მას“;

- ადი: დ-ჭა-მ-იტ „მოდის“;
- გა: შიგ-მაჭა „ვარსკვლავი“;
- იგ: ჟრ-მგ-რთა „სამჭედლო“;
- აჭა: დ-ან-ცა-ჭა „როცა მიდის“;
- აჭე: ა-ჭეს „საქმე“;
- გჭა: აფსგ-ჭა „აფხაზი“;
- გჭე: მ-ლ-გ-ჭ-გ-ს-რგ-თ-ტ „შენ (ად.) ის (ქ.) გაუშვი“;
- იჭა: ანსი-ჭაჯ „ყოველდამე“;
- ეჭა: ს-შა-ჭე-ჭა-ზ „გავლისას“;
- უჭე: ა-ც-ჟ-ჭ-ჭეჭი „ადამიანი (მოლიდინე)“;
- მგჭ: მგ-ჭ-ბა-მა „ის (ნ.) შენ (მ.) ნახე?“;
- ჭგმ: ჭგ-მ-ყგ-წ „მომორდი, გაეცალე!“.

სამწევრა ჯგუფების ორწევრად გარდაქმნის პროცესი აფხაზურის მასშტაბისა რომ არ არის აბაზურში, სწორედ ამით უნდა აიხსნას აბაზურ მასალაში გამოვლენილი ტრიფთონგების სიმრავლე.

აფხაზურში დადასტურდა თითო ოთხ- და ხუთწევრა ვოკალური ჯგუფი:

აჭეჭ: ალა-ჭეჭ-რა „ყმუილის ატეხა“;

ეჭეჭ: ს-ნეჭ-ჭე-მტ „მივდივარ“.

აბაზურში მხოლოდ ერთი ოთხწევრა ვოკალური ჯგუფი გვხვდება:

ადაჭ: ა-ბა-და-ჭ-ხა-რა „ხელახლა ერთმანეთის პოვნა, ნახვა“

ამრიგად, ძირეული მორფემის მსგავსად, აბაზური მორფემათა მიჯნაზე გამოვლენილი ტრიფთონგების რაოდენობითაც აღემატება აფხაზურს, რაც აბაზურში ამოსავალი ვითარების დაცვით, აფხაზურში კი სამწევრა ვოკალური ჯგუფების ორწევრად გარდაქმნით უნდა აიხსნას.

4.6. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის თანხმოვანკომპლექსები

მორფემათა ზღვარზე ძირეული მორფემის თანხმოვანი თუ თანხმოვანთა მიმდევრობა რთულდება აფიქსისეული თანხმოვნებით და წარმოიქმნება ორ-, სამ-, ოთხ- და ხუთკომპონენტური თანხმოვანკომპლექსები, რომლებიც შედგენილობით არცთუ იშვიათად ემთხვევა ძირეული მორფემის მიმდევრობებს, მაგრამ, ამ

უკანასკნელის კომპლექსებისაგან განსხვავებით, გამოირჩევა შეერთების მეტი თავისუფლებით, შესაბამისად, აღემატება მათ რაოდენობრივადაც.

4.6.1. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის ორწევრა თანხმოვანკომპლექსები

მორფემათა მიჯნის შემთხვევაში თანხმოვანკომპლექსებს არ ვყოფ პოზიციების მიხედვით და ერთიანად ვაანალიზებ, რადგან აფხაზურში ისინი ყოველთვის ინლაუტში რეალიზდებიან, აბაზურის ცალკეულ შემთხვევებში ა- პრეფიქსის უქონლობის გამო ისინი ანლაუტის პოზიციაშიც დასტურდება.

აფხაზური მორფემათა მიჯნის თანხმოვანკომპლექსები ყველაზე სრულად აღწერილი ჰქონდა ხ. კაკავას, თუმცა, როგორც 4.3 ქვეთავში აღინიშნა, მისი ნაშრომის ძირითად ნაწილში არაა გამოყოფილი ძირეული და მორფემათა მიჯნის კომპლექსები, არც საკუთარი და ნასესხები ლექსიკა, მხოლოდ დანართშია წარმოდგენილი ძირეულ და მორფემათა მიჯნის კომპლექსთა სია, სათანადო მაგალითების გარეშე (კაკავა 2012, 166-174).

აფხაზურში ორწევრა თანხმოვანკომპლექსები წარმოდგენილია ქვემოთ მოცემული 16 ქვემოდელით. ყოველ ქვემოდელს ფრჩხილებში უწერია რაოდენობა და თითო მაგალითი. კომპლექსთა სრული სია მაგალითებითურთ მოცემულია დანართში (იხ. ილუსტრაცია #3):

- CC (147): ქტ: ა-ქ-ტა-რა „დაჯდომა (რამეზე)“;
- CF₁ (40): დჟ: ა-კ-დ-ჟა-რა „აგლეჯა“;
- CF₂ (56): ფხ: ა-ხფ-ხფ-რა „ჩორთით სიარული“;
- CS (62): თრ: ა-თ-რს 1. „გომური, ბოსელი“. 2. „ბუდე“;
- FiC (69): ვგ: ა-ვ-გა-რა „რადაცის გვერდზე ჩატარება“;
- FiF₁ (5): ჟშ: ა-ჟ-შაყა „ბეჭი“;
- FiF₂ (19): ზხ: ა-ზ-ხაჯ-რა „ფიქრი“;
- FiS (19): შრ: ა-შ-რს „კვლა“;
- F₂C (53): ლტ: ა-ლ-ტა „ფიცრული“;
- F₂F₁ (13): ნჟ: ა-ნ-ჟა-რს „მოწყვეტა“;
- F₂F₂ (17): ხჟ: ა-რ-ხ-ჟა „თხუთმეტი (ად. კ.)“;
- F₂S (16): ჰრ: ა-ჰ-რს „ძოვა“;

SC (86): ლპ: ა-ღ-აღ-პალ „ხმაური“;

SF₁ (20): მჟ: ა-მ-ჟა-რა „წართმევა“;

SF₂ (24): რპ: ა-რ-პი „დახვეული“;

SS (8): ნლ: ჩი-ნ-ლა „დღისით“.

აფხაზურში 654 კომპლექსი გამოვლინდა. ამათგან **CC**, **F₂F₂** და **SS** შეიცავს იდენტურფონემიან მიმდევრობებს, კერძოდ, **CC** სამ ერთეულს, **F₂F₂** ქვემოდელი ოთხ და **SS** ოდენ ერთ კომპლექსს:

CC: ტტ: ა-ჟი-ტ-ტი „უძველესი“;

ძძ: ა-დუ-ძ-ძა „ძალიან დიდი“;

კკ: ა-ცი-კ-კე „თავხედი, ცელქი“;

F₂F₂: ხხ: ა-თახ-ხა-რა „მონდომება“;

წწ: ა-ნახ-წ-წი „იქ (შორს)“;

ჰჰ: კნა-ჰ-ჰა-პ „ჩამოვკიდებთ“;

ჭჭ: ა-ჭი-ჭი „მორბენალი“;

SS: რრ: ა-ბარ-რა 1. „მშრალი ადგილი, მიწის მშრალი ნაკვეთი“. 2. „ხმელეთი“.

აბაზურში 483 კომპლექსი დადასტურდა ქვემოთ წარმოდგენილი 16 ქვემოდე-
ლის სახით. თითოეულ ქვემოდეულს მიწერილი აქვს რაოდენობა და მაგალითი,
სრული ჩამონათვალი მოცემულია დანართში (იხ. ილუსტრაცია #4):

CC (140): ბჟ: აბ-ჟა 1. „მამამთილი“. 2. „სიმამრი“;

CF₁ (22): ჯს: აჯ-სი „მუხნარი“;

CF₂ (41): პხ: აპ-ხი „ფრჩხილი“;

CS (41): ცმ: აცი-მი „პაწაწინა“;

F₁C (44): ზკ: აკ-ზი „ბრჭყვიალა“;

F₁F₁ (6): ჟშ: აჟ-ში „900 (ნ. კ.)“;

F₁F₂ (21): სხ: ას-ხა-რა „დამსუბუქება“;

F₁S (16): ზნ: აზ-ნი „ერთხელ“;

F₂C (27): ჰბ: აპ-ბი „უფროსი“;

F₂F₁ (1): ჟჟ: აჟ-ჟი-გა „გამაღიზიანებელი“;

F₂F₂ (12): ხჟ: აპ-ჟი „მკერავი“;

F₂S (8): ჰრ: ჰ-რა „ძოვა“;

SC (65): რჰ: ა-ლა-რ-ჰჰა „გატეხილი“;

SF₁ (12): ნშ: ან-შა „ბიძა (დედის ძმა)“;

SF₂ (16): ლჰ: ა-ლ-ჰა-რა 1. „ამოღება“. 2. „გადატანა“;

SS (11): მლ: ჟა-მ-ლაგ „უცხიმო“.

აბაზურში რეალიზებული 483 კომპლექსიდან იდენტურფონემიანი აღმოჩნდა **CC** ქვემოდელის სამი, ხოლო **F₁F₁**, **F₂F₂** და **SS** ქვემოდელების – თითო კომპლექსი:

CC: დდ: ჰა-დ-და-ლ-რა „მიყვანა“;

ძძ: ბზგჲ-ძ-ძა „უკარგესი“;

ცც: დ-ლგ-ც-ცა-ტ „ის (ად.) მასთან (ქ.) ერთად წავიდა“;

F₁F₁: ზზ: ზ-ზა-კ-რა „სცემო ვიღაცისთვის (ვიღაცის გამო)“;

F₂F₂: ჰჰ: ჰ-ჰგ „მორბენალი“;

SS: რრ: არ-რა „არმია“; დგრ-რა-და „გაუნათლებელი“.

ორივე ენაში ძირეულ მორფემაზე მეტი კომპლექსი გამოვლინდა მორფემათა მიჯნაზე, მაგრამ მოსალოდნელი კომპლექსების მაინც ძალიან მცირე ნაწილი დასტურდება.

ორივე ენაში გავრცელების თვალსაზრისით გამოირჩევა შემდეგი ქვემოდელის კომპლექსები: აფხაზურში **CC** (147), **SC** (86), **F₁C** (69), **CS** (62) და **CF₂** (56), აბაზურში **CC** (140), **SC** (65), **F₁C** (44), **CS** (41) და **CF₂** (41). ძირეული მორფემის კომპლექსების მსგავსად, აფხაზურსა და აბაზურშიც მორფემათა მიჯნის კომპლექსებშიც ხშულების კომბინაცია აღემატება სხვებისას.

აფხაზურის ორწევრა კომპლექსებში **C₁**-ის პოზიციაზე ყველაზე ხშირია ხშულე-ბი (**C** 305), მათ მოსდევს ფრიკატივები (**F** 211) და სონორები (**S** 138); მეორე წევრად გამოვლენის თვალსაზრისითაც მათი თანმიმდევრობა პირველის ანალოგიურია (**C** 355, **F** 194, **S** 105).

აბაზურის ორწევრა კომპლექსებში პირველ კომპონენტად ყველაზე გავრცელებულია ხშულები (**C** 244), აფხაზურის მსგავსად, მათ მოსდევს ფრიკატივები (**F** 135) და სონორები (**S** 104), **C₂**-ის პოზიციაზეც თანმიმდევრობა უცვლელია (**C** 276, **F** 131, **S** 76).

აფხაზურსა და აბაზურში ზოგი ფონემა საერთოდ არ მონაწილეობს კომპლექ-

სებში. აფხაზურში C₁-ის პოზიციაზე არ გვხვდება ძ და კ ხშულები, მაგრამ რეალიზდება ყველა ფრიკატივი და სონორი; C₂-ის პოზიციაზე ხშულებიდან არაა ოდენ ლ, მაგრამ დასტურდება უკლებლივ ყველა ფრიკატივი და სონორი. აბაზურში C₁-ის პოზიციაზე არ ვლინდება ჯ, კ, ყ, ე ხშულები, ფრიკატივებიდან – ვ, მაგრამ გვხვდება ყველა სონორი, C₂-ის პოზიციაზე აბაზურს აკლია ჯ, ჯ ხშულები და ვ, ჭ, ჟ ფრიკატივები, მაგრამ წარმოდგენილია ყველა სონორი. ამრიგად, აფხაზურში მორფემათა მიჯნის კომპლექსებში ყველა ფონემა მონაწილეობს, აბაზურის ორწევრა კომპლექსების შექმნაში არაა ჩართული ოდენ ვ.

ძირეული კომპლექსების მსგავსად, მორფემათა მიჯნისთვისაც შედგენილია აფხაზურისა და აბაზურის ორწევრა კომპლექსებში შემავალ კომპონენტთა კომბინაციების ცხრილები. თანხმოდანთა სიმრავლის გამო ამ შემთხვევაშიც გაჭირდა მათი თითო ცხრილად მომზადება, ამიტომ თითოეული ენისთვის წარმოდგენილია ოთხ-ოთხი ცხრილი: ხშულთა, ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა, ფრიკატივთა/სონორთა და ხშულთა, ფრიკატივთა/სონორთა კომბინაციების ცხრილები (იხ. ცხრილები #44, 45).

აფხაზური ენის მორფემათა მიჯნის კომპლექსებში C₁-ის პოზიციაზე თანხმოდანთა დისტრიბუცია ასეთია: რ (51), მ (36), ხ (30), ლ (26), დ, ზ, ნ (25), თ, ს (24), ც (21), წ, გ (19), ქ (18), ფ, ძ, ჩ (17), ზ (16), ჟ (15), ც, წ, ხ (14), ბ, შ (13), ყ (12), პ (11), ჭ, ლ (10), ჯ (9), ჩ, კ, შ (8), შ (7), ტ, გ, ლ (6), ჭ, წ (5), ლ, ტ, ყ, ყ, ჰ (4), ჯ, ქ, კ, ყ, ვ, ჟ, ლ (3), თ, გ, ჭ, პ (2), ქ (1), C₂-ის პოზიციაზე კი – ასეთი: რ (49), ხ (29), ჰ (23), კ, ყ (22), ლ, ნ (20), გ (19), ბ, ძ (18), თ, ც, შ, ხ, ჰ (17), გ, მ (16), ფ, ტ, კ (15), დ, წ, ჟ (14), ც, წ, ჭ (13), ყ, შ, პ (12), შ (11), გ, ს, წ (9), თ, ქ (8), კ (7), ტ, ჩ, ზ (6), პ, ჩ, ყ, ლ (5), ჯ, ქ, ლ (4), ჭ, ქ, ყ, ჟ, ლ (3), ძ, ჯ, ვ, ჭ (2), ლ (1) (იხ. ცხრილი #44).

აბაზურ ენაში მორფემათა ზღვარზე C₁-ის პოზიციაზე თანხმოდანთა სიხშირული განაწილება ასეთია: რ (43), ქ (26), გ, ზ, ნ (25), მ (24), ც (22), ჯ (21), დ (19), ზ (17), ძ, ს, ჟ, ლ (13), წ, ჩ (12), ფ, ჩ (11), ყ (10), თ (9), კ (7), ხ, ლ (6), პ, ჭ, ჭ, კ, ყ, შ, შ, შ, ჟ, ხ (5), ჯ, ჭ, ყ, ჰ, ჰ (4), ბ, ჩ, გ, წ, შ (3), ტ, ქ, ლ (2), ჯ, გ, ვ, დ, პ (1), C₂-ის პოზიციაზე კი – ამგვარი: რ (47), ხ (22), ჰ (20), გ, შ (19), ბ, ჭ, ყ (18), თ, ც (16), დ, კ (15), ჯ (14), ფ (13), წ, ჟ, მ (12), გ, შ, ჰ (10), ჭ, ლ, ნ (9), ტ (8), ჩ, გ, ს, პ (7), ძ, ჩ, კ (6), ჭ, ჩ, ც, ზ (5), პ, ჰ, შ, ლ (4), კ, ქ, ყ, ყ, ლ,

ს (3), ჯ, ზ, ქ, ქ, შ (2), ჟ, ლ (1) (იხ. ცხრილი #45).

ძირეული მორფემის კომპლექსების მსგავსად, აფხაზურსა და აბაზურში მორფემათა ზღვარზე გამოვლენილი დეცესიური კომპლექსები სჭარბობს აქცესიურს: აფხაზურში გვაქვს 414 დეცესიური და 230 აქცესიური კომპლექსი, აბაზურში კი – 270 დეცესიური და 207 აქცესიური კომპლექსი.

გ. ახვლედიანის ჰარმონიულ კომპლექსთა A და B სისტემა (ახვლედიანი 1949, 109) აფხაზურისა და აბაზურის ფონოტაქტიკის გათვალისწინებით მორფემათა მიჯნაზე ასეთი შედგენილობით გვხვდება:

აფხაზური	აბაზური
A	A
- - ჰკ	- - -
დგ - ტკ	დგ - -
დგ - ტკ	- - -
- თქ -	დგ - -
ძგ - -	ძგ ცქ წკ
- - წკ	ძგ - -
- ცქ -	- ცქ -
- ჩქ ჰკ	- - ჰკ
ჯგ - -	- - -
- - -	- ჩქ -
- - ჰკ	- - -

ძირეული მორფემისაგან განსხვავებით, მორფემათა მიჯნის A სისტემა აფხაზურსა და აბაზურშიც უკეთაა წარმოდგენილი. როგორც ჩანს, ორივე ენაში კომპლექსთა ნაწილი პალატალიზებული და ლაბიალიზებული კომპონენტებით რეალიზდება: დგ, თქ, ჰკ, ჩქ...

აფხაზური	აბაზური
B	B
- ფხ პყ	- - -
- - პყ	- - პყ

- ფჰ -	- - -
ბჰ - -	- - -
- თხ -	- თხ -
- - ტყ	ღღ - ტყ
- თხო -	- თხო -
- - -	ღჟ თჰ -
- თჰ -	- - -
- თაჰ -	- - -
- ცხ წყ	- ცხ -
ძღ ცწ წყ	- - წყ
- - -	ძჟ - -
- ცჰ -	ძჟ - -
- ჩხ -	- - -
- - -	ძჟ - -
- - -	- - ჭყ
- - -	- ჩხ -
- ჩხ -	- - -
- ჩხ ჭყ	- - -
- ჩხო ჭყ	- - -

ძირეული მორფემის მსგავსად, მორფემათა ზღვარზეც B სისტემა A სისტემაზე უკეთაა რეალიზებული აფხაზურსა და აბაზურში. ორივე ენაში კომპლექსები ვლინდება პალატალიზებული და ლაბიალიზებული კომპონენტებითაც.

მორფემათა მიჯნაზე, ძირეული მორფემის მსგავსად, გ. მაჭავარიანის მიერ ქართველური ენებისთვის გამოყოფილი A და B სისტემის ქვეკლასები (მაჭავარიანი 1965, 81) ორივე ენაში ამ შემადგენლობით დასტურდება:

აფხაზური	აბაზური
A	A
ზგ სკ	ზგ -
ზგ სქ სკ	- -

ზგ° სკ°	ზგ° –
– –	ჟბ –
ჟგ შქ	ჟგ –
– –	ჟგ° –
აფხაზური	აბაზური
B	B
ზღ –	– სხ
– სხ°	– –
– –	ზჟ –
– სჰ°	ზჰ –
– –	– შხ
– შხ°	– –
– შჰ	ჟჟ –
– –	ჟჰ –
– შხ	– –
– –	ჟჰ° –
– შხ	– –
– შხ°	– –
– შჰ	ჟჟ შჰ

აფხაზურსა და აბაზურში ორივე ქვესისტემა ნაკლულია, თუმცა ორივეგან რეალიზდება ქართველური ენებისგან განსხვავებული კომპლექსები: სხ°, ჟჟ, შჰ, ჟჰ°...

აფხაზურის მორფემათა მიჯნაზეც მარკირებულია ლაბიალური ხშულისა და სინა, შიშინა ფრიკატივებისაგან შედგენილი დეცესიურ-ჰარმონიული კომპლექსები: **ბზ, ფს, ფშ°, პს, პშ°, ხოლო არამარკირებულია ბს, ბჟ, ბჟ°, ფშ, ფშ°, პჟ, პშ.** ამგვარი კომპლექსებიდან ჩემს საანალიზო აბაზურ მასალაში გამოვლენილია მხოლოდ **ფჟ.**

მორფემათა ზღვარზეც რეალიზდება ჰარმონიული არადეცესიური ყრუ ფრიკატივისა და დენტალური ხშულისაგან შემდგარი კომპლექსებიც. მათგან აფხაზურში

გვხვდება **სდ, სთ, შდ, შთ, შოთ**, აბაზურში – **სდ, სთ, სტ, შდ, შტ**.

როგორც მოსალოდნელი იყო, რაოდენობრივად მორფემათა მიჯნაზე ძირეულ მორფემაზე მეტი კომპლექსი გამოვლინდა – მიჯნისეული კომპლექსები აფხაზურში ორჯერ აღემატება ძირეულისას (654 და 309), აბაზურში – თითქმის ორჯერ (483 და 263).

ორივე ენაში მიჯნაზე დასტურდება ისეთი მიმდევრობები, რომლებიც დამახასიათებელია ძირეული მორფემისთვისაც (**ზზ, ფფ, თთ**), ასევე ერთი მორფემის ფარგლებში დაუშვებელი ბგერათშეერთებანიც: **დგ, ძგ, ჭკ, ტყ, ზგ...** არის ისეთი შემთხვევებიც, როცა კომპლექსი ძირეული მორფემის ფარგლებში რეალიზდება, მაგრამ მიჯნაზე არაა წარმოდგენილი: **ზგ, ბღ, პყ...**

ძირეული მორფემის კომპლექსებისთვის დამახასიათებელი აკრძალვა – **ერთი და იმავე ლოკალური რიგის თანხმოვანთა მჟღერობა-სიყრუს მიხედვით შეერთების** – მორფემათა მიჯნაზე ირღვევა: აფხაზურში დასტურდება **თტ, ძძ, ცწ, ჩჩ...**, აბაზურში – **ფფ, თთ, ცწ, ჩჩ...** იგივე ითქმის **ერთი და იმავე ლოკალური რიგის ხშულისა და ფრიკატივების შეერთებაზე** – აფხაზურში გვხვდება **ძს, ჯშ**, აბაზურში – **ჩშ, ჩშ**.

4.6.2. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის სამწევრა თანხმოვანკომპლექსები

აფხაზურსა და აბაზურში მორფემათა მიჯნაზე სამწევრა თანხმოვანკომპლექსები ბევრად აღემატება ერთი მორფემის ფარგლებში დადასტურებულ სამწევრა მიმდევრობებს.

ბ. კაკავას მორფემათა მიჯნის სამწევრა თანხმოვანკომპლექსების ჩამონათვალი მოცემული აქვს დანართში (კაკავა 2012, 171-173).

ჩემს საანალიზო მასალაში მორფემათა ზღვარზე აფხაზურში სამწევრა ბგერათკომპლექსები ვლინდება შემდეგი ქვემოდელებითა და რაოდენობით:

CCC (9): **ფჩჩ**: ა-ფ-ჩჩ-რს „გატეხა, დამსხვრევა“;

CCF₁ (14): **ბფს**: აბ-ფსა „მამინაცვალი“;

CCF₂ (8): **ფჩხ**: ა-ფჩხ-ბს „ნატეხი, ნამსხვრევი“;

CCS (42): **ფფრ**: ა-ხგ-ფფ-რს „აქერცვლა“;

CF₁C (25): **ბზდ**: ა-ბზ-დუ „ტრაბახა, მკვებარა“;

- CF₁F₁ (9): ქშშპ: ა-ქ-შშპა-რა „სუნის ასვლა“;
- CF₁F₂ (15): ფსხ: ა-ფს-ხგ-ხ-რა „სულის ამოხდა“;
- CF₁S (18): ფსნ: ა-ფს-ნგ „აფხაზეთი“;
- CF₂C (6): ზნძ: აზ-ზძ „მამის სახელი“;
- CF₂F₂ (6): ქპპპ: ა-ქ-პპპა-რა „ვინმესთვის შეყვირება“;
- CF₂S (7): დხრ: ა-დ-ხ-რა „გამოწევა (რაცის)“;
- CSC (2): ცმწ: ა-ც-მწ „კრაზანა“;
- CSF₂ (3): ცმჰ: ა-ჰგ-მჰა „ახალი გზა“;
- F₁CC (10): სწყ: უბგს-წყა „სწორედ ისე“;
- F₁CF₁ (3): სფშ: ა-ქს-ფშა „წმინდა საქმე“;
- F₁CF₂ (3): ჟფჰ: ა-ჟ-ფჰა „სიბერის ქალიშვილი, ნაბოლარა“;
- F₁CS (12): ჟკრ: ა-ჟ-კ-რა „გასუქება“;
- F₁F₁C (1): ჟშთ: ა-ჟ-შ-თ-რა „ნახვს „ამერიიდან““;
- F₁F₁F₂ (1): ჟზჰ: ა-ჟ-ზ-ჰა „ჯილეხი, ხუზარა“;
- F₁F₁S (6): შშრ: ა-შ-შ-რა „სტვენა“;
- F₁F₂C (2): შხჩ: ა-შ-ხ-ჩა „მეკარე“;
- F₁F₂F₂ (1): ზპპპ: ა-ზ-პ-პპა-რა „შექუჩება (რაცის)“;
- F₁F₂S (4): ვხრ: ა-ვ-ხ-რა „გვერდიდან ამოღება“;
- F₁SC (1): შრწ: ა-ვგ-შ-რ-წგ „დამწნილებული ნიორი“;
- F₁SF₂ (5): ჟრჰ: ა-ჟ-რ-ჰ-ა „ქიშმიში“;
- F₂CC (4): ხფჩ: ა-ხ-ფ-ჩგ-გა „თავსატეხი“;
- F₂CF₁ (5): ჰბზ: ა-ჰ-ბ-ზგ „ორპირი“;
- F₂CF₂ (3): ხფჰ: ა-ხ-ფ-ჰა 1. „გაზრდილი“. 2. „ნათლია“;
- F₂CS (12): ჰტრ: ა-ხ-პ-ტ-რა „გაქვავება“;
- F₂F₁C (7): ხშკ: ა-ლან-შ-კა-კა „ბედნიერი“;
- F₂F₁S (4): ხშრ: ა-ხ-შ-რა „წასმა“;
- F₂F₂F₁ (1): ჰხჟ: ა-ჟა-ჰ-ხ-ჟა „უკმეხი ადამიანი“;
- F₂F₂F₂ (1): ხპპპ: ა-ხ-პ-პპა-რა „რაცის ზედაპირიდან მიხვეტა“;

F₂F₂S (3): ღღრ: ა-ღღ-რს „ღრენა“;

F₂SC (3): ზნც: ა-ზნ-ცა-რს „შენობიდან გამოდევნა“;

F₂SF₂ (1): ღღზ: ა-ღღ-ზა „ხშირი კვამლი“;

F₂SS (1): ზრრ: ა-თგ-ზრ-რს „გადმოვარდნა“;

SCC (37): რბგ: ა-რ-ბგა-რს „დანგრევა“;

SCF₁ (15): ნფს: ან-ფსა „დედინაცვალი“;

SCF₂ (23): რფხ: ა-გა-რ-ფხა-რს „პირმოთნეობა, მლიქნელობა, პირფერობა, მასმებლობა“;

SCS (42): რთრ: ა-რ-თ-რს „გავსება“;

SF₁C (10): მშგ: ა-მშ-გა-რა „უსაქმურობა“;

SF₁F₁ (5): რშშ: ა-ხგ-რ-შშა-რს „ჩამოგდება“;

SF₁F₂ (5): მშზ: ა-მშ-ზგ-ნ-ზაჟა (ძვ.) „ორმოცი (დღე)“;

SF₁S (14): რჟრ: ა-რ-ჟ-რა „დაღვივება“;

SF₂C (5): ლხგ: ა-გგ-ლ-ხ-გა „კურკის გამოსაცლელი ხელსაწყო“;

SF₂F₁ (2): მხშ: ა-მ-ხშა-ტ „არგასაჩენი“;

SF₂F₂ (10): რზზ: ა-რ-ზზა-რა „ვინმეს აყვირება“;

SF₂S (12): რზრ: ა-რ-ზ-რს „მარცვა“;

SSC (2): რმწ: ა-ყარმ-წგს „ბუღბუღი“.

აფხაზურში სამწევრა თანხმომავანკომპლექსები 50 ქვემოდელშია გადანაწილებული. მათი ჯამი 440-ს შეადგენს. კომპლექსები სრულად მაგალითებითურთ წარმოდგენილია დანართში (იხ. ილუსტრაცია #3).

აბაზურშიც სამწევრა კომპლექსები შემდეგი ქვემოდელებითა და რაოდენობითაა დადასტურებული:

CCC (21): ფჩჩ: ფ-ჩჩგ „ნატეხი, ნამსხვრევი“;

CCF₁ (12): გქშ: გ-ქშა-რა „გულისცემა“;

CCF₂ (18): ბბზ: ბბ-ზგ „მარქენალი“;

CCS (35): ფჯრ: ფ-ჯ-რა „დაჭრა, დაჩეხა“;

CF₁C (7): ფსზ: ფს-ზგ „ქელები“;

CF₁F₁ (3): ჯოსს: ჯავს-სსა „ხრეში“;

- CF₁F₂ (7): ფშხ: შა-ყაფშ-ხა-რა 1. „გაწითლება“. 2. „გახურება“;
- CF₁S (13): ქშრ: ა-ქ-შ-რა 1. „მოკვლა“. 2. „მიღება“;
- CF₂C (3): ფხძ: ფხ-ძღ „ოფლი; შრომა“;
- CF₂F₁ (1): ფწჟ: ფწ-ჟა-რა „მოტეხა“;
- CF₂F₂ (4): დჰჰ: ა-დ-ჰჰა-რა „გაქექვა, გადაქექვა“;
- CF₂S (6): ბლრ: ბლ-რა „ფხანა, მოფხანა“;
- CSC (1): ქრგ: შა-ქ-რ-გგ-ლ-რა „შექმნა“;
- CSS (1): ქლრ: შა-ჯგქ-ლ-რა 1. „გამგზავრება“. 2. „გახსნა, გაშლა“;
- F₁CC (6): ზცც: ა-ზ-ცცა-რა „გაგდება, ჩაგდება რალაციდან“;
- F₁CF₁ (3): ზბზ: ა-ზა-ზ-ბზი-ზლა-რა „კარგი ურთიერთობის ქონა ერთმანეთთან“;
- F₁CF₂ (4): ზწზ: ა-ზ-წზა-რა „შეკითხვა“;
- F₁CS (9): შტლ: ა-ძვა-შტ-ლა-ზლა-რა „ვილაცასთან ერთად წოლა“;
- F₁F₁C (1): ზშთ: ა-ჟიზ-შთა-რა „იმ ხანიდან“;
- F₁F₁F₂ (2): შიში: გარა-შიში-ჰღ „ლობის დამწნავი“;
- F₁F₁S (12): ზზრ: ზზ-რა „ბლავილი, ყმუილი“;
- F₁F₂C (2): ზხწ: ხგზ-ხწაშა „საჩუქარი“;
- F₁F₂F₂ (2): ზჰჰ: ა-ზ-ჰჰა-რა 1. „მოხვეტა შენკენ“. 2. „დაგროვება“;
- F₁SF₂ (1): ზრშ: დ-ჰლა-ზ-რშა-ტ „ის ჩვენ შორის იყოს!“;
- F₂CC (1): ჰკგ: მგშ-კ-გა-რა 1. „სწორ გზას აცდენა“. 2. „გაფუჭება“;
- F₂CF₁ (2): ჰბზ: ჰ-ბზი „კეთილი“;
- F₂CF₂ (1): ჰწზ: კგშ-წზღ „ლოგინი“;
- F₂CS (6): ხქრ: ხ-ქ-რა „დაფშენა, დამსხვრევა“;
- F₂F₁C (1): ხში: ა-ხში-ჩა-ზლა-რა „დობა“;
- F₂F₁F₁ (2): ჰის: ა-ჰის-სა „ქალები“;
- F₂F₁F₂ (1): შში: აშ-ში-ჰღ „რეაასი (ად.)“;
- F₂F₁S (8): ხშრ: ა-ხ-შ-რა „რალაცის ხახუნი“;
- F₂F₂S (3): ლლრ: ლლ-რა „ღრენა“;
- F₂SF₂ (1): ლმჰ: დალ-მჰჰგ „თავკომბალა“;
- SCC (22): ნყც: ა-ლა-ნყ-ცა-რა „გარეკვა“;

- SCF₁ (10): ნფს: ან-ფს „დედინაცვალი“;
- SCF₂ (20): მცპ: მც-პა „მატყუარა“;
- SCS (20): ნვრ: ა-ლა-ნვ-რა 1. „მიკუთვნება“. 2. „ჩარიცხვა“;
- SF₁C (6): რსთ: გგრ-ს-თა „ლამბი“;
- SF₁F₁ (4): რზზ: ხა-რ-ზზ-რა „ტრიალი“;
- SF₁F₂ (4): ლჭჭ: ბგლ-ჭჭ „დამწვრის სუნი“;
- SF₁S (6): რშრ: ა-ლა-რ-შ-რა „ადუღება“;
- SF₂C (4): მჭყ: მჭ-ყგ-წ-რა „გზიდან გადახვევა“;
- SF₂F₁ (2): ნხშ: ან-ხშა „დეიდა“;
- SF₂F₂ (3): რღღ: ა-ქგ-რ-ღღ-რა 1. „ზედ მიჭერა“. 2. „მიხრახნა“;
- SF₂S (6): ნჭრ: ჟა-გგ-ნ-ჭ-რა „გაგება“.

აბაზურის 308 სამწევრა თანხმოვანკომპლექსი 46 ქვემოდელადაა წარმოდგენილი. კომპლექსების ჩამონათვალი მაგალითებითურთ არის დანართში (იხ. ილუსტრაცია #4).

აფხაზურ ენაში მორფემათა ზღვარზე გამოვლენილი სამწევრა თანხმოვანკომპლექსები 24-ჯერ აღემატება ერთი მორფემის ფარგლებში რეალიზებულ კომპლექსებს (ძირში დადასტურდა 17, მიჯნაზე – 440), აბაზურში – კი 20-ჯერ (ძირში გამოვლინდა 15, მიჯნაზე – 308).

ძირეული მორფემის სამწევრა კომპლექსების მსგავსად, ზღვარზე დადასტურებული ბგერათმომდევრობების პირველი-მეორე ან მეორე-მესამე წევრი ქმნის ამ ენათათვის დამახასიათებელ დეცესიურ კომბინაციებს: ბჟ (აფხ., აბაზ. ბჟბ), ფშ (აფხ., აბაზ. ფშბ)... ძირის მსგავსად, მიჯნაზეც სამწევრა კომპლექსებს მესამე (აფხ., აბაზ. დდრ, პპრ...) ან პირველ წევრად (აფხ., აბაზ. რფს, ნფშ...) მეტწილად აქვთ სონორი, თუმცა არის ამ წესების დარღვევის შემთხვევებიც: აფხ. ბხთ, ფცჟ, ძკჭ, აბაზ. ფხძ, ქჩფ, გჟყ...

4.6.3. აფხაზურ-აბაზურ მორფემათა მიჯნის ოთხ- და მეტწევრა თანხმოვანკომპლექსები

აფხაზურსა და აბაზურში ორ- და სამწევრა თანხმოვანკომპლექსების ოდენობით არა, მაგრამ მაინც დასტურდება ოთხ- და მეტწევრა მიმდევრობები.

აფხაზურში ოთხწევრა კომპლექსები რეალიზდება 43 ქვემოდელოთ: **CCCS** (2), **CCF₁C** (2), **CCF₁F₁** (2), **CCF₁F₂** (1), **CCSF₁** (1), **CF₁CC** (4), **CF₁CF₂** (1), **CF₁CS** (2), **CF₁F₁C** (1), **CF₁F₁S** (1), **CF₁F₂C** (1), **CF₁SF₂** (1), **CF₂CC** (1), **CF₂SC** (1), **CSCC** (1), **F₁CCS** (1), **F₁CF₁C** (1), **F₁CF₁S** (2), **F₁CSS** (1), **F₁SCC** (2), **F₁SCS** (1), **F₂CF₁S** (1), **F₂CF₂C** (1), **F₂F₁CC** (1), **F₂SCC** (1), **SCCC** (3), **SCCF₁** (2), **SCCS** (8), **SCF₁C** (3), **SCF₁F₁** (2), **SCF₁F₂** (1), **SCF₁S** (2), **SCF₂C** (1), **SCF₂S** (1), **SF₁CC** (2), **SF₁CF₂** (1), **SF₁CS** (3), **SF₁F₁F₁** (2), **SF₁F₁S** (1), **SF₁F₂C** (2), **SF₂CF₂** (1), **SF₂SS** (2), **SSCS** (1). სულ გამოვლინდა 72 ერთეული. მათი სრული სია სათანადო მაგალითებითურთ წარმოდგენილია დანართში (იხ. ილუსტრაცია #3).

აბაზურში ოთხწევრა კომპლექსები 37 ქვემოდელოს სახითაა წარმოდგენილი: **CCCC** (1), **CCCS** (4), **CCF₁C** (2), **CCF₁F₁** (2), **CCF₁F₂** (1), **CCF₁S** (2), **CF₁CF₁** (1), **CF₁CF₂** (1), **CF₁CS** (1), **CF₁F₁F₂** (1), **CF₁F₁S** (4), **CF₁F₂S** (1), **CF₁SC** (1), **CF₂CS** (1), **CF₂F₂S** (2), **CSCC** (1), **F₁CCS** (1), **F₁CF₁S** (2), **F₁CSS** (1), **F₁SCC** (1), **F₂CF₁S** (1), **F₂F₁CS** (2), **SCCC** (1), **SCCF₂** (3), **SCCS** (4), **SCF₁C** (1), **SCF₁F₁** (1), **SCF₁F₂** (4), **SCF₁S** (4), **SCF₂F₂** (3), **SCF₂S** (1), **SF₁CC** (1), **SF₁CS** (3), **SF₂CF₁** (1), **SF₂CS** (1), **SF₂F₁S** (2), **SF₂F₂S** (3). სულ დადასტურდა 67 კომპლექსი. ისინი სრულად მაგალითებითურთ მოცემულია დანართში (იხ. ილუსტრაცია #4).

ხუთწევრა კომპლექსები ორივე ენაში ძალიან იშვიათია. აფხაზურში ისინი წარმოდგენილია თითო ერთეულის შემცველი რვა ქვემოდელოს სახით: **CF₂CF₁C** (1), **F₂CCF₁F₁** (1), **SCCCS** (1), **SCF₁CS** (1), **SCF₁F₂S** (1), **SCF₂CS** (1), **SCF₂CF₁** (1), **SF₁CF₁S** (1), აბაზურში კი დასტურდება თითო კომპლექსით რეალიზებული შვიდი ქვემოდელო: **CCF₁F₁F₂** (1), **CF₁CF₂S** (1), **CF₂CF₁F₂** (1), **F₂CF₁F₁F₂** (1), **SCCCF₂** (1), **SCCF₁F₁** (1), **SCF₁CS** (1). კომპლექსები სრულად წარმოდგენილია დანართში (იხ. ილუსტრაციები #3, 4).

აბაზურში გამოვლინდა ერთადერთი ექვსწევრა კომპლექსი **CCCF₁F₁F₂** ქვემოდელოს სახით: **გ-თ-ფსს-ჭ-რ** „შემინება“.

ოთხწევრა კომპლექსებში დიდწილად პირველი-მეორე (აფხ. **ბჟთყ**, აბაზ. **ფსჭშ**) ან მეორე-მესამე (აფხ. **თფშჟ**, აბაზ. **ჩაფსშ**) წევრი ქმნის ბუნებრივ კომპლექსებს, ანაც პირველი-მეორე წევრისაგან შედგენილ ასეთ კომპლექსს მესამე-მეოთხე წევრად ამ ენათათვის მეტად დამახასიათებელი **CS** მიმდევრობა (აფხ. **ფშჟლ**, აბაზ. **ფშზლ**) ემატება. **CS** მიმდევრობა პირველ-მეორე წევრადაც დასტურდება: აფხ. **შრბწ**, აბაზ. **ფწყგ**. **S** საკმაოდ გავრცელებულია კომპლექსის როგორც პირველ, ისე მეოთხე კომპონენტადაც: აფხ. **რწწრ**, აბაზ. **რბწრ**.

ხუთწევრა კომპლექსებში ძირითადად C_1C_2 -ში არის SF_1 ან SC და C_3C_4 -ში (აფხ. მშფშტ, აბაზ. მწფსს) ან C_4C_5 -ში (აფხ. მშხზ) CF_1 , CS საკმაოდ ხშირია C_4C_5 -შიც (აფხ. ლწმორ, აბაზ. მგშორ). ოთხწევრა ჯგუფების მსგავსად, ხუთწევრა კომბინაციებშიც S რეალიზებულია C_1C_5 პოზიციაში: აფხ. რფხორ, აბაზ. მგშორ.

დანართებში წარმოდგენილი სამ- და მეტწევრა თანხმომავანკომპლექსების ჩამონათვალის კი ცხადად აჩვენებს, რომ სამეცნიერო ლიტერატურაში თითქმის ცალსახად აღიარებული მოსაზრება „ორი თანხმომავანის კანონის“ არსებობის შესახებ (Bork 1909, 9, Allen 1956, 141-142, ლომთათიძე 1976, 240, Spruit 1986, 83-84, კაკავა 2012, 125) არათუ შეზღუდულია ზოგ შემთხვევაში, როგორც მიიჩნეოდა, არამედ პრაქტიკულად არ მუშაობს: ძირეულ მორფემაში სამწევრა კომპლექსები იშვიათია, მაგრამ მორფემათა მიჯნაზე აფხაზურში რეალიზებულია 440 სამწევრა კომპლექსი (654 ორწევრა), აბაზურში კი – 308 (483 ორწევრა).

უნდა აღინიშნოს, რომ გარკვეულ შემთხვევებში თანხმომავანთა შორის მოქცეული g თანხმომავანთგამყარი კი არ არის, ფუძისეულია: აფხ. ა-ვანთხწარ || ა-ვანთხწარ „ქათმის ზურგი“, მიღებულია ა-ს რედუქციის შედეგად.

ზოგ შემთხვევაში g გაჩენილი კი არაა, არამედ არცაა მომხდარი რედუქცია და შენარჩუნებულია ფუძისეული ხმოვანი: აფხ. ა-ფსგ-მ-ბზა „ცოცხალ-მკვდარი“ (ზედ-მიწ. „მკვდარი-უსიცოცხლო“).

ზოგი მკვლევრის მიერ g -ს გაჩენის მაჩვენებლად მოხმობილ პარალელურ ფორმებში (ა-წწ-რა || ა-წწ-რა „ქვემოდან ამოსვლა“, ა-ცხრაა-რა || ა-ცხრაა-რა „დახმარება...“) (კაკავა 2012, 124-125) g -ს შემცველი ვარიანტები ამოსავალი, რედუქცია-მდელი ვითარების ამსახველია.

„ორი თანხმომავანის კანონის“ დარღვევის მიზეზად ზოგ მკვლევარს მიჩნეული აქვს აფხაზური ენის ფონოტაქტიკის წესებზე ქართველური სუბსტრატის, კერძოდ, მეგრულის ზეგავლენა, რომელიც ავტორთა შეფასებით, აფხაზურისთვის სუბსტრატად იქცა XVI-XVIII სს-ში და რომლისთვისაც ორზე მეტი თანხმომავანის შემცველი ბგერათკომპლექსები ბუნებრივი და მეტად გავრცელებულია. მათივე მოსაზრებით, ამგვარი დარღვევები ჭარბობს საკუთრივ აფხაზურ მასალაში (გვანცელაძე, კიპაროძე და ციმინტია 2003, 14-15). ეს უკანასკნელი მოსაზრებაც პირდაპირ ეჭვქვეშ აყენებს ავტორთა დასკვნას, რომ არაფერი ვთქვათ ქართველური

(და არამარტო) მასალის ადაპტაციისას აფხაზურში თავჩენილ კომპლექსებზე (იხ. 4.8. ქვეთავი) და აბაზურის მონაცემებზე, რომელშიც გვხვდება როგორც სამ-, ისე ოთხ- და ხუთწევრა კომპლექსებიც, აფხაზურისაგან განსხვავებით, ერთი ექვსწევრა კომპლექსიც კი.

როგორც ზემოთ აღინიშნა, აფხაზურსა და აბაზურში გვაქვს უამრავი შემთხვევა (აფხაზურში 440 სამწევრა კომპლექსი, აბაზურში 308), როცა **გ** არ ჩნდება ორზე მეტწევრა კომპლექსების შექმნის მიუხედავად: აფხ. ა-კა-რ-ტტა-რა „დაღვრა“, აბაზ. ა-ლა-რ-ტტა-რა „რადაცის ჩასხმა სქელ მასაში“ ფორმებში თავისუფლად შეიძლება გაჩენილიყო ნეიტრალური ხმოვანი რ-ს მომდევნოდ, მაგრამ ასე არ მოხდა, არც მათ პირიან ფორმებში, მაგრამ არის უამრავი ფაქტი, როცა სამწევრა კომპლექსის შექმნა არ არის შემაფერხებელი ფაქტორი და **გ** იკარგება: აფხ. ა-ყგრყჳდა „ხორხი, სასულე“, ა-ყგრყ-მჳჯ „ხვანჩი“ (შდრ. ა-ყგრყჳ „ყანყრატო, ყელი, ხორხი“) და ა-შაშსთა || ა-შაშგსთა „შველი“; იგივე ვითარებაა აბაზურშიც – **გ** იკარგება მოსალოდნელი როგორც ორ-, ისე სამწევრა მიმდევრობის წარმოქმნის შემთხვევაშიც: აბაზ. ნაპ-ბლჳ „მაჯა“, ნაპ-ხჳ „ფრჩხილი“ (შდრ. ნაპჳ „ხელი“). აბაზ. ქ-გ-ღა-რა „იმედის ქონა“ (შდრ. აფ-ქ-გ-ღა-რა „ერთმანეთის იმედის ქონა“). აფხაზური და აბაზური თითქოს მიისწრაფვის მარცვლიანობის შემცირებისკენ, მაგრამ ფრჩხილში მოცემული მაგალითი ოთხ-მარცვლიანია და **გ** ხმოვანი შენარჩუნებულია, ორმარცვლიანში კი **გ** დაკარგულია. საჭიროა, ექსპერიმენტულად შესწავლილ იქნეს „ორი თანხმოვნის კანონსა“ და მარცვლიანობის შემცირება-შენარჩუნებასთან დაკავშირებული საკითხები.

4.7. ფონემათა შეერთებით გამოწვეული ფონეტიკური პროცესები აფხაზურსა და აბაზურში

აფხაზურსა და აბაზურში ყველა ძირითადი ფონეტიკური პროცესი – რედუქცია, ასიმილაცია, დისიმილაცია, ლაბიალიზაცია, დელაბიალიზაცია, სპირანტიზაცია, აფრიკატიზაცია, პალატალიზაცია, ბგერის დაყრუება, ბგერათა შერწყმა, ბგერათა დაკარგვა, მეტათეზისი, ბგერათმონაცვლეობა, ბგერათკომპლექსის სუპერაცია – აღწერილია სხვადასხვა მეცნიერის მიერ (ლომთათიძე 1944, 48-66, ლომთათიძე 1954, 30-48, Бгажба 1964, 94-130, ციკოლია 1969, 17-30, Килба 1983, 15-30, ლომთათიძე 1976, 220-238, Chirikba 1996, 77-80, გვანცელაძე 2003, 34-36, ლომთათიძე 2006, 16-17, კაკავა 2008, 66-69, მაჭავარიანი 2017, 21-29, მაჭავარიანი 2020, 47, O’Herin 2020, 453-454),

თუმცა აქ მათ შევეხები ძირითა, აფიქსთა სტრუქტურებსა და ბგერათკომპლექსებში გამოწვეული ცვლილებების კუთხით.

4.7.1. რედუქცია

აფხაზურ-აბაზურში მახვილის მოქმედებით გამოწვეული რედუქცია იწვევს თანხმოდანთა შეჯერას (Генко 1955, 63). ქ. ლომთათიძე და ვ. ჩირიქბა აზუსტებენ, რომ ამ გზით მიღებული თანხმოდანკომპლექსები აბაზურზე უფრო დამახასიათებელია ბზიფურისთვის (ლომთათიძე 1976, 131, Chirikba 1996, 27). რედუქცია ასევე აღწერილი აქვთ ხ. ბლაჟბას, მ. ციკოლიას, ნ. თაბულოვას, თ. გვანცელაძეს, ნ. მაჭავარიანს და ხ. კაკავას (Блажба 1964, 119-130, ციკოლია 1969, 29-30, Табулова 1976, 31-32, გვანცელაძე 2003, 36, კაკავა 2008, 66-69, მაჭავარიანი 2017, 30, მაჭავარიანი 2020, 47).

აფხაზურსა და აბაზურში რედუქციის გზით თანხმოდანკომპლექსთა შექმნის შესაბამისად იცვლება ძირთა და აფიქსთა სტრუქტურაც. ქვემოთ წარმოდგენილია რამდენიმე შემთხვევა:

CC < CVC: აბაზ. წა-რ-ყდ-რა „შეკრეჭა, გასხლვა“ (შდრ. აფხ. ა-წა-რ-ყდ-რა „id“); აბაზ. ყჟ-რა „ქმუქნა“ (შდრ. აფხ. ა-ყჟ-რა „id“).

მოყვანილ მაგალითებში რედუცირებულია **ჯ**, მაგრამ ა-ს ამოვარდნის შემთხვევებიც გვხვდება:

CC < CVC: აბაზ. ა-ლა-ყშ-რა 1. „დასვრა“. 2. „განაწყენება“ (შდრ. აფხ. ა-ყშ-რა „id“);

CC < CCV: აბაზ. მზ-ხა-რა „გაძლიერება“ (შდრ. აბაზ. მზზ „ძალა, ღონე“).

ჩანს, რომ **CC** მიღებულია როგორც **CVC**, ისე **CCV** სტრუქტურისაგან.

CVC < CVCV: აფხ. ა-რ-ხჟ-რა „დაპატარავება“ (შდრ. აფხ. ა-ხჟჟ „ბავშვი“); აბაზ. მაყ-ხა-რა „გაძლიერება“ (შდრ. აბაზ. მაყზ „ძლიერი“); აბაზ. გგლ-რა „დგომა“ (შდრ. აფხ. ა-გგლა-რა „id“).

CCC < CCVC: აფხ. ა-შქრ-რა || ა-შქგრ-რა „კობტა სიარული“.

CVCC < CVCCV: აფხ. ა-ყაფშ-ხა-რა „გაწითლება“, აბაზ. ჰა-ყაფშ-ხა-რა 1. „გაწითლება“. 2. „გახურება“ (შდრ. აბაზ. ყაფშზ „წითელი“); აფხ. ა-ჰაღდ || ა-ჰაღდზ || ა-ჰაღდზ „ჯავშანი, ჯაჭვის პერანგი“.

CVCVC < CVCVCV: აფხ. ა-ჰარაკ-რა „ამაღლება, აწევა“ (შდრ. აფხ. ა-ჰარაკ || ა-

ჰარაკე „მაღალი (ყველაფერი, გარდა ადამიანისა)“).

აფხაზურისა და აბაზურის მოყვანილი მაგალითების შედარება აჩვენებს, რომ ამოსავალი სტრუქტურა შენარჩუნებულია ერთ-ერთ მათგანში, თუმცა რედუქციის შედეგად აგებულია იცვლება თითოეული ენის ფარგლებშიც.

რედუქციით გამოწვეული სტრუქტურის ცვლა ეხება არა მხოლოდ ძირულ მორფემას, არამედ აფიქსებსაც:

CV < CCV < CVCV: აფხ. -და – უქონლობის სუფიქსი (ხგ-და „უთავო“), აბაზ. -და || -დჷა || -დაჷა – „id“ (ბჷგ-და „უძვლო“).

C-VV < C-CV < CV-CV: აფხ. რ-აა – ადამიანთა კრებითი სახელების მაწარმოებელი გვარების, ხალხების და მსგავს სახელებში (ესმა-რაა „ესმა და მისიანები“), აბაზ. -რ-ჷა < -რა-ჷა – „id“: ყარჩ-რ-ჷა „ყარაჩელები“. ამ შემთხვევაში აბაზურში პროცესი გაჩერებულია შუა საფეხურზე, აფხაზურში კი ბოლომდეა მისული.

C-C < C-CV < CV-CV: აბაზ. შ-ტ- „ძირს“ (ა-შტ-ჷ ა-გაგ-ს-ჷა-მ „წაქცეულს (მწოლარეს) არ სცემენ“), აფხ. შ-თა- < შა-თა- „ძირს, კვალზე“ (ა-შთო-ჷჷ „კვალში უდგას“).

მოხმობილი მასალა აჩვენებს, რომ აფიქსების შემთხვევაშიც ამოსავალთან ახლოს მდგომი ვითარება დაცულია ხან აბაზურში, ხანაც – აფხაზურში.

4.7.2. ასიმილაცია

აფხაზურ-აბაზურში გვხვდება როგორ რეგრესული, ისე პროგრესული ასიმილაციის ცალკეული ფაქტები. აღწერილია ასიმილაციის შედეგად მომხდარი გამჟღერება (გარდამავალ ზმნაში პირის ნიშანთა გამჟღერების ჩათვლით), გაფშვინვიერება, დარბილება, დაყრუება (ლომთათიძე 1944, 48-52, 54-55, ლომთათიძე 1954, 30-35, 41-42, Бражва 1964, 94-101, ციკოლია 1969, 17-25, ლომთათიძე 1976, 231-233, Табулова 1976, 30-31, 34-35, გვანცელაძე 2003, 35, ლომთათიძე 2006, 16, მაჭავარიანი 2017, 20-21, 27-28, მაჭავარიანი 2020, 47, O’Herin 2020, 453-454).

ჩემ მიერ შენიშნულია კონტაქტური ასიმილაციის ნიადაგზე მომხდარი გამკვეთრება, რაც სამეცნიერო ლიტერატურაში მხოლოდ აბაზურში იყო შემჩნეული: აფხ. ა-ჩი-კაბალ || ა-ჩიგ-კაბალ || ა-ჩიგ-კაბალ „უბელო, შეუკაზმავი ცხენი“; აბაზ. შტა-რ-ბჷ-რა „გაჭყლეტა“, შდრ. ზგ-რ-ჷრ-რა „რადაცის გაჭყლეტის ცდა“ (შდრ. ქართ. ბწკენა და კუთხ. პწკენა). აქ ჩემ მიერ აფხაზურისთვის მოყვანილი მაგალითი ხ. ბლაჷბას

სუბსტიტუციად აქვს განხილული (Бражба 1964, 107).

აფხაზურში დასტურდება დისტანციური გლოტალიზაციის შემთხვევაც: აფხ. ა-ლა-რ-ჰათა 1. „დაულაგებელი (შენობა)“. 2. „მოუწესრიგებელი“, შდრ. ა-ლა-რ-ჰატა-რა 1. „უწესრიგობა“. 2. „დაბურდვა“.

4.7.3. დისიმილაცია

სამეცნიერო ლიტერატურაში შენიშნულია დისიმილაციით გამოწვეული ბგერათა გამჟღერება, დაყრუება, გაფშვინვიერება, ყურადღება გამახვილებულია დისიმილაციურ რედუპლიკაციაზეც (ლომთათიძე 1940, 131-132, ლომთათიძე 1944, 55, ლომთათიძე 1954, 41, Бражба 1964, 101-102, ციკოლია 1969, 25-26, ლომთათიძე 1976, 234-236, Chirikba 1996, 77, ლომთათიძე 2006, 16, გვანცელაძე 2003, 35, მაჭავარიანი 2020, 47).

მ. ციკოლიას მოყვანილი აქვს მხოლოდ კონტაქტური დისიმილაციური გამკვეთრების მაგალითი (ციკოლია 1969, 26), ჩემს აფხაზურ მასალაში კი დადასტურდა დისტანციური დისიმილაციური გამკვეთრების შემთხვევებიც: აფხ. ა-ხაპტც || ა-ხაფტც „ვბილი“, რასაც ხ. ბლაჟბა პ/ფ სუბსტიტუციად განიხილავს (Бражба 1964, 107), მაგრამ არის სხვა მაგალითებიც: აფხ. ა-ფაჟალ || ა-ფაქალ „ცხიმი, ქონი“; ა-ლა-რ-კაცა-რა „რყევა, ჯაყჯაყი“; შდრ. ა-ლა-ქაცა-რა 1. „რწევა“. 2. „კანკალი“. 3. „რყევით დაქანცვა“, არადა მას ქ/ჭ ან ქ/კ მონაცვლეობის არსებობაზე არაფერი აქვს აღნიშნული.

ქ. ლომთათიძე სვამს კითხვას აფხაზურში არსებული პარალელური ფორმების (აბაზ. ჭკუნ || ჩკუნ „ყმაწვილი“, კტგჷ || ჭტგჷ „ქათამი“, წკვ || ცკვ „კაბა“) დისიმილაციის გზით ახსნის შესახებ (ლომთათიძე 1944, 55), თუმცა ამ მოვლენას ვ. ჩირიქბა ორი გლოტალიზებული წევრისაგან შემდგარ თანხმოვანკომპლექსში ერთ-ერთის დეგლოტალიზაციად განიხილავს, რაც განსაკუთრებით დამახასიათებლად მიაჩნია აშხარულისა და ტაპანთურისათვის (Chirikba 1996, 78). ვფიქრობ, ეს მოვლენა უნდა კვალიფიცირდეს, როგორც დისიმილაციის ნიადაგზე მომხდარი დეგლოტალიზაცია, რაშიც გარკვეული წვლილი შესაძლოა მიუძღოდეს რუსული ენის ძლიერ გავლენასაც.

ვ. ჩირიქბას დეგლოტალიზაცია შენიშნული აქვს ყრუ ფრიკატივების წინ (კშ > ქშ: აბჟ. ა-ქშა-რა, ბზიფ. ა-კშა-რა, ტაპ. ქშა-რა „დარტყმა“) და მორფემათა მიჯნაზეც

(ბზიფ. აბჟ. ლა-კ-წა, ტაპ. ლა-ქ-ცა „უპე“) (Chirikba 1996, 78). ყრუ ფრიკატივის შემცველ კომპლექსში პირველი წევრის დეგლოტალიზაცია მეც დავადასტურე აფხაზურში: აფხ. ა-კჷრ || ა-ქჷრ „შავი ყურძნის ჯიში“.

4.7.4. დელაბიალიზაცია

აფხაზურსა და აბაზურში დელაბიალიზაციასთან დაკავშირებული საკითხები კარგად არის აღწერილი (ლომთათიძე 1944, 23-28, 55-56, Бражња 1964, 112-117, ლომთათიძე 1976, 224-225, Табулова 1976, 36, Килნა 1983, 15-19, ლომთათიძე 2006, 15-16, მაჭავარიანი 2017, 24-25).

ჩემი კვლევის სიახლე ისაა, რომ აბაზურში გამოვავლინე პროცესი, რომლის მსგავსიც ე. კილბას დადასტურებული აქვს ბათუმელ აფხაზთა მეტყველებაში – ლაბიალიზებული თანხმოვნის წინა ა-ს ო-ში გადასვლა და შემდეგ ამ თანხმოვნის დელაბიალიზაცია (Килნა 1983, 18): აბაზ. ლრკ „ზღაპარი“ (შდრ. აფხ. ა-ლაჸ „id“).

4.7.5. აფრიკატიზაცია

აფხაზურსა და აბაზურში აფრიკატიზაცია განხილული აქვს რამდენიმე ავტორს (Бражња 1964, 110-111, ლომთათიძე 1976, 226, Chirikba 1996, 78).

ს > ც პროცესი ხ. ბლაჟბას შენიშნული აქვს ბზიფურში (Бражња 1964, 110-111). აფრიკატიზაციის მსგავსი შემთხვევა ჩემს მასალაში შევნიშნე აბაზურშიც: აბაზ. ძ-ცა-რა „ცურვა“ (შდრ. აფხ. ა-ძ-სა-რა „id“).

4.7.6. დეზაფრიკატიზაცია

აფხაზურსა და აბაზურში დეზაფრიკატიზაცია არაა განხილული, თუმცა ეს მოვლენა შევნიშნე როგორც აფხაზურის ფარგლებში, ისე აფხაზურისა და აბაზურის შედარებისას. ეს ეხება არა მხოლოდ ბგერათკომპლექსს, არამედ ცალკე აღებულ ფონემასაც:

აბაზ. ფსგზ „თევი“, შდრ. აფხ. ა-ფსგძ „id“

აბაზ. შა-ხზე „მამის სახელი“, შდრ. აფხ. ა-ხძ „სახელი“

ეს უკანასკნელი მაგალითი ბგერათმონაცვლეობად აქვს კვალიფიცირებული ე. ლომთათიძეს (ლომთათიძე 1944, 59).

არის შემთხვევა, როცა აფხაზურში აფრიკატი კარგავს არა ოკლუზიურ, არამედ სპირანტულ ელემენტსაც. ეს ხდება ბგერათკომპლექსში და რეალიზდება წ > ტ

პროცესის სახით:

აფხ. ა-ტრგ'შ \leftarrow ა-წრგ'შ „სტვენა“

4.7.7. მეტათეზისი

მეტათეზისი კარგადაა შესწავლილი სამეცნიერო ლიტერატურაში (ლომთათიძე 1954, 40, Бражва 1964, 102-104, ციკოლია 1969, 26, ლომთათიძე 1976, 237, Табулова 1976, 36, Килба 1983, 23, Chirikba 1996, 79, გვანცელაძე 2003, 35, მაჭავარიანი 2017, 27, მაჭავარიანი 2020, 47).

ჩემ მიერ ქვემოთ მოყვანილი მაგალითების ანალოგიური ფაქტები მეტათეზისად არის შეფასებული აფხაზურში (ლომთათიძე 1976, 237, Килба 1983, 23), მაგრამ ხაზგასმას ითხოვს და ბგერათშეერთების თვალსაზრისით საინტერესოა მეტათეზისის ისეთი შემთხვევები, როცა ორივე ენაში თანხმოვნის გადასმა იწვევს თავკიდურ პოზიციაში ბგერათკომპლექსის შექმნას:

აფხ. ა-ჭრაპატ \leftarrow ა-ჭარპატ „ორთითი, ორკაპი“

აბაზ. გრგ „ნემსი“, შდრ. აფხ. ა-გვრ „id“

4.7.8. ბგერის განვითარება

ბგერათა განვითარებას სხვადასხვა მკვლევარი შეეხო აფხაზურსა და აბაზურში (ლომთათიძე 1944, 57, ლომთათიძე 1954, 42, Табулова 1976, 35, Килба 1983, 23-24, მაჭავარიანი 2017, 27).

ჩემს მასალაში დამატებით გამოვლინდა მ-ს გაჩენა ფ-ს წინ აფხაზურში:

აფხ. ა-კ'ამფშ || ა-კ'აფშ „ქორის სახეობა“

სათანადო აფხაზურ ფუძესთან შედარება აჩვენებს, რომ აბაზურში რ ჩნდება ჩ-ს წინ:

აბაზ. ნტრა „კანაფი“, შდრ. აფხ. ა-ნტც „id“

4.7.9. კომპლექსთა სუპერაცია

კომპლექსთა სუპერაციასაც ეთმობა სხვადასხვა მეცნიერის ყურადღება (ლომთათიძე 1976, 237, Килба 1983, 24, Chirikba 1996, 77-78, მაჭავარიანი 2017, 27).

ჩემს მასალაშიც დადასტურდა კომპლექსის როგორც პირველი, ისე მეორე წევრის დაკარგვის შემთხვევები:

ა) აფხ. ა-ხად < ა-ხარძ „ტუტე“

აფხ. ა-შეტა < ა-შეტა „გალურჯებული ადგილი (სხეულზე), ლიბრი“

ბ) აფხ. ა-ხჯ < ა-ხჯუ „კუნძი“

საანალიზო მასალაში გამოვავლინე სამ- და ოთხწევრა ბგერათმომდევრობის გამარტივების მაგალითებიც:

აფხ. ა-ჰა-ცა „ქვის ხიდი“ ფორმაში შესაძლოა, სამწევრა კომპლექსი იყოს გამარტივებული: < *ა-ჰა-ცა. შდრ. აფხ. ა-ჰა „ქვა“.

აფხაზური ა-კჰმ და აზაზური ქჰს „წიწილა“ ფორმებისაგან სავარაუდებელია, რომ ამოვარდნილი იყოს ტ, შდრ. აფხ. ა-კტ, აზაზ. ქტ „ქათამი“.

აფხ. ა-ჰსა „ქალები“ მიღებული უნდა იყოს ა-ფჰსჰა < ა-ფჰგსჰა ფორმისაგან, ფ და ქ ფონემების დაკარგვით.

აფხ. ა-ჰაფმცა < *ა-ჰაფმცა < *ა-ჰაფმაცა „ღამის მთევლები“, შდრ. ა-ჰაფმაცა „ღამის მთეველი“.

4.7.10. ბგერათგადაწევა

კალდახვარულ თქმაში ში-ს სისინ-შიშინა ს'-ში გადასვლა შენიშნული აქვს ხ. ბლაჟბას (Бгажба 1964, 70), მე კი აფხაზურში გამოვავლინე ბგერათგადაწევის ისეთი შემთხვევა, როცა ში იძლევა სს-ს:

აფხ. ა-ჰასსა < ა-ჰაშა 1. „თეთრი თიხა“. 2. „წვრილი და თეთრი ჯიშის მსხალი“

აფხ. ა-წაასსა < ა-წაშა „მაჟალო“

როგორც ჩანს, თანხმოდანთა გადაწევა წარმოების ადგილის მიხედვითაა მომხდარი და რადგან მაგარი ს არ აქვს აფხაზურს, შესატყვისად გემინირებული ს მოგვევლინა.

სუბსტიტუცია (ლომთათიძე 1954, 37-39, 43-48, ციკოლია 1969, 26-28, Бгажба 1964, 104-110, Табулова 1976, 35-36, Килба 1983, 21-23, გვანცელაძე 2003, 35-36, მაჭავარიანი 2017, 25-27, მაჭავარიანი 2020, 47), ბგერათა დაკარგვა (ლომთათიძე 1954, 35-37, 39-40, ციკოლია 1969, 29, Бгажба 1964, 118-119, Табулова 1976, 32-34, 35, Килба 1983, 21), სიმაგრის მოშლა (Килба 1983, 19-21, მაჭავარიანი 2017, 25), სპირანტიზაცია (Бгажба 1964, 111-112, ლომთათიძე 1976, 236) ისეა განხილული, რომ ჩემს მასალაში ახალი არაფერი გამოვლენილა.

ესენია ძირითადი ფონეტიკური პროცესები, რომლებიც დასტურდება აფხაზურსა და აბაზურში, თუმცა ძირთა და აფიქსთა სტრუქტურის ცვლასა და კომპლექსის შექმნაში მთავარია რედუქციის როლი.

4.8. ფონოტაქტიკის კანონების მოქმედება ნასესხები ლექსიკის ადაპტაციის პროცესში

ყოველი ენა ნასესხებ ლექსიკას თავის ფონოტაქტიკურ მოდელს უქვემდებარებს. ამ მხრივ გამონაკლისს არც აფხაზური და აბაზური წარმოადგენს. აფხაზურსა და აბაზურში სხვა ენათა ბგერების გადმოცემას არაერთი მკვლევარი შეეხო (ლომთათიძე 1944, 14, 38-42, ლომთათიძე 1976, 19-64, Табулова 1976, 25, ლომთათიძე 2006, 9, კაკავა 2012, 154-159, მაჭავარიანი 2017, 15-16, გვანცელაძე 2011, 136-254, 286-350, 360-367, ბუკია 2013, მაჭავარიანი 2020, 42-43, გვანცელაძე და ჭაავა 2021, 173-204, 215-229), თუმცა სესხებისას მომხდარი კომბინატორული ცვლილებები სისტემურად არაა განხილული და ეს ქვეთავი სწორედ ამას ისახავს მიზნად.

წინამდებარე ქვეთავში ნასესხები ლექსიკა განხილულია ბგერათკომპლექსთა შექმნის თვალსაზრისით, თუმცა წინასწარ აღვნიშნავ, რომ შეინიშნება გამსესხებელი ენის ია ხმოვანმიმდევრობის სუპერაცია მისი პირველი ან მეორე წევრის დაკარგვის გზით:

ა-ზარაზა || ა-ზარაზა „ზიარება“ < ქართ. ზიარება;

ა-დიკან „დიაკვანი“ < ქართ. დიაკვანი (< ბერძ.).

აქვე ხაზი უნდა გაესვას იმას, რომ აფხაზური ენისთვის მეტად ბუნებრივი აა ხმოვანმიმდევრობა უცვლელად ნარჩუნდება:

ა-ზანაათ „პროფესია“ თურქ. < zanaat „id“ (< არაბ.)

აფხაზურსა და აბაზურში გამარტივების გარეშე ნარჩუნდება გამსესხებელი ენის ორ- და სამწევრა თანხმოვანკომპლექსი:

აფხ. ა-ჩქ'გვ „ჩანგალი“ < მეგრ. ჩქიფი „id“;

აფხ. ა-კ'არმ „ნათესავი“ < მეგრ. კერძი (მოჯგირე) „ახლო ნათესავი“;

აფხ. ა-ბანძლ „სკანდალი“ < მეგრ. ბანძლი „id“;

აფხ. ა-სანძლ „საზღვარი“ < მეგრ. სანძლო „id“;

აბაზ. ადგ'ელ „მიწა“ < ქართ. ადგილი „id“;

აბაზ. აყრალ' „ქვეყანა, სახელმწიფო“ < თურქ. kral „მეფე“;

აბაზ. ინსთითუთ „ინსტიტუტი“ < რუს. институт „id“.

შეიძლება ითქვას, რომ აფხაზურსა და აბაზურს თავკიდურ პოზიციაში ბგერათკომპლექსის შექმნის მიდრეკილება აქვს, რაც კარგად ჩანს ნასესხობათა ადაპტაციის დროს: გამსესხებელ ენაში არ არის თანხმოვანკომპლექსი, მაგრამ ორივე ენაში მოსალოდნელია ბგერათკომპლექსის მიღება როგორც თავკიდურ პოზიციაში, ისე ინლაუტში.

ასეთ შემთხვევებში აფხაზურსა და აბაზურში მეტწილად რედუქციის ან ხმოვნის წინამავალ თანხმოვანთან პალატალიზაციის ან ლაბიალიზაციის ელემენტად შერწყმის შედეგად იქმნება სხვადასხვა ქვემოდელის ორწევრა ბგერათკომპლექსები:

CC

აფხ. ა-ღჟან „დუქანი“ < თურქ. dükkân „id“, შდრ. აბაზ. თჟან „id“;

აბაზ. ქთაფ „რელიგიური საკითხავი“ < თურქ. kitap 1. „წიგნი“. 2. „id“.

CF₂

აფხ. ა-ფჰალ „სურა წყლისთვის“ < ქართ. ფოხალი

CS

აფხ. ა-პრასქა „პრასი“ < მეგრ. პურასქია „id“;

აფხ. ა-ქლამგშ „ფელამუში“ < ქართ. ფელამუში;

აფხ. ა-ქლრთ „ქვირითი“ < მეგრ. ქვილითი „id“ (შდრ. აფხ. ა-ქგრთ „ქვირითი“ < ქართ. ქვირითი);

აფხ. გნჰჰა, აბაზ. გნჰჰ „ცოდვა“ < თურქ. günah „id“;

აფხ. ა-ყმგს, აბაზ. ყმგს „კუმისი“ < რუს. кумыс „id“;

აბაზ. ყმგყო „ყუმიხი“ < რუს. Кумык „id“, შდრ. აფხ. ყგმგკ „id“;

აბაზ. ყნაყ „ყონალი“ < თურქ. konak „id“;

აბაზ. ქლრსა „ეკლესია“ < თურქ. kilise „id“ (< ბერძნ.).

F₁C

აფხ. ა-ფტელ || ა-ფტრლ || „პატრუქი, ფითლა“ < რუს. Фитиль, შდრ. აბაზ. ა-ფითრლ~ „id“

F₁S

აფხ. ა-შნელ „შინელი“ < რუს. шинель „id“, შდრ. აბაზ. შნელ~ „id“

F2S

აბაზ. ახრათ რელიგ. „იმქვეყნიური სამყარო“ < თურქ. ahiret „id“

SC

აფხ. ა-მქჳჳ „ქორწინება“ < თურქ. nikah „id“, შდრ. აბაზ. ნაქჳჳ „ქორწინება“

SF₁

აფხ. ა-მზეზ რელიგ. „მიზეზი“ < ქართ. მიზეზი;

აფხ. ა-მსელმან „მუსლიმანი“ < თურქ. Müsülman „id“;

აფხ. ა-მშამბა „მუშამბა“ < ქართ. მუშამბა;

აფხ. ა-ნშან „ხალი“ < მეგრ. ნიშანი „id“.

SF₂

აფხ. ა-მჰაჯღრ „მუჰაჯირი“ < თურქ. muhacir „id“

ინლაუტში იქმნება CC, CS, F1S და F2S ქვემოდელების კომპლექსები:

CC: აფხ. ა-შაჳტანა „შაკიკი“ < მეგრ. შაკიტახა „id“;

CS: აფხ. ა-ჯგჳრქე (ზზიფ.) || ა-ჩგჳრქე „სიმინდი“ < მეგრ. ჯიქურე „სიმინდის ჯიში“;

აბაზ. ჭაყრ „მათხოვარი“ < თურქ. fakir „ღარიბი“;

F1S: აფხ. ა-დაშმა „იატაკი“ < თურქ. döşeme „id“;

აბაზ. საჟუნა „საჟენი“ < რუს. сажень „id“.

F2S: აფხ. ა-ბაღრქე || ა-ბაღღრ „ბელურა“ < მეგრ. ბაღირე „id“;

აფხ. ა-მაჰმეზ „დეზი“ < მეგრ. მუხამუზი „id“;

აფხ. ა-მგრჳ „მორგვი“ < ქართ. მორგვი (ქართულის სამწევრა მიმდევრობის ბოლო წევრი ლაზიალიზაციის ელემენტად შეერწყა წინა ბგერას).

თავკიდურად ასეთი ქვემოდელების სამ- და იშვიათად ოთხწევრა კომპლექსებიც რეალიზდება:

CSC: აფხ. ა-გრგღლ < ა-გრგღღნ „საქორწინო გვირგვინი“ < მეგრ. გურგინი „id“

F2SC: აფხ. ა-ხმჯარ „ხვანჯარი“ < ქართ. ხვანჯარი;

აფხ. ა-ხრჯღნ „ხურჯინი, აზგა“ < ქართ. ხურჯინი (< სპარს.).

SCC: აბაზ. ნბჯაჰ „მეგობარი“ < ჩერქ. нынжьэгъу „id“

SCS: აფხ. ა-ნჯნღრ-ხა-რა „ინჟინრად ქცევა“ < რუს. инженер „id“, შდრ. აბაზ.

ინჟინერ „id“

CSF1C: აფხ. ა-გრშთა „გვირისტი“ < ქართ. გვირისტი

ინლაუტმიც და აუსლაუტმიც გვხვდება შემდეგი ქვემოდელების სამწევრა კომპლექსები:

F2F1C: აფხ. ა-დალსთან, აბაზ. დალსთან „დალესტანი“ < რუს. дагестан „id“

SCS: აფხ. ა-ქარანჯ-რა „მოჯამაგირეობა“, შდრ. აფხ. ა-ქარანჯგ „მოჯამაგირე“ < მეგრ. ქირანჯი „id“;

აფხ. ა-თარჯმან „თარჯიმანი“ < ქართ. თარჯიმანი (< არაბ.).

SCC: აფხ. ა-ლერწკ „ჭიაყელა“ < მეგრ. ღვერწკი „id“

აფხაზურ-აბაზურში სესხებისას დასტურდება რედუქციის შემდეგ ეტაპზე მომხდარი ასიმილაციის შემთხვევები, კერძოდ, ამგვარი ასიმილაციის შედეგად მომხდარია:

გამჟღერება: აფხ. ა-სამბლ „საწებელი“ < ქართ. საწებელი;

დაყრუება: აფხ. ა-ჩქარქდ (ბზიფ.) || ა-ჯქარქდ „სიმინდი“ < მეგრ. ჯიქურე „სიმინდის ჯიმი“;

აფხ. არფკა „ქვედატანი, ჩიხორა“ < რუს. чирка „id“;

აფხ. ა-ფსგლმან < ა-მსგლმან „მუსლიმანი“ < თურქ. Müsülman „id“;

აბაზ. თქან „დუქანი“ < თურქ. dükkân „id“, შდრ. აფხ. ა-ლქან „id“.

არის რედუქციის ეტაპის გავლის გარეშე მომხდარი ასიმილაციური დაყრუების მაგალითიც:

აფხ. ა-ჩხგნჩ „ქვების ჩამოსაკიდებელი, ცეცხლის პირას აღმაცერად დასობილი ქდეებიანი ჯოხი“ < მეგრ. ჩხინჯი „ჩხირი“

სესხებისას აფხაზურში მომხდარია სრული რეგრესული ასიმილაციაც:

აფხ. ა-შარშაჟ „ზეწარი“ < თურქ. çarşaf „id“

აფხაზურში ლექსიკური ერთეულების სესხებისას შეინიშნება დისიმილაციური გამჟღერება, ხოლო აბაზურში – დისიმილაციური დაყრუება:

აფხ. ა-კუნდხ || ა-კუნთხ „კუთხე“ < მეგრ. კუნთხუ „id“;

აფხ. ა-კაფდან „გემის კაპიტანი“ < თურქ. kaptan „id“, შდრ. აბაზ. ქაფითან „id“;

აფხ. აკბერ-ჩბტრ „ნაგავი“, აბაზ. ჰაბერ-ჩბტრ „მველმანი, ძონძი“ < თურქ. abur cubur „უსარგებლო“.

სხვა ენათაგან შეთვისებულ მასალაში ვლინდება გლოტალიზაციის მაგალითებიც:

აფხ. ა-მტკჷმა „მოთქმა“ < ქართ. მოთქმა;

აფხ. აჭთჷკა || აპტჷკა „აფთიაქი“ < რუს. аптека „id“, შდრ. აბაზ. აფთეკა „id“;

აბაზ. პატრაჷჷან „პომიდორი“ < თურქ. patlıcan „ბადრიჯანი“.

აფხაზურსა და აბაზურში ნასესხები ლექსიკის ადაპტაციის შემდგომ ეტაპზე მომხდარა დელაბიალიზაცია:

აფხ. ა-წერჷდ > ა-წერჷდ „წვერა“ < მეგრ. წვერედი „id“

აფხაზურში გამოვლინდა აფრიკატიზაციის შემთხვევებიც:

აფხ. ა-ჟასხჷრ > ა-ჟაცხჷრ (ბზიფ.) „საძირკველი“ < მეგრ. ოსხირი „id“;

აფხ. ა-მაცჷარს „მასხარა“ < თურქ. maskara „id“;

აფხ. ა-შალაშჷნ || ა-ჩალაშჷნ „შალაშინი“ < ქართ. შალაშინი;

აფხ. ჯანდარმ || ჟანდარმ, აბაზ. ჯანდარმ „ჟანდარმი“ < რუს. жандарм „id“.

ჩემ მიერ აფხაზური და აბაზური მასალის ურთიერთშედარებისას გამოვლენილი დეზაფრიკატიზაცია ნასესხებ ლექსიკაშიც იჩენს თავს:

აფხ. ა-საზბჷლ || ა-სგზბჷლ (ბზიფ.) < ა-საძბჷლ „საწებელი“ < ქართ. საწებელი;

აფხ. ა-ჩაჩმჷ > ა-შაშმჷ „საპირფარეშო“ < თურქ. çeşme „id“. შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ თურქულიდან სესხებისას მოხდა დისტანციური პროგრესული ასიმილაცია, ა-შაშმჷ ფორმა კი ა-ჩაჩმჷ ფორმისეული ჩ-ს დეზაფრიკატიის გზითაა მიღებული;

აფხ. ა-ჭჷან „ნახარში, წვენი“ < ქართ. წვენი, შდრ. აბაზ. ჭჷან „id“ (ეს ნასესხობა განხილული აქვს ქ. ლომთათიძეს (ლომთათიძე 1976, 159), მაგრამ ტ < წვ დეზაფრიკატიზაციად არ აქვს შეფასებული). შდრ. ჩემ მიერ საკუთრივ აფხაზურ მასალაში დადასტურებული წ > ტ პროცესი: აფხ. ა-ტრგჷშ < ა-წრგჷშ „სტვენა“.

ნასესხებ ლექსიკაში გვაქვს მეტათეზისის ფაქტებიც:

აფხ. ა-კამლჷჷჷ < ა-კალმჷჷჷჷ „კალმახი“ < მეგრ. კალმახა „id“;

აფხ. ა-ტაპერჯჷან < ა-პატერჯჷან „ბადრიჯანი“ < თურქ. patlıcan „id“, შდრ. აბაზ. პატრაჷჷან „პომიდორი“;

აფხ. ა-ყღღჷრ < ა-ყარღღ „ყვერული“ < მეგრ. ყვარილი „id“;

აბაზ. ალთეს „ატლასი“ < რუს. атлас „id“, შდრ. აფხ. ატლას „id“;

აბაზ. თრქჷ „თურქი“ < თურქ. Türk „id“, შდრ. აფხ. ა-თრქჷა „id“.

ნასესხებ მასალაში არის მეტათეზისის ისეთი შემთხვევა, როცა ბგერის გადასმა იწვევს გამსესხებელი ენის ორ- და სამწევრა ბგერათკომპლექსის გახლეჩას:

აფხ. ა-ქარმტ „აგური“ < ქართ. კრამიტი;

აფხ. ა-ტყალბ 1. „შლამი“. 2. „ველური ალუჩის ტყლაპი“ < ქართ. ტყლაპი

ძირეულის მსგავსად, სხვა ენათაგან შეთვისებული ლექსიკისთვისაც არის დამახასიათებელი ბგერის განვითარება:

ბ: აფხ. ა-ზარზან „ზარზანი“ < ქართ. ზარზანი (< სპარს.);

დ: აფხ. ა-ფარდგალ (ბზიფ.) || ა-ფგრგალ „ფარგალი“ < ქართ. ფარგალი;

მ: აბაზ. კამბესთა „კომბოსტო“ < რუს. капуста „id“, შდრ. აფხ. ა-კაპესტა „id“;

რ: აბაზ. ჭარჯაყ „ბუხარი“ < თურქ. ocak „id“, შდრ. აფხ. ა-ჭაჯაყ „id“;

აბაზ. ხარზუნა „განძი, ქონება“ < თურქ. hazine „id“ < არაბ., შდრ. აფხ. ა-ხაზუნა „id“.

აბაზურში გამსესხებელი ენის ი ხმოვნით დაწყებულ ფუძეებთან თავს იჩენს ქ თავკიდურ პოზიციაში:

აბაზ. ცრზენ „ნებართვა“ < თურქ. izin „id“;

აბაზ. ცრზლის „ემმაკი“ < თურქ. iblis „id“.

სხვა ენებიდან შესულ მასალაში ვლინდება სუბსტიტუციის ფაქტებიც. დამახასიათებელია შემდეგ ბგერათა მონაცვლეობა:

რ/ლ: აფხ. ა-ქალმტ (ბზიფ.) < ა-ქარმტ „აგური“ < ქართ. კრამიტი;

ლ/რ: აბაზ. პატრაჟან „პომიდორი“ < თურქ. patlıcan „ბადრიჯანი“;

ნ/რ: აფხ. ა-ფგრჯან „არყის ჭიქა“ < თურქ. fincan „id“;

ნ/ლ: აფხ. ა-ლამაზ < ა-ნამაზ „ნამაზი“ < თურქ. namaz „id“, შდრ. აბაზ. ნამაზ „id“. ქ. ლომთათიძეს ამ სიტყვაში ნ/ლ პროცესი შენიშნული აქვს აშხარულში (ლომთათიძე 1954, 44);

ნ/მ: აფხ. ა-ჩამგორ „ჩონგური“ < მეგრ. ჩონგური „id“;

მ/ბ: აფხ. ა-ბაგანა < ა-მაგანა < მეგრ. მაგანა „id“;

მ/ნ: აფხ. ა-ყანჩგ (ბზიფ.) < ა-ყამჩგ „მათრახი; შოლტი“ < თურქ. kamçı „id“.

ნასესხებ ერთეულებშიც გვხვდება ბგერათკომპლექსის გამარტივების მაგალითები:

აფხ. ა-კამაშ < ა-კამბაშ „კამერი“ < მეგრ. კამბეში „id“, შდრ. აბაზ. კამბეშ „id“;

აფხ. ა-კაცხა „საკინძე (ტანსაცმლისა)“ < მეგრ. კანცხუ „კაუჭი, ღუგმა“;

აფხ. ა-მშითქ, აბაზ. მემთეჟ „სატურე“ < რუს. мундштук „id“ (კომპლექსი გამარტივებულია აბაზურშიც, მაგრამ, მისგან განსხვავებით, აფხაზურში რედუცირებულია ხმოვანი და შექმნილია სამწევრა ბგერათკომპლექსი);

აფხ. ა-ჟფშეღლ „ანგელოზი“ < ქართ. უფლიშვილი.

გამსესხებელი ენისთვის ამოსავალი, გაუმარტივებელი ფორმა შენარჩუნებულია აფხაზურში:

აფხ. ა-წყარკუთხა „ნათლისღება, წყალკურთხევა“ < მეგრ. წაკურთხია < *წყარკურთხია „id“

აფხაზურში ბგერათგადაწევა მასალის სესხების დროსაც გამოვლინდა, კერძოდ, გამსესხებელი ენის ჭ-ს წ-ში გადასვლა:

აფხ. ა-წყინტ „ჰყინტი სიმინდი“ < ქართ. ჰყინტი

ამრიგად, საკითხის შესწავლისას გამოიკვეთა, რომ აფხაზურსა და აბაზურში უცვლელადაც ნარჩუნდება გამსესხებელი ენის ბგერათკომპლექსი, გარკვეულ შემთხვევებში კი ის ექვემდებარება სუპერაციას. ორივე ენაში ძირითადად რედუქციის ან ხმოვნის წინამავალ თანხმოვანთან პალატალიზაციის ან ლაბიალიზაციის ელემენტად შერწყმის გზით სიტყვათა სესხებისას იქმნება მეტწილად ორწევრა, ზოგჯერ – მეტწევრა ბგერათკომპლექსებიც. გარდა ამისა, საანალიზო მასალაში დადასტურდა ასიმილაციის, დისიმილაციის, გლოტალიზაციის, დელაბიალიზაციის, აფრიკატიზაციის, დეზაფრიკატიზაციის, მეტათეზისის, ბგერის განვითარების, სუბსტიტუციის, ბგერათკომპლექსის სუპერაციისა და ბგერათგადაწევის შემთხვევები.

4.9. IV თავის დასკვნა

ნაშრომის მეოთხე თავში გამოცემულ ლექსიკონებზე დაყრდნობით განხილულ იქნა აფხაზურისა და აბაზურის ძირეული და მორფემათა მიჯნის ბგერათკომპლექსები, მათი შეერთების წესები, საკუთარი და სხვა ენათაგან შეთვისებული ლექსიკის ბგერათკომპლექსებში მომხდარი ფონეტიკური პროცესები.

კვლევამ აჩვენა, რომ ძირეულ მორფემაში აფხაზურში მხოლოდ ორწევრა ხმოვანკომპლექსები რეალიზდება, მათი რიცხვი მორფემათა მიჯნაზე მცირდება, აბაზურ-

რისთვის ძირეულ მორფემაში ხმოვანკომპლექსები საერთოდ არაა დამახასიათებელი, მაგრამ მორფემათა ზღვარზე ოთხი ხმოვანმიმდევრობა გამოვლინდა.

ორივე ენაში თითქმის თანაბრად რეალიზდება როგორც აღმავალი, ისე დამავალი დიფთონგები. ორივეგან აღმავალი დიფთონგის შექმნის მეტ შესაძლებლობას ავლენს **ღ**, ხოლო დამავალისას – **ჭ**. ორივე ტიპის დიფთონგი ვლინდება ორივე ენაში მორფემათა მიჯნაზე. ტრიფთონგების რაოდენობით აბაზური აღემატება აფხაზურს, რაც აბაზურში ამოსავალი ვითარების უკეთ შენარჩუნებით უნდა აიხსნას. იგივე ვითარებაა მორფემათა ზღვარზეც.

აფხაზურის ძირეულ მორფემაში დადასტურდა 388, ხოლო აბაზურისაში – 303 ორწევრა კომპლექსი. ისინი გვხვდება სამივე პოზიციაში, მაგრამ კომპლექსთა აბსოლუტური უმრავლესობა მაინც ანლაუტში იჩენს თავს. მორფემათა მიჯნაზე აფხაზურში 654 ორწევრა კომპლექსი გამოვლინდა, აბაზურში – 483. როგორც ძირში, ისე ზღვარზეც ორივე ენაში B სისტემა A სისტემაზე სრულადაა რეალიზებული, აქცესიურ კომპლექსებს სჭარბობს დეცესიურები. ერთი მორფემის ფარგლებში აფხაზურსა და აბაზურში შეთავსებადია ჰომოგენური თანხმოვნები მჟღერობა-სიყრუს მიხედვით: მჟღერი+მჟღერი, ფშვინვიერი+ფშვინვიერი, მკვეთრი+მკვეთრი. აკრძალულია ერთი და იმავე ლოკალური რიგის თანხმოვანთა კომბინაციები მჟღერობა-სიყრუს მიხედვით, ასევე ერთი და იმავე ლოკალური რიგის ხშულისა და ფრიკატივების შეერთება. ეს წესები მორფემათა მიჯნაზე ირღვევა.

აფხაზურსა და აბაზურში სამწევრა კომპლექსები მცირე ოდენობით ვლინდება ანლაუტსა და აუსლაუტში. მათი რაოდენობა საგრძნობლად მაღალია მორფემათა მიჯნაზე (აფხაზურში – 440, აბაზურში – 308). მათ პირველ-მეორე ან მეორე-მესამე წევრად გვხვდება ორივე ენისთვის ბუნებრივი, დეცესიური მიმდევრობები, მესამე ან პირველ წევრად კი მეტწილად წარმოდგენილია სონორი, განსაკუთრებით აფხაზურში, თუმცა ამ წესების დარღვევა ხშირია მორფემათა ზღვარზე. ორივე ენაში მორფემათა მიჯნაზე რეალიზდება სამზე მეტწევრა ბგერათკომპლექსებიც: აფხაზურში დადასტურდა 72 ოთხწევრა და 8 ხუთწევრა, ხოლო აბაზურში 67 ოთხწევრა, 7 ხუთწევრა და ერთადერთი ექვსწევრა კომპლექსი.

ფონეტიკურ პროცესებშიც გამოვლინდა გარკვეული სიახლეები, როგორცაა: რედუქციის შედეგად ძირთა და აფიქსთა სტრუქტურის შეცვლა, აფხაზურში დისტან-

ციური გლოტალიზაცია, კონტაქტური ასიმილაციური გამკვეთრება, დისტანციური დისიმილაციური გამკვეთრება; აბაზურში ს > ც აფრიკატიზაცია და ე. კილბას მიერ ბათუმელ აფხაზთა მეტყველებაში შენიშნული ლაბიალიზებული თანხმოვნის წინ ა > ო გარდაქმნა და შემდეგ ამ თანხმოვნის დელაბიალიზაცია. ორივე ენაში გამოვლინდა აქამდე შეუმჩნეველი დეზაფრიკატიზაცია, აფხაზურში აფრიკატის მიერ არამხოლოდ ოკლუზიური, არამედ სპირანტული ელემენტის დაკარგვითაც. აფხაზურში დადგინდა ში:სს ბგერათგადაწევაც.

ნასესხებ ლექსიკაში დადასტურდა ასიმილაციის, დისიმილაციის, გლოტალიზაციის, დელაბიალიზაციის, აფრიკატიზაციის, დეზაფრიკატიზაციის, მეტათეზისის, ბგერის განვითარების, სუბსტიტუციის, ბგერათკომპლექსის სუპერაციისა და ბგერათგადაწევის შემთხვევები, თუმცა წამყვანია რედუქციის ან ხმოვნის წინამავალ თანხმოვანთან კონტაქტულირებულ ელემენტად შერწყმის გზით სიტყვათა სესხებისას მეტწილად ორწევრა, ზოგჯერ მეტწევრა ბგერათკომპლექსების შექმნა. ორივე ენაში უცვლელადაც ნარჩუნდება გამსესხებელი ენის ბგერათკომპლექსი, გარკვეულ შემთხვევებში კი ის ექვემდებარება სუპერაციას. ძირეულ მასალაში აფხაზური და აბაზური მასალის ურთიერთშედარებისას გამოვლენილი დეზაფრიკატიზაცია ნასესხებ ლექსიკაშიც იჩენს თავს.

დასკვნა

წინამდებარე ნაშრომის მიზნები და მათ მისაღწევად საჭირო საკვლევე კითხვები ჩამოყალიბდა შესავალში. დასახული ამოცანების შესაბამისად, გამოკვლევაში პოზიციებისა და სტატისტიკის გათვალისწინებით განხილულ იქნა აფხაზურსა და აბაზურში ფონემათა განაწილებისა და შეზღუდვის წესები, ხმოვან- და თანხმოვან-კომპლექსები, ბგერათა შეერთების კანონზომიერებანი, ძირეული და აფიქსური მორფემების სტრუქტურული მოდელები, საკუთარ და ნასესხებ ლექსიკაში მომხდარი ძირითადი კომბინატორული ცვლილებანი. საკვლევე მასალის შერჩევისას დაცულია რეპრეზენტაციულობა და ხელმისაწვდომობა, ხოლო ანალიზისას – ვალიდურობა და გადამოწმებადობა. გამოყენებულია კვლევის ტრადიციული და თანამედროვე (კორპუსული კვლევა) მეთოდები. ნაშრომის ამ ნაწილში წარმოდგენილია ჩატარებული კვლევის ძირითადი დასკვნები.

აფხაზური და აბაზური, ფონემების დისტრიბუციის მხრივ, ავლენს როგორც მსგავს, ისე განსხვავებულ შედეგებს. ორივე ენაში, გავრცელების თვალსაზრისით, პირველ ათეულს მეტწილად ქმნის აფიქსების ფუნქციის მქონე ან აფიქსში შემავალი ფონემები, ანლაუტსა და ინლაუტში ისინი ძირითადად კლასოვან-პიროვანი პრეფიქსებია, აუსლაუტში კი – დიდწილად ფინიტურ-ინფინიტურ ფორმათა დრო-კილოს სუფიქსები.

მიუხედავად იმისა, რომ აფხაზურსა და აბაზურში ფონემების რაოდენობა განსხვავებულია, ორივე ენაში ანლაუტის პოზიციაში პირველ და მეორე ადგილზეა ა და **ჲ** კი – მეშვიდეზე; აუსლაუტში აფხაზურსა და აბაზურშიც ყველაზე ხშირად რეალიზებულია ა ხმოვანი.

აფხაზურსა და აბაზურში ფონემები მაღალი დისტრიბუციით გამოირჩევა ინლაუტსა და აუსლაუტში, ანლაუტში მათი გამოვლენა ნაკლებია, ფრიკატივები, პირიქით, აუსლაუტზე ხშირად ანლაუტში გვხვდება.

აფხაზურში ყველა ფონემა რეალიზდება სამივე პოზიციაში, აბაზურში ასეა მხოლოდ ინლაუტში. აბაზურის ანლაუტში საერთოდ არ გვხვდება 13 ფონემა (**ჯ**, **ჭ**, **პ**, **ქ**, **კ**, **კ'**, **ყ**, **ღ**, **ღ'**, **ღ**, **ღ'**), ხოლო აუსლაუტში – 17 (**ჭ**, **ჩ**, **ჭ**, **წ**, **ჯ**, **ღ**, **ღ**, **ჭ**, **ყ**, **ც**, **გ**, **ღ'**, **ჰ**, **ძ**, **კ**, **ქ**, **ქ'**).

აფხაზურისა და აბაზურის ანლაუტსა და აუსლაუტში მხოლოდ 15 ფონემაა ყველაზე გავრცელებული, სხვები 1%-ზე ნაკლები სიხშირით ხასიათდება, ინლაუტში 45 ფონემას აქვს გავრცელების 1%-ზე მაღალი მაჩვენებელი.

აფხაზურში 2000 ძირეული მორფემა 48 სტრუქტურული მოდელითაა წარმოდგენილი, აბაზურის 1276 ძირი კი – 35-ით. ნაშრომში ისინი დაყოფილია უმარცვლო, ერთ-, ორ-, სამ- და ოთხმარცვლიან ძირებად. ორივე ენაში ერთ- და ორმარცვლიანი ძირები პირველ-მეორე ადგილზეა, უმარცვლოები და სამმარცვლიანები – მესამე-მეოთხეზე, ოთხმარცვლიანი ძირები ყველაზე იშვიათია.

უმარცვლო ძირები აფხაზურსა და აბაზურში C, CC და CCC მოდელებით რეალიზდება. ისინი აფხაზურში ამგვარივე სიხშირული თანმიმდევრობითაა, აბაზურში კი CC აღემატება C-ს.

აფხაზურისა და აბაზურის ერთმარცვლიანი ძირეული მორფემებიც მსგავსი სტრუქტურებით ვლინდება, მხოლოდ VCC სტრუქტურის ძირები არ დადასტურდა აბაზურში.

ორივე ენაში CVC სტრუქტურაში ანლაუტის პოზიციაში ფონემის გამოვლენის სიხშირე უკუპროპორციულია მისი გამოვლენის სიხშირისა აუსლაუტში.

აფხაზურში 17 მოდელად წარმოდგენილია 810 ორმარცვლიანი ძირი, ხოლო აბაზურში 14 მოდელის სახითაა 519 ძირეული მორფემა. ორივე ენაში ორმარცვლიან ძირებში ყველაზე გავრცელებულია CVCV მოდელი, რომლის მცირე ნაწილი რედუპლიკაციის გზითაა მიღებული.

აფხაზურის 63 სამმარცვლიანი ძირი 14, ხოლო აბაზურის 20 ძირი გვხვდება 5 მოდელის სახით. ორივე ენაში პირველ სამეულს ქმნის CVCVCV, CVCCVCV და CVCVCVC სტრუქტურები.

აფხაზურში სამი და აბაზურში შვიდი ოთხმარცვლიანი ძირი ორი სტრუქტურის სახით რეალიზდება, ორივეგან უპირატესია CVCVCVCV მოდელი.

აფხაზურ-აბაზურში პრეფიქსების, პრევერბებისა და სუფიქსების სახით გამოვლენილი აფიქსური მორფემები სინქრონია-დიაქრონიის გასამიჯნად დაიყო არასეგმენტირებად და სეგმენტირებად ერთეულებად. ორივე ენაში არასეგმენტირებადი მორფემები სეგმენტირებადს აღემატება და მარტივი აგებულებითაც გამოირჩევა.

აფხაზურში 346 აფიქსური მორფემა გამოვლინდა, აბაზურში 67 აფიქსით მეტი –

413. ამ სხვაობის მიზეზი აბაზურში ალომორფების პარალელური გამოყენება ჩანს. ორივე ენაში სუფიქსები სჭარბობს პრეფიქსებსა და პრევერბებს, პრეფიქსები ყველაზე ცოტა რაოდენობით რეალიზდება.

აფხაზური და აბაზური არასეგმენტირებადი აფიქსები ერთმარცვლიანია, იშვიათად ორმარცვლიანიც, აფხაზურში სამმარცვლიანი სეგმენტირებადი პრეფიქსები და სუფიქსებიც რეალიზდება, აბაზურში კი ოდენ პრევერბებსა და სუფიქსებს ურევია სამმარცვლიანი აფიქსები.

აფხაზურსა და აბაზურში გამოვლენილი აფიქსები მეტწილად იდენტური სტრუქტურისაა. ამოსავალი ვითარების დაცვის გამო, სხვაობას აჩვენებს აბაზურში VV მიმდევრობის უქონლობა.

ძირეული მორფემის მსგავსად, აფიქსურშიც უპირატესია ა და გ ხმოვნები, თუმცა აფხაზურში აბაზურზე მეტად გავრცელებულია გ, აბაზურში ამოსავალი ა ხმოვნიანი ვარიანტების შენარჩუნების გამო. სხვა ხმოვნები ძირითადად სუფიქსებში იჩენს თავს, თუმცა თითოეული მათგანი ერთ ათეულს არ აჭარბებს, ე ხმოვანი კი საერთოდ არ გვხვდება აბაზურში.

ორივე ენის ძირეული და აფიქსური მორფემების ანალიზმა დაადასტურა, რომ მათთვის ამოსავლად ნავარუდევი CV მოდელი საკმაოდ ხშირი გავრცელებისაა, მაგრამ მის გვერდით არა მარტო არსებობს სხვა სტრუქტურის ძირები და აფიქსები, არამედ ძირებში სხვა მოდელები ბევრად აღემატება CV-ს. სამივე ტიპის აფიქსში უპირატესობით სარგებლობს C და CV მოდელი, პრევერბებში – CCV სტრუქტურაც. აფხაზურ-აბაზურში CVC, CCV, CVCC, CCVC და CVCV მოდელების რეკონსტრუქციას მხარს უჭერს ამ ენათა ეტიმოლოგიური ლექსიკონები.

აფხაზური ენის ძირეულ მორფემაში ოდენ ორწევრა ხმოვანკომპლექსები რეალიზდება, მათი რაოდენობა მორფემათა მიჯნაზე იკლებს, აბაზურის ძირეულ მორფემაში ხმოვანკომპლექსები საერთოდ არ არის, მორფემათა ზღვარზე კი ოთხი ხმოვანმიმდევრობა დადასტურდა.

ორივე ენაში თითქმის თანაბარი ოდენობის აღმავალი და დამავალი დიფთონგები გამოვლინდა. მათში აღმავალ დიფთონგებს მეტწილად ქმნის **ჲ**, დამავალს – **ჳ**. აღმავალი და დამავალი დიფთონგები ორივე ენის მორფემათა ზღვარზეც რეალიზდება.

ძირეულ მორფემაშიც და მიჯნაზეც ტრიფთონგების რაოდენობით აბაზური

სჭარბობს აფხაზურს, რაც აბაზურში ამოსავალი ვითარების დაცულობის შედეგი ჩანს.

აფხაზურისა და აბაზურის ძირეულ მორფემაში ორწევრა კომპლექსები სამივე პოზიციაში დასტურდება, მაგრამ მათი უმეტესობა ანლაუტში იყრის თავს. აფხაზურში სულ გამოვლინდა 388, აბაზურში – 303 ორწევრა კომპლექსი.

კომპლექსთა რაოდენობა იმატებს მორფემათა ზღვარზე – მათი რიცხვი აფხაზურში 654 ერთეულს აღწევს, აბაზურში – 483-ს.

ორივე ენაში ძირშიც და მორფემათა მიჯნაზეც რეალიზებულია A და B სისტემა, თუმცა ეს უკანასკნელი A სისტემაზე სრულადაა წარმოდგენილი. ორივეგან გამოყოფილია A და B სისტემის ქვეკლასებიც. აფხაზურსა და აბაზურშიც არამარკირებულია A და B სისტემისა და ქვესისტემის წევრთა შებრუნებული კომბინაციები.

აფხაზურსა და აბაზურშიც დეცესიური კომპლექსები აღემატება აქცესიურებს.

ორივე ენაში ერთი მორფემის ფარგლებში შეთავსებადია ჰომოგენური თანხმოვნები მჟღერობა-სიყრუის შესაბამისად, თუმცა აკრძალულია ერთი და იმავე ლოკალური რიგის თანხმოვანთა კომბინაციები მჟღერობა-სიყრუის მიხედვით, ასევე ერთი და იმავე ლოკალური რიგის ხშულისა და ფრიკატივების შეერთება. მორფემათა მიჯნაზე ხშირია ამ წესების დარღვევები.

აფხაზურისა და აბაზურის ძირეულ მორფემაში სამწევრა კომპლექსები ცოტაა, ისიც მხოლოდ ანლაუტსა და აუსლაუტში. მათი რიცხვი საკმაოდ იზრდება მორფემათა ზღვარზე – აფხაზურში დადასტურებულია 440, აბაზურში – 308 სამწევრა თანხმოვანკომპლექსი.

ძირეული მორფემის სამწევრა კომპლექსების პირველი-მეორე ან მეორე-მესამე წევრი ორივე ენისთვის ბუნებრივი, დეცესიური მიმდევრობების შემქმნელია, მესამე ან პირველ წევრად კი დიდწილად გამოვლენილია სონორი, განსაკუთრებით აფხაზურში. სამწევრა კომპლექსები ასეა შედგენილი მორფემათა ზღვარზეც, თუმცა ეს წესები ხშირად ირღვევა.

აფხაზურსა და აბაზურში მორფემათა მიჯნაზე ვლინდება სამზე მეტწევრა ბგერათკომპლექსებიც: აფხაზურში – 72 ოთხწევრა და 8 ხუთწევრა, აბაზურში – 67 ოთხწევრა, 7 ხუთწევრა და ერთი ექვსწევრა კომპლექსი.

ძირეულ მორფემაში ორივე ენაში მაქსიმალური სიგრძის თანხმოვანკომპლექსი

სამწევრაა, მორფემათა მიჯნაზე აფხაზურში – ხუთწევრა, აბაზურში კი – ექვსწევრა. შესაბამისად, სამეცნიერო ლიტერატურაში თითქმის ცალსახად მიღებული აზრი „ორი თანხმოვნის კანონის“ არსებობის შესახებ პრაქტიკულად არ მუშაობს.

აფხაზურსა და აბაზურს თითქოს აქვს მიდრეკილება მარცვლიანობის შემცირებისა, მაგრამ არის შემთხვევები, როცა ორმარცვლიან სიტყვაში ხმოვანი რედუცირდება, ოთხმარცვლიანში კი ნარჩუნდება.

ძირეულ მასალაში მომხდარ ფონეტიკურ პროცესებში შენიშნულ იქნა ცალკეული სიახლეები: რედუქციის შედეგად იცვლება ძირთა და აფიქსთა სტრუქტურა, აფხაზურში ხდება დისტანციური გლოტალიზაცია, კონტაქტური ასიმილაციური გამკვეთრება და დისტანციური დისიმილაციური გამკვეთრება; აბაზურში გამოვლინდა ს > ც აფრიკატიზაცია, ლაბიალიზებული თანხმოვნის წინ ა > ო გარდაქმნა და ამ თანხმოვნის დელაბიალიზაცია.

ორივე ენაში დადასტურდა აქამდე შეუმჩნეველი დეზაფრიკატიზაცია, აფხაზურში აფრიკატის მიერ როგორც ოკლუზიური, ისე სპირანტული ელემენტის დაკარგვითაც, რაც ნასესხებ ლექსიკაშიც იჩენს თავს.

აფხაზურში გამოვლინდა ში – სს ბგერათგადაწევაც: აფხ. ა-წამსა < ა-წაშა „მაჟალო“.

ნასესხებ ლექსიკაში დადასტურდა ასიმილაციის, დისიმილაციის, გლოტალიზაციის, დელაბიალიზაციის, აფრიკატიზაციის, დეზაფრიკატიზაციის, მეტათეზისის, ბგერის განვითარების, სუბსტიტუციის, ბგერათკომპლექსის სუპერაციისა და ბგერათგადაწევის შემთხვევები, თუმცა ძირითადია რედუქციის ან ხმოვნის წინამავალ თანხმოვანთან კოარტიკულირებულ ელემენტად შერწყმის გზით სიტყვათა სესხებისას მეტწილად ორწევრა, ხანდახან მეტწევრა ბგერათკომპლექსების შექმნა.

ორივე ენაში უცვლელადაც ნარჩუნდება გამსესხებელი ენის ბგერათკომპლექსი, ცალკეულ შემთხვევებში ხდება მისი სუპერაცია.

სამომავლოდ საშურია მიღებული შედეგების დეტალური შედარება მონათესავე ენათა სათანადო მონაცემებთან და მათი ტიპოლოგიური განზოგადება; აფხაზურ-აბაზურში „ორი თანხმოვნის კანონისა“ და მარცვლიანობის შემცირება-შენარჩუნების საკითხების ექსპერიმენტული შესწავლა.

ბიბლიოგრაფია

სამეცნიერო ლიტერატურა

1. ახვლედიანი, გიორგი. 1949. *ზოგადი ფონეტიკის საფუძვლები*. თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
2. ბუკია, მანანა. 2013. *ნარკვევები ქართველურ-აფხაზური ლინგვოკულტურული ურთიერთობის ისტორიიდან*. თბილისი: მერიდიანი.
3. გვანცელაძე, თეიმურაზ. 2011. *აფხაზური ენა (სტრუქტურა, ისტორია, ფუნქციონირება)*. თბილისი: უნივერსალი.
4. გვანცელაძე, თეიმურაზ, თინათინ კიპაროძე და ჯულიეტა ციმინტია. 2003. ქართველური სუბსტრატის როლის შესახებ აფხაზურ ენაში „ორი თანხმოვნის კანონის“ დარღვევის წარმოქმნაში. *ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 62-ე სამეცნიერო სესიის მასალები*, 14-15. თბილისი: უნივერსალი.
5. გვანცელაძე, თეიმურაზ. 2003. *აფხაზური და ქართული ენების შემსწავლელათვის*. I. თბილისი: ქართული ენა.
6. გვანცელაძე, თეიმურაზ და სოფიკო ჭაავა. 2021. *აფხაზური ენა: წარსული, აწმყო და... (ეკოლინგვისტური და სოციოლინგვისტური ანალიზი)*. თბილისი: სამშობლო.
7. კაკავა, ხატია. 2006. „ორი ლაბიალიზებული თანხმოვნის შემცველი კომპლექსები აფხაზურში“. *საენათმეცნიერო ძიებანი XXIII*: 137-145. თბილისი: ქართული ენა.
8. კაკავა, ხატია. 2006ა. „ლაბიალიზებული თანხმოვნის შემცველი ორწევრა კომპლექსები აფხაზურში“. *საენათმეცნიერო ძიებანი XXIV*: 115-123. თბილისი: ქართული ენა.
9. კაკავა, ხატია. 2008. „ხმოვნის რედუქცია როგორც თანხმოვანთშეჯრის წარმოქმნის ერთ-ერთი პირობა აფხაზურში“. *სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები V*. ჰუმანიტარულ და სოციალურ-პოლიტიკურ მეცნიერებათა სერია, 66-69. თბილისი: სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
10. კაკავა, ხატია. 2009. „ინტერნაციონალიზმების ფონეტიკური ადაპტაციის თავისებურებანი აფხაზურში“. *ლინგვისტური ქართველოლოგიისა და აფხაზოლოგიის პრობლემები I*: 103-110. თბილისი: უნივერსალი.

11. კაკავა, ხატია. 2012. *თანხმოვანთკომპლექსები აფხაზურ ენაში*. დის., თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
12. ლომთათიძე, ქეთევან. 1940. რედუპლიკაციის ფუნქციები აფხაზურში. *ნ. მარის სახ. ენის, ისტორიისა და მატერიალური კულტურის ინსტიტუტის მოამბე* 5-6: 115-135. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
13. ლომთათიძე, ქეთევან. 1944. *აფხაზური ენის ტაპანთური დიალექტი* (ტექსტებიტურთ). თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
14. ლომთათიძე, ქეთევან. 1954. *აშხარული დიალექტი და მისი ადგილი სხვა აფხაზურ-აბაზურ დიალექტთა შორი* (ტექსტებიტურთ). თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
15. ლომთათიძე, ქეთევან. 1976. *აფხაზური და აბაზური ენების ისტორიულ-შედარებითი ანალიზი*, I. *ფონოლოგიური სისტემა და ფონეტიკური პროცესები*. თბილისი: მეცნიერება.
16. ლომთათიძე, ქეთევან. 1982. *ლოკალურ პრევერბთა ძირითადი სახეობანი და მათი გაფორმება აფხაზურსა და აბაზურში*. თბილისი: მეცნიერება.
17. ლომთათიძე, ქეთევან. 2006. *აბაზური ენა*. თბილისი: უნივერსალი.
18. მაჭავარიანი, გივი. 1965. *საერთო-ქართველური კონსონანტური სისტემა*. თბილისი: უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
19. მაჭავარიანი, ნანა. 2017. *აფხაზური ენის გრამატიკის საკითხები (აჭარაში მცხოვრებ აფხაზთა მეტყველების გათვალისწინებით), ტექსტებითა და ლექსიკონით*. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
20. მაჭავარიანი, ნანა. 2020. *აფხაზური ენის აფიქსები და მოდალური ელემენტები გრამატიკული მიმოხილვითურთ*. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
21. ფონიავა, ნათია. 2010. *ფონემათა დისტრიბუცია აფხაზურ ზმნურ ფუძეებში*. სამაგისტრო ნაშრომი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი.
22. ფონიავა, ნათია. 2010ა. აფხაზური ენის CVC ტიპის ზმნურ ძირთა ფონემური შედგენილობისათვის. *ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 69-ე სამეცნიერო სესიის მასალები*, 43-44. თბილისი: უნივერსალი.

23. ფონიავა, ნათია. 2011. CVCV და CVCVC სტრუქტურის აფხაზურ ზმნურ ძირთა ფონემური შედგენილობისათვის. *აკად. ქ. ლომთათიძის დაბადების 100 წლისთავისადმი მიძღვნილი ლინგვისტ-კავკასიოლოგთა III საერთაშორისო სიმპოზიუმის მასალები*, 154-156. თბილისი.
24. ფონიავა, ნათია. 2011ა. თანხმომავანკომპლექსები აფხაზური ენის ერთმარცვლიან ზმნურ ძირებში. *არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXII*, 68-70. თბილისი: უნივერსალი.
25. ფონიავა, ნათია. 2012. ფონემათა დისტრიბუცია CV და CVCV სტრუქტურის აფხაზურ ზმნურ ძირებში. *ენათმეცნიერების ინსტიტუტის 71-ე სამეცნიერო სესიის მასალები*, 35-36. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
26. ფონიავა, ნათია. 2012ა. CVC ტიპის აფხაზურ ზმნურ ძირთა ფონემური სტრუქტურის ანალიზი. *არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXIII*, 74-75. თბილისი: მერიდიანი.
27. ფონიავა, ნათია. 2012ბ. CVC სტრუქტურის ზმნური ძირები აფხაზურ-აფხაზურ ენებში. *ჰუმანიტარული კვლევების წელიწდეული III*: 125-142. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
28. ფონიავა, ნათია. 2013. აფხაზურ ზმნურ ძირთა თანხმომავანკომპლექსები. *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება XLI*: 197-208. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
29. ფონიავა, ნათია. 2015. ბგერათმეცნიერების წესები და აფხაზურ-აფხაზურ ძირ-ფუძეთა სტრუქტურა. *ენათმეცნიერ-კავკასიოლოგთა IV საერთაშორისო სიმპოზიუმი: იბერიულ-კავკასიურ ენათა ფუძისა და ძირის სტრუქტურის საკითხები*, 70-72. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
30. ფონიავა, ნათია. 2019. აფხაზურ-აფხაზურ ძირეულ და აფიქსურ მორფემათა ამოსავალი სტრუქტურა. *ენა და თანამედროვე ტექნოლოგიები V – ისტორიული და ეტიმოლოგიური ლექსიკოგრაფიის საკითხები*, 73-74. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
31. ფონიავა, ნათია. 2020. ფრიკატივ ფონემათა დისტრიბუცია აფხაზურში (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით). *რეგენზირებადი ბილინგვური ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი „სპეკალი“* 14 (ქართულ ენაზე).

- თბილისი. <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/ge/article/viewArticle/14/250> (18.06.2023). Poniava, Natia. 2020. Distribution of Fricative Phonemes in Abkhaz (According to the Abkhaz National Corpus). *Electronic Bilingual Scholarly Peer-Reviewed Journal 'Spekali'* 14 (in English). Tbilisi. <http://www.spekali.tsu.ge/index.php/en/article/viewArticle/14/250/> (accessed on 18.06.2023).
32. ფონიავა, ნათია. 2021. აფხაზური ენის ხშულ ფონემათა დისტრიბუცია ანლაუტში (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით). *არნოლდ ჩიქობავას საკითხავები XXXII*, 39-41. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
33. ფონიავა, ნათია. 2025. აფხაზურ ხშულ ფონემათა დისტრიბუცია (აფხაზური ენის ეროვნული კორპუსის მიხედვით). *რეცენზირებადი ბილინგვური ელექტრონული სამეცნიერო ჟურნალი „სპეკალი“* (ქართულ ენაზე). თბილისი (მიღებულია გამოსაქვეყნებლად). Poniava, Natia. Distribution of Abkhaz plosive phonemes (According to the Abkhaz National Corpus). *Electronic bilingual scholarly peer-reviewed Journal 'Spekali'* (in English). Tbilisi (Accepted for publication).
34. ქურდიანი, მიხეილ. 2007. *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
35. ჩუხუა, მერაბ. 2009. *ინგუშური ენა*. თბილისი: თსუ გამომცემლობა.
36. შენგელია, ვაჟა. 2006. *ქართველურ და ჩერქეზულ ენობრივ სისტემათა ისტორიის ზოგი საკითხი*. თბილისი: ქართული ენა.
37. ჩიქობავა, არნოლდ. 1979. *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების შესავალი*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
38. ციკოლია, მირიან. 1969. *აფხაზური ენის აბჟურდი დიალექტი*. თბილისი: მეცნიერება.
39. Allen, William Sidney. 1956. Structure and System in the Abaza Verbal Complex. *Transactions of the Philological Society* 55 (1): 127-176. Wiley (Blackwell Publishing).
40. Bork, Ferdinand. 1909. *Beiträge zur Sprachwissenschaft* III. Königsberg: Leupold.
41. Bouda, Karl. 1940. Das Abasinische, eine unbekannte abchasische Mundart. *ZDMG*, BD. 94, H 2: 234-250. Berlin-Leipzig.
42. Butskhrikidze, Marika. 2002. *The Consonant Phonotactics of Georgian*. Leiden: LOT.

43. Catford, John. 1977. Mountain of Tongues: The Languages of the Caucasus. *Annual Review of Anthropology* 6, 283-314.
44. Chirikba, Viacheslav. 1996. *Common West Caucasian: The Reconstruction of Its Phonological System and Parts of Its Lexicon and Morphology*. Leiden: CNWS Publications.
45. Colarusso, John. 1988. *The Northwest Caucasian Languages: A Phonological Survey*. London: Garland Publishing.
46. Deeters, Gerhard. 1931. Der abchasische Sprachbau. *Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, Philologisch-Historische Klasse* 3: 289-303. Göttingen.
47. Hewitt, George. 1979. *Lingua Descriptive Studies 2: Abkhaz*. In collaboration with Z.K. Khiba. Amsterdam: North Holland Publishing Company.
48. Hewitt, George. 2010. *Abkhaz: A Comprehensive Self-Tutor*. Muenchen: Lincom Europa.
49. Kuipers, Aert. 1955. The North-West Caucasian Languages. *Analecta Slavica* I: 193-206. Amsterdam.
50. Larsson, Filip. 2024. *Nominal and Verbal Affixation in the Caucasus: A Morphological and Phonological Approach*. Doctoral Thesis (monograph), Centre for Languages and Literature, Lund University.
51. Matsumura, Kazuto, ed. 2002. *Indigenous Minority Languages of Russia: A Bibliographical Guide* (ELPR Publications Series B004). Tokio: Nakanishi Printing Co.
52. O'Herin, Brian. 2020. Abaza and Abkhaz. In *The Oxford Handbook of Languages of the Caucasus*, edited by M. Polinsky. Oxford: Oxford University Press.
53. Poniava, Natia. 2014. On the Phonemic Structure of Abkhaz Affixes. *Тезисы докладов IV Международной научной конференции «Кавказские языки: генетикоареальные связи и типологические общности*, 144-145. Махачкала: ИЯЛИ ДНЦ РАН.
54. Poniava, Natia. 2014a. Phonemic Structure of Abkhaz-Abaza Affixal Morphemes (I. Abkhaz Morphemes). *Caucasiologic Papers* 6: 220-243. Tbilisi: TSU Press.
55. Poniava, Natia. 2021. Distribution of Vowels in Abkhaz (Based on the Abkhaz

- National Corpus). *Caucasica Antiqua et Christiana* (In memory of Jan Braun) I: 87-90. Warsaw: Faculty of Oriental Studies University of Warsaw.
56. Spruit, Arie. 1986. *Abkhaz Studies*. Leiden: University of Leiden.
57. Аршба, Нелли. 1979. *Динамическое ударение и редукция гласных в абхазском языке*. Тбилиси: Мецниереба.
58. Бгажба, Хухут. 1964. *Бзыбский диалект абхазского языка*. Тбилиси: Академия наук Грузинской ССР.
59. Генко, Анатолий. 1955. *Абазинский язык: Грамматический очерк наречия Тапанта*. Москва: Академия наук СССР.
60. Килба, Эмма. 1983. *Особенности речи батумских абхазов*. Тбилиси: Мецниереба.
61. Килба, Эмма. 2012. К проблеме реконструкции исторического садзского диалекта абхазского языка. *Джигетский сборник. Вып. 1. Вопросы этнокультурной истории Западной Абхазии или Джигетии*. 106-113. Москва: АКВА-Абаза. http://apsnyteka.org/1218-kilba_statji.html (accessed on 18.06.2023).
62. Клычев, Рауф. 1972. *Глагольные суффиксы направления в абазинском и абхазском языках*. Черкесск: Ставропольское книжное издательство.
63. Клычев, Рауф. 1994. Локально-превербное образование глаголов абазинского языка. Черкесск: Аджьпа.
64. Марр, Николай. 1912. К вопросу о положении абхазского языка среди яфетических. Санкт-Петербург: Императорская академия наук.
65. Рogaва, Георгий. В. 1985. К вопросу о взаимоотношении между сложной системой консонантизма и простой системой вокализма в абхазско-адыгских языках. *Ежегодник иберийско-кавказского языкознания* 12: 182-186. Тбилиси: Мецниереба.
66. Табулова, Нурья. 1976. *Грамматика абазинского языка: Фонетика и морфология*. Черкесск: Карачаево-Черкесское отделение Ставропольского книжного издательства.
67. Трубецкой, Николай. 1960. *Основы фонологии*. Москва: Издательство иностранной литературы.
68. Услар, Пётр. 1862. *Этнография Кавказа. Языкознание. Абхазский язык*. Санкт-

ლექსიკონები/წყაროები

1. ბერიძე, მარინა და სხვები. 2018. *ქართული-აფხაზური-ინგლისური სიხშირული ლექსიკონი*. Wojnowice: KEW.
2. გაგუა, რუსუდან და სხვები. 1983. *რუსულ-ქართული ლექსიკონი*. თბილისი: საბჭოთა საქართველო.
3. გვანცელაძე, თეიმურაზ. 2000. *მცირე აფხაზურ-ქართულ ლექსიკონი*. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.
4. გვანცელაძე, თეიმურაზ. 2012. *აფხაზურ-ქართულ ლექსიკონი*. თბილისი: ინტელექტი.
5. გვანცელაძე, თეიმურაზ. 2012ა. *ქართულ-აფხაზური ლექსიკონი*. თბილისი: ინტელექტი.
6. მაჭავარიანი, ნანა. 2018. *აფხაზურ-ქართული ლექსიკონი ინდექსითა და გრამატიკული მიმოხილვით*. თბილისი: თსუ გამომცემლობის სტამბა.
7. რომანოვი, ვლადიმერ. 2013. *აფხაზური ენის პირველი ლექსიკონი. აფხაზური ლექსიკონი*. გამოსაცემად მოამზადა თ. გვანცელაძემ. თბილისი: ნეკერი.
8. *ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი*. <http://ena.ge/explanatory-online> (05.02.2025).
9. ქაჯაია, ოთარ. 2001. *მეგრულ-ქართული ლექსიკონი*. I. თბილისი: ნეკერი.
10. ქაჯაია, ოთარ. 2002. *მეგრულ-ქართული ლექსიკონი*. II. თბილისი: ნეკერი.
11. ქაჯაია, ოთარ. 2002ა. *მეგრულ-ქართული ლექსიკონი*. III. თბილისი: ნეკერი.
12. ქაჯაია, ოთარ. 2009. *მეგრულ-ქართული ლექსიკონი*. IV. თბილისი: ინოვაცია.
13. ქობალია, ალიო. 2010. *მეგრული ლექსიკონი*. თბილისი: არტანუჯი.
14. ჯანაშია, ბაგრატ. 1954. *აფხაზურ-ქართულ ლექსიკონი*. თბილისი: საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა.
15. Chirikba, Viacheslav. 1996. *A Dictionary of Common Abkhaz*. Leiden.
16. *English-Adyghe dictionary*. <https://glosbe.com/en/ady/dress> (05.07.2023).
17. Panova, Anastasia and others. *Spoken corpus of Abaza*. Moscow: School of Linguistics, HSE University; Linguistic Convergence Laboratory, HSE University. (Available

- online at: https://lingconlab.ru/spoken_abaza/ (accessed on 07.02.2025).
18. *The Abkhaz National Corpus*. <https://clarino.uib.no/abnc/page> (accessed on 07.02.2025.)
 19. Türk dil kurumu. 2023. *Güncel Türkçe sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/> (accessed on 06.02.2025).
 20. UNESCO. 2010. Abaza. *The world atlas of languages*. <https://en.wal.unesco.org/languages/abaza> (accessed on 20.04.2023).
 21. UNESCO. 2010a. Abkhaz. *The world atlas of languages*. <https://en.wal.unesco.org/search?keys=Abkhaz> (accessed on 20.04.2023).
 22. Бгажба, Хухут, ред. 1964а. *Русско-абхазский словарь*. Сухуми: Алашара.
 23. Генко, Анатолий. 1998. *Абхазско-Русский словарь*. Издательство. Сухум: Алашара.
 24. Касландзия, Владимир. 2005. *Абхазско-русский словарь I*. А-Н. Сухум: ОЛМА-ПРЕСС.
 25. Касландзия, Владимир. 2005а. *Абхазско-русский словарь II*. О-Цъ. Сухум: ОЛМА-ПРЕСС.
 26. Касландзия, Владимир и Борис Джонуа. 2016. *Русско-абхазский словарь I*. Сухум: Дом печати.
 27. Касландзия, Владимир и Борис Джонуа. 2016а. *Русско-абхазский словарь II*. Сухум: Дом печати.
 28. Касландзия, Владимир и Борис Джонуа. 2016б. *Русско-абхазский словарь III*. Сухум: Дом печати.
 29. Марр, Николай. 1926. *Абхазско-русский словарь. Пособие к лекциям и в исследовательской работе*. Ленинград: Издание Академии абхазского языка и литературы.
 30. Шебзухова, Лариса, ред. 2018. *Русско-абазинский словарь* (Первое издание 1956 года). Москва: Алашара; РИА-КМВ.
 31. Т|ыгв, Владимир, ред. 1967. *Абаза-Урышв Ажвар*. Москва: Советская энциклопедия.
 32. Хеция, Анатолий. 1986. *Русско-абхазский экономический словарь*. Сухуми:

Алашара.

33. Чухуа, Мераб. 2021. *Грузинско-Черкесско-Абхазский этимологический словарь*. Тбилиси: TSU Press.
34. Шагиров, Амин. 1977. *Этимологический словарь адыгских (черкесских) языков*, А-Н. Москва: Наука.
35. Шагиров, Амин. 1977а. *Этимологический словарь адыгских (черкесских) языков*, П-І. Москва: Наука.
36. Шакрыл, Константин, Валентина Концъариа и Лидия Чкадуа. 1987. *АӀсуа бызшӀа жӀар II*. Акуа: Алашара.
37. Шьякрыл, Константин и Валентина Концъариа. 1986. *АӀсуа бызшӀа жӀар I*. Акуа: Алашара.

დანართი

ცხრილი 1. აფხაზურ ხმოვანთა გავრცელების ცხრილი

#	ხმოვანი	ანლაუტი		ხმოვანი	ინლაუტი		ხმოვანი	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	ა	1 714 878	22.57	ა	4 774 414	62.85	ა	2 396 632	31.54
2	ე	162 750	2.14	გ	2 437 751	32.09	გ	1 051 163	13.83
3	გ	18 944	0.24	ე	917 090	12.07	ო	115 052	1.51
4	ო	5 414	0.07	ო	754 032	9.92	ე	8 817	0.11
	სონანტი/ხმოვანი			სონანტი/ხმოვანი			სონანტი/ხმოვანი		
5	დ/ი	1 435 080	18.89	დ/ი	1 505 862	19.82	დ/ი	527 211	6.94
6	ჭ/უ	370 046	4.87	ჭ/უ	929 356	12.23	ჭ/უ	174 317	2.29
	ჯამში	3 707 112			11 318 505			4 273 192	

ცხრილი 2. აფხაზურ ფრიკატივთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	ს	276 959	3.64	ხ	826 274	10.87	ზ	431 220	5.67
2	ზ	187 477	2.46	ზ	816 837	10.75	ს	189 894	2.49
3	ჰ	149 444	1.96	ს	652 042	8.58	წ	75 853	0.99
4	ჰ	91 017	1.19	შ	403 178	5.30	შ	64 495	0.84
5	შ	63 211	0.83	ჰ	319 536	4.20	ჰ	24 523	0.32
6	შ	55 925	0.73	წ	297 478	3.91	ხ	22 334	0.29
7	ხ	54 365	0.71	ჰ	293 579	3.86	შ	19 633	0.25
8	ჰ	24 804	0.32	შ	289 172	3.80	შ	15 738	0.20
9	შ	23 853	0.31	შ	239 729	3.15	ხ	15 684	0.20
10	ხ	21 939	0.28	ჰ	238 164	3.13	ქ	12 788	0.17
11	ჟ	16 392	0.21	ხ	169 973	2.23	ჟ	10 285	0.13
12	წ	9 998	0.13	ჟ	158 390	2.08	ც	9 248	0.12
13	ჭ	5 265	0.06	ქ	98 603	1.29	ჰ	9 101	0.11
14	ც	4 099	0.05	ც	64 289	0.84	ჰ	5 207	0.06
15	ღ	3 822	0.05	ჭ	47 506	0.62	ჭ	4 055	0.05
16	ღ	1 230	0.01	ღ	46 673	0.61	ღ	2 333	0.03
17	ჟ	1 080	0.01	ჟ	36 055	0.47	ღ	1 953	0.02
18	ქ	970	0.01	ღ	34 492	0.45	ჟ	1 001	0.01
19	ღ	730	0.01	ღ	19 534	0.25	ღ	372	0.01
	ჯამში	992 580	13.06		5 051 504	66.49		915 717	12.05

ცხრილი 3. აფხაზურ ხშულთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	დ	535 316	7.05	თ	650 699	8.56	ტ	576 924	7.59
2	ბ	71 263	0.94	ფ	597 562	7.87	კ	226 820	2.99
3	ვ	43 985	0.58	ბ	596 058	7.85	კ	181 468	2.39
4	ყ	34 747	0.46	ქ	446 813	5.88	ტ°	88 190	1.16
5	თ	31 850	0.42	გ	409 445	5.39	თ	83 811	1.10
6	კ	22 483	0.29	კ	405 255	5.33	ც	59 396	0.78
7	გ°	21 121	0.28	წ	375 086	4.94	ჯ	26 843	0.35
8	ქ°	20 409	0.27	დ	367 986	4.84	ბ	22 538	0.30
9	ჯ	19 130	0.25	ჯ	336 685	4.43	ფ	16 541	0.22
10	წ	14 804	0.19	ყ	313 708	4.13	ქ°	12 581	0.16
11	ც°	13 583	0.18	ძ	304 106	4.00	დ	12 037	0.15
12	ც	12 802	0.17	ც	253 322	3.33	ქ	10 586	0.14
13	კ	11 061	0.14	ც°	243 658	3.23	ჩ	8 893	0.11
14	გ	10 318	0.13	ტ	234 617	3.09	ყ	6 887	0.09
15	ჩ°	8 337	0.11	გ°	208 526	2.75	ძ	6 828	0.08
16	ძ	5 868	0.08	ტ°	194 157	2.56	გ°	6 183	0.08
17	ტ	5 305	0.07	კ°	191 545	2.52	გ	5 336	0.07
18	ჩ	4 963	0.06	ქ°	190 667	2.51	წ	5 122	0.06
19	ქ	4 766	0.06	კ	118 636	1.56	ძ°	4 635	0.06
20	ყ°	3 459	0.04	ჩ°	95 699	1.26	ც°	4 426	0.05
21	კ°	3 427	0.04	ჩ	87 703	1.15	ქ	4 069	0.05
22	ქ	3 403	0.04	წ°	85 889	1.13	ჯ	4 001	0.05
23	ქ	2 964	0.04	ყ°	68 894	0.91	ქ	3 915	0.05
24	ქ	2 735	0.04	ქ	66 111	0.87	კ°	2 913	0.03
25	წ°	2 271	0.03	ჯ	55 870	0.74	წ°	2 786	0.03
26	ტ°	1 965	0.02	ყ	55 634	0.73	ქ	2 610	0.03
27	ქ	1 806	0.02	ქ	51 498	0.68	ყ°	1 334	0.01
28	ყ	1 539	0.02	ქ	32 687	0.43	ღ°	959	0.01
29	ღ°	1 253	0.02	ქ	31 858	0.42	ქ	946	0.01
30	ჯ	1 087	0.01	ძ°	25 486	0.34	ჩ°	439	0.01
31	ძ°	620	0.01	ღ°	22 107	0.29	ჯ°	315	0.004
32	თ°	511	0.01	თ°	17 523	0.23	თ°	117	0.002
33	ჯ°	267	0.01	ჯ°	5 835	0.08	ყ	95	0.001
	ჯამში	919 418	12.10		7 141 325	94.1		1 390 544	18.3

ცხრილი 4. აფხაზურ სონორთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	რ	313 024	4.12	რ	2 017 442	26.55	ნ	538 584	7.09
2	ლ	139 978	1.84	ნ	1 265 398	16.66	რ	214 981	2.83
3	ნ	91 937	1.21	ლ	1 128 327	14.85	მ	104 879	1.38
4	მ	84 070	1.10	მ	810 706	10.67	ლ	45 791	0.60
	ჯამში	629 009	8.28		5 221 873	68.74		904 235	11.90

ცხრილი 5. აფხაზურ ფონემათა გავრცელების საერთო ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	ა	1 714 878	22.57	ა	4 774 414	62.85	ა	2 396 632	31.54
2	დ/ი	1 435 080	18.89	გ	2 437 751	32.09	გ	1 051 163	13.83
3	დ	535 316	7.05	რ	2 017 442	26.55	ტ	576 924	7.59
4	ჟ/უ	370 046	4.87	დ/ი	1 505 862	19.82	ნ	538 584	7.09
5	რ	313 024	4.12	ნ	1 265 398	16.66	დ/ი	527 211	6.94
6	ს	276 959	3.64	ლ	1 128 327	14.85	ზ	431 220	5.67
7	ზ	187 477	2.46	ჟ/უ	929 356	12.23	კ	226 820	2.99
8	ე	162 750	2.14	ე	917 090	12.07	რ	214 981	2.83
9	ჰ	149 444	1.96	ხ	826 274	10.87	ს	189 894	2.49
10	ლ	139 978	1.84	ზ	816 837	10.75	კ	181 468	2.39
11	ნ	91 937	1.21	მ	810 706	10.67	ჟ/უ	174 317	2.29
12	ჰ	91 017	1.19	ო	754 032	9.92	ო	115 052	1.51
13	მ	84 070	1.10	ს	652 042	8.58	მ	104 879	1.38
14	ბ	71 263	0.94	თ	650 699	8.56	ტ	88 190	1.16
15	შ	63 211	0.83	ფ	597 562	7.87	თ	83 811	1.10
16	შ	55 925	0.73	ბ	596 058	7.85	წ	75 853	0.99
17	ხ	54 365	0.71	ქ	446 813	5.88	შ	64 495	0.84
18	ფ	43 985	0.58	გ	409 445	5.39	ც	59 396	0.78
19	ყ	34 747	0.46	კ	405 255	5.33	ლ	45 791	0.60
20	თ	31 850	0.42	შ	403 178	5.30	ჯ	26 843	0.35
21	ჭ	24 804	0.32	წ	375 086	4.94	ჭ	24 523	0.32
22	შ	23 853	0.31	დ	367 986	4.84	ბ	22 538	0.30
23	კ	22 483	0.29	ჯ	336 685	4.43	ხ	22 334	0.29
24	ხ	21 939	0.28	ჰ	319 536	4.20	შ	19 633	0.25
25	ტ	21 121	0.28	ყ	313 708	4.13	ფ	16 541	0.22
26	ქ	20 409	0.27	ძ	304 106	4.00	შ	15 738	0.20
27	ჯ	19 130	0.25	წ	297 478	3.91	ხ	15 684	0.20
28	გ	18 944	0.24	ჭ	293 579	3.86	ქ	12 788	0.17
29	ღ	16 392	0.21	შ	289 172	3.80	ქ	12 581	0.16
30	წ	14 804	0.19	ც	253 322	3.33	დ	12 037	0.15
31	ც	13 583	0.18	ც	243 658	3.23	ქ	10 586	0.14
32	ც	12 802	0.17	შ	239 729	3.15	ღ	10 285	0.13
33	ვ	11 061	0.14	ჰ	238 164	3.13	ვ	9 248	0.12
34	გ	10 318	0.13	ტ	234 617	3.09	ჰ	9 101	0.11
35	წ	9 998	0.13	ტ	208 526	2.75	ჩ	8 893	0.11
36	ჩ	8 337	0.11	ტ	194 157	2.56	ე	8 817	0.1
37	ძ	5 868	0.08	კ	191 545	2.52	ყ	6 887	0.09
38	ო	5 414	0.07	ქ	190 667	2.51	ძ	6 828	0.08
39	ტ	5 305	0.07	ხ	169 973	2.23	ტ	6 183	0.08
40	ფ	5 265	0.06	ღ	158 390	2.08	გ	5 336	0.07
41	ჩ	4 963	0.06	ვ	118 636	1.56	ჰ	5 207	0.06
42	ქ	4 766	0.06	ქ	98 603	1.29	წ	5 122	0.06
43	ვ	4 099	0.05	ჩ	95 699	1.26	ძ	4 635	0.06
44	ლ	3 822	0.05	ჩ	87 703	1.15	ც	4 426	0.05
45	ყ	3 459	0.04	წ	85 889	1.13	ქ	4 069	0.05
46	კ	3 427	0.04	ყ	68 894	0.91	ფ	4 055	0.05

47	ქ	3 403	0.04	ჭ	66 111	0.87	ჯ	4 001	0.05
48	ქ	2 964	0.04	ვ	64 289	0.84	კ	3 915	0.05
49	კ	2 735	0.04	ჯ	55 870	0.74	პ	2 913	0.03
50	წ	2 271	0.03	ყ	55 634	0.73	წ	2 786	0.03
51	ტ	1 965	0.02	ქ	51 498	0.68	ქ	2 610	0.03
52	ქ	1 806	0.02	ფ	47 506	0.62	ღ	2 333	0.03
53	ყ	1 539	0.02	ღ	46 673	0.61	წ	1 953	0.02
54	ღ	1 253	0.02	შ	36 055	0.47	ყ	1 334	0.01
55	ღ	1 230	0.01	წ	34 492	0.45	შ	1 001	0.01
56	გ	1 087	0.01	ქ	32 687	0.43	ღ	959	0.01
57	შ	1 080	0.01	კ	31 858	0.42	ქ	946	0.01
58	შ	970	0.01	ბ	25 486	0.34	ჩ	439	0.01
59	წ	730	0.01	ღ	22 107	0.29	ღ	372	0.01
60	ბ	620	0.01	ღ	19 534	0.25	ჯ	315	0.004
61	თ	511	0.01	თ	17 523	0.23	თ	117	0.002
62	ჯ	267	0.01	ჯ	5 835	0.08	ყ	95	0.001
	ჯამში	919 418	12.10		7 141 325	94.00		1 390 544	18.31

ცხრილი 6. აბაზურ ხმოვანთა გავრცელების ცხრილი

#	ხმოვანი	ანლაუტი		ხმოვანი	ინლაუტი		ხმოვანი	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	ა	1 028	28.27	გ	1 266	34.82	ა	1 297	35.67
2	ო	14	0.39	ა	819	22.52	ო	452	12.43
3	ო	6	0.17	ო	294	8.09	გ	162	4.46
4	ე	1	0.03	ო	144	3.96	ო	22	0.61
5	გ	0	0	ე	125	3.44	ე	12	0.33
	სონანტი/ხმოვანი			სონანტი/ხმოვანი			სონანტი/ხმოვანი		
6	ა	727	19.99	ჟ/უ	735	20.21	ჟ/უ	47	1.29
7	ჟ/უ	144	3.96	ა	116	3.19	ა	28	0.77
	ჯამში	1 920			3 499			2 020	

ცხრილი 7. აბაზურ ხშულთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	დ	197	5.42	თ	465	12.79	ტ	297	8.17
2	ბ	55	1.51	ფ	394	10.84	დ	202	5.56
3	ფ	42	1.16	გ	303	8.33	ვ	82	2.26
4	ჩ	35	0.96	ბ	255	7.01	თ	81	2.23
5	გ	33	0.91	ქ	207	5.69	ვ	57	1.57
6	ქ	28	0.77	გ	205	5.64	ბ	24	0.66
7	თ	24	0.66	ვ	186	5.12	პ	10	0.28

8	ჩ	24	0.66	დ	180	4.95	ჯ	9	0.25
9	წ	18	0.49	ჩ	145	3.99	ფ	8	0.22
10	ბ	17	0.47	ე	122	3.36	ქ	8	0.22
11	ძ	12	0.33	ც	111	3.05	ც	7	0.19
12	ყ	10	0.28	კ	102	2.81	ბ	6	0.17
13	ც	8	0.22	ძ	100	2.75	ჩ	5	0.14
14	ე	8	0.22	კ	91	2.50	ყ	2	0.06
15	ქ	7	0.19	ქ	91	2.50	ყ	2	0.06
16	კ	7	0.19	წ	89	2.45	წ	2	0.06
17	წ	5	0.14	ჩ	62	1.71	ჯ	2	0.06
18	ჩ	5	0.14	ტ	57	1.57	ჭ	2	0.06
19	გ	5	0.14	ჭ	51	1.40	ჩ	1	0.03
20	ქ	4	0.11	ბ	44	1.21	გ	1	0.03
21	ტ	4	0.11	ჯ	36	0.99	ქ	0	0
22	ჭ	3	0.08	ჰ	32	0.88	ქ	0	0
23	ჰ	2	0.06	ყ	29	0.79	ქ	0	0
24	ყ	2	0.06	კ	22	0.61	ყ	0	0
25	ჯ	1	0.03	ქ	19	0.52	ბ	0	0
26	ჯ	1	0.03	ჩ	18	0.50	ჰ	0	0
27	კ	0	0	კ	17	0.47	ძ	0	0
28	ქ	0	0	ყ	13	0.36	ჯ	0	0
29	კ	0	0	ქ	9	0.25	წ	0	0
30	ქ	0	0	ქ	5	0.14	ქ	0	0
31	კ	0	0	ჯ	2	0.06	ჩ	0	0
32	ქ	0	0	ქ	1	0.03	ქ	0	0
33	ყ	0	0	ყ	1	0.03	ე	0	0
	ჯამში	557	15.32		3 464	95.27		808	22.22

ცხრილი 8. აბაზურ ფრიკატივთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	ს	330	9.08	ს	423	11.63	ზ	128	3.52
2	კ	197	5.42	ზ	268	7.37	ს	27	0.74
3	ზ	109	2.99	ჰ	258	7.09	შ	23	0.99
4	შ	56	1.54	ხ	246	6.76	კ	17	0.47
5	შ	43	1.18	ჰ	151	4.15	ჟ	16	0.44
6	შ	43	1.18	შ	127	3.49	ხ	13	0.36
7	ხ	31	0.85	კ	111	3.05	ხ	13	0.36
8	ხ	25	0.69	შ	97	2.67	ჰ	9	0.28
9	ჟ	21	0.58	ჟ	82	2.26	წ	8	0.22
10	ჰ	19	0.52	შ	80	2.20	ტ	3	0.08
11	კ	16	0.44	წ	62	1.71	კ	3	0.08
12	ჰ	15	0.41	შ	62	1.71	შ	2	0.06
13	შ	14	0.39	ხ	40	1.10	ჰ	2	0.06
14	ტ	9	0.25	ჟ	33	0.91	ჟ	1	0.03
15	წ	2	0.22	ტ	26	0.72	შ	1	0.03
16	ჟ	1	0.03	ლ	12	0.33	ლ	1	0.03
17	ქ	1	0.03	ქ	9	0.25	ლ	0	0
18	ლ	0	0	ლ	7	0.19	ლ	0	0

19	ღ	0	0	ღ	6	0.17	ჭ	0	0
20	ლ	0	0	ვ	4	0.11	ჟ	0	0
	ჯამში	931	25.60		2 104	57.87		268	7.37

ცხრილი 9. აბაზურ სონორთა და ლატერალთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	რ	100	2.75	რ	870	23.93	ნ	375	10.31
2	ლ	45	1.24	ნ	487	13.39	მ	53	1.46
3	ნ	41	1.13	ლ	450	12.37	რ	24	0.66
4	მ	35	0.96	მ	350	9.63	ლ	15	0.41
	ლატერალი			ლატერალი			ლატერალი		
5	ლ	1	0.26	ლ	35	0.96	ლ	16	0.44
6	ლ	0	0	ლ	9	0.25	ლ	0	0
	ჯამში	222	6.11		2 201	60.53		483	13.28

ცხრილი 10. აბაზურ ფონემათა გავრცელების საერთო ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	ინლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	ა	1 028	28.27	გ	1 266	34.82	ა	1 297	35.67
2	დ	727	19.99	რ	870	23.93	ო	452	12.43
3	ს	330	9.08	ა	819	22.52	ნ	375	10.31
4	დ	197	5.42	ჟ/ყ	735	20.21	ტ	297	8.17
5	ვ	197	5.42	ნ	487	13.39	დ	202	5.56
6	ჟ/ყ	144	3.96	თ	465	12.79	გ	162	4.46
7	ზ	109	2.99	ლ	450	12.37	ზ	128	3.52
8	რ	100	2.75	ს	423	11.63	კ	82	2.26
9	ჭ	56	1.54	ფ	394	10.84	თ	81	2.23
10	ბ	55	1.51	მ	350	9.63	კ	57	1.57
11	ლ	45	1.24	გ	303	8.33	მ	53	1.46
12	შ	43	1.18	ო	294	8.09	ჟ/ყ	47	1.29
13	მ	43	1.18	ზ	268	7.37	დ	28	0.77
14	ფ	42	1.16	პ	258	7.09	ს	27	0.74
15	ნ	41	1.13	ბ	255	7.01	ბ	24	0.66
16	ჩ	35	0.96	ხ	246	6.76	რ	24	0.66
17	მ	35	0.96	ქ	207	5.69	შ	23	0.63
18	გ	33	0.91	გ	205	5.64	ო	22	0.61
19	ხ	31	0.85	ჯ	186	5.12	კ	17	0.47
20	ქ	28	0.77	დ	180	4.95	ჟ	16	0.44
21	ხ	25	0.69	ჰ	151	4.15	ლ	16	0.44
22	თ	24	0.66	ჩ	145	3.99	ლ	15	0.41
23	ჩ	24	0.66	ო	144	3.96	ხ	13	0.36
24	ჟ	21	0.58	ჭ	127	3.49	ხ	13	0.36
25	შ	19	0.52	ე	125	3.44	ე	12	0.33
26	ჯ	18	0.49	ც	122	3.36	კ	10	0.28
27	გ	17	0.47	დ	116	3.19	ჯ	9	0.25
28	ვ	16	0.44	ც	111	3.05	ჰ	9	0.25
29	პ	15	0.41	კ	111	3.05	ხ	8	0.22

30	ო	14	0.39	კ	102	2.81	ფ	8	0.22
31	შ	14	0.39	ძ	100	2.75	ქ	8	0.22
32	ძ	12	0.33	შ	97	2.67	ც	7	0.19
33	ყ	10	0.28	ჯ	91	2.50	ბ	6	0.17
34	ჟ	9	0.25	ქ	91	2.50	ჩ	5	0.14
35	ც	8	0.22	წ	89	2.45	ჭ	3	0.08
36	უ	8	0.22	შ	82	2.26	ვ	3	0.08
37	ქ	7	0.19	შ	80	2.20	ყ	2	0.06
38	კ	7	0.19	წ	62	1.71	ყ	2	0.06
39	ლ	6	0.17	შ	62	1.71	შ	2	0.06
40	წ	5	0.14	ჩ	62	1.71	ჯ	2	0.06
41	ჩ	5	0.14	ტ	57	1.57	ჯ	2	0.06
42	გ	5	0.14	ჭ	51	1.40	ჭ	2	0.06
43	ჭ	4	0.11	გ	44	1.21	კ	2	0.06
44	ტ	4	0.11	ხ	40	1.10	ჩ	1	0.03
45	ჭ	3	0.08	ჯ	36	0.99	გ	1	0.03
46	ვ	2	0.06	წ	35	0.96	შ	1	0.03
47	წ	2	0.06	შ	33	0.91	შ	1	0.03
48	ყ	2	0.06	ვ	32	0.88	წ	1	0.03
49	ე	1	0.03	ყ	29	0.79	ჭ	0	0
50	შ	1	0.03	ჭ	26	0.72	ჩ	0	0
51	ჯ	1	0.03	ვ	22	0.61	ქ	0	0
52	ჯ	1	0.03	ქ	19	0.52	წ	0	0
53	წ	1	0.26	ჩ	18	0.50	ჯ	0	0
54	ჯ	0	0	ჯ	17	0.48	ლ	0	0
55	ქ	0	0	ყ	13	0.36	ლ	0	0
56	ვ	0	0	ლ	12	0.33	ჭ	0	0
57	ქ	0	0	ქ	9	0.25	ქ	0	0
58	კ	0	0	ჭ	9	0.25	უ	0	0
59	ქ	0	0	წ	9	0.25	ყ	0	0
60	ყ	0	0	წ	7	0.19	გ	0	0
61	გ	0	0	ლ	6	0.17	წ	0	0
62	ქ	0	0	ქ	5	0.14	ვ	0	0
63	ლ	0	0	ვ	4	0.11	ძ	0	0
64	წ	0	0	ჯ	2	0.06	ქ	0	0
65	ლ	0	0	ქ	1	0.03	ქ	0	0
66	წ	0	0	ყ	1	0.03	ქ	0	0
	ჯამში	549	12.10		3 342	91.91		808	22.22

ცხრილი 11. აფხაზურ უმარცვლო ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	C	84	4.20
2	CC	82	4.10
3	CCC	1	0.05
	ჯამში	167	8.35

ცხრილი 12. აფხაზურ CVC სტრუქტურის ძირებში თანხმომვანთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	მ	16	4.58	რ	34	9.74
2	ხ	14	4.01	ც	18	5.16
3	ბ	14	4.01	ც	15	4.30
4	თ	13	3.72	ხ	14	4.01
5	დ	12	3.44	ფ	13	3.72
6	ს	12	3.44	შ	11	3.15
7	პ	12	3.44	ხ	10	2.87
8	ჯ	11	3.15	ზ	10	2.87
9	ყ	11	3.15	ს	10	2.87
10	კ	11	3.15	ბ	10	2.87
11	შ	10	2.87	შ	9	2.58
12	ყ	10	2.87	ყ	9	2.58
13	ჭ	10	2.87	თ	9	2.58
14	ლ	10	2.87	ლ	9	2.58
15	გ	9	2.58	ჭ	8	2.30
16	ღ	9	2.58	ჟ	8	2.30
17	ვ	9	2.58	გ	8	2.30
18	ხ	8	2.30	ძ	8	2.30
19	ჭ	7	2.01	ჩ	8	2.30
20	შ	7	2.01	ც	7	2.01
21	შ	7	2.01	ჯ	7	2.01
22	ტ	7	2.01	პ	6	1.72
23	წ	7	2.01	ყ	6	1.72
24	კ	7	2.01	ჯ	5	1.43
25	ნ	6	1.72	ლ	5	1.43
26	ც	6	1.72	ტ	5	1.43
27	ჩ	6	1.72	ქ	5	1.43
28	ჭ	6	1.72	კ	5	1.43
29	რ	6	1.72	ჭ	5	1.43
30	ჰ	6	1.72	ჟ	5	1.43
31	ფ	6	1.72	ნ	5	1.43
32	წ	5	1.43	ქ	5	1.43
33	ქ	5	1.43	შ	4	1.15
34	ჯ	4	1.15	დ	4	1.15
35	ლ	4	1.15	ჭ	4	1.15
36	ქ	4	1.15	ჩ	4	1.15
37	ძ	4	1.15	ღ	4	1.15
38	ჯ	4	1.15	ქ	4	1.15
39	ლ	4	1.15	წ	4	1.15
40	ფ	4	1.15	ჰ	4	1.15
41	ქ	3	0.86	ჯ	4	1.15
42	ზ	3	0.86	ტ	3	0.86
43	ჩ	3	0.86	ვ	3	0.86
44	ჩ	3	0.86	კ	3	0.86
45	ყ	3	0.86	ლ	2	0.57
46	გ	3	0.86	ჩ	2	0.57

47	ჟ	2	0.57	წ	2	0.57
48	გ	2	0.57	ჟ	1	0.29
49	ხ	2	0.57	გ	1	0.29
50	ტ	1	0.29	წ	1	0.29
51	ც	1	0.29	გ	1	0.29
52				თ	1	0.29
53				მ	1	0.29
	ჯამში	349			349	

ცხრილი 13. აფხაზურ ერთმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVC	349	17.45
2	CCV	243	12.15
3	CV	161	8.05
4	CCVC	82	4.10
5	CVCC	78	3.90
6	VC	17	0.85
7	CCCV	13	0.65
8	CCVCC	5	0.25
9	CVCCC	3	0.15
10	VCC	3	0.15
11	CCVCV	2	0.10
12	V	1	0.05
	ჯამში	957	47.85

ცხრილი 14. აფხაზურ ორმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCV	351	17.55
2	CVCCVC	132	6.60
3	CVCCV	123	6.15
4	CVCVC	73	3.65
5	CCVCV	29	1.45
6	CVV	27	1.35
7	VCV	19	0.95
8	VCCV	15	0.75

9	CVVC	10	0.50
10	VV	10	0.50
11	CCVCCV	5	0.25
12	CCVV	5	0.25
13	VVC	4	0.20
14	VCVC	2	0.10
15	VVCC	2	0.10
16	CVCCCVCC	2	0.10
17	CCVCCVC	1	0.05
ჯამში		810	40.50

ცხრილი 15. აფხაზურ სამმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCVCV	17	0.85
2	CVCCVCV	14	0.70
3	VVCV	8	0.40
4	CVCVCVC	7	0.35
5	VCVV	4	0.20
6	CVCVV	3	0.15
7	CVVV	2	0.10
8	VCVCV	2	0.10
9	CVVCV	1	0.05
10	CVCVCCV	1	0.05
11	CVVCCV	1	0.05
12	CCVCVCV	1	0.05
13	CVCVCCVC	1	0.05
14	VVCCV	1	0.05
ჯამში		63	3.15

ცხრილი 16. აფხაზურ ოთხმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCVCVCV	2	0.10
2	CVCVCVCCV	1	0.05
ჯამში		3	0.15

ცხრილი 17. აფხაზურ ძირთა გავრცელების საერთო ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCV	351	17.55
2	CVC	349	17.45
3	CCV	243	12.15
4	CV	161	8.05
5	CVCCVC	132	6.60
6	CVCCV	123	6.15
7	C	84	4.20
8	CC	82	4.10
9	CCVC	82	4.10
10	CVCC	78	3.90
11	CVCVC	73	3.65
12	CCVCV	29	1.45
13	CVV	27	1.35
14	VCV	19	0.95
15	CVCVCV	17	0.85
16	VC	17	0.85
17	VCCV	15	0.75
18	CVCCVCV	14	0.70
19	CCCV	13	0.65
20	CVVC	10	0.50
21	VV	10	0.50
22	VVCV	8	0.40
23	CVCVCVC	7	0.35

24	CCVCCV	5	0.25
25	CCVCC	5	0.25
26	CCVV	5	0.25
27	VVC	4	0.20
28	VCVV	4	0.20
29	CVCC	3	0.15
30	VCC	3	0.15
31	CVCVV	3	0.15
32	VVCC	2	0.10
33	CVCVCVCV	2	0.10
34	CVCCCVCC	2	0.10
35	CCCVC	2	0.10
36	VCVCV	2	0.10
37	CVVV	2	0.10
38	VCVC	2	0.10
39	CVVCV	1	0.05
40	CVCVCCV	1	0.05
41	CCC	1	0.05
42	VVCCV	1	0.05
43	V	1	0.05
44	CCVCCVC	1	0.05
45	CVVCCV	1	0.05
46	CCVCVCV	1	0.05
47	CVCVCCVC	1	0.05
48	CVCVCVCCV	1	0.05
ጸንጨ		2000	

ცხრილი 18. აბაზურ უმარცვლო ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CC	38	2.98
2	C	36	2.82
3	CCC	3	0.24
ჯამში		77	6.03

ცხრილი 19. აბაზურ CVC სტრუქტურის ძირებში თანხმომავანთა გავრცელების ცხრილი

#	ფონემა	ანლაუტი		ფონემა	აუსლაუტი	
		რაოდენობა	%		რაოდენობა	%
1	ბ	19	8.52	რ	15	6.73
2	ყ	13	5.83	წ	12	5.39
3	ს	11	4.93	ხ	10	4.48
4	ც	10	4.48	თ	10	4.48
5	წ	9	4.04	ქ	9	4.04
6	ჭ	8	3.59	ლ	9	4.04
7	ძ	8	3.59	ყ	8	3.59
8	ჭბ	7	3.14	პ	8	3.59
9	ფ	7	2.69	ჭ	7	3.14
10	ლ	6	2.69	ც	7	3.14
11	ხ	6	2.69	ბ	7	3.14
12	ღ	6	2.69	შბ	7	3.14
13	ჭ	6	2.69	ჯ	7	3.14
14	ხ	6	2.69	ფ	6	2.69
15	ც	5	2.24	ჭ	6	2.69
16	წ	5	2.24	ჯ	5	2.24
17	პ	5	2.24	შბ	5	2.24
18	თ	5	2.24	გ	5	2.24
19	ღ	4	1.80	ჩ	5	2.24
20	ჩ	4	1.80	ყ	5	2.24
21	შბ	4	1.80	ჭ	5	2.24
22	ჭ	4	1.80	ხ	5	2.24
23	პ	4	1.80	ხ	5	2.24
24	ქ	4	1.80	ჰ	4	1.80
25	ქ	3	1.35	ჯბ	4	1.80
26	შბ	3	1.35	ღ	4	1.80
27	ტ	3	1.35	ტ	4	1.80
28	გ	3	1.35	შ	4	1.80
29	ქ	3	1.35	მ	3	1.35
30	ფ	3	1.35	ღ	3	1.35
31	ქ	3	1.35	ჟ	3	1.35
32	ჯ	3	1.35	ქ	3	1.35
33	ჭ	3	1.35	ჟბ	3	1.35
34	ჯბ	2	0.90	ჭ	2	0.90
35	შ	2	0.90	ჭბ	2	0.90
36	ჩბ	2	0.90	კ	2	0.90
37	ჯ	2	0.90	ყ	2	0.90

38	ჰ	2	0.90	კ	2	0.90
39	გ	2	0.90	ღ	2	0.90
40	ფ	2	0.90	ჩ	2	0.90
41	კ	2	0.90	ც	1	0.45
42	რ	2	0.90	ძ	1	0.45
43	ძ	2	0.90	ჩ	1	0.45
44	კ	1	0.45	გ	1	0.45
45	პ	1	0.45	წ	1	0.45
46	ზ	1	0.45	ხ	1	0.45
47	ჩ	1	0.45			
48	კ	1	0.45			
49	ქ	1	0.45			
50	შ	1	0.45			
51	ჭ	1	0.45			
52	ღ	1	0.45			
53	ც	1	0.45			
	ჯამში	223			223	

ცხრილი 20. აბაზურ ერთმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVC	223	17.48
2	CCV	188	14.73
3	CV	142	11.13
4	CCVC	36	2.82
5	CVCC	31	2.43
6	CCCV	15	1.18
7	VC	10	0.78
8	CCVC	3	0.24
9	V	2	0.16
10	CCVCC	2	0.16
11	CVCCC	1	0.08
ჯამში		653	51.17

ცხრილი 21. აბაზურ ორმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCV	292	22.88
2	CVCCV	67	5.25
3	CVCVC	38	2.98
4	CCVCV	34	2.66

5	CVCCVC	31	2.43
6	VCV	27	2.12
7	VCCV	11	0.86
8	CVCCVC	5	0.40
9	CCVCCV	4	0.31
10	VCVC	3	0.24
11	VCVCV	2	0.16
12	CVCVCC	2	0.16
13	CCVCCVC	2	0.16
14	CCVCVCV	1	0.08
ჯამში		519	40.67

ცხრილი 22. აბაზურ სამმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCVCV	12	0.94
2	CVCCVCV	4	0.31
3	CVCVCVC	2	0.16
4	VCCVCV	1	0.08
5	CVCVCCV	1	0.08
ჯამში		20	1.57

ცხრილი 23. აბაზურ ოთხმარცვლიან ძირთა გავრცელების ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCVCVCV	5	0.40
2	CVCCVCVCCV	2	0.16
ჯამში		7	0.55

ცხრილი 24. აბაზურ ძირთა გავრცელების საერთო ცხრილი

#	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CVCV	292	22.88
2	CVC	223	17.48
3	CCV	188	14.73
4	CV	142	11.13

5	CVCCV	67	5.25
6	CC	38	2.98
7	CVCVC	38	2.98
8	CCVC	36	2.82
9	C	36	2.82
10	CCVCV	34	2.66
11	CVCCVC	31	2.43
12	CVCC	31	2.43
13	VCV	27	2.12
14	CCCV	15	1.18
15	CVCVCV	12	0.94
16	VCCV	11	0.86
17	VC	10	0.78
18	CVCVCVCV	5	0.40
19	CVCCVCC	5	0.40
20	CVCCVCV	4	0.31
21	CCVCCV	4	0.31
22	CCC	3	0.24
23	VCVC	3	0.24
24	CCCVC	3	0.24
25	V	2	0.16
26	CCVCC	2	0.16
27	VCVCV	2	0.16
28	CVCVCC	2	0.16
29	CCVCCVC	2	0.16
30	CVCVCVC	2	0.16
31	CVCCVCVCCV	2	0.16
32	VCCVCV	1	0.08
33	CVCVCCV	1	0.08

34	CCCVCV	1	0.08
35	CVCCC	1	0.08
ჯამში		1276	

ცხრილი 25. აფხაზურ პრეფიქსთა გავრცელების ცხრილი

#	არასეგმენტირებადი			სეგმენტირებადი		
	სტრუქტურა	რაოდენობა	%	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	C	20	5.78	VCCV	6	1.73
2	CV	16	4.62	VCC	2	0.58
3	VC	9	2.60	VCV	1	0.29
4	V	5	1.45	CCV	1	0.29
5	VV	1	0.29	CVCCV	1	0.29
6	VCV	1	0.29	VCVCCV	1	0.29
ჯამში		52	15.03		12	3.47

ცხრილი 26. აფხაზურ პრევერბთა გავრცელების ცხრილი

#	არასეგმენტირებადი			სეგმენტირებადი		
	სტრუქტურა	რაოდენობა	%	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CV	31	8.96	CVC	19	5.49
2	CCV	20	5.78	CCV	16	4.62
3	C	9	2.60	CVCV	11	3.18
4	CVCV	3	0.87	CCVCV	5	1.45
5	CVC	1	0.29	CCVC	3	0.87
6	VV	1	0.29	CVV	2	0.58
7	CCVV	1	0.29	CVCCV	2	0.58
8				CCCV	1	0.29
ჯამში		66	19.08		59	17.05

ცხრილი 27. აფხაზურ სუფიქსთა გავრცელების ცხრილი

#	არასეგმენტირებადი			სეგმენტირებადი		
	სტრუქტურა	რაოდენობა	%	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CV	58	16.76	CVC	12	3.47
2	C	32	9.25	CC	5	1.45
3	CCV	9	2.60	CVCVCV	3	0.87

4	VC	7	2.02	VC	2	0.58
5	CVC	4	1.16	CVCC	2	0.58
6	CC	3	0.87	CVCV	2	0.58
7	V	2	0.58	VCC	1	0.29
8	VV	1	0.29	CV	1	0.29
9	VCV	1	0.29	CVV	1	0.29
10	CVV	1	0.29	CCV	1	0.29
11	CCVC	1	0.29	CVCCV	1	0.29
12	CVCC	1	0.29	CCVCCV	1	0.29
13				CVVC	1	0.29
14				VVCC	1	0.29
15				CVVCC	1	0.29
16				CCCV	1	0.29
17				CVVCVC	1	0.29
ჯამში		120	34.68		37	10.69

ცხრილი 28. აბაზურ პრეფიქსთა გავრცელების ცხრილი

#	არასეგმენტირებადი			სეგმენტირებადი		
	სტრუქტურა	რაოდენობა	%	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	C	31	7.51	VCCV	3	0.73
2	CV	28	6.78	VCV	3	0.73
3	V	6	1.45	CCV	1	0.24
4	VC	3	0.73			
5	VCV	1	0.24			
ჯამში		69	16.71		7	1.69

ცხრილი 29. აბაზურ პრევერბთა გავრცელების ცხრილი

#	არასეგმენტირებადი			სეგმენტირებადი		
	სტრუქტურა	რაოდენობა	%	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CV	28	6.78	CVC	12	2.91
2	CCV	17	4.12	CVCV	8	1.94
3	C	12	2.91	CCV	6	1.45
4	CVCV	3	0.73	CCCV	2	0.48
5	CVC	1	0.24	CCVCCV	2	0.48

6	CCCV	1	0.24	CCVC	1	0.24
7				CVCVC	1	0.24
8				CVCVCV	1	0.24
9				CCCVC	1	0.24
10				CC	1	0.24
ჯამში		62	15.01		35	8.47

ცხრილი 30. აბაზურ სუფიქსთა გავრცელების ცხრილი

#	არასეგმენტირებადი			სეგმენტირებადი		
	სტრუქტურა	რაოდენობა	%	სტრუქტურა	რაოდენობა	%
1	CV	95	23.00	CVCV	11	2.66
2	C	51	12.35	CVC	10	2.41
3	CCV	8	1.94	CCV	9	2.18
4	CVC	6	1.45	CCVC	7	1.69
5	CC	4	0.97	CCVCV	7	1.69
6	CVCV	3	0.73	CVCVC	6	1.45
7	V	3	0.73	CC	2	0.48
8	VC	3	0.73	CVCC	2	0.48
9	VCVC	2	0.48	VC	1	0.24
10	CVCC	2	0.48	CCVCVC	1	0.24
11				CVCCVC	1	0.24
12				CVCCV	1	0.24
13				CVCCCVC	1	0.24
14				CCCVC	1	0.24
15				CCC	1	0.24
16				CVCVCV	1	0.24
17				CCCV	1	0.24
ჯამში		177	42.86		63	15.25

ცხრილი 31. ძირეული მორფემის აფხაზურ ხმოვანკომპლექსთა ცხრილი

ხმოვანი	ა	გ	ე	ო	ო	უ
ა	+	-	-	+	-	+
გ	-	-	-	-	-	-
ე	-	-	-	-	-	-
ო	+	-	-	+	-	-
ო	-	-	-	-	+	-
უ	+	+	-	-	-	+

ცხრილი 32. აფხაზური ძირეული მორფემის აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი

ხმოვანი	სონანტი	
	ა	ჟ
ა	+	-
გ	+	+
ე	+	-
ო	+	-
ო	-	+
უ	-	-

ცხრილი 33. აფხაზური ძირეული მორფემის აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი

ხმოვანი	სონანტი	
	ა	ჟ
ა	+	-
გ	-	+
ე	+	-
ო	+	-
ო	-	+
უ	-	-

ცხრილი 34. აფხაზური ძირეული მორფემის დამავალ დიფთონგთა ცხრილი

სონანტი	ხმოვანი					
	ა	გ	ე	ო	ო	უ
ა	+	-	-	-	-	-
ჟ	+	-	-	+	+	+

ცხრილი 35. აბაზური ძირეული მორფემის დამავალ დიფთონგთა ცხრილი

სონანტი	ხმოვანი					
	ა	გ	ე	ო	ო	უ
ღ	+	+	-	-	-	-
ჟ	+	+	-	+	-	-

ცხრილი 36. აფხაზური ძირეული კომპლექსების ცხრილი

ცხრილი 36.1. აფხაზურ ხშულთა კომბინაციის ცხრილი

	ბ	ფ	პ	დ	თ	ტ	ღ	თ	ტ	ძ	ც	წ	ბ	ც	წ	ჯ	ჩ	ჭ	ჯ	ჩ	ჭ	ბ	ქ	კ	გ	ქ	კ	გ	ქ	კ	ყ	ყ	ყ	
ბ	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ფ	-	+	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
პ	-	-	+	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
დ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
თ	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-
ტ	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ღ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
თ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ტ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ძ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ც	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
წ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
ბ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ც	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
წ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჯ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჩ	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჭ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+
ჯ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჩ	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჭ	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ბ	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ქ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
გ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ქ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კ	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
გ	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
ქ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კ	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
ყ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
ყ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ყ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+

ცხრილი 36.2. აფხაზურ ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი

	ვ	ჟ	ზ	ს	ჟ	შ	ჟ	შ	შ	ლ	ხ	ლ	ნ	ლო	ხო	ჟ	ჟ	ჟ	რ	ლ	მ	ნ	
ბ	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+
გ	-	-	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-
კ	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ღ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
თ	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	-	-	-	-
ტ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
ლო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
თო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-
ტო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ძ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ც	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	-	+	+	-	-
წ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-
ძ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ცო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
წო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-
ჯ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-
ჩ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-
ჭ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-
ჯო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჩო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-
ჭო	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ბ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ქ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
ღ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ქ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-
ღ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ქ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კ	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ყ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ყ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ყ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-

ცხრილი 36.3. აფხაზურ ფრიკატივთა/სონორთა და ხშულთა ცხრილი

	ბ	გ	ვ	ღ	თ	ტ	ლო	თო	ტო	ძ	ც	წ	ძ	ც	წ	ჩ	ჭ	ჩ	ჭ	ბ	ქ	კ	ღ	ქ	კ	ჟ	შ	შ	ყ	ყ	ყ	
ვ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ჟ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ზ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
ს	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-
ჟ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
შ	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-
ჟ	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
შ	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+
ქ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
შ	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

შ	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჟ	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-
ბ	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-
ქ	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
შ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	-
ღ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ჩ	-	-	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-
ც	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
წ	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
კ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ხ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-
ძ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-
წ	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჭ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ც	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ჭ	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+
კ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
რ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+
ლ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-
მ	-	-	+	+	-	+	-	+	-	+	+	+	-	-	-	+	+	+	+	+	-	+	-	-	-
ნ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

ცხრილი 38. მორფემათა მიჯნის აფხაზურ ხმოვანკომპლექსთა ცხრილი

ხმოვანი	ა	გ	ე	ო	ო	უ
ა	+	-	+	+	-	+
გ	+	-	-	-	-	-
ე	-	-	-	-	-	-
ო	-	-	-	-	-	-
ო	-	-	-	-	-	-
უ	-	-	-	-	-	-

ცხრილი 39. მორფემათა მიჯნის აფხაზურ ხმოვანკომპლექსთა ცხრილი

ხმოვანი	ა	გ	ე	ო	ო	უ
ა	+	-	-	-	-	-
გ	+	-	-	+	-	-
ე	-	-	-	-	-	-
ო	+	-	-	-	-	-
ო	-	-	-	-	-	-
უ	-	-	-	-	-	-

ცხრილი 40. მორფემათა მიჯნის აფხაზურ აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი

ხმოვანი	სონანტი	
	ღ	ჟ
ა	+	+
ბ	+	+
ქ	+	-
ო	+	+
ლ	+	+
უ	-	+

ცხრილი 41. მორფემათა მიჯნის აზაზურ აღმავალ დიფთონგთა ცხრილი

ხმოვანი	სონანტი	
	ღ	ჟ
ა	+	+
ბ	+	+
ქ	-	-
ო	-	+
ლ	-	-
უ	-	+

ცხრილი 42. მორფემათა მიჯნის აფხაზურ დამავალ დიფთონგთა ცხრილი

სონანტი	ხმოვანი					
	ა	ბ	ქ	ო	ლ	უ
ღ	+	+	+	+	-	+
ჟ	+	-	-	-	-	-

ცხრილი 43. მორფემათა მიჯნის აზაზურ დამავალ დიფთონგთა ცხრილი

სონანტი	ხმოვანი					
	ა	ბ	ქ	ო	ლ	უ
ღ	+	+	-	-	-	-
ჟ	-	-	-	-	-	-

ცხრილი 44. მორფემათა მიჯნის აფხაზური თანხმოდანკომპლექსების ცხრილი

ცხრილი 44.1. აფხაზურ ხშულთა კომბინაციის ცხრილი

	ბ	ფ	პ	დ	თ	ტ	ლ	თ ⁰	ტ ⁰	ძ	ც	წ	ძ ⁰	ც ⁰	წ ⁰	ჯ	ჩ	ჭ	ჩ ⁰	ჭ ⁰	ბ	ქ	კ	გ	ქ ⁰	კ ⁰	გ ⁰	ქ	კ	ყ	ყ ⁰	ყ ⁰		
ბ	-	-	-	+	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	-
ფ	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
პ	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
დ	-	+	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	-	-	+	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	+	-
თ	+	+	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	-	+	-	
ტ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	
ლ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	
თ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ტ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	
ძ	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	
ც	+	+	-	-	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	+	-	-	-	+	+	+	-	+	-	-	
წ	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	+	+	-	
ძ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ც ⁰	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+	+	+	
წ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	+	-		
ჯ	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ჩ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	
ჭ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ჩ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ჭ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	
ბ ⁰	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-
ქ	+	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-	
ბ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ქ	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
კ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	
გ	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ქ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
კ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
გ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ქ	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
კ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ყ	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
ყ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	

ცხრილი 44.2. აფხაზურ ხშულთა და ფრიკატივთა/სონორთა ცხრილი

	ვ	ჟ	ზ	ს	ჟ	შ	ჟ ⁰	შ ⁰	ჟ ⁰	შ ⁰	ღ	ხ	ღ ⁰	ხ ⁰	ღ	ხ	ჟ	ჟ ⁰	ჟ ⁰	რ	ლ	მ	ნ
ბ	-	-	+	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-
ფ	-	-	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	+	-	-	+
პ	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-
დ	-	-	-	+	+	+	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+
თ	-	-	-	+	-	+	+	+	-	+	-	+	-	-	-	+	+	-	+	+	+	+	+
ტ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-
ლ	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-
თ ⁰	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-

Э	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Э	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	-
Э	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-
Э	-	-	-	+	-	-	-	+	-	+	-	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Э	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	+	+	-	+	-
Э	-	-	+	+	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
Э	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-	-	+	-	-	-	-	+	-	+	+	+	+	+	-

ილუსტრაცია 1. აფხაზური ძირეული კომპლექსების ჩამონათვალი

ორწევრა

CC

CC

ბბ: ა-თა-ბბ-რა „ბლავილი, ღმუილი“

პპ: ა-ღრგ-პპ-რა „გამოყრა“

პტ: ა-გოგ-ლ-პტ-რა „გაშლა, გაფურჩქნა“

დდ: ა-ხგ-დდ-რა „გაელვება, ნაპერწკლების გადმოყრა“

ცოც: ა-ლ-ცოც-აა-რა „სისხლის გამოწოვა“

კჭ: ად-მა-კჭ-რა „დანაოჭება“ || კკჭ

კჭხ: ა-ცოგ-წგ-რ-კჭხ-რა „წარბშეკვრით ყურება“ || კკჭხ

ყოჭხ: ა-ხგ-რ-ყოჭხ-აა-რა „მოკვნეტა, შემოდრღნა“ || ყოჭხ

CF₁

ფს: ა-ფს-რა „კვდომა“

CF₂

ფხ: ა-თგ-ფხ-აა-რა „კაშკაში, კიაფი“

ცხ: ა-ცხ „კატების მფარველი ღვთაება“

წხ: ა-წხ „ღამე“

CS

ბლ: ა-ქ-ბლ-აა-რა „ამოწვა, ამობუგვა“ || ბგლ

ფრ: ა-დ-ფრ-აა-რა „გაფრენა, განზე გახტომა“ || ფგრ

დრ: ა-ლ-დრ-აა-რა „ამოცნობა, ცნობა“ || დგრ

ტრ: ად-ცო-ხგ-რ-ტრ-აა-რა „გაფანტვა“

წორ: ა-ლ-წორ-აა-რა „ამოცურება“

კორ: ა-ლ-კორ-აა-რა „გამოხტომა; გამოვარდნა“

F₁C

შთ: ა-შთ „ყვავილი“

F₁F₁

შშ: ა-შშ-რა „ხელის გადასმა, მოცაცუნება“

ჟჟ: ა-ვ-წგ-ჟჟ-რა „წვეთა, გამოჟონვა“

F₂F₁

ხშ: ა-ხშ „ქორი“

ხშ: ა-ხშ „წამალი“

F₂F₂

ჟჟ: ად-ლა-ჟჟ-რა „შერევა“

F₂S

ჟრ: ა-ლგ-ჟრ-რა „დავარდნა“

SC

რთ: ა-რთ „რბილი, მწიფე (მსხალზე, ლელვზე)“

მც: ა-მც „ტყუილი“

მწ: ა-მწ-რა „მოხევა, მოგლეჯა“

მჯ: ა-მჯ „გოგორის ოჯახის მცენარე“

მჩ: ა-რ-მჩ-რა „გამკაცრება“

ნწ: ა-ნწ-რს „გარკვეულ ასაკამდე მიღწევა“

SF₁

რშ: ა-რშ „მახე, კაკანათი“

ლშ: ა-ლშ-რა „თრევა (ტალახში...)“

მზ: ა-მზ „თვე“

მშ: ა-მშ „დათვი“

მშ: ა-მშ 1. „დღე“. 2. „ამინდი“. 3. „ბედნიერი, იღბლიანი“

SF₂

მღ: ა-მღ „ეკალი“

ანლაუტი

CC

ბტ: ა-ბტ „მრავალფეხა“ (შდრ. ა-ფტ „მრავალფეხა“)

ბთ: ა-ბთ „ცხვრის პირველი გაპარსვის მატყლი, მთაზე გარეკვის წინ“ (შდრ. ა-ფთ)

„ცხვრის პირველი გაპარსვის მატყლი, მთაზე გარეკვის წინ“)

ბწ: ა-ბწა-რს „მკა“

ბჩ: ა-ბჩგჷ „მარცვლეულის საზომი ერთეული“ (შდრ. ა-ფჩგჷ „მარცვლეულის საწყაო ხისა“)

ბჭ: ა-ბჭტ „წითელა“

ბგ: ა-ბგა „ნაჯახი“

ფფ: ა-კვ-დგ-რ-ფფა-რა „ჩამოტეხა“

ფდ: ა-ფდან „რკინის ჯაჭვის ბორკილი“

ფტ: ა-ფტტ „მრავალფეხა“ (შდრ. ა-ბტტ „მრავალფეხა“)

ფთ: ა-ფთ „ცხვრის პირველი გაპარსვის მატყლი, მთაზე გარეკვის წინ“ (შდრ. ა-ბთა „ცხვრის პირველი გაპარსვის მატყლი, მთაზე გარეკვის წინ“)

ფჩ: ა-ფჩგჷ „მარცვლეულის საზომი ერთეული“ (შდრ. ა-ბჩგჷ „მარცვლეულის საწყაო ხისა“)

ფჯ: ა-ფჯაჯა „ფართო, განიერი (მხრებზე)“

პტ: ა-პტტ „ძურწა“

პყ: ა-პყა „წერო“

თბ: ა-თბაა „ფართო“

თძ: ა-თძტ „კედელი“

ტტ: ა-ტტა-რა „გაწელვა“

ძბ: ა-ძბახი „ამბავი“

ძყ: ა-ძყე „ჩვილი, ქორფა ბავშვი“

ცბ: ა-ცბტ „ხორთუმი“

ცთ: ა-ცთა „კამათი, ჩხუბი, სკანდალი“

ცც: ა-ცცა-ხა „პატარა ნაჭერი (ქსოვილისა)“

ცკ: ა-ცკტ „სამაგიერო“

ცპ: ა-ცპტ „კატა“

წდ: ა-წდა „მაქმანი, თასმა, სამაჯური“

წწ: ა-წწა-რა „ამოსვლა“

წკ: ა-წკტ „კაბა“

წპ: ა-წპრტ „პატარა, ღრმად დარგული, ჩარგული“

ძძ: ა-ძძა-რა „რეცხვა“

ცგ: ა-ცგა 1. „ცუდი, ავი“. 2. „უკეთური“. 3. „უბედური, უკულმართი“

წც: ა-წცა 1. „ჭიქა“. 2. (ბზიფ.) „შუშა“; ა-წცა „ბროლი“

წწ: ა-წწა-რა „დაწყვეტა (მრავლისა)“

ჯბ: ა-ჯბარა 1. „მაგარი“. 2. „ფიცხი“. 3. „ცხარე“

ჯჯ: ა-თგ-ჯჯა „ბრწყინვალე (თვალეზზე)“

ჯგ: ა-ჯგა-რა „თავის დაცობა, გმანვა“

ჩბ: ა-ჩბარ „მცენარე, რომლისგანაც მათრახს ამზადებენ“

ჩთ: ა-ჩთა 1. „დაკლული თხის, ძროხის, ფურ-კამეჩის და მისთანების ცური“. 2. „ანჯამა, რკინის კილო“

ჩჩ: ა-ჩჩა-რა „სიცილი“ (ფერ. ა-ჩჩა-რა)

ჭჭ: ა-ჭჭა „იხვინჯა“

ჭკ: ა-ჭკუნ 1. (ბზიფ.) „ახალგაზრდა, ყმაწვილი“. 2. „ვაჟიშვილი, ბიჭი“

ჩბ: ა-ჩბა-რა „ცელი“

ჩფ: ა-ჩფა „მდინარის ნაპირი“, ბზიფ. „გზის ნაპირი“

ჩჩ: ა-ჩჩა-რა „ბობოქრობა, მძვინვარება“

ჭპ: ა-ჭპა „ფხვიერი“

ჭჭ: ა-ჭჭა-პა „ჭრიჭინით, სხაპასხუპით“

ჭგ: ა-ჭგა „ტოტი, მორჩი“

გდ: ა-გდა „ურქო“

გძ: ა-გა-გა-რა „შუამავლობა, შეთავსება“

გგ: ა-ხგ-გგა-რა „გაუფერულება“

ქდ: ა-ქდა „მორი, დირე, ჯირკვი“

კკ: ა-კკრა „ჭალა, ფოთლოვანი ტყე“

კთ: ა-ლა-კთა-რა „დრეკა, ნარნარი“

გძ: ა-გაძ 1. „ფხვიერი“. 2. „რბილი, ფაფუკი (ბალახზე, თმაზე)“

გგ: ა-გგა „ხრამუნის ხმა“

ქდ: ა-ქდ „ტიბუირი“

კტ: ა-კტ „ქათამი“

კკ: ა-კკ-ლ-კკა-რა „გამოდენა, გამოსვლა (სითხის)“

ყყ: ა-ფგ-ყყა-რს „მრავლად დაჭრა“

ყც: აკვ-დგ-რ-ყც-ლა-რა „მიჭერა, მიჭყლეტა“; ა-ვ-წა-ყც-რა „დამატება, მიდგმა“ || ყცც
|| ყწც

ყყ: ა-წ-ყყა-რა „რამდენიმე ნივთის მოწყდომა“

ყყყ: ა-ყყყა „ბათქაბუთქი“

CF₁

ბზ: ა-ბზ 1. „ცოცხალი“. 2. „სიცოცხლისუნარიანი“

ბჟ: ა-ბჟ 1. „ხმა, ბგერა“. 2. „აზრი“

ბჟყ: ა-ბჟყ „ნახევარი“

ფშ: ა-ფშ „წმინდა, ნათელი“

ფშყ: ა-ფშყ „ქარი“

თშ: ა-თშ-გა „ჯიბე (მონადირეთა ენაზე)“

თშყ: ა-თშყ „ვიწრო“

ტს: ა-ტს „ტყვია“

წშ: ა-წშ „ფური“

კშ: ა-კშ „მარქენალი“

კშყ: ა-კშყ „შავი ყურძნის ჯიში“ (შდრ. ა-ქშყ „ყურძნის სახეობა“)

ყშ: ა-ყშ „განყოფილება“

CF₂

ბლ: ა-ბლ „ზურგი; ხერხემალი“

ბლყ: ა-ბლყ „ფოთოლი“

ბჟყ: ა-ბჟყ „წითელი სპილენძი“

ბჟყ: ა-ბჟყ „ქლიავი“

ფხ: ა-ფხ „სიზმარი“

ფხყ: ა-ფხყ-რა „კითხვა“

ფჰ: ა-ფჰ „ასული, ქალიშვილი“

ფჰ: ა-ფჰეს 1. „ქალი, დიაცი“. 2. „ცოლი“

თხ: ა-თხაჟჰ-რს „განცხრომა“

თჰ: ა-თჰჰმ-რა „ლანძღვა, გინება“

თჰ: ა-თჰჰმ „თხრილი (სანაპიროზე)“

ტლ: ა-ტლჰ „ბარკალი, ბარძაყი“

ტჰ: ა-ტჰჰა „ჩახმახი“

ძღ: ა-ძღღ „ლოყა, ღაწვი“ (ბათ. ა-ძაღღ „ლოყა, ღაწვი“)

ცხ: ა-ცხა „თაფლი“

ცჰ: ა-ცჰა „ხიდი“

ცხ: ა-ცხაჟ „გამხდარი“

წღ: ა-წღა „ზონარი, თოფის ღვედი“

წჰ: ა-წჰა „საკვები (დაჭრილი ახალი სიმინდის კაკლები, ტარი)“

ცხ: ა-ცხაღ „ნაპირი, პირი (გზისა, ტყისა)“

ცხ: ა-ცხა 1. „ყანწი“. 2. „ურმის სასაპნე რქისა“

წჰ: ა-წჰა „იარაღის ხვრელი, რომელშიც უყრიან ღვედს“

წჰ: ა-წჰან „სარი, მარგილი“

ჩხ: ა-ჩხა „ქერტლი, თებო“

ჩჰ: ა-ჩჰა-რა „მოთმინება“

ჩხ: ა-ჩხა-რს „ტრაბახი, კვეხნა“

ჩჰ: ა-ჩჰა „ცეცხლის პირი“

CS

ბრ: ა-ბრჰ „ქანჩი“

ბლ: ა-ბლა „თვალი“

ბნ: ა-ბნა „ტყე“

თრ: ა-თრჰს „სამხრეთის სწრაფა (თევზი)“

თმ: ა-თმა „მჭედლის მამა“

ცლ: ა-ცლამჰჰ „ყბა“

წლ: ა-წლა 1. „ხე“. 2. „შირა“

ჯმ: ა-ჯმა „თხა“

ჩმ: ა-ჩმა „ურვადი“

ჭრ: ჭრტ „ჩიტის ჭიკჭიკი“

ჭლ: ა-ჭლარ „ყურძნის სახეობა“

ჭნ: ა-ჭნგში „თოლია“

გლ: ა-გლას „აბრეშუმის სახეობა“

კრ: ა-კრა 1. „კონცხი“. 2. „შუქურა“

კლ: ა-კლარ „გორგალი“

ქლ: ად-ქლა-ცა „ტოლი, ერთი ხნისანი“

ყრ: ა-ყრტ „ლოჯი“

ყლ: ა-ყლა „ვიწროყელიანი ხის ტოლჩა“

F1C

ვბ: ა-ვბა „ბრალი, დანაშაული“

ზქ: ა-ზქა „ზურგი“

სთ: აა-სთა „შედარებით“

სქ: ა-სქტრ „ღანძილი“

სკ: ა-ზტ-ნა-სკა-რა „მიახლოება“

შც: ა-შცტ-ლა-რა „ჩვეულება“

შქ: ა-შქტრ-რა „კობტა სიარული“

შკ: ა-შკტლ 1. „პაჭანაგი, საკოჭური“. 2. „უზანგი, ავჟანდი“

ჟა: ა-ჟაბა 1. „სქელი“. 2. „დიდძალი“

შა: ა-შაბა „მსხვილი“

შყ: ა-შყტ „წიგნი“

შფ: ა-შფტ „მკერდი“

შთ: ა-შთა „ეზო“

F1F1

ვვ: ჭიგ-ვვა-პა „სწრაფად“

ჭჭ: ა-ფგრ-ჭჭა-რს „გაპობა“

ზზ: ა-ჩხბ-რ-ზზა-ლა-რა „ქედმაღლობა“

სს: ა-სსა „წვრილი“

ჟჟ: ა-ჟჟა-რა „დაწყნარება“

შშ: ა-შშა-რა „გაბზარვა ბევრგან“; ა-შშგ-გა „ლასტებისაგან გაკეთებული დაუხურავი სადგომი თიკნების, ბატკნებისა და ცხვრისათვის“

ჟჟჟ: ად-ლა-ჟჟა-რა „გაწეწა, გაჩეჩა“

შშშ: ა-წა-შშა-რა „შეცბუნება“

ჟჟჟჟ: ა-ჟჟჟგ-ჰა „სწრაფი მოძრაობით“

შშშ: ა-შშშა „ცხიმი, ქონი“

F1F2

ჭჭ: ა-ჭჭა „სუნი“

ზზ: ა-ზზა-რა „წარმატება“

ზზ: ა-ზზა-და „ჯანსაღი“

ზზ: ა-ზზა „შემასმენელი“

შშ: ა-შშა 1. „მთა“. 2. „ფუტკარი“

ჟჟ: ა-ჟჟა 1. „მხარი“. 2. „ნიჩაბი, ხოფი“

შშ: ა-შშა „მახრასებრი“

შშ: ა-შშა „მთლიანი ხისაგან გაკეთებული საკმაოდ დიდი მრავალნიჩბიანი ნავი“

F1S

ჭრ: ა-ჭრალ „ზღვის თაგვი (თევზი)“

ჭლ: ა-ჭლა „თამბაქოს მორჩი“

ზლ: ა-ზლა „ტკბილი“

სრ: ა-სრა „ველური სორგო“

ჟრ: ა-ჟრა „ბერკეტი“

ჟლ: ა-ჟლა 1. „თესლი“. 2. „გვარი“. 3. „ჯიში“

F2C

ღბ: ა-ღბა „გემი, ხომალდი“

ღდ: ა-ღდა-რა „გვიმრით დაფარული ზეგანი“

ხთ: ა-ხთა „ლაგამი სადავეების გარეშე“

ბძ: ა-ბძ' „კვერცხის ცილა“

ხჩ: ა-ხჩ' „ბალიში“

ხოდ: ა-ხოდა 1. „კისერი“. 2. „ყელი (ჭურჭლისა)“. 3. „საყელო“

ხოწ: ა-ხოწ' „ყუნწი“

ხთ: ა-ხთა „სიცივე“

ხჩა: ა-ხჩა „მწყემსი“

ჰოწ: ა-ჰოწ' „(საქონლის) მკერდი, გულმკერდი“

F₂F₁

ხში: ა-ხშია-რს „შობა“

ხში: ა-ხშიაშა „ცივი, გრილი“

ხში: ა-ხშია „ერბო; კარაქი“

ჰოწ: ა-ჰოწ' „გრძელი, გამხდარი“

F₂F₂

ლლ: ა-ლლ-რა „მეჩეჩი“

ხხ: ა-რ-ხხა-რს „დაჭიმვა“

ლლ: ა-ლლა „ძლიერი“

ხხ: ა-ხხა „გრძელი“

ლლ: ა-ლლ-რა „ჩამოფხეკა, აფხეკა“

ხხ: ა-ხხს „ჩუხჩუხი, რაკრაკი“

ჰჰ: ა-ჰჰ-გა „ფოცხი“

F₂S

ლრ: ა-ლრა „ლაქებიანი, ჭრელი“

ხრ: ა-ხრა „ციცაბო კლდე“

ხმ: ა-ხმ'ჯ (ბზიფ.) „კუნძი, ჯირკვი“; ა-ხმაჭ'რ „მაგარი ჯიშის ხის კორძისაგან გაკეთებული სახელურიანი პატარა ტოლჩა“

ხრ: ა-ხრა „ჭრილობა, იარა“

ჰნ: ა-ჰნ' 1. „სახლი“. 2. „შინ“

SC

რფ: ა-რფგს „ჭაბუკი“

რც: ა-რცჲ „მდოგვი“

რწ: ა-რწუ „კალია“

რწჷ: ა-რწჷ „მწნილი“

ლგ: ა-ლგათა „კალია“

მბ: ა-მბა „კარი (ფეხბურთის), ბურთის თამაშის დროს სპეციალურად აგებული ბოძი ან მის მაგივრად სხვა რომელიმე მონიშნული საგანი (ქვა, ხე...)“

მპ: ა-მპელ „ბურთი“

მთ: ა-მთა 1. „საჩუქარი“. 2. „სახელური, ტარი“

მც: ა-მცა „ცეცხლი“

მწ: ა-მწა 1. „(ხის) ძირას“. 2. „წინ“

მწჷ: ა-მწჷ „გიდელი“

მჯ: ა-მჯალ(ა) (ბზიფ.) „ღალღა“

მჩჷ: ა-მჩჷ-შა „კვირა“

მჭჷ: ა-მჭჷ „შეშა“

მგ: ა-მგალ „მჭადი“

მგჷ: ა-მგჷ „მუცელი“

მყ: ა-მყბერ „ნესვი“

ნჭ: ა-ნჭა „ნეკერჩხალი“

ნკ: ა-ნკა „ოდესღაც, უწინ, წინათ“

SF₁

რშ: ა-რშაა „სივილი“

მზ: ა-მზა „მთვარე“

მს: ა-მსა 1. „კორძი, კორჟი“. 2. „რქოვანი ნივთიერება“. 3. „ფრჩხილი (საქონლის თვალში)“

მშ: ა-მშა „მკვახე“

მშჷ: ა-მშჷნ ზღვა“ (შდრ. ა-მაშჷნ || ა-მაშჷნა)

SF₂

რხ: ა-რხა „დაბლობი, ვაკე“

რხჷ: ა-რხჷნა „ნაცრისფერი შაშვი“

ლჷ: ა-ლჷა „კვამლი, ბოლი“

მხ: ა-მხ^ტ „ყანა“

მხო: ად-მხოეც „მძივი“

მჷ: ა-მჷა^წ „კოვზი“

მჷა: ა-მჷა „გზა“

მჷა: ად-მჷა „ხველა“

ნხ: ა-ნხა-ჷ^ტ „გლეხი“

ნხ: ა-ნხ^{აწ} „კატარძლის მისალოცი ემრის ახლო ნათესავებისაგან“

SS

მრ: ა-მრა „მზე“ (შდრ. აბაზ. მარა)

მლ: ა-მლა „შიმშილი“

ინლაუტი

CC

ბბ: ა-ჷაბბა „სულელი“

ფთ: ა-თაფთა „ჩიყვი“

ფყ: ა-ვაფყა „მზიურა (ყვავილი)“

თფ: ა-ჷათფენ „მატური“

ჷჷ: ა-თაჷჷა „წითელფრთიანი კლდეცოცია (ჩიტი)“

ჷყ: ა-მაჷყარ „ბაჯაჯღანები“

ჷყ: ა-მაჷყიკ „მარცხიანი, წარუმატებელი“

CF₁

ბზ: ა-ცაბზა „საყვარელი, ხასა“; ა-წაბზა „ჷეჷელა (ჷირუტყვის დაავადება)“

ფშ: ა-ჷაფშა „ქვეერი, ჷური“

CF₂

ფხ: ა-ცაფხა „გასაღები“

ფწ: ა-რაფწ || ა-რაფწა 1. „ხალა, ჷოკი (გრძელი ჯოხი, რითაც, ჩვეულებრივ, ბერტყავენ კაკალს)“

ფჷ: ა-რაფჷა „ფილტვი“

თხ: ად-ყათხა-რა „გაწევა (ნივთისა)“

თჰ: ა-ჰჰთჰა „იარალი, აღჭურვილობა“; ა-ფგთჰა „ფანტელი“

თჰჰ: ა-ფგთჰჰა „ფოცხვერი“

ძლ: ა-კაძლგ || ა-კგძლგ „ფერდობი“

ცხ: ა-ცაცხა „მუცლის ქვედა ნაწილი, საზარდული“

ცჰ: ა-რგცჰა „უბედური, საწყალი, საბრალო“

ცჰჰ: ა-შაცჰჰა „ხაფანგი, მახე“

ჯჰ: ა-თაჯჰა || ა-თგჯჰა „შინაბერა“

ჩხ: ა-ნეჩხა „ბაბუაწვერა“

CS

ბრ: ა-კგბრგ „კოლო“; ა-წგბრა „ქონდარი“

ბლ: ა-კაბლა „თხის დაავადება“

ბნ: აბნა „ეგე, აგერ იქ“

ფრ: ა-ჩაფრან „პელამიდა (თევზი)“

დრ: ა-ჯადრა „დიდი (ყურებზე)“

დლ: ა-საყაძლა „ტარაღანა“

ტლ: ა-პატლა „ვადა, ყავლი“

ცმ: ა-შაცმ „საფანტი“

ჯმ: ა-ქგჯმა „მგელი“

გრ: ა-საგრგ „პატრუქი“

F₁C

ზბ: ა-ჰგზბა „დანა“

სთ: ა-ფხასთა „ზიანი, ზარალი“

შფ: ა-ნაშფა „ჯიშნარევი“

F₁F₁

ზშ: ა-ყაზშა „ხასიათი“

შშშ: ა-დგ-შშშგ-ლა-რა „ერთმანეთისთვის მისამბიმრება; ერთმანეთთან წუხილის გამოხატვა“

F₁F₂

შჰ: ა-ჰაშჰა „ძირმაგარა; ბარისპირა“

შპ: ა-ბაშპპ „ტუფი“

F₁S

ზნ: ა-რაზნტ „ვერცხლი“

F₂C

პთ: ა-ლტპთა „საცერი“; ა-ლტხთა „საცერი, ცხრილი“

F₂F₁

პშ: ა-დაპშა || ა-ეპშა || აპშა „და“

SC

რბ: არბა „მამალი“

რფ: ა-ხარფა „ზეწარი (ურმისა)“

რპ: ა-ჭარპტ „ორთითი, ორკაპი“

რდ: ა-მარდა „ციცაბო ფერდობი“; ა-დარდტ „თითისტარი“

რთ: ხართა 1. „საშველი“. 2. „ჩამოსაკიდებელი ხელიანი ხელკალათი, რომელშიც საჭმელს (ღომს, ყველს...) ინახავდნენ“

რტ: ა-ხარტა „ზედსიძე“

რძ: ა-გერძ-ტ „შესაწირი შაკიკისაგან განსაკურნავად“

რც: არცენა „დედალი“

რწ: ა-მარწი „გრეხილი ტოტი ან ჯობი“

რჯ: ა-მარჯა „აბა, აბა ერთი, გეთაყვა“

რგ: ა-ფერგა „ქალაღდის წვრილი ფული“

რგ: ა-ჭარგალა „საქანელა“

რგ: ა-პარკი-რა „მათხოვრობა“

რგ: ბარგუ „სახიფათო, საშიში“

რგ: ა-მერკო „ციცინათელა“

რგ: ა-ყერყტ „ყანყრატო, ყელი, ხორხი“

ლბ: ა-კალბტ || ა-კოლბტ „ჯავშანი, ჯაჭვის პერანგი“

ლქ: ა-პალქა „ანჯამა, რკინის კილო“

ლგ: ა-წა-ბელგა-რა „გადაკოტრიალ-გადმოკოტრიალება“

მფ: ა-კაშფა „მკვახე“

მთ: ა-ჰამთა „საჩუქარი“

მც: ა-ჰამცა „კაჟის სახეობა (ყავისფერი ფერის)“

ნდ: ა-ანდა „ღობე“

ნთ: ა-ანთა || ა-ანთა „მძიმე“

ნძ: ა-კანძა „დამჭკნარი“

ნწ: ა-შანწა-ხა-რა „კაჟივით გამაგრება“

ნწ: ა-ჰენწა „ტლახი, ლაფი, ტლაპო“

ნჯ: ა-ზანჯა „ახლახან“; ა-ზენჯარ „ჭანარი (თევზი)“

ნჩ: ა-ხანჩა „გაურკვეველი“

ნჭ: ა-ჰენჭა-რა „გამარცვა, დატყვევება“

ნჩ: ა-ბენჩა „ფურ-ირემი“

SF₁

რს: ა-ხერსა „ბირკავა“

რშ: ა-ხარშა „ბობოლი (ხის დიდი მატლი)“

ლზ: ა-ხალზა „მთის არწივი“

მს: ა-ქამსა „კუჭი, სტომაქი“

მშ: ა-ჯემშა „ხახვი“

SF₂

რლ: ა-ფერლა „ნაკვერჩხალი“

რხ: ა-მერხა „ფერისმჭამელა“

რლ: არლა „მარჯვენა“

რჰ: ა-ფერჰა „მთლიანი ხისაგან გამოთლილი ცილინდრისებური ჭურჭელი“

მჰ: ა-ლემჰა „ყური“

მჰ: ა-ძამჰა „ლოყა, ყბა, ღაწვი“

მჰ: ა-ცლამჰა „ყბა“

SS

რმ: არმა „მარცხენა“

მრ: ა-თამრა „დათვი (მონადირეთა ენაზე)“

აუსლაუტი

CF₁

ბზ: ა-ლზზ „გვიმრუქა“

ბჟ: ა-ხზჟ-ხა-რა „გაქეციანება“

ფს: ა-რ-ყწფს-რა „გაბრტყელება“

ფშ: ა-რ-ყაფშ-რა „გაწითლება“

ფშ: ა-ნაფშ „შავთავა შაშვისებრთა ოჯახიდან“

პშ: ა-ქაპშ „ოსპი“

ქს: ა-შეგქს || ა-შექს „წელიწადი, წელი“

CF₂

ფხ: წგფხ „მარშან“

ფწ: ა-კგწ-რა „ბეჭდვა“

თწ: ა-ფატწ „ღვინის ყანწი“

თხ: ა-თეტხ „ეპილეფსია“

F₁C

შთ: ა-უშთ-რა „გაშვება, მოშვება“

F₁F₁

შშ: ჩეგშშ „გაჩუმების გამომხატველი შორისდებული“

F₂C

ხჩ: ა-მამჩ „აქლემი“

F₂F₂

ჭჭ: ა-ბგჭჭ-რა „ხარის ბლავილი“

SC

რფ: ა-ხარფ „პერანგი“

რდ: ა-ფსარდ „დუქარდი“

რთ: ა-ყართ „კრუხი“

რჯ: ა-დერჯ „ჩოქელა“

რჩ: ა-ფარჩ „ნარჩენი ღერლილის გაცრის შემდეგ“

რგ: ა-ბგრგ „მოხუცი“

რქ: ა-კტრქ „მაგიური რიტუალი ავადმყოფის განსაკურნებლად“
 რვ: ა-ხტრვ „ფარის შექმნის შემდეგ მწყემსისთვის საჩუქრად მიცემული თხა“
 რგ: არრგ „ნადირობისა და გარეული ცხოველების ღმერთი“
 რვ: ა-ცვრვ-რა „კოჭლობა“
 ლპ: ა-ყვლპ „წყალში ჩავარდნის ხმა“
 ლტ: ა-შაღლტ „შლამი“
 მბ: ა-შაღმბ „ბოლქვი“
 მფ: ა-ჰამფ „ფარისთვის აგებული სადგომის ქვის ჭერში ჩაფენილი მწვანე გვიმრა“
 მტ: ა-ღტმტ „ჭუჭყი (ადამიანის სხეულისა)“
 მძ: ა-რტმძ „გრძელი სკამი; შარდი“ (შდრ. აბაზ. ა-რტმძა)
 მც: ა-ხამც „ტანი (წელს ზევით)“
 მჩ: ა-ღტმჩ „სიასამური“
 ნდ: ა-ყღნდ-შაღნდ-რა „ჩუმად, თავისთვის ლაპარაკი“
 ნწ: ა-ბჟენწ „იელი“
 ნჯ: ა-განჯ „სელი, რომლითაც ახვევენ ჭრილობას“
 ნჭ: ა-ტრანჭ „ჭრელი ბუზიჭერია ჩიტი“
 ნქ: ა-ჭანქ „გვიმრის ან ჯოხის სათამაშო“
 ნგ: ა-ღენგ „ნაკრაული (თამბაქოსი)“

SF₁

რზ: ა-ჩზ-ხარზ-ზა-ლა „ყოყორი, ზვიადი“
 რშ: ა-შარშ „ცვილის თხელი ფურცლები“
 რშ: ა-კარშ-რა „ვაკე, ველი“
 მშ: ა-ღემშ „სვია, ფშალა“

SF₂

რღ: ა-ყღრღ „გუმბათი“
 რხ: ა-ტარხ 1. „ფიჩხი, ხმელი წვრილი ტოტები“. 2. „გამხდარი“
 რხ: ა-ხტრხ „ქატო“
 რჭ: ა-ძერჭ-რა „სმენა“
 მღ: ა-ყღმღ „ასკილი“

სამწვერა

CCC

CF₂S

ცხრ: **ა-ცხრ-აა-რა** || **ა-ცხგრ-აა-რა** „დახმარება“

SCF₂

მცხ: **ა-მცხ** „მეტი, ზედმეტი, ჭარბი“ (ბათ. **ა-მაცხ** „მეტი, ზედმეტი, ჭარბი“)

ანლაუტი

CCC

CF₁C

ფსყ: **ა-ფსყ** „საჭე“

ფშექ: **ა-ფშექა** „ჩვილი, რბილი“

CF₁F₁

ფსს: **ა-ლოგ-ლ-ფსსა-რა** „დაგვა, გამოხვეტა“

ფშეშე: **ა-ფშეშეა-რს** „გამოშრობა“

თშეშე: **ა-თშეშეა** „მუქი“

ტსს: **ტსსგ** || **ტსს** „დუმილის, სიწყნარის გამომხატველი შორისდებული“

CF₁S

ფშრ: **ა-ფშრა** მედ. „წითელი ქარი“

ფშმა: **ა-ფშმა** 1. „მასპინძელი, პატრონი (მხოლოდ; ოჯახის უფროსის მიმართ)“. 2. „ქმრისთვის ცოლი, ოჯახობა და ცოლისთვის ქმარი“ (შდრ. აბაზ. **ფშგმა** „მასპინძელი“)

CF₂C

ფხთ: **ა-ფხთგ** || **ა-ფხთ** „ქეციანი, მუნიანი“

CF₂S

ფხნ: **ა-ფხნგ**-გა „მუშტისოდენა მომრგვალო ქვა, რომლითაც სპეციალური დანიშნულების ბრტყელ ქვაზე ნაყავენ მარილს, წიწაკას, ნიგოზს და სხვა; მომრგვალო ფილთაქვა, როდინის ქვა; ქვასანაყი“

SCF₂

რფჰ: **ა-რფჰ** „ფილტვი“

აუსლაუტი

SCC

ნწკ: ა-ღენწკ-რა „თავის მობეზრება“

SCF₁

მფშ: ა-კ-ამფშ „ქორის სახეობა“

SCF₂

რცხ: ა-მარცხ „ურქო ცხვარი“

ნთხ: ა-ჰანთხ 1. „ხმელი“. 2. „მჭლე (მოხუცებზე)“

ილუსტრაცია 2. აბაზური ძირეული კომპლექსების ჩამონათვალი

ორწევრა

CC

CC

ბბ: ბბ-ჰგ „მარქენალი“

ბწ: ა-ლა-რ-ბწ-რა 1. „დაბეჟვა“ 2. „დაჭმუჭნა, გაჭყლეტა“

პწ: შა-ქგ-რ-პწ-რა „რალაცაზე დაწოლა გაჭყლეტის მიზნით“ (შდრ. აბაზ. შტა-რ-ბწ-რა „გაჭყლეტა“)

პყ: პყ „წელი“

დდ: დდ-რა „ქუხილი“ (შდრ. აფხ. ა-დგდ-რა „ქუხილი“)

წწ: შა-წწ-რა 1. „გამოსვლა“. 2. „შესვლა“ (შდრ. აფხ. აა-წწ-რა „გამოდება, გამოსვლა“)

ჩფ: შა-მა-ჩფ-რა „წარბების შექმუნა“

ჩჩ: წგ-ჩჩ-შა-რა „წოვა“

ჩჩჩ: ა-ქ-ჩჩჩ-რა „თუხთუხი“

ჭთ: ჭთ-რა „დამახება“ (შდრ. აფხ. ჭგთ-რა „დამახება“)

კკ: ა-ზ-კკ-რა „შეკრება, მორეკვა“

კკ: ა-ლა-კკ-რა „დაჭიხვინება“

გძ: ა-ჭა-გძ-რა „კოცნა“ (შდრ. აფხ. ა-გგძ-რა „კოცნა“)

კკო: ა-ბა-ჩ-კკო-რა 1. „დაპორჭყენა“. 2. „ხელით ჩხუბი“

ყყ: ა-ლა-ფ-ყყ-რა „დაჭრა“

ყყ: ა-ჰ-ყყ-რა „დახსნა (ხორცისა)“

ყდ: ა-ლა-რ-ყდ-რა „კრეჭა (თმის...)“; წა-რ-ყდ-რა „შეკრეჭა, გასხლვა“ (შდრ. აფხ. ა-წა-რ-ყდ-რა „გასხლვა“)

ყჰ-რა „ჰმუჰნა“ (შდრ. აფხ. ა-ყჰ-რა „ჰმუჰნა“)

CF₁

ფს: ფს-ჰს „მიცვალებული, ცხედარი“

ფშ: ფშ-ბს „ოთხი (ნ. კ.)“

ფშ: ფშ-შა-რა „ძებნა, გადაქოთება“

წს: რ-წს-რა „მორყევა“ (შდრ. აფხ. ა-წს-რა „მორყევა“)

ყშ: ჩ-ყშ-რა „გაქუჭყიანება, ვიღაცის თვალში ცუდად წარმოჩენა“ (შდრ. აფხ. ა-ყშ-რა „გათხუჰნა“)

CS

კრ: ა-ზ-კრ-რა „შეგროვება, დაგროვება“

F₁C

შთ: ა-ლრგ-შთ-რა „გადმოვარდნა რალაციდან“

შც: ა-შც-რა „შემლა, შეცდენა“

F₁F₁

ზზ: ზზ-რა „ბლავილი, ყმუილი“

შშ: შშ-რა „სტვენა“

ჟჟ: ა-ქგ-ჟჟ-რა „დასხმა“

F₂F₁

ხს: ად-ხს-რა || ად-ხგს-რა „სროლა“

ჰზ: ჰზ-რა „ფეხის დაცურება“

F₂F₂

მმ: ჯთა-მმ-რა „მგლის ყმუილი, ბლავილი“

ჰჰ: ა-ლ-ჰჰ-რა „გამოწერა“

SC

მკ: ჯგ-მკ-რა „დაბალანსება“

ნწ: ნწ-რა „ცხოვრება, საუკუნე“

ანლაუტი

CC

CC

ბჟ: ბჟღ „წითელა“

ბგ: ა-ბგა-ზლა-რა „უვნებლად ყოფნა“; თა-ბგა-რა „ჩამონგრევა“

ბგ: ბგენა-რა „სამუდამოდ მიტოვება“

ბგ: ა-ბა-ბგა-რა „ერთმანეთის ცემა“; 2. „შებრძოლება“

ბყ: ბყ-გა „საფეკავი“; ბყა-რა 1. „ფეკა“. 2. „დარტყმა, ტყეპა“

ბჟ: ბჟღ „კლდე, ფერდობი“

ფფ: ა-ჟ-ფფა-რა „დასკდომა“

ფტ: ფტღ „მრავალფეხა“ (მდრ. ბტღ „მრავალფეხა“)

ფწ: ფწ „ულვაში“ (მდრ. აფხ. ა-ფაწ „ულვაში“)

ფყ: ფყღ „წელი, სხეული; ჩონჩხი, კორპუსი“; ფყნა „ინა“

დგ: დგღ „ძიძა“

თძ: თძღ „სახლი, შენობა, ბინა“

თჯ: ჩ-რგ-თჯი-რა „თავის დაუნდობლად წარმოჩენის ცდა“

თვ: თვა-რა „უკან დახევა“

ტბ: ა-ყ-ტბა-რა „დაშლა, დარღვევა“

ტკ: ტკრ „მკაცრი“

ტყ: ტყ „ნიადაგი“

წგ: წგ „ლარი, ზონარი“

წყ: ა-ზგ-წყა-რა 1. „საჩხუბრად გაწევა“. 2. „მუქარა, დამუქრება“

ცც: ა-ცცა-რა „სინარნარე“

ცკ: ცკღ „კაბა“

ცგ: ცგღ „კატა“

ჯგ: ჯგრ „მოდრავი“; ჩ-რგ-ჯგარ-რა „გამხნელება“

ჩფ: ბჟა-ჩფ „გაუკეთებელი“; ჩფა-შა „გასამრჯელო, ქირა“

ჩჩ: კგ-ჩჩა-რა „გაცინება“

ჩჟ: ჩჟ „დამსკდარი, გაბზარული“

ჩგ: ჩგს „მშვიერი“

ჭჭ: ა-ჭ-ჭჭა-რა „უხეში, ხორკლიანი“

ჭპ || ჩპ: ჭპუნ || ჩპუნ „ახალგაზრდა, პატარა“

ჭყ: ჭყა-რა „დაბლაგვება, დაკარგვინება, მოცილება“ (შდრ. აფხ. ა-წყა-რას „მოწყვეტა“)

ჯჯ: ა-ლა-ჯჯა-რა „რეცხვა“

ჩკ: ჩკეა-რა „განებივრება“

ჩგ: ჩგს „ბოროტი, ავი, სასტიკი“

ჭჭ: ა-ლა-კელ-ჭჭა-რა „დაცხრილვა, გახვრეტა“

ჩბ: ჩბგ „ცელი“

ჩფ: ჩფგ „ნაპირი; გვერდი, ფერდი“

ჩჩ: ა-ქ-ჩჩას „თუხთუხი“

ჩჯ: ჩგ-რ-ჩჯა-რა „თავის ქება“

გდ: გდრ „დოლა, ურქო“

გგ: ა-ზ-გგა-რა „მოგროვება“

ქდ: ქდგ „კუნძი“

გძ: გძ: ად-გძა-ჭ 1. „ეკონომიური“. 2. „ხარბი“

კგ: ა-რგ-კგა-რა „სიცილი“

გგ: გგას „გრუხუნი“

ქბ: ქბს „კარაქის სათქვეფი“

ქტ: ქტუ „ქათამი“

კდ: კდგ „უნაგირი“

კკ: კა-რ-კკა-რა „თხრა“

ყყ: ჭა-მ-ყყა-რა „რადაცის წამოცდენა“

ჰდ „კისერი, საყელო“ (შდრ. აფხ. ა-ხდა 1. „კისერი“. 2. „ყელი (ჭურჭლისა)“. 3. „საყელო“)

ჰძ: ჰძგ „ფეტვი“

ყბ: ყბგ 1. „კოლო“. 2. „მუმლი“

ყდ: ყდგ „რკალი“

ყჭ: ყჭგ „დაჭმუჭნილი“

CF₁

ბზ: ბზ „ცოცხალი“

ბჟ: ბჟ „ხმა“

ბჟი: ბჟი „ნახევარი“

ფს: ფს „სული, მკვდარი“

ფმ: ა-ფმ-ლა „შეერთებული“

ფში: ფში „ჯაჭვი“

ფში: ფში „ქარი“

თში: თში „ვიწრო“

ტს: ტს „ტყვია“

წში: წში „ფური“

ქში: ქში „ერთამი“

კში: ა-ლა-კში-რა „ცემა რაღაცით“; შდრ. ქში-რა „დარტყმა, ცემა“

ყში: ა-ლა-ყში „ამოსვრილი, გასვრილი“

წში: წში „მემკვიდრე, შთამომავლობა“

ჰში: ჰში „კერა“

CF₂

ბღ: ბღ 1. „ზურგი“. 2. „წელი“. 3. „ხერხემალი“

ბღ: თ-ბღ-ატა-რა „გადაგდება“; ბღ-ბღ-რა „ჩაქჩაქი (ცხენის სირბილის სახეობა)“

ბჟ: ბჟ „დამპალი“; ა-ბა-რგ-ბჟადა-რა „ერთმანეთის შეშინება, დაფრთხობა“; აქ-ბჟა-რს

1. „დალპობა“. 2. გადატ. „გაჭუჭყიანება“

ბჟ: ბჟა-ჟღ „პრეტენზიული“

ბჟ: ბჟღ „ძვალი“ (შდრ. აფხ. ა-ბაჟი „ძვალი“)

ფხ: ფხღ „ძილი, სიზმარი“

ფხ: ა-რგ-ფხ-რა „სწავლება“

ფჟ: ფჟ „ქალიშვილი“

ფჟი: ფჟი „ცოლი“

თხ: თხაჯ-რა 1. „სიამოვნების მიღება“. 2. „დანაყრება“

თჟ: თჟი „ოჯახი“

თპ: თპა „ყუთი“

ტფ: ტფა „გოგირდი“

ძმ: ლ-ძმა-რა „დაკლება, დაპატარავება“

ცხ: ცხა „თაფლი“

ცპ: ცპა „ხიდი“

წდ: წდა „სადენი“

წხ: წხა „ლამე“

წმ: წმა „მლაშე“; რ-წმა-რა 1. „კითხვა“. 2. „რჩევა“

ჩპ: ა-ბა-ჩპა-რა „ერთმანეთის ატანა“

ჩმ: ჩმა „ნოტიო, ნედლი“

ჩპ: ა-წა-ჩპა-რა 1. „სულის შებერვა“. 2. „ქვევიდან მიჭედება“

ჭმ: ჭმა „სარი, პალო“; ჭმა „რქა“

ჩხ: ჩხა „სალესი ქვა“

ჩმ: ჩმა „კერა“

ჩპ: ჩპა-რა „დავარცხნა“

ჭმ: ჭმა „ტკბილი, გემრიელი“

CS

ბრ: ბრა „ბურღი“

ბლ: ბლა „დამწვარი“

ბნ: ბნა „ტყე“

პრ: პრა „შტოში“

ცრ: ცრა „ნათესავი, ნათესაობა, მშობლიური“

ცლ: ცლა „ყბა“

წლ: წლა „ხე“

ჭრ: ჭრა „ქანდარა, ლატანი, გრძელი“

ჯმ: ჯმა „თხა“

ჩმ: ჩმა „ურვადი“

ქნ: ა-ქნა „თოლია“

ჭრ: ჭრტკა „თაღამი“

გრ: გრგ „ნემსი“ (შდრ. აფხ. ა-გგრ 1. „ნემსი“. 2. „წიწვი“)

გლ: გლს „მეზობელი“ (შდრ. აფხ. ა-გგლა „მეზობელი“)

ქლ: ქლს „თანატოლი“

ვლ: ვლა-რა „დაღამება“

ყლ: ყლან „ამლეკი“

F1C

ზქ: ზქგ „ზურგი“

სქ: შა-რგ-სქა-რა „დაახლოება“

სკ: შა-სკა-რა „მიახლოება“

შტ: შტს „ცხოველი, პირუტყვი“

შც: შცა-რა „შეჩვევა, მიჩვევა“

შჯ: შჯს „მთა, სამოვარი“

ჟპ: ჟპს „ხშირი, სქელი“

შპ: შპს „მსუქანი, სქელი“

შყ: შყც „ჯოგი, გუნდი“

შფ: შფს „დოკუმენტი“

შთ: შთს „მამული, სახლი, კერა“

შყი: შყიას „ლაყე კვერცხი“

F1F1

ტტ: ტტ-რ-ტტა-რა „შეჭრა“

ტზ: ტზა „ქვრივი“

ზზ: ად-ზზა-რა „ყველას ერთად შეკრება“

სს: სსს „წვრილი“

ჟჟ: ა-ლ-ჟჟა-რა „დაცხრომა (ტკივილისა)“

შშ: შშა-რა „გაბზარვა“

ჟჟი: ა-ლა-ჟჟი-რა 1. „გახევა, დაგლეჯა“. 2. „დაპორქყნა“. 3. „დაყრა აქეთ-იქით“

შში: შა-ლა-რ-შია-რა „დაყრა“

შის: შისგ „მძევალი“ (აფხ. ა-შიას „მძევალი“)

შეშ: შეშა „ცხიმი, ქონი“

F1F2

ჭჭ: ა-რ-ჭჭგშა-რა „ვინმესთვის რამის დაყნოსვინება“

ზჭ: ზჭა „ავადმყოფობა“

სწ: სწა „ზონარი, პატრუქი“

სჭ: სჭა „დაბალი“

შხ: შხა „ფუტკარი“

ჟჟ: ჟჟა „მხარი“

შხ: შხგ „სტაფილო“

შჰ: შჰა-რა „ჩამოდრობა, ჩამოთრევა“

შხ: ა-ზგ-რ-გგ-შხა-რა 1. „შთაგონება“. 2. „დაპირისპირება, წაქეზება“

შჰ: შჰა-შჰა „ცხელება, ციებ-ცხელება“

F1S

ჟლ: ჟლა „ოჯახი“

F2C

ღბ: ღბა „მატარებელი“

ხჩ: ა-ბა-ხჩა-რა „ერთმანეთის დაცვა“

წთ: წთა „სიცივე, ყინვა“

F2F1

ხზ: ხზგ „შრატი (რძისა)“ (შდრ. აფხ. ა-ხაზ „შრატი“)

ხშ: ხშგ „ქორი“

ხშ: ხშგ „რძე“

წზ: წზგ „სახელი, სახელწოდება, მეტსახელი“ (შდრ. აფხ. ა-წშ „სახელი“)

წშ: წშაშა „გრილი“

ხშ: ხშა „კარაქი“

ჭზ: ჭზა 1. „თანამგზავრი“. 2. „კოლეგა“

F2F2

ღლ: ა-ლა-რ-ღლა-რა „ხორცის დაჭრა თხელ ნაჭრებად (დასამარილებლად)“

ხხ: ა-ლა-რ-ხხ-რა „შერევა“

ლლ: ა-დგ-ლლ-რა „ამოფხეკა“

ლო: ლლ-რა „ვაკე“

ხხ: ხხ-რა „ტანადი“

ხჟ: ხჟ-რა „ყიდვა“

ჰჰ: ა-დ-ჰჰ-რა „გაქექვა, გადაქექვა“

F2S

ღრ: ღრა „ლაქებიანი“

ხრ: ხრ-რა „საქანელა“

ჰნ: ჰნ-რა „მამის სახლი, კერა“

ჰრ: ჰრ-რა „ბალახი“

SC

რვ: რვ-რა „ველი, ტრამალი“

ლგ: ლგ-რა „დაუმთავრებელი“

მტ: მტ-რა „მსუქანი“

მც: მც-რა „ცეცხლი“

მჩ: მჩ-რა „ძალა“

მჩხ: მჩხ-რა „კვირა“

მჭ: მჭ-რა „შეშა“

მჯ: მჯ-რა „მჭადი“

მგ: მგ-რა „მუცელი“

მყო: მყო-რა „კვახის ჯიში“

ნწ: ა-ლა-ნწ-რა „დატვირთვა, წყალში ჩაშვება“

SF1

ლლჭ: ლლჭ-რა „სტეპის ან ტყის ხანძარი“

მზ: მზ-რა „მთვარე, თვე“

მს: მს 1. „რქა“. 2. „პლასტმასი“

მშ: მშ-რა „დათვი“

მშხ: მშხ-რა „დღე“

SF₂

ლჃ: ლჃჃ „კვამლი“

მღ: მღღ „თეთრეკალა“

მხ: მხღ „ყანა“

მხ: მხჃ „მძივები“

მჃ: მჃჃ „სახელური“

მჃ: მჃჃჃ „სუფრის კოვზი“

მჃ: მჃჃ „გზა“

მჃ: ა-მჃჃ „ხველა“

ნხ: ა-დგ-ნხა-ლ-რა „რადაცაზე მუშაობა“

SS

მლ: მლჃ „შიმშილი“

ინლაუტი

CC

CC

ბგ: აბგჃ „მთლიანი“

ბჯ: ჃჃბჯჃ „მუქი-ნაცრისფერი“

CF₁

ფჃ: ფჃჃ: ყაფჃჃ „წითელი“ (შდრ. აფხ. ა-ყაფჃჃ „წითელი“)

CF₂

ბღ: ჯღბღა „ძუნწი“

ფხ: ცაფხა „გასაღები“

ფჃ: რაფჃჃ „ფილტვი“

თჃ: სათჃჃ „ფერფლი, ნაცარი“

ცჃ: რგცჃჃ „საბრალო, საწყალი“

წხ: აწხი „დაცემინება (ხმაბაძვითი)“

CS

ბრ: კებრგ „კოლო“; „ბუზი“

ბლ: აბლა „ყუა“

ჯმ: ქგჯმა „მგელი“

F₁C

სფ: ჰასფა „დანა“ (შდრ. აფხ. ა-ჰეზა „დანა“)

სთ: ფხასთა „უბედურება“

F₁F₁

ვვ: ავვა „ფუტკრის, მოტორის ხმაბაძვა“

ზშ: ყაზშა „ხასიათი“

სს: შასსა „საქონელი, პირუტყვი“

F₁S

ზნ: რეზნა „ვერცხლი“

F₂C

ხთ: ლგხთა „საცერი“

ხჩხ: მახჩხა „აქლემი“ (შდრ. აფხ. ა-მაჩხი „აქლემი“)

F₂F₁

ხს: ტახსა „არამტკიცე, მყიფე“

ხშ: ახშა „და“

SC

რბ: შარბაზა „ჯაგრისი, სავარცხელი“

რპ: ღერპი „ლილიპუტი“; ქერპა „შეჭამანდი“; ჩერპი „ბუშტი“

რდ: მარდა „მაღალი“

რტ: ყერტე „ყლაპვის ხმა“

რძ: ხერძე „ნესტო“

რც: არცნა „დედალი“

რჯ: მარჯა „ძახილი, მოწოდება“

რჩ: ნერჩა „კანაფი“ (შდრ. აფხ. ა-ნეცა „კანაფი“)

რჭ: ხერჭე „კეფირი“

რგ: ფერგა „სიცხე, პაპანაქება“

რგ: ბარგე „რთული, ძნელი“

რყ: ყერყე „საყლაპავი მილი“

ლძ: კალძე „ჯავშანი“

მზ: ბამბა „მოწყენა, ტანჯვა“
მმ: რემბა „სკამი“
ნდ: ჯაგუნდა „ჭარხალი“
ნთ: ხანთა „მძიმე, ძნელი“
ნტ: კანტა „მაგარი, მოუხრელი“
ნძ: კანძა-რს „დაჭკნობა (ყვავილისა)“
ნწ: ფუნწა „ცხვირი“
ნჯ: კანჯტ „თოჯინა“; კანჯა „ნავი“
ნჩ: ყანჩა „ბრალდებული“
ნჭ: ჰუნჭა „მარცვა“
ნჭ: ჰუნჭე „ტალახი“
ნგ: ჰუნგტ „ვირთხა“

SF₁

მს: ქამს „წიგნარა (ძროხის)“
მშ: ჯემშტ „ხახვი“

SF₂

რლ: ჩარლს „ქობინი, ჯანდარა“
მკ: ლემკა „ყური“
მჭ: ძამჭა „ლოყა“
მჭ: ცლამჭპ „ყბა“

SS

რმ: კარმ „მახველი“
რნ: ძარნ „იარა“
მლ: ჩემლს „კიბე“

აუსლაუტი

CC

CC

პყ: ჯაპყ „ღერო“

CF₁

ფს: ჰაფს „ხიშტი“

ფშ: ყაფშ-ხა-რა „გაწითლება“

CF₂

ფხ: წგფხ „მარშან“

SC

რფ: ჰარფ „სოკო“

რთ: ყართ „კრუხი“

რჩ: ყგრჩ „კლდოვანი“

რგ: ბგრგ „სწორედ ის“

მფ: ჟუმფ „კენკრა“

მშ: დგმშ „სროლის ხმა“

მტ: ლგმტ „ჭუჭყი“

ნწ: ქგნწ „ტვინი“

ნჯ: ბგნჯ „ჯიუტი“

ნჩ: ფსგნჩ „ტვირთი, უღელი“

ნკ: პანკ „ბრახუნი, ხმაური“

SF₂

რღ: ბარღ „სროლის, დავარდნის ხმა“

რწ: ა-ჟარწ 1. „ფიჩხი“. 2. გადატ. „გამხდარი“

რჭ: ძგრჭ-ჭგ „დამჯერი“

სამწევრა

CCC

CF₂F₂

ჩხხხ: ჯა-რგ-ჩხხხ-რა „რადაცის რაღაცაზე დახვევა“

ანლაუტი

CCC

CCF₂

თფჰ: თფჰ „ქალიშვილი“ (შდრ. აფხ. ა-თფჰჰ „ქალიშვილი“)

CF₁C

ფსტ: ფსტ „ცვარი, ნამი“

ფსკ: ფსკ „ხარბი, ძუნწი“

ფშწ: ფშწ „ეზო“

ფშქ: ფშქ „რბილი, სუსტი“

CF₁F₁

ფსს: თ-ფსსა-რა „გამოგვა, ვილაცის გაგდება“

ფშშ: ფშშ „ფოცხვერი“

ფშშა: ა-ჟ-ფშშა-რა „ქარისგან დაზრობა“

CF₂C

ფხთ: ფხთ „ქეციანი, მუნიანი“

CF₂F₂

ფხხ: ა-წა-რ-ფხხ „მოწესრიგებული“

ჩხხ: ჩხხ „ხუჭუჭი, ხვეული“

F₂F₁S

ხშრ: ხშრ „ნამგალი“

SF₁C

მსთ: მსთ ანატ. „საზარდული“

აუსლაუტი

SCF₂

რთხ: შართხ „ძალიან მშრალი“

ილუსტრაცია 3. მორფემათა მიჯნის აფხაზური თანხმოვანკომპლექსების

ჩამონათვალი

ორწევრა

CC

CC

ბდ: აბ-დუ „პაპა, ბაბუა“ (აბაზ. აბა-დუ „ბაბუა“)

ბთ: ააბ-თღ „შემოდგომა-ზამთრის სადგომი მწყემსებისთვის“

ბძ: აზ-ძეს „მამალი თიკანი (3 თვემდე)“

ბჯი: აბ-ჯიგ „ჯიხვი (2 წლის)“
 ბჟი: ა-ლაბ-ჟია-შ „პატარა ჯოხი“
 ბკი: ა-ბ-კარტ „მთის თხა (მოხდენილი)“
 ბყი: ა-ბ-ყათს „თხა“
 ბყი: ა-ლაბ-ყა-რა „ხილის ჩამოსაბერტყი მოკლე ჯოხი“
 ფდ: ა-ჰიგნაფ-დუ „ვირთაგვა“
 ფთ: ააფ-თს „მწყემსების საზამთრო სადგომი ადგილი ბარში“
 ფწი: ა-ფ-წა-რს „დაწესება“
 ფწი: ა-ცგ-ფ-წია-ხს „ნატეხი“
 ფჩი: ა-ფ-ჩი-რა „გატეხა“
 ფჭი: ა-ჭიაფ-ჭიაფ-რს „ტუჩების მოკვნიტა“
 ფგ: ა-ფ-გა-რა „მუსიკალური ინსტრუმენტის აშლა“
 ფკ: ა-კაფ-კაფ „მთის კაკაბი, შურთხი“
 ფკი: ა-კაფ-კაფ-რა „დაშინება“
 ფყი: ა-ფ-ყა-რს „გაჭრა“
 პთ: ა-ნაპ-თარფს „ხელთათმანი“
 პცი: ა-ჟაპ-ცაპ „ქეჩა, თეჩა“
 პჟი: ა-შაპ-ჟარში „კვანტი, სარმა, მოგვერდი“
 პკ: ა-ნაპ-კგლ-ხ „მრგვალი ფორმის ნამცხვარი, დუმის ქონით შემწვარი“
 პყი: ა-ნაპ-ყაზა „ხელოსანი“
 პყი: ა-ნაპ-ყა-რს „ხელის დაქნევა“
 დფ: ა-დ-ფა-რა „გადმოხტომა“
 დთი: ა-დ-თა-ლა-რა „დაღვრა“
 დტი: ა-დ-ტა-ლა-რა „დაჯდომა“
 დბ: ა-დ-მახგ-ლა-რა „მიკვრება“
 დც: ა-ხა-დ-ცა-ლა-რა „სიჯიუტე“
 დწი: ა-დ-წა 1. „დავალება“. 2. „ბრძანება“
 დწი: ა-დ-წიგუა-რა „დატირება“

დრ: ა-დ-ჩაფა-რა „მიმაგრება, მიჭედება“
 დგ: აა-დ-გ-ლა-რა „შეუმჩნევლად მისვლა, მიახლოება“
 დკ: ა-დ-კვ-ლა-რა „მიღება“
 დგ: ა-დ-გ-ქვ-ლა-რა „ბრუნვა, ტრიალი“
 დყ: ა-ხ-კვ-დ-ყა „მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი“
 თბ: ა-თ-ბა-რა „ამომშობა“; ა-თ-ბგ-რა „დანგრევა, წაქცევა“
 თფ: ა-თ-ფა-რა „ღრმობა“
 თტ: ა-თ-ტა-რა „ამოხაპვა“
 თთ: ა-თ-თა-რა „სავსე, მრგვალი“
 თც: ა-თ-ცა-რა „გამოგდება“
 თჩ: ა-თ-ჩა-რა „გასივება“
 თგ: ა-თ-გა-რა „ამოღება“
 თკ: თ-კა-ნტ „ზუსტად, კონკრეტულად“; ფტ-კ „ცოტა“
 თგ: ა-თ-გტ „ამომშვერილი, ამოზნექილი“
 თქ: ა-თ-ქა „გამობზევილი (ტუჩებზე)“
 თყ: ა-გგ-თ-ყა „შიში“
 ტგ: ა-რა-ტ-გა „საფაღარათო“
 ტკ: ა-კატ-კატ-რა „რყევა“
 ტკ: ა-კატ-კატა-რა „რწევა, რხევა“
 ტყ: ა-ყატ-ყატ „სიმინდის ბურღლისგან დამზადებული თხელი ფაფა“
 ლკ: ა-ლო-კარმა-რა „ბარი, ვაკე“
 ლყ: ა-ლო-ყამა „ტრიალი მინდორი, მცენარეულობის გარეშე“
 ტტ: ა-ჟტ-ტ-ტი „უძველესი“
 ტქ: ა-ხაა-ტ-ქა „ტკბილეულობა“
 მთ: ა-მ-თაგა || ა-მ-თაგ „ტბა“; ა-მ-თას „ჭარლი, წყალჩიტა“
 მძ: ა-დჟ-მ-ძა „ძალიან დიდი“
 მც: ა-ნგმ-ცენხ-რა „ნაცვალსახელი“
 მწ: ა-მ-წგწ „მჟავე წყალი“
 მგ: ა-ჩემ-გა „მიზეზი“

ძყ: ა-ნ-გძ-ყს „არსებითი სახელი“
 ძყ: ა-ძ-ყს-წა „მდინარის ტოტი“
 ცბ: ა-ც-ბა-რა „ნახვა (ვინმესთან ერთად)“
 ცფ: ა-გა-ც-ფგ-ჰა-რა „შთაგონება“
 ცთ: ა-ც-თა „კამათი“
 ცტ: ა-ც-ტა „გუშინდელი“
 ცძ: ა-ჭ-ც-ძა „უახლესი“
 ცწ: ა-ც-წა „თანხა, ჯამი“
 ცჩ: ა-ც-ჩა-გ-ლა-რა „ცხენზე ჯდომა ვინმესთან ერთად“
 ცჭ: ა-ც-ჭა-კ-რა „ერთსულოვნება“
 ცკ: ა-ც-კა „სამაგიერო“
 ცგ: ა-ც-გარ-წ-რა „საძოვრად ერთად გასვლა (საქონელზე)“
 ცქ: ა-ქა-ც-ქა-ცა-რა „განძრევა, შერხევა“
 ცკ: მ-წ-ც-კა „გასული (დროის აღსანიშნავად)“
 ცყ: ა-ლა-ც-ყა-გა „ცხოველების ბეწვის სავარცხელი“
 წბ: ა-წ-ბა || ა-წ-ბა (ბზიფ.) „უმცროსი“
 წპ: ა-წ-პ-ა-რა „გამოგლეჯა“
 წდ: ა-წ-დ-ა-რა „გაყრა (ნემსის...)“
 წგ: ა-ც-გ-წ-გა-რა „გამოზიდვა“
 წკ: ა-წ-კ-გ-რა „მოღუნვა, მოდრეკა“
 წყ: ა-წ-ყ-ა-რა „ძირში მოჭრა“
 წყ: ა-წ-ყ-ა 1. „სარჩული, ქვესადები“. 2. „შალითა“
 ცლ: ა-ც-ლ-ლ-წ-რა „ვიღაცის სურვილის საწინააღმდეგოდ შენობიდან გამოსვლა“
 ცკ: ა-ნა-ც-კ-გ-ს „ნეკი“
 ცფ: ა-ც-ფ-გ-შ-რა „მდურება“
 ცქ: ა-ც-ქა „მწვერვალი“
 ცკ: ა-ლა-ც-კა „წირპლი“
 ცყ: ა-ნა-ც-ყ-გა „ცერი“; ა-ყ-ც-ყ-გ-რა „რანდვა“

ცყ: ა-ც-ყ „მახე“
 ცყო: ა-ც-ყანდა „ნელთბილი“
 წოტ: ჟაწო-ტ „ხვალინდელი“
 წოგ: ა-წო-გორ „ანკესი, ნემსკავი“
 წოყ: ჟაწო-ყ „იქვე“
 ჯფ: ა-ფაჯ-ფჯ-რა „ნავარდი, ჭენება“
 ჯქ: ა-ბლ-ქ-ქეჯ-ქეჯ „ვერხვი“; ა-ქეჯ-ქეჯ-რა „კრუნჩხვა, ცახცახი“
 ჯგ: ა-ჯ-გე „მუხაც“
 ჩბ: ა-ჩ-ბაა „დაზიანებული სიმინდის ტარო“
 ჩგ: ა-ჩ-გა-რა „მარხვა“
 ჩქ: ა-ქაჩ-ქაჩა-რა „ცახცახი, მაგმაგი“
 ჩკ: ა-ლ-კ-კორ „თაღლითი“
 ჭმ: მსჭ-მა-კ „ძალიან ცოტა“
 ჭკ: მსჭ-კ „ცოტა“
 ჯაქ: ა-ქაჯი-ქაჯი-რა „კანკალი, ცახცახი“
 ჩთ: ა-ჩ-თა-ჭ-რა „ჩაწერა“
 ჩმ: ა-ჩ-მა-რა „თავის დამალვა“
 ჩწ: ა-ჩ-წეს „კვიცი“
 ჩოქ: ა-ჩ-ოქა-შ „თეთრშუბლა ცხენი“
 ჩგ: ა-ჩ-გა-რა „გამოყოფა“
 ჩკ: ა-ჩ-კა-ჟ-რა „დაცემა“
 ჩგ: ა-ჩ-გალ „ცხენის დაავადება“
 ჩკ: ა-ჩ-კარ „თოხარიკი“
 ჩყ: ა-ჩ-ყეს „ჩონჩორიკი“
 ჭბ: ა-ჭ-ბაა-რა „მარხვა“
 ჭმ: ა-კაჭ-მა „ძალიან მოკლე“
 ჭც: ა-ჭ-ცაა-რა „ვინმესთან სტუმრად მისვლა“

ქცო: ა-ჭო-ცაჟა „გამოთქმა“

ქკ: ა-კაჭო-კაჭო „ცოცხალი, მხნე“

ქყ: ა-ჭო-ყა-რა „ხევი“

ქყო: ა-ყაჭო-ყაჭო-რა „ყიყინი“

გჭო: ა-გ-ჭა-ჟ „მიტოვებული“; ა-გ-ჭა-ჭო-რა „კუთხე (სახლისა)“

ქდ: ა-დგა-დგა-რა „გულის აჩქარება“

კძ: ა-ჰარაკ-ძა „ძალიან ძალად“

კც: ა-ჟაკ-ცა-რა „ჟანგვა“

კჭო: ა-კ-ჭა-ჭო-რა „კუთხე (სახლისა)“

კკ: ა-ცაიკ-კვ „თავხედი, ცელქი“

კგ: აკ-გვ „არცერთი“

გთ: ა-კაგ-თა 1. „კუთხე (რაიმე ნაგებობის შიგნით)“. 2. „მაგარი (ძნელად გასარჩევი)“, შდრ. ა-კაგ-თა „id“

გო: ა-გო-თა-ხა „დარდი, სადარდელი“; ა-გო-თა 1. „შუა, შუაში“. 2. „შუაგული“. 3. „შორის“

გც: ა-გო-ცა-რა „შიში“

გწო: ა-გო-წა „წისქვილის ვერტიკალური ბოძი“

გჭო: ა-გო-ჭა-ლ „მოწყენილობა“

გკ: ა-გო-კა-რა „სასოწარკვეთა“

გკო: ა-გო-კო-რა „ვიწრო ზეწარი, რომელიც მიბმულია ბავშვის აკვანს“

გყ: ა-გო-ყა-რა „ნუგეში“

ქბ: ა-ქ-ბა-რა „მიწოლა, დაწოლა“

ქპ: ა-ქ-პა-რა „მივარდნა, მისევა, დასევა“

ქთო: ა-ძა-ქ-თა-რა „მორწყვა“

ქტო: ა-ქ-ტა-რა „დაჯდომა (რამეზე)“

ქწო: ა-ქ-წა „ზეთგამოწურული დანაყილი ნიგვზის გუნდა“

ქძი: ა-ქ-ძა-რა „ზედ დაფურთხება“

ქჭო: ა-ქ-ჭა-რა „წარმატება“

ქგ: ა-ქ-გელა-რა „დგომა, გაჩერება“
 ქგ: ად-ქ-გელ-რა „ერთმანეთის იმედის ქონა“
 ყწ: ა-გაყ-წყ-რა „წვალემა, აჩქარება“
 ყქ: ა-მაყ-ქა-ჰა-რა „წელი“
 ყფ: ა-ფაყ-ფყ-რა „ფართხალი“
 ყკ: ა-ყო-კვ „ობი, შმორიანი, აშმორებული“

CF₁

ბზ: ა-რ-გებ-ზღ-რა „მოფერება, მიაღერება“
 ბში: აბ-ში-ან-ხში „ღვიძლი ძმა, ღვიძლი და, დედმამიშვილი“
 ფს: ა-ქაფ-სტქ „ზუმბა“
 ფჟ: ა-ცგ-ფ-ჟა-ხა „ნაკუწი“
 პს: ა-ნაპ-სგრ-გ-წა „ხელისგული“
 პში: ა-რ-შიაპ-შიაფ-რა „ნათება“
 პში: ა-ქგპ-შიგპ-რა „სლუკუნი“
 დს: ა-დ-სგ-ლა-რა „შეხება“
 დჟ: ა-დ-ჟგ-ლა-რა „დაყრა, დაზვინვა, მოგროვება“
 დშ: ა-კვ-დ-შებლ-აა-რა „გათხუპნა“
 დჟ: ა-კვ-დ-ჟა-რა „აგლეჯა“
 დში: ა-კვ-დ-შია-რა „წვრილი ნივთების მოძრობა, აძრობა“
 დჟ: ად-დ-ჟგ-ლა-რა „ერთად, გვერდიგვერდ დამარხვა“
 თს: ა-თ-სგს „ბატკანი (დედალი)“
 თში: ა-გგ-თ-ში-აა-გა „გულგამგმირავი, შემზარავი“
 თჟ: ა-თ-ჟა-რა „შიგნიდან ამოგლეჯა“
 თში: ა-თ-ში „ვიწრო“
 თში: ა-ლრა-თ-ში „სისხლი და ხორცი, ღვიძლი“
 ღში: ა-ღ-შგხ „პიტნის სახეობა“
 ძს: ა-ძ-სა-რა „ცურვა“
 ძში: ა-თგძ-ში „კინკლაობა, სკანდალი, ჩხუბი“

ცჟ: ა-კაც-ჟე „მოხარშული ხორცი“
 წზ: ა-მაწ-ზ-უ-ჭე „(ახალი) მოსამსახურე“
 წჟ: ა-წ-ჟა-რა „ამოგლეჯა“
 წშ: ა-წ-შა-რა „ამოვარდნა“
 წჟ: ა-წ-ჟ-ა-რა „ქვემოდან გამოთხრა“
 ჯშ: ა-ჯ-შ-რა „მადლიერება“
 ჭს: ა-მაჭ-საჭ „წვრილმანი“
 ჩვ: ა-ჩ-ვა-კე „მარქაფა ცხენი“
 გშ: ა-გგ-შეგ „მხეცი“
 გზ: ა-გ-ზან „გულუბრყვილო“
 გშ: ა-გ-შა-რს „მწუხარე“
 გჟ: ა-გ-ჟა-რა „წუხილი, დარდი, გულისტკივილი“
 გშ: ა-გ-შაჰა-რს „გულის მოგება“
 გშ: ა-გ-შა-თა „მოწყალე“
 ქჟ: ა-ქ-ჟა-რა „უხეშად მოწყვეტა, მოგლეჯა“
 ქშ: ა-ქ-შა-რა „მიზანში მოხვედრა“
 ყშ: ა-შაყ-შაყ „სწრაფი“
 ყჟ: ა-ყ-ჟა-რს „მოგლეჯა“
 ყშ: ა-ყ-შა-რს „მოვარდნა, მოძრობა“

CF₂

ბხ: აბ-ხა „მამამთილი, სიმამრი“
 ბჟ: ა-ხეგ-ჟე „მხურავი“
 ფხ: ა-ხეგ-ხეგ-რა „ჩორთით სიარული“
 ფჟ: ა-გეგ-ჰს „მწყემსთა კოლექტივის უფროსი“
 პხ: ა-ნაპ-ხა 1. „სამაჯური, სამკლავე“. 2. (ბზიფ.) „ხელთათმანი“; ა-ნაპ-ხაწ „სამაჯური, სამკლავე“; ა-ნაპ-ხეგ „ფრჩხილი“
 პჟ: ა-ნაპ-ჟერა „ხელნაწერი“
 დხ: ა-კგ-დ-ხა-ლა-რს „გაჩხერა, გაჭედვა“

დჰ: ა-ჰად-ჰადა-რს „გაჰიანურება, გაჯანჯლება“
 დჰ: ა-ჩად-ჰეს „ჩოჩორი, მუტრუკი“
 თხ: ა-ხეთ-ხეთ-რა „აღელვება“
 თხ: ა-ხეტ-ხეთ „ჩურჩული“
 თჰ: ა-ფტ-ჰა „ფანტელი“
 თჰ: ა-ჰათ-ჰათ „რხევა“
 ლჰ: ა-ღ-ჰეფში „დიდი მინდორი“
 თჰ: ა-თ-ჰა „შელოცვა, ჯადოსნობა“
 ტჰ: ა-წა-ტ-ხე „გაკვეთილი“
 ძხ: ა-ძ-ხს „მდინარის სათავე“
 ძლ: ა-ძ-ღ „ჩქარმავალი მდინარე“
 ძხ: ა-ძ-ხე „მსხვერპლი, შესაწირი“
 ძჰ: ა-გამ-ჰემ „სახელდობრ“; ა-გამ-ჰემ „სულელური“
 ცხ: ა-ხე-ც-ხს „ნასუფრალი“
 ცლ: ა-ც-ღე-რა „ქურდობა ვინმესთან ერთად“
 ცხ: ა-ჰეც-ხს „ახალმაკეობა“
 ცჰ: ა-ც-ჰა „ურჩობა, სიტყვის შებრუნება“
 წლ: ა-წ-ღ „ღვედი, ზონარი“
 წხ: ა-წ-ხა-რა „გაცვეთა“
 წლ: ა-წა-წ-ღე „საფუძველი, ფუნდამენტი; მიზეზი“
 წჰ: ა-წ-ჰა „ქვედა დოლაბი“
 წჰ: ა-შა-წ-ჰა „ქალამნის თასმა“
 ცხ: ა-ნაც-ხე „ცერი“
 ცლ: ა-ცი-ღე-ხა-რა „გაფხაჰნა“
 ცხ: ა-გეცი-ხეჰე „ლილვაკი“
 ცჰ: ა-ცი-ჰე „მრანდავი“
 ცჰ: ა-ცი-ჰე „შიშველი, მოშიშველებული“
 წჰ: ა-ჰიწი-ჰა „გულუხვად“
 ჯხ: ა-ჩე-ჯ-ხა „მიმწვარი“

ჯპ: ა-ბაჯ-პეგე „მთის თხა (დიდი)“
ჩხ: ა-ჩ-ხა „ხორბლის ცოცხი“
ჭხ: ა-ხეჭ-ხა-რა „დაპატარაება“
ჯახ: ა-რ-ხეჯ-ხეჯ-რა „რხევა, ნძრევა“
ჩხ: ა-ხეღ-ბეჩ-ხა „საღამო“
ჩხ: ა-ჩ-ხა „საკვები საქონლისთვის“
ჩხ: ა-ჩ-ხე-წა-პა-რა „შემოხვევა, გახვევა“
ჭხ: ა-ჭ-ხე-ში „ჯიხური“
ჭჰ: ა-ჭაჭ-ჭაჭ-რა „ყიყინი“
გხ: ა-გ-ხა „შეცდომა“
ქპ: ა-გაქ-პა „დარტყმის ხმა“
კხ: ა-ნგ-კ-ხა „საქონელი, რომელმაც პირველად მოიგო“
გხ: ა-გ-ხარე ანატ. „პერიკარდი“; ა-გ-ხარე „გიურზა“
გხ: ა-გ-ხა „მოუსვენრობა, შეშფოთება, მღელვარება“
გჰ: ა-გ-ჰა-რა „ეჭვი, მიხვედრა, მიხვედრილობა; ვარაუდი“
გპ: ა-გ-პე „გაუმადლარი“
ქხ: ა-გე-ქ-ხა „უბედური, მარტოხელა კაცი“
ქხ: ა-ქ-ხა-რა „გაქრობა, დაღუპვა, ციხეში მოხვედრა ვინმეს გამო“
ქპ: ა-ქ-პა-რა „შთანთქმა“
ქპ: ა-ქ-პა-რა „ადრომა, აცოცება“
ყხ: ა-ცე-ყ-ხე-რა „გულისწყრომა“

CS

ბრ: ა-ბ-რა „აღმზრდელები (გამზრდელი და მისი ახლო ნათესავები)“. 2. „გათხოვილი ქალის მშობლების ოჯახი“; ა-ბ-რა „დანგრევა, წაქცევა“
ფრ: ა-ფ-რა „გამეჩხრება, დაწესება“
ფხ: ა-ფ-ხე „ახლოს“
პრ: ა-პ-რა „გოჭების დაყრა“
დრ: ა-დ-რა „დავალება, დასაქმება“; ა-რ-დედ-რა „რბევა, აწიოკება“

დლ: ა-დ-ლა-რა „მიერთება“
დმ: ა-დგდ-მაცებს „ელვა-ქუხილი“
დნ: ა-დ-ნა-ხა-ლა-რა „მიზიდვა“
თრ: ა-თ-რს 1. „გომური, ბოსელი“. 2. „ბუდე“
თლ: ად-ნ-დათ-ლა-რა „შეჯიბრება, შეცილება“
თმ: ა-კათ-მსჟ || ა-კად-მსჯ „კალია“
თნ: ა-თ-ნს-ბლ-აა-რა „ამოწვა“
ტრ: ა-რს-ტ-რა „ფალარათი“; ა-მატ-რს „ორმო“; ა-წიტ-რა „ჩიტების ჭიკჭიკი“
ტლ: ა-ტ-ლა-რს „გარღვევა, ნაკერის გახსნა“
თრ: ა-თ-რს „ავსება, შევსება; დანაყრება“
ტრ: ა-ტ-რა „მონობა“
ძრ: ა-ძ-რა „გაქრობა, დაკარგვა“; ა-ძ-რს „წყალბადი“
ძლ: ა-ძ-ლაგს-რა „წისქვილი“
ძმ: ა-ძ-მს-ხ „ჭაობი, დაგუბებული ბინძური წყალი“
ძნ: ა-ძ-ნგ-რ-ცო „წყალგალმა“
ცრ: ა-ც-რს 1. „მარცვალი“. 2. „კვნიტი“
ცლ: ა-ც-ლა-რა „მიმატება, დამატება“
ცნ: ა-ც-ნა-გა-რა „ვინმესთან ერთად რაიმეს წაღება“
წრ: ად-დგ-წ-რა „დამორება, განსხვავება“
წმ: ა-მაწ-მგჯ || ა-მგწ-მგჯ „ბროწეული“
წნ: ა-წ-ნა-ხ-რა „წართმევა“
ცრ: ა-თაც-რს „სიცარიელე“
წრ: ა-წ-რს „დამყავება“
ჯრ: ა-ჯ-რგ-ც „რკო“
ჯლ: ა-ჯ-ლგ-ხ „მუხის ხის ნაკეთობა“
ჯმ: ა-ჯ-მაცაზ „რკოს ბუდე“
ჩრ: ა-გ-ყგჩ-რს „ნუგეში“; ა-ჩ-რს „შეშუპება, გაბერვა“ || ა-ჩგ-რა „სიმსივნე“
ჩლ: ა-ხს-ჩ-ლა-რა „წარმოქმნა“
ჩნ: ი-ჩ-ნგ „გასიებული“

ჭრ: ა-კეჭ-რა „გათელვა, დაჭმუჭნა“

ჯზრ: ა-ქ-ბაჯზ-რა „დაჩაგვრა, შევიწროება“

ჩორ: ა-ხაჩ-რა „დახრჩობა“

ჩოლ: ა-ჩო-ლეძმა-ცაგა „ჯიუტი ცხენი“

ჩომ: ჩო-მე-რ-ბა „არშემჩნევა“

ჩინ: ეს-ჩო-ნტ „ყოველდღე“

ჭორ: ა-ჭო-რ-ბა „პირლია, შტერი, ყეყერი“; ა-ვა-ჭიგჭო-რა „აჩქარებით სიარული რამის გარშემო“

ჭინ: აა-ზ-კაჭო-ნე „მოკლედ“

გრ: ა-გ-რ-ბა „ნაკლი, ნაკლებობა“

გლ: აა-გ-ლტ-ხ „მრეწველობა“

გმ: ა-გ-მე-გ „საზიზღარი“

ქრ: ა-დექ-დექ-რა „გულის აჩქარება“

კრ: ა-კ-რ-ბა „დაჭერა, დაკავება“

კნ: ა-კ-ნ-ბა-რა „ჩამოკიდება“

ჯრ: ა-ჟაგ-რა „მოხდომა, შემთხვევა“

ქრ: ა-ქ-რ-ბა „კვნესა“

კრ: ა-ლა-კ-რ-ბა „კლაკნა, გრეხა“; ა-რ-კტკ-რა „ხმამაღლა მღერა“

კლ: ა-ლა-კ-ლა-კ-რა „კლაკნა, გრეხა“

გორ: ა-გ-რ-ბა „მინაგანი მშვიდობა“; ა-ცაგ-რა „დაჩლუნგება“

გომ: ა-გ-მერლ-ალ „კენკრა“

გნ: ა-გ-ნტ-ბა „დღესასწაული“

ქრ: ა-ქ-რა „ასაკი, წლოვანება“

ქლ: ა-ქ-ლა „ტოლი“

ქნ: ა-ქ-ნა-გა „სარგო, მისაგებელი“

ყრ: ა-ყ-რ-ბა „დატკეპნა“; ა-ტტყ-რა „ცემა, მიბეგვა“

ყმ: ა-ყ-მტყ „უგემური საჭმელი“

ყრ: ა-ფაყ-ფაყ-რა „ფართხალი“

ყრ: ა-მიტაყრ-რა „გაპრანჭვა“

F₁C

ვწ: ა-ვ-წაა „მორჩი (მცენარის)“

ვგ: ა-ვ-გა-რა „რალაცის გვერდზე ჩატარება“

ვყ: ა-ნა-ვ-ყა-რა „გაძრომა“

ჭბ: ჭ-ბა „ექვსი (ნ. კ.)“

ზბ: ა-ზგზ-ბგზ-რა „წვა“; ა-რფგზ-ბა „ჭაბუკი“ (შდრ. ა-რფგს „ჭაბუკი“)

ზდ: ა-ზ-და-ყა-მ „შეუცვლელი“

ზთ: ა-ზ-თა-გა-ლა-რა „მოსავლის აღება“

ზტ: ა-ზ-ტა-რა „დაჯდომა“

ზძ: ა-ზ-ძგ-შა-რა „წყურვილი“

ზწ: ა-ზ-წა-რა „შეკითხვა“

ზც: ა-ზ-ცგ-შა „ოდნავ ფერმკრთალი“

ზწი: ა-ჩი-ა-ზ-წი-ლ-ხ-რა „რალაცის შეუპოვრად კეთება“

ზჩი: ა-რ-გაზ-ჩაზ-რა „ტორტმანი“

ზჭი: ა-ზ-ჭი-ნ-შაშა-ხა-რა „გაგრილება“

ზგ: ა-ზ-გა „კრებული“

ზკ: ა-კაზ-კაზ „მოელვარე, მოკაშკაშე“

ზგ: ჟეზ-გგ „მინც“

ზქ: ა-ქგზ-ქგზ-რა „გულამოსკვნით ტირილი“

ზკ: აა-ზ-კაჭი-ნგ „მოკლედ“

ზგ: ა-ზ-გა-თა „შენიშვნა“

სბ: ა-თას-ბგრსა „ფარჩა“

სფ: ა-ს-ფალ „თოვლის ფიფქი“

სდ: ა-ქს-და-რა „უსაქმურობა“

სთ: ა-მჭა-ხა-ს-თა „ბილიკი“

სტ: ნას-ტი „შემდეგი“

სძ: ა-წგს-ძახა „უსურვაზი“

სც: ა-ბჟას-ცა „ვეფხისტყაოსანი“; ა-ჟას-ცა „ცხვრის ტყავი“

სკ: ზენ-ძა-ს-კ „საწინააღმდეგო“

სგ: ჟს-გგ „მინც“

სქ: ეს-ქ'ენა-გ „მუდამ“

სკ: ნას-კა „მოშორებით“; ა-კას-კასა-რა „გადასხმა, გადავლება“

სგ: ა-სას-გაშ „სტუმრის შემოსასვლელი ალაყაფის კარები“

სკ: ა-ლას-კაგ „საჩიჩელი“

სყ: უს-ყან „მაშინ“, უბას-ყან „მაშინ, იმჟამად, იმ დროს“

ჟბ: ა-ჟბა „ლეში, მძორი“

ჟფ: ა-გეჟ-ფრე „ვერტმფრენი“

ჟწ: ა-ჟწა „მაშხი, ლორი“

ჟც: ა-კა-ჟცა-რა „დაფურთხება“

ჟწ: ა-ჟწა „ხის შამფური“

ჟქ: ა-ჟქაწა „ვენახი, ზვარი“

ჟყ: ა-ჟყა-ყანთაღედ || ა-ჟყა-ყათაღედ „ძალიან ყვითელი“

ჟწ: ა-გეჟ-ყაფს „დისკი“

ჟყ: ა-ჟყაყა „ქათმის ზურგი“

შდ: ა-ქაშ-და „უბედური“

შთ: ა-შთა „კვალი“

შტ: ა-შტა „საკლავი“; ა-შტა „მოსაკლავი“

შც: ა-მა-შცა-რა „მოშინაურება“

შგ: ი-შგემ-ედტ „მოკლა ის (არაგონ.) (სინანულით ნათქვამი)“

ჟბ: აჟბა „ღრმად მოხუცებული“

ჟფ: აჟფა „სიბერის ვაჟი, ნაბოლარა“

ჟტ: აჟტა „გუშინდელი“

ჟძ: ა-ჟძა „დორბლი“

ჟწ: ა-ჟწა „მერცხალი“

ჟც: ა-ჟცა-ედმა „ქალამანი“

ჟგ: ა-ჟგა 1. „სასმისი; ჭურჭელი, რითაც სვამენ“. 2. „რითაც ხარშავენ“; ა-ჟგარა

„ძროხის ბაკი“

ჟოკო: ა-ხ-გ-ჟო-კო-გ-ჟო „დაფლეთილი“

ჟოყ: ა-ჟო-ყ-გ „ნეხვი, ფუნა“

შოცო: ა-ნ-გ-შო-ცო (ბზიფ.) „მუშა ხარი“

შოჩ: ა-შო-ჩ-შო „ყველი ცხარე სოუსით“

შოქ: ა-ქა-შო-ქა-შო-რა „ლივლივი“

ჟოდ: ა-მ-გ-ჟო-და „უბედური“

ჟოც: ა-ჟო-ც „მაცვლის ბუჩქი“

შოფ: ა-ნა-შო-ფა „ნაჯვარი“

შოთ: ს-გ-შო-თა-ზ „შიგნით რომ ვიყავი“

შოც: ა-ლა-შო-ცა „ბნელი“

შოგ: ა-ჰა-შო-გა-შო „ანცი“

შოგო: ა-გა-შო-გა-თ-გ-რა „მოუსვენრობა“

შოკო: ა-ლო-გ-შო-კა-ლა-ზ „უდაბნო“

შოყ: ა-ყ-ა-შო-ყ-ა-შო-რა „შემხაპუნება, ჭყუმპალაობა“

F1F1

ზოშ: ა-ბ-გ-ზ-შა „ენა, მეტყველება“

სტ: ი-ს-ტ-ო-დტ „ვჭამ“

სოზ: ა-ეს-ზ-უ-ჭო „მუშაკი“

სოშ: ა-ს-შო-გ-ბ „თოვლი ხეებზე“

ჟოშ: ა-ჟო-შა-ყ-ა „ბეჭი“

F1F2

ტოშ: ა-შა-ტ-ჭო-გ-კ „თექვსმეტი (ად. კ.)“

ზოლ: ა-დ-ზ-ლ-გ-რა „კინკლაობა, ჩხუბი“

ზოხ: ა-ზ-ხა-ზ „ოთახის ცენტრი, ოთახის შუაგული“

ზოხ: ა-ზ-ხო-ც-რა „ფიქრი“

ზოპ: ა-ზ-ჰა-რა „რალაცის თქმა (ვინმეზე, რამეზე)“

სოხ: ა-სას-ხო „სტუმრის მიერ დატოვებული კერძის ნაწილი“; ა-წ-ს-ხო „ბუმბული,

დინდლი“

სჰ: ა-მჰა-ს-ჰგ „გამვლელი“

სჰ: ცა-ჰა „განზრახ, განგებ“

ჟხ: ა-ც-ჰ-ჰ-ხა-რა „გაყვითლება“

შხ: ა-შ-ხა „ქუსლი“

შჰ: ა-დუმეშ-ჰა „მხლის სახეობა“

ჟხ: ა-ჟ-ხა „მეწველი ძროხა“

ჟჰ: ა-ცჰა-რა-ჟ-ჰა-ჰგ „მოციქული“

შხ: ა-შ-ხა „ყველის კვერეული“

შლ: ა-შ-ლ-ჰ „ყველიპარია“

შჰ: აა-შ-ჰგ-კ „რვაასი“

შხ: ა-კ-ა-შ-ხა-რა „განადგურება, ამოწყვეტა“

შხ: ა-ხა-შ-ხა-შა-რა „ნატეხებად დამსხვრევა“

შჰ: ა-ჰა-შ-ჰა-რა „მძიმედ სუნთქვა“

F1S

ზრ: ა-ბგზ-ბგზ-რა „წვა“

ზლ: აკ-რგ-ზ-ლ-რჟ „აქტიური, საქმიანი, ენერგიული“

ზმ: ა-ზ-მგ-ცა-რა „უძილობა“

ზნ: ა-ზ-ნა „სავსე“; ა-მა-ცა-ზ-ნა-ცა „არათითი“

სრ: ა-ს-რა „ცემა, დარტყმა“

სლ: ა-ც-გ-ს-ლამპგ-რ || ა-ც-გ-ც-ლამპგ-რ „თხუნელა“

სმ: ა-ჩგ-ს-მათა „ჭურჭელი, ჭურჭლეულობა (სუფრისა)“

სნ: ეს-ნაგ „მუდამ“

ჟრ: ად-ვა-ჟ-რა „გვერდიგვერდ დამარხვა, გვერდიგვერდ დაყრა“

ჟლ: ა-ჟ-ლგ-ხ „ხორციანი კერძი“

შრ: ა-შ-რა „კვლა“

ჟრ: ა-ჟ-რგ-ტ „ურდული, საკეტი, ბერკეტი“

ჟლ: ა-ც-ჩგ-ჟ-ლა-რა „ცხენზე ჯდომა ვინმესთან ერთად“

ჟმ: ა-ჟ-მგ-ჟ „ძველმანი“

შრ: ა-შ-რს „დამწიფება“
ჟრ: ად-ლა-ჟ-რა „ერთად მოხარშვა“
შრ: ა-თჰშ-რა „ლანძღვა, გინება“
შლ: ა-შ-ლა-რა „გაჭადრაკება“
შნ: ი-შ-ნე-ჟა „როგორც მიდის“

F₂C

ღბ: ა-ღღ-ბგჟ „ღრენა“
ღკ: ა-ღღ-კ „ხმელი (თამბაქოზე, სიმინდზე)“
ხბ: ა-ხ-ბჰ-ლაშს || ა-ხ-ბჰ-ლაშს „ტვინი“
ხფ: ხ-ფა „სამი“; ა-ხ-ფა-რა „მეტიჩარა“
ხპ: ა-ხ-პ-შ „მელოტი, თავმოტვლეპილი“
ხდ: ა-ხ-დღრ „გონივრული“
ხთ: ა-ხ-თგრფს || ა-ხ-თარფს „ყაბალახი, ჩაბალახი“
ხტ: ა-ცგხ-ტღ „ნახარი, უპატრონოდ დარჩენილი ქონება“
ხძ: ა-ხ-ძგმ-აა-რა „თრთოლვით, გულის ფანცქალით, მღელვარედ ყოფნა ვიღაცის გამო“
ხც: ა-რ-ცგხ-ცღხ-რა „დაჩქარება“
ხწ: ა-ხ-წღ-სთა „ალაგე (ღობეზე გადასასვლელი ადგილი)“
ხც: ა-ხ-ცღ-შაა „ოდნავ მკრთალი“
ხწ: ა-ბა-ხ-წა „სრულიად მშრალი“; ა-ჟგ-ხ-წღ „ქვაბიდან მოხარშული ხორცის ამოსაღები ორ ან სამკავიანი რკინის შამფური“
ხჯ: ა-ხ-ჯაჯა „დაკრეჭილი“
ხჭ: ა-ხ-ჭა „ისრის წვერი“; ა-ლა-ხ-ჭგ-ხა „მკვირცხლი“
ხგ: ა-დგგ-ხ-გა „ქამრის დასამზადებელი ხელსაწყო“
ხვ: ა-ხ-კარა „შემოდობილი ადგილი, რომელც ეზოს აკრავს“; ა-ხ-კგ-დ-ყა „მსუბუქი ყოფაქცევის ქალი“
ხკ: ა-ხ-კა-რა „შეწყვეტა“
ხყ: ა-ხ-ყა „შალითა, გარეკანი, ყდა“

ლძ: ა-ლ-ძ „ჩირქოვანი სითხე“
 ლც: ა-ცალ-ცალ „ბრწყინვალე“
 ლწ: ა-ბალ-წეს „მამალი თიკანი (3 თვემდე)“
 ლჭ: ა-ჭელ-ჭელ-რა „კრაჭუნი“
 სფ: ა-წ-ფა-რას „რაიმე ჩანაფიქრისთვის ხელის შეშლა, წინააღმდეგობის გაწევა“
 სტ: ა-წ-ტატა-რა „დასვრა“
 სძ: ა-წ-ძა-რა „დაწევა, მისწრება“
 სც: ა-შამასწ-ცა „სომხები“
 სწ: ა-წ-წი-რა „წატირება“
 სჭ: ა-წ-ჭა-ბზ „ოქროპირი“
 სყ: შთა-წ-ყა (საუბ.) „უკან“
 ლტ: ტელ-ტელ „გოჭების მოსახმობი შორისდებული“
 ლჭ: ა-ლო-ჭე „ფიცრული“
 ლფ: ა-ლო-ფაშ „ხის ჭიშკარი“
 ხბ: ხ-ბა „ხუთი (ნ. კ.)“
 ხთ: ა-ხ-თა || ა-ხ-თას „წილი, ხვედრი“; ა-ხ-თა „ნაწილი“
 ხტ: ა-წეხ-ტა „დასასრული“
 ხწ: ა-ხ-წერხ „აპურის“; ა-წეხ-წად „საძუე, ბალდუმი“
 ხც: ა-ფმე-ხ-ცა „მაყურებლები“
 ხჩ: ა-რ-ჩეხ-ჩეხ-რა „ლიტინი“
 ხჭ: ა-მახ-ჭა „მკლავი“
 ჰკ: აჰ-კაჟ 1. „მთავრის, თავადის ან აზნაურის ცოლი“. 2. „ქალბატონი“
 მბ: მ-ბა „ორი (ნ. კ.)“
 მდ: ა-ჟამ-დუ „დიდკაცი“
 მტ: ა-მ-ტე „წერითი სამუშაო“
 მც: ა-მ-ცა-რას „მარანი“
 მც: ა-ბამ-ცა „ძვლისაზრდელა“
 მჭ: ა-მ-ჭე „ორლესული ხმალი“

ჭგ: ა-ჭ-გა-რს „რაიმეს გვერდით ჩაყვანა“

ჭკო: ა-ჭ-კაფ „ორწერტილი“

ჭყ: ა-ჭ-ყა-რს „გვერდით ჩაქროლება“

ჭთ: ა-ტჭ-თა „გრძელი ხევი“

ჭწო: ა-ხაჭ-წაჭ „ნივნივი, ჩალანგარი“

ჭგე: ა-ხაჭ-გაღ „ლოდი“

F2F1

ღში: გაღ-შიაქ „განზრახ“

ხს: ა-ხ-საღა 1. „თარგი“. 2. „რუკა“

ხჟო: ა-ხ-ჟა-რს „მოწყვეტა“

ხში: ა-ღ-ხ-შია-რა „დაყრა, დაფანტვა“

ხში: ა-ხ-შია-რს „შობა“

ღშ: ა-ზ-ღ-ღ-შა-რა „სურვება, სურვილი“

წჟო: ა-წ-ჟა-რს „მოწყვეტა“

ხში: ა-ხ-შია-რა „შეფასება“

ხჟო: ა-ხ-ჟა-რს „წელის მოწყვეტა“

ხში: ა-შია-ხ-შია-რა „(საზომი) ერთი წვივის ოდენა, ერთი კანჭის ოდენა“

ჭჟ: ა-ჭაჭ-ჭ-ჭა-ჭგ || ა-ჭაჭ-ფს-ჭ-ჭა „კაციჭამია“

ჭში: ა-ჩ-ღ-ჭ-შია-რა „ორად გაყოფა“

ჭში: ა-ტჭ-შია „გოგირდი“

F2F2

ღჭ: ა-ცღ-ჭა-რა „კვერნაზე ნადირობა“

ხხ: ა-თახ-ხა-რს „მონდომება“

ხღ: ხ-ღ-ა-შია „შეწყალება“

ხხ: ა-ჭახ-ხა „ვახშამი“

ხჭ: ა-ხ-ჭა 1. „სახურავი“. 2. „ზედა დოლაბი“; ა-ფსახ-ჭგ „მოღალატე, მუხთალი“

ხჭ: ა-ხ-ჭა „სავარცხელი“

ღხ: ა-ღ-ღ-ხა-რა „გაუმჯობესება“; ა-დაღ-ხა-რა „ზაყაყად ქცევა“

ლჱ: ა-ლ-ჱი „ჭირვეული“
წწ: ა-წაწ-წე „იქ (შორს)“
წხ: დ-ა-წ-ხო-დტ „აღიარებს“
წჱ: ა-წ-ჱა-რს „ჩამოწვეტა“
ხჱ: ა-ხო-ჱა-ხო-თ-რა „ვაჭრობა“
ხჱ: ა-რ-ხო-ჱა „თხუთმეტი (ად. კ.)“
ხჱ: ა-რს-ხო-ჱა-რ-თა „სამოვარი“
ჱჱ: კნა-ჱ-ჱა-ჱ „ჩამოვკიდებთ“
ჱხ: ა-ბაჱ-ხ-ტ-რა „უნარი, ნიჭი, ტალანტი“
ჱჱ: ა-ჱ-ჱა „მორბენალი“

F2S

ღრ: ა-ბღლ-რს „ფხანა, ვარცხნა“
ღწ: ა-ღ-წე-დგ-ს „ზამთარში დაბადებული თიკანი“
ხრ: ა-მახ-რეს „ხურტკმელი“; ა-ხ-რა-ძ-გა „საწური (რძისა)“; ა-ტეხ-რა „გადახვნა“
ხლ: ად-თ-ნგ-ფსახ-ლა-რა „გაცვლა“
ხმ: ა-ხ-მე-ჱჱარ „რძის ქაფი“
ხნ: ა-ხ-ნა-კ-რს „გალესვა“
ლრ: ა-გა-ლ-რა „გამბედაობა“
ლმ: ა-ბალ-მაყა „ასაკიანი თხა“
ლწ: ად-ლ-წე „უკეთესი“
წრ: ა-წ-რა „ატკივება“
წმ: ა-წ-მე-წ „ცივი საჭმელი“
წწ: ს-ა-წ-წე-ჱა „სადაც მივდივარ“
ხო: ა-ხო-რს „დაჭრა“
ჱრ: ა-ჱ-რს „წერა“; ა-ბჱა-ნე-ჱ-რა „ექო“; ა-ზეჱ-რა „სროლა (მონადირეთა ენაზე)“
ჱლ: ა-ხ-ბაჱ-ლაშის || ა-ხ-ბეჱ-ლაშის „ტვინი“
ჱრ: ა-ჱ-რს „ძოვა“

SC

რბ: ა-რ-ბა-რს „ჩვენება“

რფ: ა-გარ-ფ „კარ-მიდამო“
რპ: ა-პარ-პარ „თუთიყუში“; ა-ცხა-რ-პ „თხელი თაფლი“
რდ: ა-რ-დჟ-რა „გადიდება“
რთ: პარ-რ-თ „ჩვენ“; აბარ-რ-თ „ესენი, ეგენი“; ა-წა-რ-თქმა „ერთად“
რტ: დ-პარ-რ-ტუ „ღია“
რთ: ად-ლა-რ-თა-რა „შედნობა“
რტ: ა-გერ-ტ „ეპილეფსია“
რძ: ა-რ-ძახ-რა „შეკერვინება“
რც: ა-ბგა-რ-ცგლ „კვერნა“; ა-ბჟა-რ-ცა „ბოსტნის წალიკა“
რწ: ა-ბარ-წა „აივანი“; ა-წერ-წერ „კალია“
რძ: ა-რ-ძა-რა „რწყევინება“
რც: ა-ძ-ნგ-რ-ც „წყალგაღმა“
რწ: ა-ნგ-რ-წა-რა „განადგურება, ამოწყვეტა“
რჯ: ა-რ-ჯაბა-რა „გლოვის დაძალება“
რჩ: ა-ხდა-რ-ჩგ „ყბაყურა“; ა-რ-ჩგხჩგხ-რა „ლიტინის შეგრძნება“
რჭ: ა-ჭერ-ჭერ „ჭიკჭიკი“
რჯ: ა-ჯარ-ჯარ „გაშლილი, ტოტებგაშლილი“
რჩ: ა-თა-რ-ჩგ-ლა „ჩაჭყყილი“
რჭ: ა-რ-ჭგ-ხა-რა „გაღვიძება“
რგ: ა-დგ-რ-გა „ნაჩნევი, გამოსაცნობი ნიშანი“
რვ: ა-ბა-რ-კვ „ჩანასახი“; ა-ბლა-რ-კვ-გა „ყაყაჩო“
რგ: ა-ხგ-რ-გაგა „ღვლერქისაგან ან ეკალიქისაგან გაკეთებული რგოლი, რომელშიც დგამენ თუჯის ქვაბს ღომის ზელის დროს“
რქ: ა-ხგ-რ-ქა-რა „თავის მართლება“
რკ: ა-კარ-კალ „შავი კოდალა“; ა-კერ-კერ-რა „ჭიხვინი, ხვიხვინი“; ა-რ-კაკა-რა „გამაგრება“
რგ: ა-შა-რ-გაც „წვივი, კანჭი“; ა-შარ-გუდა || ა-შარ-გუნდა „მშიშარა, მხდალი“; ა-რ-გაგა-რა „შემოჭერა, გაჭიანურება, მოშუშება“
რქ: ა-ქარ-ქამ-რა „ათრთოლება, შერყევა“

რგ: ა-რ-კონ „ზღვის თაგვი (თევზი)“; ა-რ-კადა-რა „დაუძლურება, მოშვება“

რყ: ა-რ-ყაფმ-რა „გაწითლება“

რყ: ა-რ-ყ-ა-ფს-რა „გაბრტყელება“

რყ: ა-ღ-ყ-ყორ-ყორ „ტოროლა“; ა-ყორ-ყორ „ცხენის დაავადება“

ლბ: ა-ხ-ღ-ღ-ღ-ხა „საღამო“

ლფ: ა-ხ-ღ-ღ-ღ-ღ „ფაფახი, ბოხობი“; ა-ფჰა-ღ-ღ „შვილიშვილი (ვაჟი ქალიშვილის მხრიდან)“; ა-ხ-ღ-ღ-ღ „საღამო“

ლბ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „ხმაური“

ლდ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „ანდამატი, მაგნიტი“

ლტ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „ახალი მურყნარი“

ლთ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „პირთამდე სავსე (კაკალზე)“

ლმ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „წახუბება ვინმესთან“

ლც: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „გაგდება“

ლჩ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „გასივება“

ლჭ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „თხმელის ბარდი“

ლგ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „დამთავრება“

ლკ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „გამოყოფა“

ლგ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „კონწიალი, ჩამოკიდებული საგნის იქით-აქეთ მოძრაობა“

ლგ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „კუზინი“

ლკ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „ბიბინი, ბზინვა“

ლყ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „მკვირცხლი“

მბ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „უშრეტი“; ა-ღ-ღ-ღ-ღ „ბრმა“; ა-ღ-ღ-ღ-ღ „დამპალი ადგილი“

მფ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „სავალდებულოდ; აუცილებლად, უთუოდ“

მდ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „უმეცარი“

მთ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „ჩუმიად, მდუმარედ, უსიტყვოდ“

მკ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „უკარება“

მტ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „რბილი, ფაფუკი“

მმ: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „გადავსებული“

მც: ა-ღ-ღ-ღ-ღ „არ წახვიდე!“

მც: ა-მ-ცა-და-რა „უძილობა“
 მწ: ად-მ-წა-ჭე „მტაცებელი, მძარცველი“
 მჯ: ა-ტგ-მ-ჯა-რა „უცხო ადგილი, უცხო მხარე“
 მჭ: ა-ჭამ-ჭამ-რა „წკლაპუნნი“
 მჩ: ა-მ-ჩე „უვარგისი“
 მჭ: ად-მ-ჭაფა „დატოტვილი ხე“
 მგ: ა-ნანა-მ-გა „ხელმოკლე, ღარიბი“
 მქ: ა-ქემ-ქემ „გაუმადლარი“
 მკ: ა-კამ-კამ „ბოლოკარკაზი“
 მგ: ა-გამ-გამ-რა „გასუქება, გასქელება“
 მქ: ი-მ-ქ-იტ „არ დაუკვნესია“
 მგ: ედ-მ-გამ-მო „გადავსებული“
 მყ: ა-ნაცა-ა-რ-ყემ-ყემ-რა „თითის ქნევით დამუქრება“
 მყ: ა-მ-ყა-რა „მოწყდომა, მოგლეჯა“
 ნფ: ა-ნ-ფა-რა „გამოვარდნა“
 ნდ: ან-დჟ „დიდედა, ბებია“
 ნთ: აბან-თ „ისინი, იგინი“
 ნთ: ად-ნ-თე-ლა-რა „ბევრის გაზრდა (ბალახზე, ფოთლებზე)“
 ნტ: ა-გო-თა-ნ-ტი „საშუალო“
 ნმ: ა-ფხენ-ძარახ || ა-ფხენ-ძახ „ფაშვი“
 ნც: ა-რ-ქენ-ცეც-რა „განებივრება“
 ნწ: ა-გარა-ნ-წა „ჩვილი, თოთო ბავშვი“
 ნც: ადნ-ცეშე || ადნ-წეშე (ბზიფ.) „ხვლიკი“; ა-ჭე-ნ-ცა-ლა „ანაოში“
 ნწ: ა-ნ-წა-რა „გამოლევა“
 ნჯ: ზესენ-ჯარა „ყველგან“
 ნჭ: ა-გენ-ჭეს „ბურვაკი“
 ნგ: ა-შთე-ნ-გლა „თანდებული“
 ნკ: ა-ნ-კე-ლა-რა „შეჩერება“

ნგ: ა-ფსენ-გერ „გრდემლი“

ნგ: ა-ჟჰან-გა-შ „ცისკარი“

ნყ: ა-ნ-ყ-ა-რს „შეჯახება“

SF₁

რგ: ა-ხ-გრ-ვგრ „აბურძგნული (თმაზე)“

რზ: ა-რ-ზა-რა „გახმიანება, გახმაურება, გათქმა“

რს: არ-სენ-ტრ „აქედან“

რშ: ა-შარ-შლ „ლოლუა“

რჟ: ა-ჩაჰ-რ-ჟ „მოხარული კვერცხი“

რშ: ა-ქგ-რ-შ 1. „გადასაფარებელი, სუფრა“. 2. „საკერებელი, სადგმელი, ბეზვი“

რში: ა-რ-შიგ „მდულარე“

ლს: ა-გალ-ს „მწუხარება, სევდა“

ლჟ: ა-კგ-ლ-ჟა-რა „გახვრეტა“

ლში: ა-კგ-ლ-შა-რა „ვიწრო ადგილიდან ამოვარდნა“

ლჟ: ა-კგ-ლ-ჟ-ა-რა „გამოთხრა“

ლში: ა-ლ-შია-რა „შეძლება“

მტ: ა-ქამ-ჭაჭგლ || ა-ქამ-ჭაჭგრ „ხუჭუჭა“

მზ: მამ-ზარ „წინააღმდეგ შემთხვევაში, თორემ“

მჟ: ჰ-ა-მ-ჟ-ო „ჩვენი მოტყუების გარეშე“

მშ: ფსგ-მ-შა „მოუსვენარი, დაუდეგარი“; ა-ფხა-მ-შა „უსირცხვილო“

მჟ: ა-მ-ჟა-რა „წართმევა“

მში: ა-გოგ-მ-შა „უშიშარი“

მში: ა-შამ-შიამ „ნათელი (თვალეზე, გამოხედვაზე)“

ნშ: ან-შა „ბიძა (დედით)“

SF₂

რლ: ა-ლარ-ლან „მაღალი, მოუქნელი“; ა-ღერ-ღგრ „ჭირვეული“

რზ: ა-ზგარ-ზგ „ქრცვინი“; ა-ჩეფგ-რ-ზა „სამკერდული, სამკერდე“

რლ: ა-ლარ-ლარ „ხის ჩაქუჩი, ჩხარუნა“

რხ: ა-ხ'რ-ხ'არ „ეჟვანი, ჟღარუნა“

რლო: ა-ლოა-რ-ლოლ „გიდელის ჩამოსაკიდებელი ხის კაუჭი“; ა-თა-რ-ლოგ || ა-თე-რ-ლოგ
„ხის დიდი აქანდაზი“

რხ: ა-რ-ხეჭ-რა „დაპატარავება“

რჭ: ა-შე-რ-ჭა „დაგრეხილი და გადაზელილი ყველი“

რჭ: ა-ტგ-ჭეგრ-ჭეგრ || ა-ტგ-ჭარ-ჭარ „ჭოტი“

რჭ: ა-რ-ჭგ „დახვეული“

ლხ: ა-ნაპ-კგლ-ხ „მრგვალი ფორმის ნამცხვარი თაფლით, დუმის ქონით შემწვარი“

ლჭ: ა-კგლ-ჭა-რა „ხვრელი“

ლჭ: ა-ღელ-ჭა „ხშირი შავი კვამლი“

ლჭ: ა-კგლ-ჭა-რა „ნაპრალი, პატარა ხვრელი, ღიობი“

მხ: ა-ნგ-მ-ხა „უსაქმური“

მხ: ა-ცე-მ-ხ'ტ „გამხდარი, მახინჯი“

მლო: ა-ხამ-ლოგ „სახელურიანი მრგვალი დაფა, რომელზეც იდება სარიტუალო
ღვეზელი“

მხ: ა-ხგ-მ-ხა „უმწეო“

მჭ: უ-მ-ჭენ „არ დაწერო!“

მჭ: ა-დრემ-ჭა „ბრახუნით“

ნხ: ა-ჭაა-ნ-ხგ-წ 1. „საზღვარგარეთი“. 2. „საზღვარგარეთ“

ნხ: ან-ხა „დედამთილი“

ნჭ: ა-ნგ-ნ-ჭა-ლა-რა „ჩაბლაუჭება, ჩამოკიდება, ჩაჭიდება“

ნჭ: ა-მმე-ჭგ-ნ-ჭაჟა (ძვ.) „ორმოცი (დღე)“

ნჭ: ა-მმეგ-ნ-ჭა „ზღვის ღორი“

SS

რრ: ა-ბარ-რა 1. „მშრალი ადგილი, მიწის მშრალი ნაკვეთი“. 2. „ხმელეთი“; ა-ლოგ-რა
„ღრუტუნო“

რლო: ა-ბგა-რ-ლოგმჭა „ძირმწარა“; ა-ბგ-რა-ლა-შე „მარგალიტი“

რმ: ა-რ-მჭ-რა „შემცირება, დაპატარავება“

რნ: ა-რა-შთა-რ-ნახეს „ამიერიდან“; ა-რ-ნა-რა „დახრა“

ლრ: ა-ბგლ-რს „წვა“

მრ: ა-ტამ-ტამ-რა „სირბილე, სიფაფუკე, სიმწიფე“

ნრ: ა-ძენ-რა „ზამთარი“

ნლ: ჩიგ-ნ-ლა „დღისით“

სამწევრა

CCC

CCC

ფრგ: ა-მში-აფ-ჩ-გ-რა (რელიგ.) „დიდმარხვა“

ფჩჩ: ა-ფ-ჩჩ-რა „გატეხა, დამსხვრევა“

თჭჭ: ა-თ-ჭჭ-აა-რა „კაშკაში, კიაფი“

ცთყ: ა-ც-თ-ყ-ა „ბათქი“

ცოკო: ა-ხგ-ც-ო-კო-გ-რა „საქორრე, კორტოხი, ქორორი, კინკრიხო“

ჯგგ: ა-ხგჯ-გგ-რა „დაფის მორგვი“

ჩფფ: ა-ჩ-ფ-ფ-ა-რა „საკუთარი თავისთვის ზიანის მიყენება“

ჩჩბ: ა-ჩ-ბ-ბ-ლა || ა-ჩიგ-ბ-ბ-ლა || ა-ჩიგ-ბ-ბ-ლა „უბელო, შეუკაზმავი ცხენი“

ქცც: ა-ქ-ც-ც-მ-ა-რა „მთლიანად დაწვა, დაბუგვა“

CCF₁

ბფს: ა-ბ-ფს-ა „მამინაცვალი“

დფს: ა-დ-ფს-გ-ლა-რა „რადაცის ან ვილაცის გვერდზე გარდაცვალება“

დფში: ა-დ-ფში-გ-ლა-რა „ვერტიკალურად მდგომი საგნისკენ გახედვა“

თბყ: ა-ბ-ყ-ბ-ბ-რა „შეძახილი“

თფს: ა-მა-თ-ფს-გ-ლა „გველთევზა“

ძბყ: ა-ძ-ბ-ყ-ბ-ბ-რა „სრუტე“

ცფს: ა-ც-ფ-ს-რა „ერთად სიკვდილი, კვდომა“

ცწში: ა-ლ-ა-ც-წ-ში-ა „უშობელი“

ცბყ: ა-ც-ბ-ყ-ბ-ბ-რა „შემთხვევით ვინმესთვის რაიმეს გაფუჭება“

ცკში: ა-ც-კ-ში-ა „მარქენალი ხარი“

გბყ: ა-გ-ბ-ყ-ბ-ბ-რა „შუათითი“

გთშ: ა-გ-თშა-გა „საბრალო“

ქფშ: ედ-ქ-ფშეხაა „ჩუმაღ, უსიტყვოდ“

ქფშ: ა-ქ-ფშეგ-გა 1. „ნიშანი (თოფისა)“. 2. „თარაზო“

CCF₂

ფჩხ: ა-ფჩხ-ხა „ნატეხი, ნამსხვრევი“

ძკჰ: ა-ფსტძ-კ-ჰგ „მეთევზე“

ცფწ: ა-ცფწ 1. „ნაპერწკალი“. 2. „შუქი, სხივი“ (შდრ. ა-ცფწ 1. „შხეფი“. 2. „ნაპერწკალი“)

წზლ: ა-თეწ-ზლგ „ღვია“

წქჰ: ა-წქჰა „გასროლის, ქუხილის ხმა; ცემინების ხმა“

კვხ: ა-თსკ-ვხგ-ქ-რა „პასუხისმგებლობა“

გბლ: ა-გ-ბლან „საყვედური“

გცხ: ა-გ-ცხე „ახლო ნათესავი“

GCS

ბბრ: ა-თა-ბბ-რს „ბღავილი, ღმუილი“

ბთრ: ააბ-თრს „მწემსების სადგომი გაზაფხულსა და შემოდგომაზე“ || ააფ-თრს „id“

ბტრ: აბ-ტ-რს „ნერბვა, დაგრილება (წვრილი რქოსანი საქონლის)“

ბკრ: ა-ბტ-კ-რა „დამტვერვა“

ფფრ: ა-ხგ-ფფ-რს „აქერცვლა“

ფტრ: ა-ფ-ტ-რს „ნერბვა, დაგრილება (ღორზე)“

ფჩრ: ა-ფჩრ-რს „გატეხა“

ფჭრ: ა-თა-ფჭ-რს „დამტვერვა, ჩამტვერვა, ჩანგრევა“

ფკრ: ა-ფ-კ-რს „შეფერხება, დაბრკოლება“

პპრ: ა-ღრ-პპ-რს „ნაწლავის გამოცვენა (მუცლის ღრუდან)“

პკრ: აა-პ-კ-რა „გაცოფება“

ღფრ: ა-ღ-ფრ-აა-რა „გაფრენა“

ღდრ: ა-ხგ-ღდ-რა „გაელვება, ნაპერწკლების გადმოყრა“

ღწრ: აა-ღ-წ-რა „გვერდზე გადგომა“

ტკრ: ა-ფსტ-ლ-მგტ-კ-რა „ძლიერი წყურვილი“

ტყლ: ა-მატ-ყლშ „ბლანტი ტალახი“

ძბრ: ად-ძბ-რა „ერთმანეთთან დავა“

ძთრ: ა-ძ-თ-რს „დნობა“

ძკრ: ა-ფსტ-კ-რა „თევზჭერა“

ცკლ: ად-ც-კ-ლა-ს-რა „ბზკენა“

წფრ: ა-წ-ფრ-აა-რა „ნელ-ნელა აფრენა“

წწრ: აა-წწ-რა „ამოსვლა“

ცოტრ: ა-ცო-ტ-რს „ძროხის დაგრილება“

ცყრ: ა-ლა-ცო-ყ-რა „თვალის დახამხამება“

ჭჭრ: ა-ჭჭ-რა „ძაფის დახვევა“

ჩიფნ: ა-ჩი-ფ-ნტ-ჰა „საყვედური“

ჩითრ: ა-ჩი-თ-რს „საჯინიბო“

ჩიკნ: ა-ჩი-კ-ნა-ჰა-რა „თავის ჩამოხრჩობა“

ჭითრ: ა-ჭი-თ-რს || ა-ჭი-გ-თ-რს „დაძახება“

გარ: ად-გგ-შეგ-კ-რა „ნადირთა ჭერა“

კჭრ: ად-მა-კჭ-რა „დანაოჭება“

გთლ: ა-გ-თ-ლტ-ხ „ზარის ენა“

გჩრ: ა-გ-ჩი-რა „დაბეჩავება“

ქბლ: ა-ქ-ბლ-აა-რა „ამოწვა, ამოზუგვა“

ქწრ: ა-ქ-წ-რა „სხვაგან გადასვლა, აყრა“

ქჩრ: ა-ქ-ჩ-რა „ბოლქვ-ბოლქვად ასვლა (კვამლისა)“

ქკრ: ა-გა-ქ-კ-რა „გულმოდგინება, სიბეჯითე“

ქკნ: ა-ქ-კნა-ჰა-რა „ჩამოკიდება“

ქყრ: ად-ქ-ყ-რს „ჩამოვარდნა“

კაკრ: ა-კაკ-რს „წეწვა, პენტვა“

ყყრ: ა-თა-ყყ-რს „ჩახლეჩა (ხმისა)“

ყცრ: ად-ლა-ყ-ც-რა „გაჭყლეტა, გასრესა (ხილის)“

CF₁C

- ბზდ: ა-ბზ-დუ „ტრაზახა, მკვეხარა“
- ბზჟ: ა-ბზ-ჟგდა „ნაქი, საკლიტე, სასის ფარდა“
- ბზვ: ა-ბზ-კათაჰა || ა-ბზვ-კათაჰა „ობობა“
- ბჟთ: ა-ბჟ-თა-ყყ „ჩახლეჩილი ხმა“
- ბჟც: ა-ბჟ-ცა-რს „ხმის დროებით დაკარგვა“
- ბჟკ: ა-ბჟ-კაწს „ჩოფურა“
- ბჟყ: ა-ბჟ-ყა-სთა „ნაპრალი“
- ბშთ: ა-ბ-შთ-რა „მამის ნათესაობა“
- ბშტ: ა-ბ-შტა „საკლავი (დაკოდინი ბოტი)“
- ფსთ: ა-ფს-თს „ხეობა“
- ფსტ: ა-ფს-ტა „ცხოველი“
- ფსც: ა-ფს-ცა-ჰა „სიკვდილის ღვთაება“
- ფსწ: ა-ჟა-ფს-წა „ერთი მუჟა“
- ფსჟ: ა-ფს-ჟა-გა „მხსნელი“
- ფსგ: ა-ფს-გა-შა-რა „მწუხარება“
- ფშბ: ფშ-ბა „ოთხი (ნ. კ.)“
- ფშგ: ა-ჟა-გა-ფშ-გა-ჟა „ნოვატორი“
- ფშთ: ა-ფშ-თა || ა-ფშ-ტა „ფერი“
- ფშძ: ა-ფშ-ძა „ლამაზი“
- ფშკ: დგ-მ-ნა-ფშ-კა „წინდაუხედავად“
- ფშყ: ზ-ეა-ფშ-ყა-მ-ლს-ც „უჩვეულო“
- პსც: ა-ჟა-პ-ს-ცა „პეშვი, მუჟა, ბლუჯი“
- ცშტ: ა-ც-შ-ტა „შესაწირი ხარი“
- გშფ: ა-გ-შ-ფა „მკერდი, გულმკერდი“
- ყშთ: ა-ყ-შ-თა „ნარგიზი“

CF₁F₁

- ფსშ: ა-გგ-ფს-შა „წყნარი“

ფსშ: ა-ფს-შა 1. „აფხაზური ენა“. 2. „მისალმება“

ღზზ: ა-გო-ღ-ზზა-ლა-რა „მივარდნა“

ღშშ: ა-ღ-შშა-რა „დაფანტვა“

წშშ: ა-ხე-წ-შშა-რა „მოხვეტა“

გშშ: ა-გ-შშ-რა „ზღვის ან მდინარის ზედაპირი“

ქშშ: ედ-ქ-შშ 1. „წყნარი, მშვიდი“. 2. „პირქუდად“

ქშშა: ა-ქ-შშა-რა „სუნის ასვლა“

ქშშა: ა-გო-ქ-შშა „თირკმლის ცხიმი“

CF₁F₂

ბზზ: ა-ბზ-ზაა „ნაზი, რბილი (ადამიანი)“

ბზზა: ა-ბზ-ზაა „გონებამახვილი ადამიანი“

ბზზა: ა-ბზ-ზაა-ცა 1. „ჭორიკნები“. 2. „ხუმარები“

ბუბ: ა-ხა-ბუ-ბა-რა „გაქეციანება“

ბუბ: ა-შე-ბუ-ბა „სადილი“

ბუბა: ა-ი-ბუ-ბა „ჩვიდმეტი (ად. კ.)“

ფსზ: ა-ფს-ზა-რა „სულის ამოხდა“

ფსზა: ა-ფს-ზა-რა „ქელები“

ფსზა: ა-ფს-ზა „აფხაზეთის მთავარი“

ფსზა: ა-ფს-ზა-რა „ახალი ნაძვარი“

ფშშა: ა-ი-ფშ-შა „თოთხმეტი (ად. კ.)“; ფშ-შა „ოთხი (ად. კ.)“

ფშშა: ა-ლა-ფშ-შა-რა-ფა-გა „ჰიპნოზი“

ფშშა: ა-ფშ-შა-ლა-რა „ნაქერი“

ფშშა: ა-ფშ-შა „მკითხავი, მარჩიელი“; ა-ნა-ფშ-შა „მაყურებელი“

ცშშა: ა-ც-შ-შა „კავი“

CF₁S

ბზზ: ა-ბ-ზზა „ნახევარი წლის მამალი თხა“

ბუბ: ა-ბუ-ბა-რა გეოგრ. „ყელი“

ფსრ: აბაა-ფს-რა 1. „ღვარძლი, ბოდმა“. 2. „უბედურება“; ა-ფს-რა „კვდომა“

ფსლ: ა-ფს-ლა „წავი“

ფსმ: ა-ფს-მსჟ-რა „გულის შეღონება“

ფსნ: ა-ფს-ნგ „აფხაზეთი“

ფშრ: ა-ფშ-რა მედ. „წითელი ქარი“; ა-რ-ყაფშ-რა „გაწითლება“

ფშრ: ა-ფშ-რს „ხედვა, ცქერა“

ფშლ: ა-ფშ-ლაჰყნ „სიმინდის ტარო“

ფჩრ: ა-ფჩ-რს „ტყდომა“

დჟლ: ა-გოგ-დ-ჟ-ლა-რა „გულმკერდში სროლა, მორტყმა“

წსრ: ა-წ-ს-რა „გავლა (რამის ქვეშ)“

წშრ: ა-წ-შ-რა „მორევა; ნიჩბის მოსმა“

ცსლ: ა-ც-სლზ „ჭივჭავი“

ჩშრ: ა-ჩ-შ-რს „თვითმკვლელობა“

ჭშრ: ა-ჭ-შ-რს „სახეზე წასმა“

ქსრ: ა-ქ-ს-რა „გადასვლა“

ქჟრ: ა-ქ-ჟ-რა „ძირს დაცემა“

CF₂C

ბნძ: ა-ბ-ნძ „მამის სახელი“

ბნთ: ა-ბ-ნთს „კლდე“

ფხძ: ა-ფ-ხძ „ოფლი“

პზგ: ა-პ-ზ-გ-რა „ხელმძღვანელობა“

გზტ: ა-გ-ზ-ტგ „სანუკვარი ოცნება; გულის წადილი“

გპფ: ა-გ-პ-ფგ „ქალის მკერდი“

CF₂F₂

დხხ: ა-დ-ხ-ხგ-ლა-რა „მირბენა“

დლო: ა-დ-ლოა-ლა-რა „ჩახუტება“

დჰპ: ა-გოგ-დ-ჰპა-ლა-რა „მოხვევა“

წჰპ: ა-წ-ჰპა-რა „გამოხვევა“

ქლლ: ა-ქ-ლ-ლა-რა „მოფხევა“

ქჰპ: ა-ქ-ჰპა-რა „ვინმესთვის შეყვირება“

CF₂S

ფხრ: ა-რგ-ფხ-რა „ასხმა“

ფხნ: ა-ფ-ხ-ნგ-ჰ-ლა-რა „ვინმესთან სირბილში შეჯიბრება“

ფხრ: ა-კგფხ-რა „ბეჭდვა“

დღრ: ა-დ-ღ-რგ-ლა-რა „დაჟინებით რაიმეს მიღწევა“

დხრ: ა-დ-ხ-რა „გამოწევა (რაღაცის)“

წხრ: ა-ჭგწ-რა „პირიდან გამოღება“

ქხრ: ა-ქ-ხ-რა „ზემოდან მოხსნა, ჩამოხსნა“

CSC

ცძწ: ა-ც-ძწ „კრაზანა“

ქრყ: ა-ქ-რ-ყა „სახურავის კოჭი“

CSF₂

ცრგ: ა-ჭგც-რ-გგლა-რა „ახალმშენებლობა“

ცმჰ: ა-ჭგც-მჰა „ახალი გზა“

ცნხ: ა-ჭგც-ნ-ხა-ჰგ „ახალმოსახლე“

F₁CC

ზფწ: ა-ზ-ფწა „ნორმა; განაკვეთი“

ზშთ: აბაზ-შთგ-ხ-რა „აფხაზური ეროვნული თამაში – მხედარი მიწიდან ხტუნვით იღებს 20 კაპიკიან მონეტას“

სფყ: ა-ჟს-ფყა „დადგენილება“

სწყ: უბგს-წყა „სწორედ ისე“

ჟყყ: ა-ჰგდჟ-ყყარა „ძალიან ყვითელი“

ჟქწ: ა-თაჟ-ქწა „ფული ან სხვა რაიმე, რასაც აძლევდნენ კაცს დახმარების მიზნით“

შთთ: ა-შთ-თი-რა „ყვავილების გაყიდვა“

შთჰ: ა-შთ-ჰაჰა-რა „თაიგული, კონა (ყვავილებისა)“

შყთ: ა-შყ-თა-ზ „თილისმა“

შფყ: ა-გგ-შფ-ყაყა „ფართო მკერდი“

F₁CF₁

ზბჟ: ა-ღგზ-ბჟე „კვნესა“

სბჟ: ა-გ-ედ-ს-ბჟ „გულისცემა“

სფშ: ა-ჟს-ფშა „წმინდა საქმე“

F₁CF₂

სთხ: ნას-თ-ხ „მოშორებით“

სთღ: ა-კას-თღ „მუგუზალი“

ჟფჰ: ა-ფ-ფჰა „სიბერის ქალიშვილი, ნაბოლარა“

F₁CS

ვწრ: ა-ნ-ვ-წ-რა „რადაციდან გამოსვლა“

ზთრ: ა-ზ-თ-რა „ნაღვლის ბუმბტი“

ზკრ: ა-ჩ-ა-ზ-კ-რა „თავის გაწირვა“

სთრ: ა-ჩ-ს-თ-რა „ჭურჭლის კარადა, ჭურჭლის თარო“

სჩნ: ეს-ჩ-ნ-გ „ყოველდღე“

ჟკრ: ა-ჟ-კ-რა „გასუქება“

შთრ: ა-შ-თ-რა „შთამომავლობა“

ჟთრ: ა-ჟ-თ-რა „ბოსელი“

შთრ: ა-შ-თ-რ-გ-ფ-ხ „შრომანა“

შტრ: ა-ც-ც-შ-ტ-რა „დაფერფვლა“

შთრ: ა-შ-თ-რა „ფეტვის ბეღელი“

შტრ: ა-შ-ტ-რა „ამძუვნება“

F₁F₁C

ჟშთ: ა-ჟ-შ-თ-რ-ნ-ხ-გ „ამიერიდან“

F₁F₁F₂

ჟზჰ: ა-ჟ-ზ-ჰ-ა „ჯილეხი, ხუზარა“

F₁F₁S

ვსრ: ა-ვ-ს-რა „გვერდით ჩავლა“

შშრ: ა-შ-შ-რა „ხელის გადასმა, მოცაცუნება“

შშრ: ა-შ-შ-რა „დაბნელება“

შშრ: ა-შ-შ-რა „სტვენა“

შშრ: ა-შ-შ-რა „ჩივილი, წვნა“

ჟჟჟ: ა-ლგ-ჟჟჟ-რა „წვეთა, ჟონვა“

F₁F₂C

ჟნწ: ა-ჟ-ნწა „ძროხების მწყემსი“

შნწ: ა-შ-ნწა „მეკარე“

F₁F₂F₂

ზჰჰ: ად-ზ-ჰჰჰ-რა „შექუჩება (რაღაცის)“

F₁F₂S

ტჰრ: ადბა-ტჰ-რა „ერთმანეთის დაყნოსვა“

ვბრ: ა-ვ-ბ-რა „გვერდიდან ამოღება“

სღრ: ა-წგ-ღრა || ა-წგ-ღრა „ნიბლია“

ჟბრ: ა-ჩგ-ჟ-ბ-რა „ცხენიდან გადმოსმა“

F₁SC

შბრწ: ა-ჯგ-შბ-რ-წგ „დამწნილებული ნიორი“

F₁SF₂

სმჰ: ა-წგ-ს-მჰა-ს „გადამფრენი ფრინველი“

ჟრჰ: ა-ჟ-რ-ჰ-ა „ქიშმიში“

შბრხ: აშბ-რ-ხა „ახალი სულუგუნი პიტნით შეკაზმული და ჩარბევებული“

შბრჰ: აშბ-რ-ჰა „შებოლილი ყველი“

შბრჰ: აშბ-რ-ჰგ „დაწნული ყველი“

F₂CC

ხფრ: ა-ხ-ფ-ჩგ-გა „თავსატეხი“

ხთკ: ა-ხ-თკჟდ „არასერიოზული“

წკკ: ა-წ-კკა-რს „ჩამოსვლა (წყლის წვეთებზე)“

ჰფწ: ა-ბაჰ-ფ-წა-ჰ „ძვლის დამტვრევი“

F₂CF₁

ლბჟ: ა-ლ-ბჟგ „გინება“

წფშ: ა-წ-ფშს „ზარდახმა“

ხბჟ: ა-ბახ-ბჟა-რა „ხეობა, ორ კლდეს შუა ადგილი“

ჰბზ: ა-ჰ-ბზგ „ორპირი“

ჭფს: ა-ჟაჭ-ფსღ „კაცი, ადამიანიშვილი“

F₂CF₂

ხთპი: ა-ხ-თ-ჰაა „მოგონილი“

ხფჰ: ა-ხო-ფჰა 1. „გაზრდილი“. 2. „ნათლია“

ხცხ: ა-ხოც-ხს || ა-ხოც-ხს „ნასუფრალი, ნახორხალი“

F₂CS

ღკრ: ა-ღღ-კ-რა „ძლიერ გახმობა“

ხბლ: ა-ხ-ბლ-აა-ხღ „ნამწვი“

ხთრ: ა-ხ-თ-რს „ტყავის ტოპრაკი ტყვიისთვის“

ხჩნ: ა-ხჩ-ნღზა „მომცრო მორი“

ხჩრ: ა-ხ-ჩრ-რს „შესუსტება, შემსუბქება (ტკივილისა); დახრჩობა“

ხკრ: ა-ბლა-ხ-კ-რა „დაბრმავება“

ღთრ: ა-კოტ-ღ-თრ-ა „საკვერცხე“

ღტრ: ად-ღ-ტ-რა „გაუმჯობესება“

ხოთრ: ა-ხო-ჰა-ხო-თ-რა „ვაჭრობა“

ჰთნ: აჰ-თ-ნღ „მთავრისა და თავადაზნაურთა სახლ-კარი“

ჭტრ: ა-ჟაჭ-ტ-რა „ადამიანად გადაქცევა“

ჰტრ: ა-ხაჰ-ტ-რა „გაქვავება“

F₂F₁C

ხსთ: ა-შაზ-ს-თა || ა-შაზ-ს-თა „ნაიარევი, ნაჭრილობევი“

ხშიც: ა-ხში-ცს „გახურებული ქვით გაცხელებული ახლად მოწველილი რძე“

ხშიკო: ა-ლან-ში-კა-კა „ბედნიერი“

ხშიფ: ა-ხში-ფერღღ „ცხელი ნახშირი ალის გარეშე“

ხშით: ა-ხში-თაარს || ა-ხჩი-თაარს „კერა“

ჰშიც: ად-ჰში-ცა „ღები (ერთმანეთისათვის)“

ჭფწ: ა-ბაჭ-წწიაა-რა „ძვლების დაცილება (ცხენის ავადმყოფობა)“

F₂F₁S

ღსმ: ა-ბაღ-სმ „ფეტვისაგან დამზადებული მათრობელა სასმელი“

ხშრ: ა-ხ-შ-რს „წასმა“

ს^შშრ: ა-ს^შშ-რს „გასისხლიანება“

ს^შშლ: ა-ს^შშ-ლას „თეთრწინწკლებიანი (ცხენი)“

F₂F₂F₁

ჭ^ხჟო: ა-ჟ^აჭ^ა-ხ-ჟა „უკმეხი ადამიანი“

F₂F₂F₂

ხ^ჰჰო: ა-ხ^ჰ-ჰ^ჰა-რს „რადაცის ზედაპირიდან მოხვეტა“

F₂F₂S

ღ^ლრ: ა-ღ^ლ-რს „ღრენა“

ხ^ხრ: ა-ჰ^ახ^ა-ხ^ხ-რს „ვინმეს შესახვედრად, მისაგებებლად სწრაფად წასვლა“

ჭ^ჰჰრ: ა-ღ^ლ-ა-ჭ^ჰჰ-რა „შექუჩება, შეჯგუფება, მოგროვება“

F₂SC

ღ^რზბ: ა-ზ^აღ^ა-რ-ზ^აბა „პასიური თხა, რომელიც აქტიურივით იქცევა“, შღრ. ა-ზ^აღ^ა-რ-

ზ^აბა-რა „მოჩვენებითი სიმამაცე“

ხ^მგ: ა-ხ^ა-მ-გა „სამაგელი, საზიზღარი“

ჭ^ნნც: ა-ჭ^ან-ცა-რს „შენობიდან გამოდევნა“

F₂SF₂

ღ^ლლჭ: ა-ღ^ლ-ლ-ჭა || ა-ღ^ლ-ღ^ლ-ჭა „ხშირი კვამლი“

F₂SS

ჭ^რრრ: ა-თ^ა-ჭ^არ-რს „გადმოვარდნა“

SCC

რ^ბგ: ა-რ^ა-ბ^აგ-რს „დანგრევა“

რ^ფფ: ა-კ^ა-ღ^ა-რ-ფ^აფა-რა „ჩამოტეხა“

რ^თბ: ა-რ^ა-თ^აბა-რა „გაგანიერება“

რ^თტ: ქ^ერ^თ-ტ^ალა „საქართველო“

რ^ტტ: ა-კ^ა-რ-ტ^ატა-რს „დაღვრა“

რ^ძგ: ა-შ^ა-თ^ა-მ^ა-რ-ძ^ა-გა „გვარის გამგრძელებელი“

რ^ცც: ა-მ^ა-რ-ც^აცა-რა „მოლუშვა, შეჭმუხნა“

რ^წდ: ა-გ^ა-რ-წ^ა-და „დაფი“

რ^წწ: ა-ხ^ა-რ-წ^აწა-ლა-რა „რადაცის ცალი მხრის აწევა“

რძი: ა-ცე-რ-ძი-ხა „საპნიანი წყალი, ნარეცხი, ნაბანი წყალი“

რცი: ა-ფტ-რცი-ქა „ფაფარი, ჯაგარი“

რჯბ: ა-რ-ჯბარა-რა „გამაგრება“

რჩბ: ა-ჰბერ-ჩბტ „ნაგავი“

რჩჩ: ა-ფტ-შე-რ-ჩჩა-რა „ჩაღიმება“

რჭჭ: ა-რ-ჭჭა-რა „გახლეჩა“

რგბ: ა-ზ-ა-რ-გ-მა „ყველაფრის ჩათვლით“

რკჭ: ა-ფჰა-სა-რ-კ-ჭტ „ალუჩის, ტყემლის ჩირი“

რგდ: ა-ხგ-რ-გ-დაა-რა „მოკვნეტა“

რქფ: ა-რ-ქ-ფა-რა „ბრძოლა“

რკო: ა-კა-რ-კოა-რა „წვეთების მიშხეფ-მოშხეფება“

რყჭ: ა-ყერყ-ჭტა „ხორხი, სასულე“

რყც: ი-თა-ღ-რ-ყ-ციტ „რადაცაში ჩაჭყლიტა, ჩასრისა“

რყო: ა-ხგ-რ-ყო-აა-რა „მოკვნეტა“

რყო: ა-ფგ-რ-ყო-ა-რა „მომიზეზება“

ლფწ: ა-ხგ-ლ-ფ-წტ „ლამურა“

ლფყ: ა-გტ-ლ-ფ-ყა „შუაგულიდან ამონაჭერი“

ლცც: ა-ლ-ცც-აა-რა „გამოწოვა“

ლწწ: ა-ლ-წწა-რა „გამოჟონვა“

ლჭჭ: ა-კტ-ლ-ჭჭა-რა „რადაცაში გავლა“

ლგგ: კტ-ლ-გგა „ჩანჩალით“

ლკო: ა-კტ-ლ-კოა-რა „ნელა ჩამოღინება, ჩამოჟონვა“

მთკ: ჭტ-მ-თ-კა „ჩუმაღ, უსიტყვოდ, მდუმარედ“

მძი: ა-ჭტ-მ-ძი „პირდაუბანელი“

მჭტ: ა-მჭ-ტტ „ხისა“

ნწბ: ა-ბჟგ-ნ-წბ-ცა „აზალიის ხის ტოტი“

ნჭჭ: ა-ნ-ჭჭ-ლა-რა „სახვა“

ნწყ: უბას-ყა-ნ-წყა „მაშინვე, მაშინათვე“

SCF₁

რბზ: ა-რ-ბზა-რს „გაცოცხლება“

რბჟ: ა-ლოგ-რ-ბჟე „ღრუტუნნი“

რფს: ა-ხ-გ-რ-ფსე „ლორწო“; ა-რ-ფსგ-რს „დასუსტება, დაუძლურება“

რფშ: ა-ღარ-ფშარ „იშვიათი, მეჩხერი“; ა-ჭ-გ-რ-ფშე „ნიმუში“

რთშ: ა-რ-თშა-რს „დავიწროება“

რკშ: ა-რ-კშა-რს „უკუღმა გადმობრუნება“

ლფს: ა-ნ-ს-ლ-ფს-ა-რს „დაკარგვა“

ლფშ: ა-ლ-ფშ-ა-რს „ამორჩევა“

ლწშ: ა-ლ-წ-შს „შედეგი“

ლყშ: ა-ლ-ყ-შა-რს „ამორჩევა“

მზ: ა-ფსგ-მ-ზა-მ „ცოცხალ-მკვდარი“

მფს: ა-მ-ფსახ-რს „სესხება“

ნფს: ა-ნ-ფსა „დედინაცვალი“

ნფშ: ა-ნ-ფშე-ლა-რს „დამოკიდებულება“

ნდშ: ა-ყ-გ-ნდ-შ-გ-ნდ-რს „ჩუმიად, თავისთვის ლაპარაკი“

SCF₂

რბლ: ა-რ-ბლ-გ-რს „მიმოფანტვა, მიმოზნევა“

რფხ: ა-გ-ა-რ-ფხა-რს „პირმოთნეობა, მლიქვნელობა, პირფერობა, მამებლობა“

რფწ: ა-ღ-წ-ა-რ-ფწა-რს „ნაყენის დაყენება“

რდლ: ა-დარდ-ლჟ || ა-დარდ-ხს || ა-დგრდ-ხგ || ა-დარდგ „კვირისტავი“

რდხ: ა-დარდ-ხს || ა-დგრდ-ხგ „კვირისტავი“

რძშ: ა-ჩ-ა-რ-ძ-შე „ხაბაზი“

რწშ: ა-ფ-გ-რ-წ-შა „სწრაფად“

რჩხ: ა-ხ-არჩ-ხა-რს „ფუტუროდ ქცევა, დაძველება“

რჩხი: ა-მ-ა-რ-ჩ-ხა-რს „წახალისება, წაქეზება“

რგხ: ა-წ-ბ-გ-რ-გ-ხა-რს „გამართლება“

რგჰ: ე-ერ-გ-ე-ერ-გ-ჰა „ძლივს“

რქჰ: ა-ფერქ-ჰა „გიზგიზი“
 ლფხ: ა-ლ-ფხა-რა „გამუქება“
 ლფჰ: ა-ფჰა-ლ-ფჰ „შვილიშვილი (ქალი ქალიშვილის მხრიდან)“
 მფხ: ა-ლა-მ-ფხა-შა „უსირცხვილო“
 მფზ: ი-მ-ფზ-ა-მა-კა „გაანგარიშების გარეშე“
 მძლ: ა-ზ-მ-ძ-ლ „აუგი, სირცხვილი“
 მცხ: ა-მ-ცხა-წა-რა „ცრუმორწმუნეობა“
 მცჰ: ა-მც-ჰა-ჰე „ცრუ, მატყუარა“
 მჩხ: ა-მჩ-ხა-რა „შესაძლებლობა“
 მჩჰ: ა-გ-მ-ჩ-ჰა „ფიცხი, ნერვიული“
 მჩხ: ა-მჩ-ხა-კ „მოცულობა“
 ნჩხ: ა-ჩ-ნ-ჩ-ხა „ხოხოზიკი“

SCS

რბლ: ა-რ-ბლ-აყ-ა-რა „გვერდზე ხელის კვრა; შეცდომაში შეყვანა, სწორი გზიდან გადაყვანა“
 რფრ: ა-წ-რ-ფრ-ა-რა „შემინება (ფრინველებზე)“
 რპრ: ა-რ-პ-რს „მიწის გაფხვიერება“
 რთრ: ა-ყ-რ-თ-რა „კრუხად გადაქცევა“
 რთლ: ა-შ-არ-თლ-ე „სახვევი, გრაგნილი (წვივისა, შარვალზე), წვივსაკრავი“
 რტრ: ა-ც-ხ-რ-ტრ-ა-რა „გაფანტვა“
 რტლ: ა-ჰ-რ-ტ-ლა „ფორი“
 რთრ: ა-რ-თ-რს „გავსება“
 რტრ: ა-ყ-რ-ტ-რა „სახსარი, სადრეკი“
 რძრ: ა-ჩ-რ-ძ-რა „პურის ცხობა“
 რძნ: ა-გ-რ-ძ-ნ-ჰა „ბნედიანისთვის შელოცვა“
 რწრ: ა-ფ-რ-წ-რა „ჩამოშორება“
 რწლ: ან-ც-რ-წ-ლა „როცა გამოჩნდება“
 რცრ: ა-თ-რ-ც-რს „დაცლა“
 რცმ: ა-ც-ერ-ც-მ „თაფლით და ქონით შეზავებული ღომი“

რწორ: ა-რ-წ-რს „დამნილება“
 რწომ: ა-რწ-მგრწოტ „წნილი, მჟავე“
 რჩრ: ა-რ-ჩ-რს „გაბერვა“
 რჩხრ: ა-ხგ-რ-ჩხ-რს „შემოტება (შარვლის)“
 რჭრ: ა-პტ-რ-ჭ-რს „უხეშად ჭამა“
 რკრ: ა-ნა-რ-კ-რს „გადაცემა“
 რკვრ: ა-ცგრკ-რს „კოჭლობა“
 რყმ: ა-ყგრყ-მტჯ „ხვანჩი“
 რყორ: ა-ჩოტ-ლა-რ-ყო-რს „წელში მოხრა, დახრა; თავის დამცირება“
 ლდრ: ა-ლ-დრ-აა-რს „ამოცნობა, ცნობა“
 ლწრ: ა-ლ-წ-რს „ტყიდან გამოსვლა“
 ლწორ: ა-ლ-წორ-აა-რს „ამოცურვა, წყლიდან ამოხტომა“
 ლკრ: ა-ლ-კ-რს „გამოყოფა“
 ლკორ: ა-ლ-კორ-აა-რს „უეცრად გამოვარდნა (პატარა ცხოველების)“
 მპრ: ად-მ-პ-რს „დაშორება, დაშლა“
 მძრ: ა-ფს-ლტმ-ძ-რს „ქვიშრობი“
 მწრ: ა-მ-წ-რს „მოხევა, მოგლეჯა“
 მჩრ: ა-მ-ჩ-რს „ძალაუფლება“
 მჭლ: ა-მჭ-ლტ-ხ „ხის ნაწარმი“
 მკრ: ა-ცოგ-მ-ზგ-მ-კ-რს „უძილობა“
 ნდრ: ა-ყონდ-ყოტნდ-რს „ჩუმიად, თავისთვის ლაპარაკი“
 ნტრ: ად-ლა-რ-ჭგ-ნ-ტ-რ-ა „არევ-დარევა“
 ნწრ: ა-ბჟგ-ნ-წ-რს „აზალიის ხეივანი“
 ნწორ: ა-პგენ-წორს || (ბზიფ.) ა-პგენ-წორტ „ღილი“
 ნწლ: ა-წოტნ-წლალ „ფრინველის კუჭი“
 ნკრ: ა-ნ-კ-რს „ხელის ჩავლება“
 ნქრ: ა-გგ-ნ-ქ-რს „კვნესა“

SF₁C

რსთ: ა-ბარ-სთა 1. „ხმელეთი“. 2. „მშრალი ადგილი“; ა-ჭა-ყარ-სთა || ა-ჭა-ყარ-სთა
„ციცაბო ფერდობი“

რსყ: აბარ-ს-ყა-ჭარ „ამდენი“

რზბ: ა-კვრ-ზ-ბა-ნო-ჟ „ბევრის მნახველი“

რშც: ა-რ-შცგ-ლა-რა „შეჩვევა“

რჟტ: ა-ძგ-რ-ჟ-ტ „სასმელი წყალი“

მსყო: ა-ჩამს-ყო-ღლ „ჩამჩა, ციცხვი“

მშკო: ა-მშ-კო-ღს „დათვის ბელი“

მშგ: ა-მშ-გა-რა „უსაქმურობა“

ნსთ: დ-ან-ს-თა-ზ „როცა მესტუმრა“

ნსყ: ანს-ყაყ || ანს-ყაკ „იმდენად ბევრი“

SF₁F₁

რჭტ: ა-ფვრ-ჭტა-რა „გაპობა“

რზზ: ა-ხა-რ-ზზა-ლა-რა „განდიდება“

რშშ: ა-რ-შშა-რა „ჩაპობა, ოდნავ გაპობა, ჩახლეჩა“

რშშ: ა-ხე-რ-შშა-რა „ჩამოგდება“

მშშ: ა-მშ-შა-რა (ძვ. ეთნ.) „აკრძალული დღე (ასეთ დღეს არ მუშაობდნენ, მაგ.:
ქალები სახლსაც არ გვიდნენ; სახლიდან არაფერს გასცემდნენ ხოლმე...)“

SF₁F₂

რშშ: ა-ცო-რა-რ-შშ-ჭტ „ინტრიგანი, წამქეზებელი“

მსპ: ა-ქამს-პო-ჯ „ბანჯგვლიანი“

მშზ: ა-მშ-ზო-ღლ-ზა-ჭ „იდაყვი“

მშშ: ა-მშ-შო-ღლ-ნ-ჭა-ჟა (ძვ.) „ორმოცი (დღე)“

ნსპ: უ-პა-ნ-ს-პა-ნ „ჭორი“

SF₁S

რსრ: ა-რ-ს-რა „დარჭობა“

რსმ: ა-დარს-მ „ნიდაო“

რშირ: ა-რ-ში-რა „დათრობა (ვინმესი)“

რჟორ: ა-რ-ჟ-რა „დალევინება“

რშირ: ა-კარში-რა „ვაკე, ველი“

რშილ: ა-გოგ-დგ-რ-ში-ლა-რა „ჩაკვრა, ჩაკონება, ჩახუტება, მიხუტება“

რშირ: ად-ხა-რ-ში-რა „ბოლომდე მოუხარშავი, ბოლომდე აუდულარი“

რშილ: ა-ძგ-რ-ში-ლა „წყალნარევი მაწონი (აირანივით)“

ლსრ: ა-ლ-ს-რა „გავლა“

ლჟრ: ა-ლოგ-ლ-ჟ-რა „შენობიდან გამოყრა“

ლშირ: ა-ლში-რა „ტალახში თრევა; თავზე ხელის გადასმა“

მსრ: ა-ნ-ეა-ჟგ-მ-ს-რგ-და „უკლებლივ“

მშილ: მში-ლს „დღიურად“

მშინ: ა-მში-ნგჰა „დღესასწაული“

SF₂C

ლზგ: ა-გოგ-ლ-ზ-გა „კურკის გამოსაცლელი ხელსაწყო“

მზდ: ა-შა-მზ-დგრდ-ზა „კვირისტავი“

მზთ: ა-შა-მზ-თა-რ-ფა „სამუხლე, საწვივე“

მზქ: ა-შა-მ-ზ-ქგ-რ-ში „საჩუქარი, რომელსაც პატარძალი ჩუქნის საქმროს სახლში მიყვანისას იქ მყოფ ადამიანებს“

ნზჩ: ა-ჭარდგ-ნ-ზ-ჩა „მეურმე“

SF₂F₁

მზში: ა-მ-ზში-ა-ჭო „არგასაჩენი“

ნზში: აბ-ში-ან-ზში „ღვიძლი ძმა, ღვიძლი და, დედმამიშვილი“

SF₂F₂

რზზ: ა-ზა-რ-ზზ-ლა-რა „გადაბრუნება“

რლო: ა-წა-რ-ლო-რა „ძლიერ დაჭერა“

რზზი: ა-ზგ-რ-ზზი-რა „პირამდე ავსება“

რჰჰი: ა-რ-ჰი-ჰი „მძარცველი, ავაზაკი“

რჰჰი: ა-რ-ჰი-რა „ვინმეს აყვირება“

ლხჰ: ა-ლ-ხ-ჰ „ამომრჩეველი“

ლხხი: ა-ლ-ხხი-რა „წვეთ-წვეთად დენა“

ლჰჰ: ა-ლ-ჰ-ლ-ჰჰ-რა „გამოჩენა“

მლხ: ა-ლ-მლ-ხ-რა „შეძულება“

ნხხ: ა-ფგ-ნ-ხხ-ლა-რა „შესახვედრად გაქანება“

SF₂S

რხრ: ა-რ-ხ-რ „თიბვა“

რნრ: ა-რ-ნ-რა „ტკივილის მიყენება“

რხორ: ა-ნ-რ-ხ-ორ „დასჯა“

რჰორ: ა-რ-ჰ-ორ „ძარცვა“

რხლ: ა-თ-რ-ხ-ლ-რა „მოღუმვა“

ლხრ: ა-ლ-ხ-რა „ამორჩევა“

მლრ: ა-ლ-მლ-რა || ა-ლ-მგლ-რა „სიძულვილი“

მხრ: ა-ნაჰ-მ-ხ-რა „ხელის ჩამორთმევა“

მხნ: ა-მხ-ნ-ზა „ყანის მუშა“

ნხორ: ა-ცგნ-ხ-ორ „სანაცვლო“

ნჰორ: ა-ზ-ხგ-ნ-ჰ-რა „დაბრუნება (ვინმესთან ან რამესთან)“

რჰრ: ა-ძგ-რ-ჰ-რა „სმენა“

SSC

რმწ: ა-ყარმ-წ-ს „ბულბული“

რნწ: ა-ც-ჰ-რ-ნ-წა „შურდული“

ოთხწევრა

CCCC

CCCS

ფრრ: ა-ფ-რ-რ-რა „გატეხა, დამსხვრევა“

ცფრ: ა-ც-ფ-რ-რა „შემთხვევით რაღაცის გატეხა“

CCF₁C

თფშე: ა-ჩ-ტ-ფ-შე „ბატისტი“

ჭფშე: ა-ბგა-ხ-ჭ-ფ-შე „მელიის ლეკვი“

CCF₁F₁

ძფშშშ: ა-ძ-ფშშ-შშ-ლა „რუხი, წყლისფერი“

წფსს: ა-ლუ-წ-ფსსს „დოლაბის გარშემო დაგროვილი ფქვილი“

CCF₁F₂

ბტჭჭ: ა-ბტ-ჭჭჭ || ა-ფტ-ჭჭჭ „მწერის სუნი“

CCSF₁

ჩკამჟო: ა-ჩკო-მჟოტრ || ა-ჩკამჟოარ „წირპლი“

CF₁CC

ბჟთყ: ა-ბჟ-თ-ყს „შორისდებული“

ბჟკკ: ა-ბჟ-კკს „ჩოფურა“

ფსთბ: ა-ფს-თბა-რა „მსხვერპლი, ლეტალური გამოსავალი“

ფშშცგ: ა-ლა-ფშშ-ცგა „ავი თვალი“

CF₁CF₂

ფსთჰ: ა-ფს-თჰა || ა-ფთა „ღრუბელი“

CF₁CS

ბშთრ: აბ-შთრა „მამის ნათესაობა“

ფშკორ: ა-ბაფშ-კორტ „მთის ჯიხვის სახეობა“

CF₁F₁C

ფშშშყო: ა-ლა-ფშშ-შყო „ავგაროზი“

CF₁F₁S

ფშშჟლ: ა-ზ-ქდ-ფშშ-ჟლა-რ-ტო „საერთო სახალხო“

CF₁F₂C

ფშშხგ: ა-ლა-ფშშ-ხგა „ჩვენება“

CF₁SF₂

ფშშნხ: ა-ზ-ქდ-ფშშ-ნხა-რთა „საერთო საცხოვრებელი“

CF₂CC

წზწც: ა-წზ-წცა „ნათელი ღამე, ვარსკვლავიანი ცა“

CF₂SC

ბზნდ: აბ-ზნ-ნდა „მაზლი, ცოლის ძმა“

CSCC

ქრცც: ა-ქ-რ-ცცე-რა „ძალიან გახურება, დაცხუნება“

F₁CCS

შოფრ: ა-შო-ფრა-რა „აფრენა“

F₁CF₁C

სფშე: აბ-ძეს-ფშეა „თიკანი“

F₁CF₁S

ზფშრ: ად-ზ-ფშ-რა „ერთმანეთისთვის დალოდება“

ჟბჟრ: ა-რგ-ჟ-ბ-ჟ-რა „სპირტიანი სასმლის სმა“

F₁CSS

შქრრ: ა-შქ-რ-რა || ა-შქ-გ-რა „კოხტა სიარული“

F₁SCC

შრბწ: ა-შ-რ-ბწ „დაფშენილი ყველი აჯიკით“

შრყჭ: ა-შ-რ-ყჭ „დაფშენილი ყველი აჯიკით“

F₁SCS

შრკრ: ა-ფაშ-რ-კ-რა „ფესვის გადგმა“

F₂CF₁S

წთშრ: ა-რგ-წ-თ-შ-რა „ციება“

F₂CF₂C

ხჩხწ: ა-მახჩ-წჩა „აქლემის მწყემსი“

F₂F₁CC

წშცბ: ა-წშ-ც-ბა „მიმინო“

F₂SCC

ხლოფ: ა-ხლო-ფწს || ა-ხლო-წს „ღამურა“

SCCC

რპყყ: აა-ქა-შე-რ-პ-ყყ-რა „ხანმოკლე წვიმა“

მჭფყ: ა-მჭ-ფ-ყ-რა „შემის ჭრა“

SCCF₁

რფბჟ: ა-გარ-ფ-ბჟარ „უსახლკარო“

ნთფს: ა-ნ-თ-ფს-აა-რს „ძალიან შეშინება“

SCCS

რწწრ: ა-რ-წწ-რა „დაჟანგვა“

რკჭრ: ა-ცოგ-წგ-რ-კჭ-რა „წარბშეკვრით ყურება“

ლპპრ: ა-გოგ-ლ-პპ-რა „გადმოყრა“

ლპტრ: ა-გოგ-ლ-პტ-რა „გაშლა, გაფურჩქნა, გადაფურჩქნა“

მფფრ: ა-მ-ფფ-რა „წვრილ ნაწილებად დაჭრა, დაპობა (ხის, მორის...)“

ნწვრ: ა-ღვწვ-რა „თავის მობეზრება“

ნჭკრ: ა-ნწკ-კრგ „პატარა ჩიტის სახეობა“

SCF₁C

რფშტ: ა-ჭგ-რ-ფშ-ტგ „მაგალითი“

რფშძ: ა-ცარ-ფშ-ძს „ყვავილი (ავადმყოფობა)“

რფშქ: ა-რ-ფშქ-რა „დარბილება“

SCF₁F₁

რფშში: ა-რ-ფშში-რს „ოდნავ შეშრობა, შეხმობა, განხილვა“

ლფსს: ა-ლოგ-ლ-ფსს-რა „დაგვა, გამოხვეტა (შენობიდან)“

SCF₁F₂

მწჭჭ: ა-მწ-ჭჭგ „არასასიამოვნო სუნი“

SCF₁S

რფსრ: ა-ბა-რ-ფს-რა „ერთმანეთის მოკვლა“

რფშრ: ა-ჭგ-რ-ფშ-რა „შედარება“

SCF₂C

მცხყ: ა-თძს-მცხ-ყა-გა „შპალერი“

SCF₂S

რბლრ: ა-მწგრ-ბლ-რს „ანწლნარი, ანწლიანი“

SF₁CC

მშცაგ: ა-მში-ცაგა „უამინდობა, ავდარი“

მშიწც: ა-მში-წცა „ნათელი დღე“

SF₁CF₂

მსთხ: ა-მსთ-ხა-გა „ღომის ჩასაწელი მოკლე და მომსხო ჯობი“

SF₁CS

რშთრ: ა-ჰრ-შთ-რა „ნიაღვრის კალაპოტი“

რშთრ: ა-გ-ხა-რ-შთ-რა „გართობა“

რშთრ: ა-ფა-რ-შთ-რა „აკაპიწება“

SF₁F₁F₁

მშმშ: ა-მშ-შმ „მოღრუბლული ამინდი“

მშმშ: ა-მშ-შმა „დათვის ქონი“

SF₁F₁S

ლჟრ: ა-ლ-ჟრ-რა „ჟონვა“

SF₁F₂C

მშხთ: ა-მშ-ხ-თგ-ს „დღის მოვლენა“

მშხდ: ა-მშ-ხ-დგ-ში „დათვის ჯიში“

SF₂CF₂

ნხფჰ: ან-ხ-ფჰ „მული, ცოლისდა“

SF₂SS

რჰრრ: ა-თგ-რ-ჰრ-რა „გადმოყრა“

ლჰრრ: ა-ლ-ჰრ-რა || ა-ლ-ჰგრ-რა „დავარდნა“

SSCS

რმრ: ა-რ-მრ-რა „გამკაცრება“

ხუთწევრა

CCCCC

CF₂CF₁C

ფჰფშ: ა-ფჰ-ფშ-ტა-ლა „ჩალისფერი“

F₂CCF₁F₁

ხთფშ: ა-ხ-თ-ფშ-მა „დაბნეული, უთავბოლო, სულელი“

SCCCS

მფჩჩჩჩ: ა-მ-ფ-ჩჩჩ-რა „მოხლეჩა, მოპობა, ჩამოტეხა, ჩამოხლეჩა“

SCF₁CS

ლწწწწ: ა-ხგლ-წ-შთრა-ტ° „მემკვიდრეობითი“

SCF₁F₂S

ლტ°ჟჟჟ: ა-ლტ°-ჟჟჟ-რა „ლავიწი“

SCF₂CS

რფხთრ: ად-ბა-რ-ფხთ-რა „ერთმანეთის დამუნიანება“

SCF₂CF₁

მშხბზ: ა-მშხ-ხ-ბზზზა „ბედნიერი ადამიანი“

SF₁CF₁S

მშფშშტ: ა-მშფ-შშტ-ლა „მურა“

ილუსტრაცია 4. მორფემათა მიჯნის აბაზური თანხმოვანკომპლექსების ჩამონათვალი

ორწევრა

CC

CC

ბჟჟ: აბ-ჟჟჟ „თიკანი“

ბჟ: აბ-ჟა 1. „მამამთილი“. 2. „სიმამრი“

ფბ: ა-ფ-ბგლ-ჩა-რა „ხელახლა დაწვა, გადაწვა“

ფჩ: ჰაფ-ჩგფ „ნივთი, საგანი“

ფჟ: ფ-ჟჟ „გატეხილი“

ფჩ: ა-ლა-ფ-ჩჩ-რა „გატეხა“

ფგ: ფ-გა-ლ-რა „ვილაცის შესახვედრად რამის წაღება ან ვინმეს წაყვანა“

ფგ: ფ-გ-რა „დაჭრა, დაჩეხა“

ფყ: წა-ფ-ყ-რა „რადაცის ძირში მოჭრა“

ფყ: ა-ფ-ყა-რა 1. „შეწყვეტა“. 2. „ხელის შეშლა“

პთ: შაპ-თგფ „კვალი, ნაკვალები“

პგ: შაპ-გაწა „ფეხსაცმელი“

პყ: შაპ-ყა-რა „ტლინკის სროლა“

დბ: დ-ბა-ლ-რა „შემჩნევა“

დფ: ა-დ-ფალ-რა „რადაცის დაჯახება“

დდ: შა-დ-და-ლ-რა „მიყვანა“

დც: ა-დ-ცა-ლ-რა „მიდგმა, ძალის დატანება“

დწ: ა-დ-წა-რა 1. „მიდება“. 2. „გაჭორვა“

დჭ: ა-დ-ჭა-ლა-ზლა-რა „ვილაცასთან ახლოს ჯდომა“

დგ: ნა-დ-გა-ლ-რა „მიტანა, მირთმევა“

დვ: ჩა-დ-კვლ-რა „ხელის მოკიდება“

დფ: ა-დ-ფალ-რა 1. „მიჭერა, მიჭყლეტა რადაცასთან“. 2. „ვილაცის შევიწროება, ჩაგვრა“

დჯ: შა-დ-ჯა-ლ-რა „მჭიდროდ თავის დაცობა“

დყ: კვ-დ-ყა-რა 1. „გაქცევა“; 2. „მოთქმით ტირილი“

დფ: დ-ფა-ცა-ჟა „სადაც მიდის“

თტ: დ-ლ-გ-ჟ-გ-ს-რგ-თ-ტ „შენ (ად.) ის (ქ.) გაუშვი“

თჭ: შა-თ-ჭა-რა „გადაქცევა“

თგ: თ-გა-რა 1. „გასახლება“; 2. „გატანა“

თყ: ჯა-თ-ყა-რა „ვინმესთვის ტვინის არევა“

ტყ: ყა-ტ-ყა-ტ „ყბედი“

ძბ: ძ-ბა „წყურვილი“

ძთ: ძ-თას „ყანჩა“

ძძ: ბზგ-ძ-ძა „უკარგესი“

ძც: ძ-ცა „სიმინდის ან ფეტვის მარცვლის სუპი“; ა-ქ-რგ-ძ-ცა „შეუწყვეტლად, მუდმივად“

ძგ: ძ-გა-გა „წყალგაყვანილობა“

ძკ: ძ-კვ-რთა „წყალსაცავი“

ძგ: ძ-გაგ-რთა „მორევი“

ძჯ: ძ-ჯა ანატ. „გვერდი“; ძ-ჯა-ლა „გვერდულად“; ძ-ჯა „მდინარის სათავე“ (შდრ. აბაზ. ძაჯა „id“)

ძყ: ძ-ყა-ჭა „შესართავი“

ცბ: ც-ბ „ექვსი“
 ცც: დ-ღ-ც-ც-ტ „ის (ად.) მასთან (ქ.) ერთად წავიდა“
 ცწ: ა-ც-წა-ჰა-რა „უღელში ჩაბმა ვინმესთან ერთად“
 ცჩ: ა-ც-ჩალჰ „ერთი დანაყვა“
 ცჭ: ა-ც-ჭა-კვ-ზლ-რა „ერთმანეთის მხარდაჭერა“
 ცჯ: ა-ც-ჯგლ-შო-რა „შენობიდან გამოვარდნა ვინმესთან ერთად“
 ცჭ: დაც-ჭრ „გუშინდელი“
 ცჩ: ა-ც-ჩგ-ჟ-წ-რა „ცხენიდან ჩამოქვეითება ვინმესთან ერთად“
 ცქ: ა-ც-ქტ-კ-ლა „თანასოფლელები“
 ცკ: ც-კვ „არაფერი“; ც-კვ-ზას „ნაჭერი“; ა-ც-კვთ-კლა-ზა-რა „თანასოფლელობა“
 ცგ: ა-ც-გარ-რგ-შო-რა „ეზოდან გადაყრა რაღაცის“; ა-ც-გა-წ-რა „ვიღაცასთან ერთად გამოსვლა“
 ცქ: ქგ-ქგ-გ-ჰ „ყბედი, ჭორიკანა“
 ცვ: ა-ც-ვ-ნჰ-რა „ბრუნვა, ტრიალი რაღაცის გარშემო“
 ცყ: ბ-ც-ყა „წნული ღობე“
 წბ: ად-წ-ბ „უმცროსი“
 წდ: წდა-რა „გაყრა (რამეში)“
 წც: ა-ლა-შა-წ-ცა-რა 1. „გაგდება“. 2. „გამოაშკარავება“
 წგ: ა-ჰ-გა-წ-გა „გადაჯვარედინებული“
 წვ: ა-წ-კვ „იმის მაგივრად, რომ“
 წჯ: ა-წ-ჯად-რა „ცეცხლის დანთება“
 წყ: წ-ყა „სარჩული, მიჯაჭვული“
 ჯჭ: ჯ-ჭვ „მუხა“
 ჩკ: ქა-ჩ-კვ „ცელქი“
 ჩვ: ჩ-ვს „თავთავი“
 ჭძ: მა-ჭ-ძ-კ „ოდნავ“
 ჭკ: მ-ჭ-კ „ცოტა“
 ჩფ: შა-ჩ-ფ-სგ-ლ-რა „ფეხის წამოკვრა“
 ჩწ: ჩ-წა-რა „რაღაცაზე ჩამოკიდება“

ჩიქ: ჩი-ქაშ-ზლა-რა „გაქუცვა“

ჩიკ: შაჩი-კ'ეს „ნევი“

ჩიკო: ჩი-კორ-რა „გაცვენა (ზეწვის, თმის)“

ჩიკვ: შაჩი-კ'ვა „დიდი თითი“

ჩიყ: ჩი-ყა „შემოცლილი, ჩამოხეული“

ჭიყ: ჭი-ყა-ხა-რა „ამჟავება“

ჩიფ: ჩი-ფრჩი „ფაფარი“

ჩიწ: ჩი-წა-რ-შეკა-ლ-რა „ყვინთვა, ჩაყვინთვა“

ჩიჭი: ჩი-ჭა-რა „რადაცის ღრღნა“

ჩიკვ: ჩი-კა-რა-გა-რა „მოცვეთა, გაცვეთა“

ჩიგ: ჩი-გ-ი-ზგ-კ'უა-მ „მან ველარ შეიკავა თავი“

ჩიგო: ჩი-გო'ხი „მეეტლე“

ჩიყ: ჩი-ყ' „ნაკელი“

ჩიყ: ჩი-ყადაჯ „ლაგამამოდებული ცხენი“

ჭიჩი: მტჭი-ჩა „ხის ქერქი“

კვ: ზა-კ-ვრ „არაფერი“

ქგ: ჩაქ-გა „სასწორი“

გბ: გ-ბალ' „უგულო“

გფ: გ-ფგ'რა „გულუხვობის გამოჩენა“

გდ: გ-დ'რა „უგულო“; გ-დ'რა „თავდაჯერებულობა“

გთ: გ-თა-კ-რ „დამახსოვრება“; გ-თა-რა „მიზანი, ოცნება“; გ-თა-ხა „დაუვიწყარი“; გ-თა „სანუკვარი ოცნება“

გძ: გ-ძასა-რა „განრისხება“

გც: ა-გ-ც'რთა „ბზარი“

გწ: გ-წ' ში „თეთრგულა (ფრინველებსა და ცხოველებზე)“

გჩ: გ-ჩ'რა „ძლიერი განცდა“

გჭ: გ-ჭა „შებრალება“

გჭი: გ-ჭა „ხარბი (ადამიანზე)“

გჰ: გ-ჰ-გლ-რა „მოწყენილობა“

გზ: ა-ბა-რგ-გ-ჯაჯა-რა 1. „ერთმანეთის ბზრიალი“; 2. გადატ. „ერთმანეთის შებმა“

გვ: გ-ვ-გ „გული (პოეტური)“

გყ: გ-ყ-ჟა „უბედური, საწყალი“

გყ: გ-ცაჯ-რა 1. „ძლიერ აჩქარება“; 2. „ძლიერ აღელვება“

ქფ: ა-ქ-ფ-გნწა „მწვერვალი, წვერი“

ქპ: ა-ქ-პა-ბა-რა „დასვრა“

ქდ: მ-ბა-ჯე-ქ-და-რა 1. „ერთმანეთის წყვანა“. 2. „ერთად წასვლა“

ქთ: ქ-თ-ტ „ცენტრი“

ქძ: ა-ქ-ძა-ბ-რა „მიკვრება, ნაკერის დაკვრება“

ქც: ა-ბა-ძე-ქ-ცა-რა „ერთმანეთის გაკიდება“. 2. „ერთად გაქცევა“

ქწ: ჯ-ქ-წა-ჰ „წამომწყები“; ა-ქ-წერ-რა „ერთად ყვირილი“

ქჩ: ა-ქ-ჩა-ჯ-ტ „ჭუჭყიანი, დიდი ხნის გაურეცხავი“

ქჩ: ძა-ქ-ჩა-გა „სარწყავი მოწყობილობა“

ქჭ: ა-ქ-ჭა-ბ-რა „დაკვრებული“; ა-ქ-ჭა-რა 1. „დაჯდომა“. 2. „დაღვრა“

ქჩხ: ა-ქ-ჩხ-რა „თუხთუხი“

ქჭხ: ა-ქ-ჭა-ხა-რა 1. „შეერთება“. 2. „აშენება“

ქგ: ა-ქ-გ-ლა „მრავალსართულიანი“

ქკ: ძ-ქ-კ-ტა „ყოველთვის“

ქკ: ა-ქ-კ-გ-რა „გადაცოცება, ჩამოცოცება“

ქვ: ა-ქ-ვ-ბ-რა „დაგება“

ქყ: ჩა-ქ-ყ-რა „შეჯახება (ორი რამის)“

კც: ა-კ-კ-ცა-შა-რა „ვილაცის დევნა რაღაცის გარშემო“

კგ: მ-კ-კ-გა-შა-რა „რაღაცის ტარება რამის გარშემო, შემოღობვა“

კზ: ა-კ-კ-ჯა-შა-რა „რაღაცის გარშემო სირბილი“

კბ: ა-კ-ბ-მ-თ-რა „აცდენა“

კფ: ა-კ-ფ-წ-ვა-რა 1. „გამოხმობა“. 2. „ნაკერზე გარღვევა“

კდ: კ-და-ზ-ლა-რა „სიყრუე“

კთ: ზა-ჯ-თას-რა „მონატრება, მოწყენა“
კტ: ბჟა-ჯ-ტღ „ნახევრად გახსნილი“
კც: ა-ჯ-ცა-რა „გაგდება“
კჩ: ჯ-ჩღ „ბალიში“
კჭ: ა-წა-ჯ-ჭა-რა „მოტეხა“
კგ: ა-რღ-ჯ-გა „გვარლი“
კვ: ჯ-კვ „არაჟანი“
კჟ: თა-მა-ჯ-ჟა-ზლა-რა „თავშეუკავებლობა“

კზ: ა-ჯ-გგ-რ-ჭა-რა „წუხილი ვინმეზე“

კყ: ჯ-ყა „შალითა“

ყთ: სღყ-თა „მშვიდად; სმენა!“

ყჭ: ა-წა-ყ-ჭა-რა „მოტეხა“

ჰბ: ჰ-ბაბა „ბანჯგვლიანი“

ჰდ: მაჰ-და „ტოტი, შტო“

ჰჭ: მაჰ-ჭა „მაჯა“

ჟც: ა-ჟ-ცა-რა „გაგდება“

ჟგ: ა-ჟ-გა-რა „წალეხა (ფეხით, ტრანსპორტით)“

ჟყ: ა-ლა-ჟ-ყა-რა „მოტეხა, წართმევა“

CF₁

ფჟ: ფ-ჟა-რა 1. „გაგლეჯა“. 2. „მოგლეჯა“

დს: ა-დ-სგ-ლ-რა 1. „შეხება“. 2. „შევლა, შერბენა“

დშ: ა-დ-შა-ლ-რა „გვერდიგვერდ რაღაცის აღმოჩენა, შეხვედრა“

თშ: თ-შა-ხა-რა „დაწვრილება, დავიწროება“

ცზ: ა-ც-ზა-კვ „ერთსულოვანი“; ა-ც-ზა-კვ-რა „ერთობა“; ა-ც-ზა-კვ-თა „ერთხმად“

ცყ: ფღც-ყ „ღრძილი“

ცჟ: ა-ც-ჟა-ჭა „ადამიანი (მოლილინე)“; ა-ც-ჟა-ჭა-რა „მელოდიის მღერა“

წშ: წ-შღ „ლანჩა, ძირი“

წჟ: ა-წ-ჟა „მოგლეჯილი (ქვევიდან), ძირმოგლეჯილი“

ჯს: ჯ-სღ „მუხნარი“

ჭს: მაჭ-საჭ „ცოტა“

ჩიშ: ჩი-შა-რა „შიში“

ჩიშ: ჩი-შა-ქ-კ-რა „თავის შეკავება“

გზ: გ-ზა-ჯგ „გულწრფელი“

გჟი: გ-ჟა-ჟა-შ „ჩქარი“; გ-ჟი-რა „შიშისგან გაოგნება“

ქს: გ-ქ-ს-გ-შ-ზლა-რა „აგრესიობა“

ქჟი: ა-ქ-ჟა-რა 1. „მოხევა“. 2. „მოდრობა“

ქში: ა-ქ-შა-რა 1. „მოხვედრა“. 2. „დატევა“

ჯჟი: ა-ჯ-ჟა 1. „გახსნილი“. 2. „მოხდილი (სახურავი)“

ჯში: ჯ-შა-ლ „ნასუფრალი“

ვიშ: ა-ვი-შა-რა „ჩურჩული“

ყჟი: ა-ლა-ყ-ჟა-რა „ამოგლეჯა“

CF₂

ფჟი: ნა-ფ-ჯა-რა 1. „გაჭიანურება“. 2. „მოქაჩვა“

პხ: ნაპ-ხ „ფრჩხილი“

დხ: ა-დ-ხ-ლ-რა „ვილაცასთან დარჩენა“

დლ: ა-დ-ლ-რა 1. „მიწებება“. 2. „შეზრდა“

დჟი: ა-დ-ჯა-ფსალ-რა 1. „შრომა ძალისხმევით“. 2. „დაღლა“

დჰი: ა-დ-ჰა-ლა „შემაერთებელი“

თხ: შა-თ-ხ-ს-რა 1. „სროლა“. 2. „ბრძოლა“

თხი: ჰა-თ-ხით-ზლა-რა „სიმარჯვე, სიმკვირცხლე, სიმარდე“

თჰი: ა-ზ-თ-ჰა-ლა-რა „საჩივრის შეტანა, აპელაცია“

ძჟი: ძ-ჯა-რა „წყალმცენარე“; ძ-ჯა-შ „წყალწყალა, წყლიანი“; ძ-ჯა-შორ-რა „არხი“

ძში: ძ-ჰა-ლა „წყლის ადამიანი“

ძჰი: ძ-ჰა-ლა „ლოღნაშო“; ძ-ჰა-ლა „წყლის ვირთხა“

ცხ: ხ-ც-ხა-რა „მოცულობის შემცირება“

ცჟი: ა-ც-ჯა-რა „ჩამოსვლა ვინმესთან ერთად, ვინმეს ხლება“

წლ: ა-წ-ლ-ლა „ხვანჯარი“

წში: წ-შა „ძირი, ფსკერი“

ჯჭ: ა-ღ-რ-თხჯ-ჭა-რა „ვინმესთვის სიამოვნების მინიჭება“

ჩღ: ჩი-ღ-ღ „კურო“

ჩხ: ჟეჩი-ხა „ბურბუმელა“

ჭხ: ჭა-შე-ჭაჭ-ხა-რა „წუნიაობა, წუნიად ქცევა“

ჭჰ: ში-ჭ-ჭა-რა „კაცობრიობა“

ჩჰ: ჩი-ჭენ-ჭა-რა 1. „შთაგონება“; 2. „სწრაფვა“

ჭხ: ა-ლა-ჭაჭ-ხა-რა „გაღვიძება“

გხ: გ-ხა-რა „რადაცის დაკლება, ნაკლებობა“

გჭ: ნანაგ-ჭანაგ-რა „გავრცელება“

კხ: ა-ც-ზა-კ-ხა-რა „გაერთიანება“

კჭ: ა-ბა-კ-ჭი „მებრძოლი“

გღ: ა-ღ-ღა-რა „იმედის ქონა“

გხ: გ-ხა-რა „სიხარული“; ვაგ-ხა-რა „კუზიანად ქცევა“

გჰ: გ-ჭა-რა „უგულო“

გჰ: გ-ჭა-რა „კვერცხის გული“

ქჭ: ა-ქ-ჭა-ჭი-ხა-რა „გადმოყრა“

ქჰ: ა-ქ-ჰა-რა 1. „ზედ დაწოლა“. 2. „მიჭყლეტა“

ქჰ: ა-ქ-ჰი-რა „დანგრევა“

ქჰ: ა-ქ-ჰა-რა 1. „გადათრევა“. 2. „ათრევა“

კჰ: ა-ლა-კ-ჰა-რა 1. „დამატება ცომში“. 2. „მოზელა“

ჯხ: ჯ-ხა „პერანგი“

ჯჭ: ჩი-რე-ჯ-ჭა-რა „მცდელობა, იყო მიმზიდველი“

ჯჰ: ბჟა-ჯ-ჰა „ნახევრად დახურული“

ჯჰ: ჯ-ჰა „სავარცხელი“

ყხ: მაყ-ხა-რა „გამლიერება“

CS

ზრ: ჯგზ-რა „საბურავის გადახურვა“

ფრ: შა-ფ-რა „მოწყვეტა, მოგლეჯა, მოკრეფა“

პრ: ა-წკაპ-რა „ნაკერის გარღვევა“

დრ: დ-რგ-ყა „ნაიარევი“; ყოდ-რგ-ფა-რა „ლობიოთი მკითხაობა“
თრ: გა-თ-რა „დამახსოვრება, გაგება“
ტრ: ალა-ჭატ-რა 1. „მორევა“. 2. „ამღვრევა“
ძრ: რგ-ძ-რა „დაკარგვა, წართმევა“
ცრ: ა-ლა-ჰეც-რა „ჩაფიქრება“
ცლ: ა-ც-ლგბ-რა „შეჯიბრება“
ცმ: ხეც-მგც „პაწაწინა“
წრ: გარა-წ-რა „ეზოდან გასვლა“
ჯრ: ჰაჯ-რა „შეცვლა“; ა-ლა-ჯ-რა „წვა, შეწვა რამის“
ჩრ: ღგჩ-რა-ხ „მოპარული“; ჩ-რა „დასიება, შესიება“
ჭრ: საჭ-რა „მთლიანად დაწვა რაღაცის“
ჭმ: ხგჭ-მგჭ „ნაფოტი“
ჩრ: ჩო-რა „თლა, ავსება“
ჭრ: ჭო-რა „ამჟავება“
ჯრ: ა-ლა-ბეჯო-რა „ბინდი“
ჩრ: ჩო-რგ-ჰ-ჭა-რა „მცდელობა, იყო მიმზიდველი“
ჩინ: ჩო-ნაპგ-წ-ჟა-რა „თავის დახსნა“
ჭრ: გა-ჭო-რა „მოთმენა, ვიღაცის ატანა“
ჭინ: ჭო-ნა-ბგლ-ჭა-რა „დაწვა“
გრ: შა-გ-რა „მოტანა“
კრ: აღრა-კ-რს „საკეტი“; კ-რა „დაჭერა“
კლ: ა-ც-ქტ-კ-ლა „თანასოფლელნი“
კმ: ზა-კ-მს-კ „ზოგიერთი“
კნ: დ-ა-კ-ნგ-მ „რაც არაა (მიკრული)“
გრ: გგ-მ-ნგ-რა „ცუდად ყოფნა“
ქრ: ქ-რა „ოხვრა, კვნესა“
გრ: დგ-რა „სიყრუე“; გ-რგცჰა „გულჩვილი“
გლ: გ-ლსჰ „სულელი“
გმ: გ-მსცხ „წყენია“; გ-მაჭგ-ჭა „უბედურება“

გზ: გ-ნა-ძა-რა 1. „კმაყოფილება“; 2. „მოწონება“
 ქრ: ა-ქ-რე-ს-რა „სასხლეტის გამოკვრა“. 2. „გაწვეპლვა“
 ქმ: ა-ქ-მახ-რა „გონების დაკარგვა“
 ქნ: ქ-ნა-გა „დამსახურება“; ქ-ნა-შიგლ-გა „ქალის საჩუქარი ქმრის მშობლებისაგან“; ქ-
 ნა-შიგლ-რა „ქალის ნახვა“
 კრ: ადმკ-რა „სირცხვილი“
 კრ: კ-რგ-ჭ-ფა „ჩენჩო, ნაფცქვენი“; ა-ზ-საჯ-რა 1. „მოფრთხილება“. 2. „სიფრთხილე“
 კნ: ა-კ-ნა-რ-გა-რა „თარგმნა“
 ყრ: ყ-რა „გატეხა“
 ყრ: ა-ნ-ყოყო-რა „გაჯიბრება ვინმესთან, პოლემიკა“

F1C

ჭბ: ჭ-ბა „ექვსი“
 ჭტ: დ-ა-ჭ-ტ „მან (ნ.) ის (ნ.) შეჭამა“
 ზდ: ა-ზ-და-რა 1. „კრეფა“. 2. „შემგროვებლობა (ხილის)“
 ზტ: დ-ჰალა-ზ-ტ „ის ჩვენ შორის იყოს!“
 ზც: ა-ზ-ცა-ხ-რა „დაბრუნება“
 ზწ: ა-ზ-წაბერგ-ზა-რა „ერთგულების შენახვა ერთმანეთისთვის“
 ზჯ: ა-ზ-ჯაჰ-ზლა-რა „თავის მტრობა“
 ზჯ: ზ-ჯოგლ-გა-რა „რალაცის გადატანა ვილაცის გამო“
 ზქ: ზ-ზ-ქოგ-თ-რა 1. „დამახება“. 2. „გამომახება“
 ზგ: ა-ზ-გა-რა 1. „შეგროვება“. 2. „შემგროვებლობა“
 ზქ: ა-ზ-ქახ-ზლა-რა „გართობის სურვილი“
 ზვ: კაზ-კაზ „ბრჭყვიალა“
 ზგ: ა-ზ-გაჟ-რა „ზიანის მიყენება ვინმესთვის ან რამისთვის“
 ზკ: ა-ზა-ზ-კოგ-რა „ერთმანეთთან მიხობება“
 ზვ: ბზ-ვს „ენის წვერი“
 ზვ: ა-ზ-ვოც-რა „რალაცაზე, ვილაცაზე ფიქრი“
 სფ: ლა-ს-ფს „ლეკვი“
 სდ: ა-ჰან-ს-დაცა „შეუსვენებლად“

სთ: ადშეს-თა „მოკლედ“

სტ: დ-ლ-ღ-ს-ტ „მან (მამაკ.) მას (ქ.) დაარტყა“

სჩ: სეს-ჩა „ტყავი, კანი“

სჭ: გეს-ჭეს-რა „სუნთქვისას ხრჩობა“

სჯ: ა-ს-ჯა „ნაჭერი, ქსოვილი“

შბ: ბეშ-ბა || ბე-ბა „შვიდი (ნ. კ.)“; ბეშ-ბეშ-ლა „ნახევარი ხმით“

შფ: ბეშ-ფეშ „მახვილი“

შდ: მეშ-და „უბედური“

შთ: თ-თი-ჭი „მეხორციე“

შგ: ბეშ-გა „კულტივატორი“; ძა-წა-შა „სარწყავი“

შც: შ-ცა-ჩა-რა „ჩამოქვეითება“

შთ: თ-თა-რა „ბოსელი“

შწ: თ-წი „მერცხალი“; ა-შა-წა-რა „ერთმანეთთან დაპირისპირება“

შჩ: თ-ჩა „გადახარშული“, „ბებრული გარეგნობა“

შჭ: თ-ჭი „სასმელი“; თ-ჭეს „ორი წლის ძროხა“

შგ: ძე-თ-გა „ტოლჩა“

შკ: გე-თ-კ 1. „რისხვა“. 2. „ბოროტება“

შგ: თ-გა-რთა „ჯოგი“

შჭ: შ-ჭი „ურდული“; შ-ჭი „ჭადარი“

შგ: შ-გა-ლ-რა „რადაციის ჩაცმა“

შბ: ბეშ-ბეშ „ხოჭო“

შკ: კე-თ-კე-თ „ზურნა“

შფ: დე-შე-ფე-ფე „ის (ად.) როგორ არის?“

შდ: მეშ-დე „ღირსშესანიშნავი დღე“

შტ: დე-ფს(გ)-შა-შ-ტ „ის, ალბათ, უთუოდ მოკვდება“

შც: შა-ლა-შ-ცა-ჩა-რა „დაბნელება“

F1F1

ზზ: ზ-ზა-კ-რა „სცემო ვილაცისთვის (ვილაცის გამო)“

ზს: ა-ზ-საჯ-რა 1. „მოფრთხილება“. 2. „სიფრთხილე“

ზშ: ბგზ-შა „ენა, მეტყველება“

ჟჟ: ბგჟ-ჟა-რა „ამოგლეჯა“

შჟ: შ-ჟა-რა „ფეხზე გახდა“

ჟშ: ჟ-შა „900 (ნ. კ.)“

F1F2

ტტ: თგ-ტ-ტა-რა „თხრა“

ზზ: ა-ზა-ზ-ხგს-რა „ურთიერთსროლა“

ზჭ: შალ-ღგზ-ჭა-რა „კვნესა, ბოდვა ძილში“

ზჰ: ა-ზ-ჰა-რა 1. „ზრდა, განვითარება“. 2. „მომატება, გაზრდა“

ზჟ: ა-ჯა-ზ-ჟა-ცა 1. „უფასოდ“. 2. „მუქთად“

ზჰ: ა-ზ-ჰაჰა-რა „ვიღაცის დღეგრძელობა, მილოცვა“

სღ: დაგა-ს-ღრაღ-ზლა-რა „სრულად დაყრუება“

სხ: ლას-ხა-რა „დამსუბუქება“

სშ: შა-თ-ხგ-ს-შა-რა 1. „სროლა“. 2. „ბრძოლა“

სჰ: ად-ს-ჰა 1. „მეომარი“. 2. „მებრძოლი“

ჟშ: შა-წგ-ჟ-შა-რა „ჩაწვეთება“

ჟჰ: ბგჟ-ჰა „შვიდი (ად. კ.)“

შზ: ჯაშ-ზა-რა „ამღვრევა“

ჟზ: ბაჟ-ზა-რა „გამდიდრება“

ჟზ: ჟ-ზა „მაკე ძროხა“

ჟჰ: ჟ-ჰაღ „ორი წლის დეკეული“; ჟ-ჰაჰა „მხარი“

შზ: ლაშ-ზა-რა „დაბრმავება, დაბეცება“

შჰ: შ-ჰა „მღებავი“

ჟზ: ა-თა-შაჟ-ზ-რა „მრავალგზის გამეორება“

ჟშ: ჯგ-ჟ-შა-რა „გადათხრა“

შჰ: ჰაშ-ჰაშ-რა „ქოშინი“

F1S

ვრ: ჟავ-რა „უკან დახევა, სვლა“

ჭრ: ა-ბა-რგ-ჭ-რა 1. „ვიღაცის მიერ ვიღაცების წაჩხუბება“. 2. „კრაჭუნის (კბილების)“
ზრ: შა-კ-ა-ზგზ-რა „შეკროთი“; ა-ზა-ზ-რგ-ფა-რა „გადაგდება“
ზლ: და-ზ-ც-ა-კგზ-ლაკ-გი „ყველგან“; ზგზ-ლჰ „სეხნია“
ზნ: ზ-ნგ „ერთხელ“
სრ: ღას-რა „სეტყვა“; თრგ-ს-რა „სწრაფად გაქცევა“
სმ: ფჰგს-მზ „ქალური“
ჟრ: შაჟ-რა „სიყვითლე“
ჟლ: ჟ-ლაგა-გა „ხორცსაკეპი“
შრ: შ-რა „მოკვლა“
შმ: ხგშ-მგშ „აქცენტი (საუბრისა)“
ჟრ: ჟ-რა 1. „დაღევა“; 2. „ხარშვა“
ჟმ: ქგჟ-მგჟ „ძველმანები, კონკები“
შრ: შ-რა „შეღებვა, დაჩირქება“
ჟრ: ა-ლა-ჟ-რა „თხრა“
შრ: შ-რა „ყეფა, გაცხელება“

F₂C

ხთ: ა-მგგ-ხ-თა „გამლილი“
ხტ: გ-ა-ზ-დ-გ-მ-თგხ-ტ „ვერ გასცა მან (ნ.) მას (კ.) ის“
ხჰ: ძახ-ჰგ „შესაკერი“; ჟგ-ხ-ჰა „შამფური“
ლთ: ა-ლ-თა „უკეთესად“
ლჰ: ყაფშ-ჰალ-ჰალ „უწითლესი“
ლკ: ბგლ-კა-პლა-რა „ფოთოლცვენა“
ხწ: წა-ზ-წაწას „პერანგი“
ხც: და-ზ-ც-ა-კგზ-ლაკ-გი „ყველგან“
ლჩ: ღ-ჩგტ „ფიცრის ნაწილი“
ლჟ: ღ-გარა „მესრის ღობე“
ხბ: ხ-ბა „ხუთი (ნ. კ.)“
მბ: ამ-ბა „რვა (ნ. კ.)“
მგ: დ-მ-გგ-დტ „ის (ნ.) მიგვაქვს ჩვენ“

ჰბ: აჰ-ბ „უფროსი“; აჰ-ბა-ად-წ-ბა-რა-ლა „უფროსობით“

ჰბ: ჰ-ბ „ორი (ნ. კ.)“

ჰფ: ა-ჰ-ფა-რთა „ბზარი, ბზარის ადგილი“

ჰდ: ა-ჰ-და-რა „რალაცის წაღება რამის გავლით (წამოდების გარეშე)“

ჰთ: ა-მ-ად-გო-ჰ-თა „უდარდელად“

ჰც: ა-ჰ-ცა-რა 1. „გაგდება, დადევნება რალაცის გავლით“. 2. „გაზვიადება“

ჰჭ: ბგჰ-ჭდა „ამტანი“

ჰჩ: ა-რ-ე-ფა-ჰ-ჩა „პედაგოგიური კოლექტივი“

ჰჭ: ა-ჰ-ჭა-რთა „მოტეხილობა“; ბგჰ-ჭე „შიბაქი“

ჰგ: ა-ჰ-გა-წ-გა „გადაჯვარედინებული“

ჰგ: ჰ-გე-მ-ხა „საზიზღარი“

ჰყ: ა-ლა-ჰ-ყა-რა „გატეხა“

ჰთ: ბჯანდაჰ-თარა „ჩიტის ბუდე“

ჰჭ: ჰაჰ-ჰა „სადღეგრძელო“

F2F1

ჰუ: გაჰ-ჟა-გა „გამალიზიანებელი“

F2F2

ხმ: თბა-ხ-მა-რა „გაშრობა“

ხმ: ძახ-ჰე „მკერავი“

ლხ: ა-ლ-ხა-რა „უკეთესად ქცევა“

ლმ: ლ-ჰე „ბუზლუნა“

ხხ: ჰგხ-ხა-რა „გალურჯება“

ხმ: მა-ლა-ხ-მა-რა „მოსყიდვა“

მმ: ამ-ჰე „რვა (ად. კ.)“

ჰხ: თი-ჰ-ხა-რა „გამყიდველად ქცევა“

ჰმ: ნაჰ-მჰ „დაუდგრომელი, ცელქი“

ჰმ: ჰ-ჰე „მორბენალი“

ჰპ: ა-ჰ-ჰა-რა „რალაცის თრევა რალაცის გავლით“

ჰპ: მაჰ-ჰე „მოცეკვავე“

F2S

ღრ: ჩიგ-ბგღ-რა „ფხანა“

ხრ: ხ-რა 1. „რადაცის გაჩეხა“; 2. „გათლა“; 3. „თიბვა“

ღმ: ალ-მა „მარჯვენა“

წრ: წ-რა 1. „გაცივება“; 2. „გაგრილება“, „ჩაქრობა“

ხრ: ხ-რა „დაჭრა (იარაღით)“

ხმ: მგხ-მგჰა-რა „უკაცრიელობა“

ჰრ: ჰ-რა 1. „წერა“; 2. „სიარული, ხტომა“; 3. „შენჯღრევა, ათქვეფა“

ჰრ: ჰ-რა „ძოვა“

SC

რბ: ა-ლა-რ-ბაბა „აფოფრილი, აჩეჩილი“

რფ: ა-ჰგ-რ-ფა „გაჩეხილი“; ჯა-რ-ფა „სახურავი“; ა-ჰა-რ-ფა-გა „შესაკრავი“; ა-ჰა-რ-ფა-რთა „სადილე, შესაკრავი“

რპ: ა-ლა-რ-პაპა „დაქმუქნილი“; პარ-პარ „ტკაცა-ტკუცი“

რდ: ა-ჯა-რ-დარა-რა „ჩაქედება“

რთ: გარ-თა „ჯოგი, ფარა, რემა“

რძ: ძგ-რა „წვნიანი“

რც: ფმგ-რ-ცა „ოთხკუთხედი“

რწ: ვარ-წეს „ნეკნი“; გარ-წგ-რთა „გასასვლელი“; წგ-წგ „ჭრიჭინა“

რჯ: ა-ბა-რ-ჯა-რა „ლანძღვა“

რჩ: ბჟა-რ-ჩა „ბოლომდე უჭმელი“; რ-ჩა „ნაკვები, გასუქებული“

რჭ: ა-ლა-რ-ჭაჭა „გატეხილი“

რჩხ: ბჟა-რ-ჩა „გაუთბობი“; ადხა-რ-ჩა-რთა „რკინის სადნობი“

რჭხ: აჟა-მგ-რ-ჭა 1. „ბუზლუნა“. 2. „მომაბეზრებელი“

რჩი: ჯა-რ-ჩიგ-ლ-რა „რადაცის დავიწყების იძულება, ხელის შეშლა“

რჭი: ა-ბა-ჩა-რ-ჭიგ-ხა-რა „ერთმანეთის გაღვიძება“

რგ: ა-ლ-მგ-რ-გა-რს „გაუგებრობა“; ა-ლგ-რ-გა 1. „მკვეთრი“. 2. „გასაგები, დალაგებული“

რკ: ა-ბა-რ-კვ „ერთიანი, შეკრული“; ა-ბა-რ-კვ-თა „ერთიანად, შეკრულად“; ა-რ-კვ

„დაკეტილი“; ა-რ-კვ „ანთებული“

რგ: გარ-გარ „საჩხარუნო“

რქ: აბა-რ-ქახი-რა „ერთმანეთის წახალისება“

რკ: გ-თგ-რ-კვ „ამობურცული მკერდი (ადამიანზე)“

რგ: შა-რ-გგ-ჟ-კ-რა „გაჯავრება, გამოჯავრება“; ჩა-ზა-რ-გან-ჭი-რა „მოახლოება“

რქ: ში-შა-მი-რ-ქუნ „თუ არ მოხვალთ“

რგ: მათ-რ-კახ „თავიდან, ისევ“; აბა-რ-კორ-რა „ერთანეთის ზიდვა, თრევა“

რვ: ა-წა-რ-წა „მოჭერილი“

რყ: ჯა-რ-ყგ-რა „თავის მობეზრება“

რყ: ა-ქგ-რ-ყაყა-რა „გაბრტყელება“

რზ: რ-ზა „დაკოდული“

რყ: ა-ქგ-რ-ყაყა-რა 1. „შეწყვეტინება“. 2. „ჭრა“

ლფ: ჯვ-ლ-ფა „ქუდი, ფაფახი“

ლდ: შალ-და-ხ-რა „მშობლების სახლში დაბრუნება (დის ან ქალიშვილის)“

ლც: ა-ლ-ცა-რა „გაგდება“

ლჭ: ბგლ-ჭვ „საწვავი“

ლგ: ად-პალ-გა „შემაერთებელი“

ლკ: ა-ლ-კორ-რა 1. „გავლა“. 2. „გამოდრომა“. 3. „გამოხობება“

ლყ: ა-ლ-ყა-რა 1. „გავლა“. 2. „გამალაშინება“

მბ: ა-შა-მ-ბა-ჭი „მოუსვენარი“; ლა-მ-ბა-რთა „თვალშეუდგამი ადგილი“

მფ: გა-მ-ფა „უსიამოვნო“

მპ: ა-მ-პა-რა „შექტომა, წამოხტომა“

მდ: ა-მ-და-რა „წყვანა ვილაცის“; დგ-მ-დვ-რა-კა „მოულოდნელად“

მთ: გ-ა-ზ-დ-გ-მ-თგ-ტ „ვერ გასცა მან (ნ.) მას (კ.) ის“

მტ: ტამ-ტამ „მსუქანი“

მძ: ქრამ-ძ „შარდი“

მც: ა-შთა-მ-ცა-რა „არეულობა, უთანხმოება“

მწ: ა-ყვ-მ-წუა-თა „ერთი წამითაც მოუშორებლად“; გა-ლგ-მ-წგ „დაუვიწყარი“

მჭ: ჩამ-ჭვ „ცაცხვი“

მგ: გოგ-მ-გა „უსიამოვნო, საზიზღარი“
 მკ: ა-კოგ-მ-კა „გარდა“
 მჯ: ნა-მ-ჯა-რა „უკმარისობა“
 მყ: ჭა-მ-ყა-შა-რა „მორბენა (ბევრი ადგილის)“
 ნბ: დ-ან-ბა-ჟ-ბა „როდის ნახე შენ (კ) ის (ად.)?“
 ნპ: ა-ნ-პა-ლ-რა „შეხტომა შიგნით“
 ნდ: ან-დჟ „ბებია“
 ნთ: ჟოგ-ნ-თა-ჯა „სიბერეში“
 ნც: ყოგ-ნ-ცა-რა „გაგდება“
 ნწ: ა-ნ-წა-რა 1. „დატვირთვა“. 2. „ჩაწერა“
 ნჭ: ჩა-ჭენ-ჭა-რა 1. „შთაგონება“; 2. „სწრაფვა“
 ნჩ: ა-ნ-ჩა-ჟ „ხალი“
 ნჭი: ა-შთა-ნ-ჭი „გველი“; ა-ნ-ჭა-ლ-რა „დაჯდომა“
 ნგ: ა-ხენ-გელ-რა „დადგომა“
 ნკ: ან-კკა-ხ „დედის რძე“
 ნგ: ასკენ-გრ „ყოველდღე“; ზგ-ნ-გრ „არასდროს“
 ნქ: ცან-ქენ-ზლა-რა „გაუბედაობა“
 ნყ: ჩა-ნ-ყა-რა „გატეხა“
 ნჯ: ან-ჯა 1. „დედამთილი“. 2. „სიდედრი“
 ნყ: ა-ნ-ყა-რა „გაჯიბრება ვინმესთან, პოლემიკა“

SF₁

რს: ა-ჭოგ-რ-სა-რთა „ჭრილი“
 რშ: ა-ბა-რ-შა-რა „ერთმანეთის შეშინება“
 რში: ძგ-რ-შიგ-გა „მადულარა“; ა-ლა-რ-შიგ „გაცხელებული“
 ლშ: გგლ-შა „დგომის მანერა“
 მზ: ზამ-ზამ-ძ რელიგ. „წმინდა წყალი“; ზნგ-მ-ზარა-ზნგ „ოდესმე“
 მს: ა-მ-სა-რა „დაცემინება, დაფცხიკება“
 მჟ: კოგ-მ-ჟგ „ჩოხა (ტანისამოსი)“; ა-მ-ჟა-რა 1. „მოხევა“. 2. „მოდრობა“
 მში: ა-ქოგ-მ-შა-რა „აცილება“

მშ: ჭან-მ-ში „ოქროპირი“

ნზ: ზენ-ზა-ჯგ-კ „ერთხელ“

ნშ: ან-შა „ბიძა (დედის ძმა)“; ან-შა-ფა „ბიძაშვილი (ბიჭი)“; ან-შა-ფჰა „ბიძაშვილი (გოგო)“

ნშ: ა-ნ-შა-ლ-რა „დატევა“

SF₂

რხ: ა-ლა-ჩფა-ა-ზუნა-რ-ხა გრამ. „რთული დამოკიდებული“; ა-ჰგრ-ხაწა „ყოჩაღი, ვაჟკაცი, მამაცი“

რლ: დადგ-რ-ლგ „თითისტარი“

რხ: აბა-რ-ხით-რა „ერთმანეთის გათავისუფლება ტყვეობიდან, რაღაცის ნების დართვა ერთმანეთისთვის“

რჰ: ჰირ-შაჰუნ „განდგომილი“; ა-ნგ-რ-შა-ლ-რა „შერიგება“

რჰ: გგ-რ-ჰა „მწარე გაკვეთილი“

რჰ: გგ-რ-ჰა „საფიქრალი, დარდი“

რჰ: ა-ჰგ-რ-ჰა „მცის, სასწრაფოდ, წამსვე“

ლლ: შალ-ღზ-შა-რა „კვნესა, ბოდვა ძილში“

ლშ: ჭი-ნა-ბელ-შა-რა „დაწვა“

ლჰ: ა-ლ-ჰა-რა 1. „ამოღება“. 2. „გადატანა“

მხ: გგ-მ-ხა „ცუდი“; გგ-მ-ხა-რა-ლა „ცუდად“

მჰ: ა-მ-ჰა-რა 1. „ხველება“. 2. „გაპობა, გაჩეხა“

ნხ: ჭენ-ხა-რა „დარჩენა“

ნშ: ა-ნ-შა-ლ-რა „შერიგება“

ნშ: ა-ნ-შგ-ლ-რა „წასმა რაღაცის, ჩაწერა“

ნჰ: ძ-ვენ-ჰგ „მორევი“

SS

რრ: არ-რა „არმია“; დგ-რ-რა-და „გაუნათლებელი“

რლ: ძგრ-ლაშო ზოოლ. „ანკარა“

რმ: არ-მ-ჟ „მოუხერხებელი“; არ-მ-ჟ-თა „მოუხერხებლად“

რნ: დ-გახგ-რ-ნგ-ს „რათა წაიღოს“

ლრ: კნგ-ლ-რა 1. „ჩამოსვლა“; 2. „შეერთება“; ბგლ-რა „წვა“

ლმ: ა-ლ-მგ-რ-გა 1. „გაუგონარი“. 2. „ფეთხუმი“. 3. „უდარდელი“

მრ: გ-რგმ-რა 1. „ოხვრა“. 2. „ბლავილი“

მლ: ჟა-მ-ლაგა „უცხიმო“

მნ: გგ-მ-ნაგ-რა „ცუდად ყოფნა“

ნრ: გგ-ნ-რა 1. „შეთვისება“; 2. „შერიგება“

ნლ: ზგნ-ლს „მაშინვე, უმაღლ“

სამწევრა

CCC

CCC

ფრზ: ფ-რზგ „ნატები, ნამსხვრევი“

ფჭჭ: ფ-ჭჭა „გატეხილი“

ფკკ: ფ-კკ-რა „დაჩება მცირე ნაწილებად“

დრფ: შა-დ-რფა-ლ-რა „მიშენება“

ძრფ: ძ-რფგ „ნაპირი“

ძჰკ: ძ-ჰკ-კლ „მორევი“

ცრფ: რა-ც-რფა-რა „ვინმეს ან რაიმეს მიბაძვა“

ცქჭ: ა-ც-ქ-ჭაქ-რა „განადგურება“

ჩთყ: ჩ-თ-ყა-რა „მომაბეზრებელი“

ჩკკ: ა-ბა-ჩ-კკ-რა 1. „დაპორქყნა“. 2. „ხელით ჩხუბი“

ჭბგ: ჭ-ბგა-რა „ჩამონგრევა“

ჭჭჭ: ჭ-ჭჭა-ჭ-ჭჭა-რა „მოტეხა“

ჭყყ: ა-ჭ-ყყა-რა „დატუქსვა, ტყავის გაძრობა“

გფრ: გ-ფრგ-გა „საწყენი“

გთყ: გ-თ-ყაგა „საზიზღარი“

გრფ: გ-რფგ „მკერდი“

გყყ: გ-ყყა-გა „მომაბეზრებელი“; გ-ყყა-გა-თა „მომაბეზრებლად“; გ-ყყა-რა „გულის აცრუება“

ქჩფ: ა-ქ-ჩფა-რა „დაშენება“

კქჳ: ა-კ-ქჳა-რა „დაბზარვა“

კჭჭ: ქ-ჭ-ჭა-რა „მოტეხა“

ყოტტ: ა-ყ-ოტტა-რა „დამპალი, დაშლილი“

CCF₁

დჯს: ქედ-ჯ-სა „ჯირკი“

ტფს: უატ-ფსგტ „ნესტიანი“

ძბჟ: ძ-ბჟა „კუნძული“

ცბზ: ა-ც-ბზა-რა „საერთო საცხოვრებელი“

გბზ: გ-ბზა-რა „მხიარული“; დაგ-ბზა-გა „ყრუ-მუნჯი“

გბჟ: გ-ბჟა-რა „მოუსვენრობა, ცუდ ხასიათზე ყოფნა“

გფს: კადგ-ფსა-ჰგ „მეუზოვე“

გქშ: გ-ქშა-რა „გულის ცემა“

ქფს: ქ-ფსა „გადასაფარებელი“

ქფშ: ქ-ფშა-რა „გარეგნობა“

ქფშ: მგქ-ფშგტ „ხის ვედრო“

ვბჟ: ბგვ-ბჟა-რა „ხეობა“

CCF₂

ბბჰ: ბბ-ჰა „მარქენალი“

ფბჰ: ა-ფ-ბჰა-რა 1. „ლპობა“. 2. „გახრწნა“

ფფჰ: ბნა-ფფ-ჰა „ხის მჭრელი“

დდჰ: ა-დ-დ-ჰაუსგ-ხა-ლ-რა „დაჩვილება“

ძბჰ: ძ-ბჰა „მყაყე წყალი“

წჩჰ: შა-წ-ჩა-რა „გამოწოვა“

ჩკჰ: ქაჩ-კ-ჰა „ცელქი“

ჩფხ: ა-ჩა-ჩ-ფხა-შა-რა „ერთმანეთის რიდი“

ჩჩჰ: წგ-ჩჩა-რა „წოვა“

ჩბლ: ჩ-ბლა-წა-რა „გადაგდება, სროლა“

ჩფნ: ჩნ-ფნ-კ-რა „მორიდება, თავის შორს დაჭერა“

ჭკჭ: ჭა-ჭკ-კ-ჭა-რა „გადაღება, მიბაძვა“

გვჭ: გ-ვ-ჭა „აპათიური“

ქძჭ: ა-ქ-ძ-ჭა-რა „დაღუპვა, გაქრობა“

ქჩჭ: ქ-ჩ-ჭა-რა 1. „გაქრობა“; 2. „დაღუპვა“

ქგლ: ქ-გ-ლ-რა „იმედის ქონა“ (შდრ. აფ-ქ-გგ-ლა-რა „ერთმანეთის იმედის ქონა“)

ქკხ: შაქ-კ-ხა-რა „თავშეუკავებლად ქცევა“

კკჭ: კ-კ-ჭა-რა „მოხსნა, ფოტოს გადაღება“

CCS

ბბრ: ბბ-რა „ღრიალი (ხარის)“

ფჩრ: ნაპგ-წა-ფ-ჩ-რა „ხელში შემოტყდომა“

ფკრ: ჭა-ფ-კ-რა „გაცოფება“

ფვრ: ფ-ვ-რა „დაჭრა, დაჩეხა“

ფყრ: წა-ფ-ყ-რა „რალაცის ძირში მოჭრა“

პბლ: ნაპ-ბლ-ვ „მაჯა“; შაპ-ბლ-ვ „ტერფი“

პკრ: რგ-ჭა-პ-კ-რა „გაცოფება“

დდრ: დდ-რა „ქუხილი“

დწრ: ა-დ-წ-რა 1. „რალაციდან გამოსვლა“. 2. „უარის თქმა“

დვრ: ა-დ-ვ-რა „კარზე ფხაკუნნი“

თჭრ: ხ-ით-ჭ-რა „გათავისუფლება“

თკლ: ა-ც-ქ-ტ-კ-ლა „თანასოფლელები“

ცძრ: აც-ძ-რა „ერთად შეწვა“

ცწრ: ჭა-ნაპგ-ც-წ-რა „გათავისუფლება“

ცკრ: ც-კ-რა „ხელის მოკიდება, მიშველება, მხარში ამოდგომა“

წპლ: ჭა-ნაპგ-წ-პლა-რა „ხელიდან გადმოყრა“

წწრ: ჭა-წწ-რა 1. „გამოსვლა“. 2. „შესვლა“

წკლ: ა-წ-კ-ლა-ფგ „გარღვეული“

ჩკრ: ღგჩ-კრგ „ადამიანი, რომელიც მუდამ ქურდობს“

ჭკრ: აბა-რგ-ქაჭ-კ-რა „ერთმანეთის განეზივრება“

ჩიფრ: შა-მა-ჩიფ-რა „წარბეზის შექმუნა“
 ჩიფნ: ჩი-ფნგ-ზლა-რა „მიწოლა რამეზე“
 ჩიკნ: ჩი-კნგ-ჰა-ხ-რა „ჩამოხრჩობა“
 ჭიპლ: შაჭი-პლა-რა „ფოთლების ჩამოცვენა“
 ჭითრ: ჭით-რა „დამახება“
 კკრ: ა-ლა-კკ-რა „დაჭიხვინება“
 გოფლ: გ-ფ-ლა-წ „გულსაბნევი“
 გოდრ: ა-ჭია-გოდ-რა „კოცნა“
 გოდრ: შა-გ-ც-რა „გასკდომა“
 ქპლ: ა-ქ-პლა-რა „ერთმანეთზე დაყრა“
 ქმრ: ა-ქ-მ-რა 1. „დაღუპვა“. 2. „დახარჯვა“. 3. „მოთმენა“
 ქკრ: ა-ქ-კ-რა „დანიშვნა, დაგეგმვა“
 ყოფრ: გა-ყო-ფ-რა „მოუსვენრობა“
 ყოჭრ: ყოჭ-რა „ქმუჭნა“
 კპლ: ა-კ-პლა-რა „დაბნევა, ძირს დაყრა“

CF₁C

ფსგ: ფს-გს „მიცვალებული, ცხედარი“
 ფსჴ: ფს-ჴს „ქელები“
 ფშბ: ფშ-ბს „ოთხი (ნ. კ.)“
 ფშჭ: ყაფშ-ჭალ-ჭალ „უწითლესი“
 ფშძ: ფშ-ძა „ლამაზი“
 დზგ: ნა-დ-ზგა-გგლ-რა „ვიღაცის გვერდით დგომა“
 გშტ: გ-შტგ-ხ „მხნე“

CF₁F₁

დშშ: ა-დ-შშგლ-რა „ახლოს მოწევა“
 ჰსს: ჰაჴ-სსს „ხრეში“
 ჰოჴგ: ჰო-ჴგა-რა „გარღვევა“

CF₁F₂

ფსხ: ჴათაფს-ხა-რა „დაჩირქება“

ფშხ: შა-ყაფშ-ხა-რა 1. „გაწითლება“. 2. „გახურება“

ფშზ: ფშ-შა-რა „ძებნა, გადაქოთება“

ფშზ: ფშ-ზი „ოთხი (ად. კ.)“

ქსშ: ნა-ქს-შა-ქს-რა „წინ და უკან სიარული“

წჟშ: ა-წ-ჟ-შა-რა „სითხის დაღვევა, თქველვა“

ჯშზ: ჯ-შზ-ზი „მკვლეელი“

CF₁S

ფსრ: ა-ჟა-წა-ფს-რა „მუცლის მოშლა“

ფსლ: ფს-ლქ-ში „ცაცხვი“; ფს-ლქმმ „ჭაობი“

ფშრ: შთა-ფშ-რა „თვალის გაყოლება (ვიდაცისთვის)“

თზლ: ჰა-თ-ზი-თ-ზლა-რა „სიმარჯვე, სიმკვირცხლე, სიმარდე“

წსრ: ა-ზა-რგ-წს-რა 1. „ერთმანეთის რწევა“. 2. „ერთმანეთის დაძინება“

წშრ: წ-შ-რა „დარტმა“

ჭზლ: მაჭ-ზლა-რა „უმნიშვნელოდ ყოფნა“

ჭზლ: ჭარგჭ-ზლა-რა „თავის მოკატუნება“

გზლ: ჯ-დაგ-ზლა-რა „სიყრუე“

ქსრ: შა-გგ-ქ-ს-რა „თავდასხმა“

ქშრ: ა-ქ-შ-რა 1. „მოკვლა“. 2. „მიღება“

ქშრ: ა-ქ-შ-რა 1. „გაშავება“. 2. „გალურჯება“

ყშრ: ჩგ-ყშ-რა „გაჭუჭყიანება, ვიდაცის თვალში ცუდად წარმოჩენა“

CF₂C

ფხძ: ფხ-ძქ „ოფლი; შრომა“

ჩჰზ: ჩ-ჰ-ზი „ხიწვი, აბეზარა“

ჩხწ: ჩ-ხ-წ „იატაკი“

CF₂F₁

ფწჟ: ფწ-ჟა-რა „მოტეხა“

CF₂F₂

ფხხ: შა-წა-ფხ-ხა-რა „რალაცის საყრდენად შეყუდება ქვემოდან“

დხხ: დ-ნა-ჰგ-დ-ხხ-ლ-ტ „მან მოირბინა ჩვენთან“

დჰჰ: ა-დ-ჰჰა-რა „გაქექვა, გადაქექვა“

ქჰჰ: ა-ქ-ჰჰა-რა „ყვირილი, ვილაცისთვის დაყვირება“

CF₂S

ბლრ: ბლ-რა „ფხანა, მოფხანა“

თხრ: ჩგ-ყათ-ხ-რა „თავის მოკვლა რაღაცის გულისთვის (მონდომებით კეთება, ძლიერი სურვილი)“

ჯხრ: ა-ზად-ჰაჯ-ხ-რა „შეცოდება“

ჩხრ: ა-თა-ღგ-ხ-რა „ქურდობის მრავალგზის გამეორება“

კხრ: ა-თა-ბა-კ-ხ-რა „ერთმანეთთან მრავალგზის ბრძოლა“

ქხრ: ა-ბა-ქ-ხ-რა 1. „ერთმანეთის განადგურება“; 2. გადატ. „ერთმანეთთან წაჩხუბება“

CSC

ქრგ: შა-ქ-რ-გგ-ლ-რა „შექმნა“

CSS

ქლრ: შა-ჯგქ-ლ-რა 1. „გამგზავრება“. 2. „გახსნა, გაშლა“

F₁CC

ზცც: ა-ზ-ცცა-რა „გაგდება, ჩაგდება რაღაცეიდან“

ზგგ: ჩა-ზ-გგა „თივა“

შთჰ: შთ-ჰა-რა „წამოხტომა“

ჟძჯ: ჟ-ძჯა „ბარძაყი“

ჟჩჩ: ჟ-ჩ-ჩა „დუნდული“

ჟკთ: გრ-ჟ-კ-თა „ფეთქებადი“

F₁CF₁

ზბზ: ა-ზა-ზ-ბზი-ზლა-რა „კარგი ურთიერთობის ქონა ერთმანეთთან“

ზფშ: დ-ღგ-ზ-ფშ-იტ „ის ელოდება მას“

ზგზ: ა-ზ-გზგჟ-კ-რა „ერთმანეთზე გაბრაზება“

F₁CF₂

ზტჰ: დ-შა-ფშგ-ზ-ტ-ჰა „თუმცა შეხედა“

ზწწ: ა-ზ-წწა-რა „შეკითხვა“

სთხ: კას-თხა „მუგუზალი“

შბჟ: შ-ბჟა-ლ-რა „გაოფლიანება, ხრწნა“

F₁CS

ზკლ: ბგზ-კლრტ „ყბედი, ჭორიკანა“

შთრ: ჯგ-შთ-რა „თარგმნა, გატარება“

შტლ: ა-ძკა-შტ-ლა-ზლა-რა „ვილაცასთან ერთად წოლა“

ჟწრ: ა-ც-ჩიგ-ჟ-წ-რა „ცხენიდან ჩამოქვეითება ვინმესთან ერთად“

ჟკრ: აბა-რ-გგ-ჟ-კ-რა „ერთმანეთის გაბრაზება“

შთრ: ა-ც-გარ-რგ-შთ-რა „ეზოდან გადაყრა რაღაცის“

შცრ: ა-შ-ც-რა „შეშლა, შეცდენა“

ჟკრ: ბგჟ-კ-რა „მდგომარეობიდან გამოსვლა“

შთრ: ა-ჯ-ბგშთ-რა „აცდენა“

F₁F₁C

ზშთ: ა-ჟიზ-შთა-რა „იმ ხანიდან“

F₁F₁F₂

ჟიშჟი: ჟი-ში-ჟი „900 (ად. კ.)“

შიშჟი: გარა-შიშჟი „ღობის დამწნავი“

F₁F₁S

ზზრ: ზზ-რა „ბლავილი, ყმუილი“

ზზლ: ყატამაზ-ზლა-რა „სიშიშველე“

სზლ: ჯა-ფშა-ს-ზლა-რა „ქარიანობა“

ჟზლ: ა-ქგ-ჟ-ზლა-რა „ზედ წოლა“

შზლ: ჩი-ქაშ-ზლა-რა „გაქუცვა“

შშრ: ა-ძკა-შშ-რა „მიხობება, მიცოცება“

ჟზლ: ქგჟ-მგჟ-ზლა-რა „ჩამოგლეჯილად ყოფნა“

შიზლ: გლა-ში-ზლა-რა „დაჩლუნგება“

შიშრ: შიშ-რა „სტვენა“

ჟიზლ: შა-ბგჟ-ზლა-რა „გაჩქარება“

ჟჟჟ: ჟჟჟ-რა „ბზუილი“

შზლ: ად-რგ-შზ-ზლა-რა „სიჯიუტე“

F₁F₂C

ზზწ: ზზზ-ზწაშა „საჩუქარი“

სზტ: დ-ათა-დგს-ზ-ტ „კვლავ ესროლა მას“

F₁F₂F₂

ზპპ: ა-ზ-პპა-რა 1. „მოხვეტა შენკენ“. 2. „დაგროვება“

ჟზზ: ჟ-ზზგ „გატარებული ხორცი“; ჟ-ზზგ-გა „ხორცსაკეპი“

F₁SF₂

ზრზ: დ-ჰლა-ზ-რზა-ტ „ის ჩვენ შორის იყოს!“

F₂CC

ზვვ: მვზ-ვ-ვა-რა 1. „სწორ გზას აცდენა“. 2. „გაფუჭება“

F₂CF₁

ზბზ: ზ-ბზ „კეთილი“

ზბჟ: ძგ-ზ-ბჟ „კუნძული“; ძგ-ზ-ბჟ-გა „უბე“

F₂CF₂

ზწზ: ჰვზ-წზგ „ლოგინი“

F₂CS

ზჭრ: ხ-ჭ-რა „დაფშვნა, დამსხვრევა“

ლჩრ: ა-ლ-ჩ-რა „უკეთესად გაკეთება, გამოსწორება“

ზთრ: ხაზ-ზთ-რა „ვაჭრობა“

ზცრ: ა-ზ-ც-რა „გაბზარვა, ბზარის გაჩენა, გასკდომა“

ზჩრ: ა-ზ-ჩ-რა „შუაზე გატეხა“

ზყრ: ა-ზ-ყ-რა 1. „გაპობა“. 2. „გაჭრა“. 3. გრდმ. „დაჭრა“

F₂F₁C

ზშზ: ა-ზშ-ზა-ზლა-რა „დობა“

F₂F₁F₁

პასს: ა-პას-სა „ქალები“

ზშშ: ა-ზ-შშ-რა „გაბზარვა“

F₂F₁F₂

ფშჰ: აშ-შ-ჰ „რვაასი (ად. კ.)“

F₂F₁S

ხზლ: ა-მგ-გ-ხ-ზლ-რა „რადაცის გახსნილად ყოფნა“

ხსრ: ად-ხს-რა || ად-ხგს-რა „სროლა“

ხშრ: ა-ხ-შ-რა „რადაცის ხახუნი“

ხოზლ: ქახო-ზლ-რა „მხიარულად, მხნედ ყოფნა“

ჰზრ: ჰზ-რა „ფეხის დაცურება“

ჰზლ: ჟაჰ-ზლ-რა „გვალვა“

ჰსრ: ა-ჰ-ს-რა 1. „რადაცის გავლით წასვლა“. 2. „დროის გასვლა“

ჰზლ: ა-ზ-ჯაჰ-ზლ-რა „თავის მტრობა“

F₂F₂S

ღღრ: ღღ-რა „ღრენა“

ხხრ: ხხ-რა „კაკანი“

მმრ: ჳთა-მმ-რა „მგლის ყმუილი, ბლავილი“

F₂SF₂

ღმჰ: დაღ-მჰჰ „თავკომბალა“

SCC

რტტ: ა-ლა-რ-ტტ-რა „რადაცის ჩასხმა სქელ მასაში“

რძც: ა-რ-ძ-ცა-რა „გადაცურვა“

რცტ: დ-შა-დ-ნაპგწ-დგ-რც-ტ „რაც მას ხელიდან გაუვარდა“

რჩფ: ხარ-ჩფარ „წნული ღობე“

რჩჰ: ა-ბა-რ-ჩჰჰ-რა „ერთმანეთის ქება“

რგდ: დგრგ-დგრგ „ბაკუნი“

რკკ: ა-ქგ-რ-კკა-რა „დაწვეთება რამისა რამეზე“

რყკ: პარყ-პარყ „კაკუ-კაკუ“

რყჩ: ბგრყ-ჩგრყ „ბაკუნი (ხმაბაძვითი)“

რყჭ: ა-ლა-რ-ყჭ „დაჭმუჭნილი“

ლცც: ა-ლ-ცცა-რა „გამოლტვა, მათრახით ცემა“

ლჭოჭო: ა-ლა-კელ-ჭოჭო-რა „დაცხრილვა, გახვრეტა“

ლვოდ: ა-ლ-ვოდ-ხა-რა 1. „უქონლობა, სიღარიბე“. 2. გადატ. „განზე დარჩენა“

მწც: ა-ლა-მ-წცა-რა „გარეკვა, გაქანება“

მწჭო: ა-მ-წჭო-ჭოჭო 1. „მძარცველი“. 2. „აგრესორი“

მწგ: ა-მ-წგა-რა 1. „წაღება“. 2. „წათრევა“

მჩვ: მჩ-ვს „ძლიერი“

მჯჯო: ჭა-მ-ჯჯო „გაურეცხავი“

მჭჩო: მჭ-ჩოტ „ხის ნაჭერი“

ნთყ: ჟგ-ნ-თყ „ნაკელი“

ნყც: ა-ლა-ნყცა-რა „გარეკვა“

ნყგ: ა-ბა-ნ-ყგა-რა „ერთმანეთის რწევა რამეზე“

SCF₁

რბზ: ჩგ-რ-ბზა-ლა-რ-ქგნჩა-რა „ენის დაკიდება“

რფს: ჩგ-რ-ფსაფსა-რა „რადაცის განზრახ ნელა კეთება“

რგზ: ა-ზ-წაზგზ-ზა-რა „ერთგულების შენახვა ერთმანეთისთვის“

რქს: ყარქ-სარქ „დავარდნის ხმა“

რგს: დგრგ-სგრგ „ბაკუნნი“

მბჟ: აბა-მ-ბჟა-ანა-მ-ბჟს „უზრდელი“

მფს: ა-მ-ფსა-რა 1. „გაცვლა“. 2. „ადგილების გაცვლა“

მწყო: ა-მ-წყო-რა „წართმევა“

ნფს: ან-ფს „დედინაცვალი“

ნფშო: შა-კონ-ფშო-რა „შეხედვა“

SCF₂

რბჭ: ა-ქგ-რ-ბჭა-რა „დაჩირქება“

რფზ: ა-ბა-რ-ფზა-რა „ერთმანეთის გათბობა“

რფზ: კა-რ-ფზს „თავსაფარი“

რდდ: ღგრდ-ღგრდ „ფხეკის ხმა“

რთხ: ა-ლგ-რ-თხაჯ-ჭა-რა „ვინმესთვის სიამოვნების მინიჭება“

რძჭ: ა-ლგ-რ-ძჭა-რა „მოკლება“

რწმ: კოდერ-წ-ჭა „საოფლე“

ლფხ: ა-ზგ-ლ-ფხ-რა 1. „კეთილგანწყობის გამოჩენა“. 2. „დასაჩუქრება“

ლთხ: ა-ლ-თხაჯ-ჭა-რა „გამდიდრება“

ლძმ: გოგ-ლ-ძმა-რა „უბედურება“; ა-ლ-ძ-ჭა-რა 1. „მოკლება“. 2. „გახდომა“

ლჩმ: ა-ლა-ლ-ჩ-ჭა-რა „საქმლის გამორჩევა“

ლგმ: შა-ლ-გ-ჭა-რა „ხმის გაგონება“

ლკმ: შა-ლ-კ-ჭა-რა „დაჭერა, გამოშორება, გამოცალკეება“

მფხ: ლა-მ-ფხა-შა „უსირცხვილო“

მფზ: ა-მ-ფზა 1. „გაუნათლებელი“. 2. „უსწავლელი“

მცჰ: მც-ჰა „მატყუარა“

მწხ: გ-თგ-მ-წ-ხ „დაუვიწყარი“

მჩხ: მჩ-ხა-რა „გადლიერება“

ნტჰ: კანტ-ჰა „შემწვარი პელმენი“

ნჩმ: შალერ-ჰანჩ-ჭა-რა „მოხრახნა მოხსნის მიზნით“

SCS

რბლ: ა-ქგ-რ-ბლგა-რა 1. „დაყრა“. 2. „ამოგორება“

რფნ: შა-რ-ფნგ „ცისკარი, განთიადი“

რპლ: ჯგ-რ-პლა-რა „აქერცვლა“

რთრ: ბერთ-რა „რყევა, ქანაობა“

რტლ: ბჟა-რ-ტ-ლს „ნახევრად გახდილი“; ბჟა-რ-ტ-ლს-თა „ნახევრად გახდილივით“

რძრ: ღგ-რ-ძ-რა „წინწკვლა, ჟინჟვლა“

რცრ: შა-გგ-რ-ც-რა „გაჩეხა“

რჩრ: შა-ჯგრჩ-რა 1. „აქაფება“. 2. „დასაპვნა“

რკრ: ა-ბა-რ-კ-რს „მიჭედება ერთი რაღაცისა მეორესთან; 2. „მიწებება“

რგრ: დგრგ-დგრგ-რა „ფეხების ბაკუნნი“

რქნ: დ-ზ-დგრგ-რ-ქნგზ „თუ ვიცოდი“

ლპლ: შა-კგ-ლ-პ-ლა-რა „გადმოყრა“

ლწრ: ა-ლ-წ-რა „გამოსვლა (ტრანსპორტით, ფეხით)“

ლჩრ: კგლ-ჩ-რა „წასვლა, გამოსვლა“

მწრ: გ-თე-მ-წ-რა „არდავიწყება“

ნწრ: ა-ნწ-რ-ლ-ა-გი „დასაბამიდან“; ნწ-რა „ცხოვრება, საუკუნე“

ნჯრ: ბენჯ-რა „გაჯიუტება“

ნჭრ: ჩა-ზა-რ-გან-ჭ-რა „მოახლოება“

ნკრ: ა-გე-ნ-კ-რა „სლოკინი, ქვითინი“

ნჰრ: ა-ლა-ნჰ-რა 1. „მიკუთვნება“. 2. „ჩარიცხვა“

SF₁C

რსთ: გერ-ს-თა „ლამბი“

რსკ: ა-დგ-რ-სკ-ა-ლ-რა 1. „მიწევა რაღაცისა რაღაცასთან“. 2. „მაგრად მიბმა“

რშკო: ჩა-წა-რ-შკა-ლ-რა „ყვინთვა, ჩაყვინთვა“

მშგ: ანსი-მშ-გი „ყოველდღიურად“

ნშჩ: ან-შ-ჩა „ახლო ნათესავეები დედის მხრიდან“

ნშჭ: ღენ-შ-ჭე „ზამთრისთვის დასაკლავი ცხოველი“

SF₁F₁

რზზ: ხა-რ-ზზ-რა „ტრიალი“

რსს: ა-ჭე-რ-სს-რა „დაქუცმაცება“

რშშ: ა-ქე-რ-შშ-რა „დაყრა (რაღაცის)“

ლჟჟ: ა-ლ-ჟჟ-რა „დამშვიდება, გაჩუმება“

SF₁F₂

რჭჭ: ა-რ-ჭჭ-გა-რა „ვინმესთვის რამის დაყნოსვინება“

ლჭჭ: ბელ-ჭჭე „დამწვრის სუნი“

ლსშ: ნა-ლ-ს-შა-ლ-ს-რა „რაღაცაზე გადასვლა ან გადმოსვლა“

მშშ: ანსი-მშ-შა-მა „ყოველდღიურად“; მშ-შა-მა „ყოველდღე“

SF₁S

რზლ: შერ-ზლა-რა „მხეცობა“

რშრ: ა-ლა-რ-შ-რა „ადუღება“

ლსრ: ნა-ლ-ს-შა-ლ-ს-რა „რაღაცაზე გადასვლა ან გადმოსვლა“

ლშრ: ა-ლ-შ-რა „ჩაწოლა“

მზლ: ტამ-ტამ-ზლა-რა „სიმსუქნე“

ნზლ: ა-ზა-რ-გა-ნ-ზლა-რა „ახლოს ყოფნა“

SF₂C

რზბ: ფგ^რზ-ბჟ „ხვრინვა“

რზტ: დ-ა-ნგ^რ-რ-ზ-ტ „ჩამოიღეს ის (ნ.)“

ლზგ: შლ-ზ-გა „შპრიცი“

მზკ: მზ-კგ-წ-რა „გზიდან გადახვევა“

SF₂F₁

რზზ: ხარზ-ზა-რა „საქმის კურსში ჩაყენება“

ნზშ: ან-ხშა „დეიდა“; ან-ხშა-ფა „დეიდაშვილი (ბიჭი)“; ან-ხშა-ფჰა „დეიდაშვილი (გოგო)“

SF₂F₂

რლლ: ა-ზგ-რ-ლლა-რა 1. „გაჭრა ძალით“. 2. „დაქუცმაცება“

რლლო: ა-ქგ-რ-ლლა-რა 1. „ზედ მიჭერა“. 2. „მიხრახნა“

რზჰ: ძგრზ-ჰგ^რ „დამჯერი“

SF₂S

რზრ: ა-ზა-რგ-ძგრზ-რა 1. „ერთმანეთისთვის ყურის გდება“. 2. „ერთმანეთის დამშვიდება“. 3. „ერთმანეთის შთაგონება“. 4. გადატ. „ერთმანეთის დარიგება“

ლზრ: ა-ლ-ზ-რა-ქა „არჩევნები“

მზრ: ა-მ-ზ-რა „გაღება“

ნლორ: ა-გგ-ნ-ლო-რა „მოლაპარაკება, შეთანხმების მიღწევა“

ნზრ: ჰა-გგ-ნ-ზ-რა „გაგება“

ნჰრ: ა-ც-კგ-ნჰ-რა „ბრუნვა, ტრიალი რაღაცის გარშემო“

ოთხწევრა

CCCC

CCCC

კრკვ: კ-რ-კ-ყ^ა „ბალიშის პირი“

CCCS

ფრზრ: ა-კა-ფ-რზ-რა „რაღაცის რაღაცაზე დამსხვრევა, დამტვრევა“

ფკვრ: ფ-კვ-რა „დაჩეხა მცირე ნაწილებად“

ფყერ: ა-ლა-ფ-ყ-რა „დაჭრა“

ქჩჩჩჩ: ა-ქ-ჩჩჩ-რა „თუხთუხი“

CCF₁C

დდზც: ა-დ-დ-ზ-ცალ-რა „ცურვით მოსვლა“

ჩჩშტ: ჩ-გ-შტგ-ზა-რა 1. „წამოდგომა“. 2. „სიძნელეებისთვის თავის არიდება“

CCF₁F₁

ჩფსშ: ჩ-ფს-შა-რა „დასვენება“

ჯფშშშ: ა-ჯ-ფშშშ „ქარცემული“

CCF₁F₂

ჭფსჭ: ჭ-ფს-ჭა-რა „ძალიან მონატრება (ვილაცის)“

CCF₁S

ჩთშრ: ჩ-თ-შ-რა 1. „წყალში ამოვლება“; 2. „ამოსვრა რაღაცაში“

ჭფშრ: ჭ-ფშ-რა „მიბაძვა (ვილაცის)“

CF₁CF₁

ფსჯშ: ლა-ფსჯ-შა „ურცხვი“

CF₁CF₂

ფსთჰ: ფს-თჰ „ნისლი, ღრუბელი“

CF₁CS

ქშთრ: ა-ქ-შ-თ-რა „ჩამოვარდნა“

CF₁F₁F₂

ფსსჭ: ფს-სჭაჭ „ცაცხვი“; ფს-სჭზგ-მთა „დრო, ხანი“; ფსს-ჭა-რა „ფრენა“

CF₁F₁S

ფსზლ: ა-ქგ-რ-ჭა-ფს-ზლა-რა „რაღაცაზე მორგებულობა“

ფშზლ: ჩ-აფშ-ზლა-რა „მოწითალო, ოდნავ სიწითლე“

ფშზლ: რა-ფშ-ზლა-რა „ვინმესთან ან რამესთან მსგავსება“

ქშშრ: ა-ქ-შშ-რა 1. „ზედ დაწოლა“. 2. „თავდასხმა“

CF₁F₂S

ფშზრ: ა-ლა-ფშ-ზ-რა „ხელახლა ნახვა“

CF₁SC

ფშრჭი: ს^აფშ-რჭაჭა „ძალიან ლამაზი“

CF₂CS

ფხთრ: ფხთ-რა „ქეცით დაავადება“

CF₂F₂S

ჩხხრ: წა-რგ-ჩხხ-რა „რალაცის რალაცაზე დახვევა“

ქხხრ: ა-ქ-ხხ-რა 1. „რალაცის დაჭრა“. 2. „შევარდნა“

CSCC

ფწყგ: ფსგ-ფწყ-გა-რა „სუნთქვა“

F₁CCS

ზკკრ: ა-ზ-კკ-რა „შეკრება, მორეკვა“; შა-ზ-კკ-რა „ერთ ადგილას რალაცის მოგროვება, შექუჩება“

F₁CF₁S

ზფშრ: ა-ზ-ფშ-რა „ვილაცის ან რალაცის ლოდინი“

ჟფშრ: ბჟ-ფშ-რა „ჭუჭრუტანიდან ყურება“

F₁CSS

ზკრრ: ა-ზ-კრ-რა „შეგროვება, დაგროვება“

F₁SCC

ზწყგ: ბგზ-ნ-ყ-გა-ჭგ 1. „ენის მიმტანი“. 2. „ჭორიკანა“

F₂CF₁S

სფშრ: ს-ფშ-რა „მოვლა, ვილაცის მეთვალყურეობა“

F₂F₁CS

ჭშთრ: ა-ჭ-შთ-რა 1. „რალაცის გავლით გატარება“. 2. „გაცდენა“

ჭშთრ: ა-ჭ-შთ-რა „რალაცის გავლით გადარბენა“

SCCC

მწტტ: ა-მ-წ-ტტ-რა 1. „დაწუწება“. 2. გადატ. „გასუქება“

SCCF₂

რჩჟჭი: წა-რ-ჩჟ-ჭი „მკვებარა, ტრახახა“

ლჯჯჭი: შა-ლ-ჯჯ-ჭა-რა „გარეცხვა“

ნვფჰ: ან-ვო-ფჰ „მული“

SCCS

რბწრ: რ-ბწ-რა „დაქმუქნა“

რპწრ: შა-ქგ-რ-პწ-რა „რადაცაზე დაწოლა გაქყლეტის მიზნით“

რყდრ: წა-რ-ყდ-რა „შეკრეჭა, გასხლვა“

რყჭრ: ა-წა-რ-ყჭ-რა „ხელის შეშლა, მორევა“

SCF₁C

რფშძ: ჩა-რ-ფშ-ძ „ჩუტყვავილა“

SCF₁F₁

მწჟჟ: ა-მ-წ-ჟჟ-რა „დაგლეჯა ნაწილებად ვინმესი ან რამის“

SCF₁F₂

რგშხ: ა-ბა-რ-გ-შხა-რა „ერთმანეთის გამხნეება“

ლფსშ: ა-ლ-ფს-შა-რა 1. „ძლიერი სურვილი“. 2. გადატ. „სიკვდილი“

ლვშშ: შა-ლ-ვ-შ-შა-რა „ამორჩევა“

მგძშ: ა-მგ-ძ-შა-რა „ჭამა“

SCF₁S

რბზლ: ჭა-რბ-ზლა-რა „ტუჩების ლოკვა“

რფსრ: ა-ქგ-რ-ფს-რა „დაღლა, გადაღლა“

რწსრ: რ-წს-რა „მორყევა“

ლფშრ: ა-ლ-ფშ-რა „რადაციდან გახედვა“

SCF₂F₂

რფხხ: ა-წა-რ-ფხხ-თა „მოწესრიგებულად“

მჭხჰ: მჭ-ხ-ჰ „ტყის მჭრელი“

მგჰჰ: ა-მგ-ჰჰა-რა „გამოხედვა“

SCF₂S

ლწხრ: შა-ლ-წ-ხ-რა „გამოსვლა, გზების გაყრა“

SF₁CC

მშთტ: ა-მ-შ-თ-ტ „მოსძვრა“

SF₁CS

რშითრ: შა-კგ-ლგ-რ-შით-რა „გადაგდება“

ლშითრ: შა-ლ-შით-რა „გამომშვება, გახვრეტა“

ლშითრ: ა-ც-ჯგლ-შით-რა „შენობიდან გამოვარდნა ვინმესთან ერთად“

SF₂CF₁

რწფშ: შგ-რ-წ-ფშ-იტ „თქვენ უყურებთ მათ“

SF₂CS

რხჭრ: რ-ხ-ჭ-რა „დაფშვნა, დამსხვრევა“

SF₂F₁S

რჭზრ: ა-ლა-რ-ჭზ-რა 1. „მიკუთვნება“. 2. „კუთვნილზე მეტის აღება“. 3. „გორება“

ლჭზრ: ჯგლ-ჭზ-რა „შეუმჩნევლად გაქრობა (ვიდაცის)“

SF₂F₂S

რხხრ: ა-ლა-რ-ხხ-რა „შერეკვა“

ლჭჭრ: ა-ლ-ჭჭ-რა „გამოწერა“

ნშზრ: შა-ქ-ჯგნ-შზ-რა „დაბრუნება“

ხუთწევრა

CCCCC

CCF₁F₁F₂

წფსსშ: შა-წ-ფსს-შა-რა „ამოფრენა“

CF₁CF₂S

წშთხრ: შა-წ-შ-რა „გამომშვება, გამოწერა (საავადმყოფოდან)“

CF₂CF₁F₂

გწფშჭ: ა-დგგ-წ-ფშ-ჭ „მეეზოვე“

F₂CF₁F₁F₂

ჭფსსშ: ა-ჭ-ფსს-შა-რა 1. „გადაფრენა რამეზე“. 2. „გადარბენა რამის გავლით“. 3. „გადა-
რბენა“

SCCCF₂

მჭფყჭ: მჭ-ფყ-ჭ „ტყის მჩეხავი“

SCCF₁F₁

მწვანე: 3-მ-წ-ფსსა-რს „წართმევა“

SCF₁CS

მგომთრ: 3-მ-გომთ-რს „ცვენა, ამოცვენა“

ექსწევრა

CCCCC

CCCF₁F₁F₂

გთფსსმ: გ-თ-ფსს-მ-რს „მეშინება“